

Szépirodalom

Bodor Ádám: Hekk másfél napja	5
„Nincs hol keresni az elődeimet” (Orbán Gábor interjúja Bodor Ádámmal)	25
Buda Ferenc versei	33
Nagy Attila versei	35
Fellinger Károly versei	39
Csikós Attila: Egy büntett morfológiája (fiktív oknyomozó riport egy gyilkosság körülményeiről)	41
Főcze Kornélia: Neveden szólítottalak	53
Boda Edit versei	65
Czegő Zoltán versei	69
Fekete Vince: Szép Remények Nyugdíjas Klub	74

Ködoszlás

Borsi-Kálmán Béla: Kell egy csapat! (Epizódok Sebes Gusztáv boszorkánykonyhájából, 1949–1956) (II. rész)	77
---	----

Nobile Officium

A feladatok találnak meg, nem én keresem a feladatokat (Oláh-Gál Elvira beszélgetése báró Bánffy Farkassal, a „fugadi báró”-val) . . .	118
---	-----

Aranyág

Péntek János: A székely nyelvjárás írói tájszótára: a Bühnagy szótár	137
---	-----

Pályám emlékezete

Zsidó Ferenc: A kulcsszó: idő (Györffi Kálmán: <i>Válogatott novellák</i>) . . .	151
Györffi Kálmán: „Pályám” „emlékezete”? (Válaszkisérletek Lövétei Lázár László kérdéseire)	157
Előfizetők listája	181
Diákpályázat 2019	194

E lapszámunkat Bukta Imre munkáival illusztráltuk.

SZERKESZTŐSÉG:

FŐSZERKESZTŐ: Lövetei Lázár László (llovetei@yahoo.com)
FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES: Fekete Vince (feketevince@gmail.com)
SZERKESZTŐK: György Attila (attilius@gmail.com)
Mirk Szidónia-Kata (mirksz@yahoo.com)
Molnár Vilmos (urbsic@yahoo.com)
SZERKESZTŐSÉGI TITKÁR: Bodor Zsolt (bodorazsolt@gmail.com)
KORREKTOR: Ferencz S. Csilla (achilla76@gmail.com)
GRAFIKAI SZERKESZTŐ: Léstyán Csaba (lestyancsaba@yahoo.com)
ÜGYVEZETŐ: Antal Margit (margital57@yahoo.com)
TITKÁRNŐ: Simon Ildikó (ildiko.simon@ymail.com)
KÖNYVELŐ: Balázs Sarolta (balázssarolta13@gmail.com)

KÜLSŐ MUNKATÁRSAK: Bogdán László, Farkas Árpád, Lakatos Mihály,
Lőrincz György, Nagy Koppány Zsolt,
Tánczos Vilmos, Zsigmond Andrea

TÖRDELŐ: Botár Emőke – Pro-Print

ALAPÍTÓ-FŐSZERKESZTŐ: Ferenczes István (1997–2010)

KIADÓ: Hargita Megye Tanácsa
Hargita Kiadóhivatal
Székelyföld Alapítvány

FELELŐS KIADÓ: Borboly Csaba,
Hargita Megye Tanácsának elnöke

NYOMTA: Alutus Nyomda, Csíkszereda
FELELŐS VEZETŐ: Hajdú Áron igazgató

ISSN 1453-3871

ELÉRHETŐSÉGEINK:

Postacím: 530170 Csíkszereda, Tudor Vladimirescu u. 5. sz. P. O. Box: 149.
Telefonszámok: (004)0266–311 775, (004)0266–311 026 (fax), (004)0746–195 413
E-mail cím: szekelyfold@hargitamegye.ro
Honlap: www.hargitakiado.ro

ELŐFIZETÉSI DÍJ:

Belföldieknek: negyed évre 15,00 lej, fél évre 30,00 lej, egy évre 60,00 lej.
Külföldieknek: negyed évre 22,50 lej (1500 Ft, 7 EUR), fél évre 45,00 lej (3000 Ft,
14 EUR), egy évre 90,00 lej (6000 Ft, 28 EUR).

Belföldi előfizetőinktől a díjat kérjük postai utalványon, a következő címre küldeni:
Simon Ildikó la Editura Harghita, P.O. Box: 149.

Folyószámláink: RO10 RNCB 0152 0423 6585 0001/RON
RO53 RNCB 0152 0423 6585 0003/EUR
RO26 RNCB 0152 0423 6585 0004/HUF

Fundația Székelyföld, Banca Comercială Română M-Ciuc, Sucursala Harghita
SWIFTCOD: RNCBROBU

Bodor Ádám

HEKK MÁSFÉL NAPJA

Hekkek ez a gúnyneve volt, a rendes nevét soha nem tudtuk meg. Nem is tudtunk róla más semmit, csak azt, hogy állítólag itt-ott rossz fát tett a tűzre, ezért a környéken már többen is kézre akarták keríteni.

Akkoriban az Ilszk melletti Hlinka-tetőn már évek óta mészkövel foglalkoztunk, jobb híján a telet is a telepen töltöttük, amikor Hekk egy karácsony előtti napon odakeveredett. Négyen laktunk ott, Bulbuk és Kován, az ikrek, Helga néném, aki szerelmes volt beléjük, én pedig korábban mindenestül csatlakoztam hozzájuk.

Ősz legvége, vagy inkább már a tél eleje lehetett, éppen leálltunk az égetéssel, és már csak a tüzelőnek való farakásokat építgettük a telep köré a fennsíkot látogató zord keleti szelek ellen, amikor kilátogatott a tetőre Juszuff, az új gazda, aki a kőfejtőt, mellette a két kemencével nemrég megvette. Terepjárójával a fejtés előtti kis térségen állt meg, ahol egy nagyobb kocsis is meg tudott fordulni. Az ikrek már korábban meghallották, ahogy lennebb, a járatlan szerpentineken ropognak a befagyott tócsák a kocsis kereke alatt. Kimentek elébe, hogy a szirtek alatt várjanak rá.

Helga nénémel eleinte a lakóvagon ablakából kinézve még találgattuk, hogy ki lehet az, akinek ilyenkor támad kedve a tetőre kilátogatni, de mivel a telephez vezető utat még lenn a völgyben sorompó zárta el, ez csak az új gazda lehet, akinek kulcsa volt hozzá.

Mivel addig közelről még nem láttam arabot, mintha dolgom lenne arrafelé, én is kimentem a kőfejtőhöz, Helga pedig a nyitott nyári konyhából figyelte, mi készül.

A kőfejtés közelében egy hullámbádoggal fedett, hevenyészett, nyitott műhelyben munkapad állt, mellette egy szekrény és két láda a fejtésre való szerszámokkal. Mivel a rohanó felhőkből éppen valami jeges dara hullott, Kován és Bulbuk a tető alá húzódva beszélgetett Juszuffal, én pedig a közelből figyeltem őket.

Az új gazda fekete melegítőruhát, fehér tornacipőt viselt, fején pedig ellenzős sportsapkát, arcából kevés látszott. Egy nagy táskával érkezett,

amiből egy zsírfoltos csomagot és néhány kétliteres műanyag palackot vett elő, és sorban kitett mindent az asztalra. Azt mondta, mivel év vége közeledik, hozott egy kis kolbászt és bort az ünnepekre, ezután kezdett óvatosan jövetelének az igazi céljáról beszélni. Hogy hamarosan, talán már a közeli napokban keresni fog minket egy suttyó kis fickó, Hekknnek hívják, szegénynek nemrég meggyúlt a baja a környéken néhány emberrel, végül a pandúrokkal is, ezért most egy ideig bűjtatni kellene a telepen. Itt a tetőn, ahol télen nem fordul meg senki, biztonságban ellehetne egy darabig. Aztán alkalmas időben, tél végén, vagy legkésőbb a tavasz első napjaiban ő jön majd érte személyesen, és elviszi. Mindjárt ki is tett az asztalra a palackok mellé egy köteg gumikarikával átfogott kupont, amilyent a környékbéli kantinokban lehetett élelmiszerre, dohányra, italtra, vagy az ilyen eldugott helyeken fontos holmikra, szappanra, gyertyára, elemre beváltani, hogy abból vegyünk Hekk számára ezt-azt, ha majd valamire szüksége mutatkozik. Ami megmarad belőle – ez pedig bizonyára a jegyek nagyobbik része lesz –, azt majd megtarthatjuk magunknak. Csak Hekkről ne tudjon rajtunk kívül senki, és tél végéig úgy őrizzük, mintha a saját vérünkéből való lenne.

Mivel az új gazda korábban csak egyszer járt kinn a telepen, amikor megvásárolta, Bulbuk és Kován alig ismerte. A hírre, hogy hamarosan egy idegen érkezik közénk, hirtelen egyikük sem bírt megszólalni. Egy darabig csak nyeltek, nézték a hat palack bort és ahogy a szél borzolja, lapozgatja a gumikarikával átfogott kupon-jegyeket. Fura kívánság volt, eleinte nem is nagyon értették. A tavasz kezdete pedig, amiről az arab beszélt, még messze volt.

Bulbuk volt, aki végül megszólalt. Hogy őket a környéken nem valami szívélyes és barátságos embereknek ismerik, másként nem a komisz szelektől látogatott Hlinka-tetőn élnének. De ha Juszuff úr a pártfoglta számára búvóhelyül mégis ezt a kietlen tanyát szemelte ki, hát nincs más választásuk, néznek elébe, meg nem tilthatják neki. De nem is örülnek annak, ami vár rájuk. Abban az egyben azért máris bizonyos lehet, hogy ők az illetőt soha nem fogják elárulni, mivelhogy egyébként, minden rossz hírük ellenére egyenes és nyakas emberek. Azonfelül azonban dőreség lenne bármi másban rájuk komolyan számítani. Mert itt a rideg magasztatokon az évek során átszállt rájuk is a kövek természete, ők bizony kemény, szótlan, maguknak való, szívtelen emberek.

Közben a munkapadot bámulták zavartan, a borospalackokkal, a repdeső kuponokkal. Mire Kován is mondott volna a maga módján egyet s mást, hogy pontosan a rossebnek és a nehéz nyavalyatörésnek kell ide nekik pont az ínséges téli hónapokra nyűgnek, koloncnak egy ismeretlen valaki, a gazda máris visszaült a terepjárójába és elhajtott.

Ahogy néztek az arab távolodó terepjárója után, már csak egy-egy megkésétt, tétova káromkodásra futotta. Az ikrek röstellkedve, talán szokatlan gyámoltalanságukon csodálkozva bámultak egymásra, hogy hol volt az eszük, amikor a beígért jövevényt a gazdával együtt nem kívánták mindjárt a pokolba. Közben indulatosan bámulták a kolbászos csomagot is, a boros flakonokat is, végül sötét gyanakvással a kuponokat. Alig mertem a közelükbe menni.

Akkor indultunk el mindhárman zavartan visszafelé, amikor Juszuff már rég eltűnt a lombtalan cserjésben, és hallatszott, ahogy lennebb, a hordalékkal tele úton a felcsapódó kövek egyre halkulva csörömpölnek a kocsi alvázán. Bulbuk zsebre gyúrta a köteg kupont, aztán két-két palackkal a hónunk alatt visszaballagtunk a lakóvagonhoz.

Kemencéink, amelyekben a követ égettük – egy kisebb, régimódi, parasztos, és egy olyan felültöltős tágasabb –, a szirtek árnyékában, a kőfejtés közelébe épültek, valamivel távolabb, kerekeivel földbe süppedve állt a szállásunk, az ócska lakóvagon. Mivel négyen éppen hogy elfértünk benne, Helgának ráadásul már mocorgott valami a hasában, így még egy személy számára ott már nem lett volna hely, ezért még aznap berendeztem Hekknak az istálló padlásán egy kis kuckót, ahol majd meghúzhatja magát. Az égetett meszet tavasztól késő őszig, a környék falvait járva, egy bádoggal bélelt szekérből árultuk, így az istállóban két kis mokány lovat is tartottunk, azok melege egyenesen a padlásra szállt, el lehetett lenni ott téli fagyos éjszakákon is. Amellett a nagyobbik kemencében télen is igyekeztünk ébren tartani a tüzet, sugárzó melege az istálló falát is elérte.

Közben nemhogy néhány nap, de talán egy-két hét is eltelt, és Hekk nem jött. A két mester nem beszélt róla, csak Helgának jutott olykor eszébe, amikor látta, hogy valahányszor nyílik a lakóvagon ajtaja, a légvonattól a polcon repdesni kezdenek a gumikarikával átfogott kuponok. Abból tudni lehetett, a gazda nem véletlenül hagyta nálunk.

Hogy Hekk, akit szerte a járásban már csendörök keresnek, valahol csak az alkalmas időt várja és beállít. De szó amúgy nem esett róla.

A végén aztán csak megjött. Már épp karácsony valamelyik előnapja lehetett, mert a Hlinka-fennsíkra ereszkedő, egyre komorabb hófelhők-ből aznap kora reggel óta, ahogy a szél hozta valahonnan, távoli harangzúgás hallatszott. Havazni is kezdett, és ezzel kezdetét vette a szeszélyes tél a Pitvarszk fölötti, mészkőszirtekkel övezett magaslatokon. Bulbuk a nap folyamán néhányszor eltakarította az istállóba, a nyári konyha felé és az árnyékszékre vezető ösvényről a havat, este pedig, mivel fogytán volt az üzemanyag, és aznap már nem szándékozott a fészerben lévő áramfejlesztőt beindítani, letakarta egy nejlonfóliával. Később újra kiment és a lepedő sarkára köveket helyezett nehezeknek, hogy amikor hajnalban fölkel a szél, el ne ragadja róla.

Ahogy ott matatott, a havazás sűrűjéből, valahonnan a csend mélyéből, de mégis már a közelből valami csilingelésfélét hallott. Mint amikor véletlenül, egy hirtelen mozdulattól megcsörren valami. Visszament a lakóvagonba, és szólt a testvérének, hogy valaki jár a közelben, engem pedig kiküldött a fészerbe, hogy ha tényleg az a bizonyos Hekk lenne az, vegyem le a nejlonfóliát az áramfejlesztőről és mégiscsak indítsam be. Addig is meggyújtottak egy karbidlámpát, kiálltak vele a lépcsőre, és ide-oda lóbálva integettek vele. Amikor az alak előkerült a farakások mögül, Bulbuk rákiáltott.

Szólj, ha te vagy az, akit Juszuff úr küldött! És mondd hamar a nevedet!

Hekk vagyok, bazdmeg, hallatszott ekkor a homályból.

Alacsony, girhes alak volt, az imbolygó lámpafényben vörös kecskeszakálla villogott, és ahogy megállt előttük és porolni kezdte magáról a havat, zubbonyán csilingelni kezdtek a fémgombok. Valami viseltes egyenruhaféleség, vagy kóbor mutatványosok öltözéke lehetett. Zsinegvégen valami henger alakú dolgot is húzott maga után a hóban. Nem lehetett látni, mi az, mert tele volt ráfagyott jégrögökkel.

A csomagod az, vagy mi a fene, kérdezte mindjárt Kován, hogy csak úgy a hóban vonszolod magad után?

Csak egy mókus, mondta Hekk.

Tényleg? És mi a fenét akarsz vele?

Két napja nem ettem. Holnap, ha kialudtam magam, megsütöm.

Ezzel a zsinég végét a lépcső melletti karóhoz kötötte. Más csomagja nem volt.

És ha mókus, akkor a farka, az hol van neki, kérdezte újra Kován?

Hekk lenézett az állatkára. Képzeld, úgy látszik, nincs neki. Nem is láttam, hogy lett volna, de lehet, volt, csak útközben leszakadt róla, mondta.

Annyira tele volt hóval, jéggel, hogy nem látszott, miféle állat, amit Hekk mókusnak nézett.

Hekk megigazította fején a sapkát, aztán mégis levette és lerázta róla a havat. Ahogy rázta, újra megcsörrentek zubbonyán a sűrűn egymás mellé varrt rézgombok.

Nincs valami jó szagod, mondta Bulbuk.

Nincs hát. Ha nincs, hát nincs. Mitől lenne?

Csak azért, mert mi itt nem vagyunk bűdösek. És miféle ez rajtad? Nem képzeld, hogy nekünk itt naphosszat csörögni fogsz veled, mint a karácsonyi angyalok. Az ilyen maskarát nem bújkálásra találták ki.

Ez volt ott, bazdmeg. Épp nem volt más, amit fölvegyek, ha érted, amit mondok.

Értem, de minket idegesítesz veled.

Mondom, hogy nem volt más. Sietni kellett, és csak ezt tudtam magamra kapni, ha így jobban érted. Csilingelsz a világban, mintha jelezni akarnád, merre jársz, közben úgy tudom, Juszuff úr nem szeretné, ha valakik rád találnának.

Nem hát. Persze, hogy nem szeretné. Mert azzal aztán már neki is annyi. És most mutassatok egy jó kis vackot, mert le akarok feküdni.

Megjött hát Hekk. Csak a gúnynevét tudtuk. A többi csak sejtelem volt, ingoványos mély titok. Szótlanul telt az este. Mivel korábban beindítottam az áramfejlesztőt, halványan pislákkolt egy égő a lakóvagonban. Eszegettünk valamit, aztán elalvás előtt a gyér fényben Helga még felolvasott egy-két történetet a folytatásos históriákkal teli füzetekből.

Hekkről több szó sem esett.

Reggel, amikor kimentem a lakóvagon mögé, az állatka, amit Hekk zsinégvégen húzott magával, ugyanott hevert behavazva, a lépcsők előtt, ahova este kikötötte. Kihoztam a nyári konyhából a nyírfa-

vesszőköteget és lesepertem róla a havat. Lestem, hátha jeges bundája fölött látok gyenge páracsíkokat remegni, ha netán még pislákolna benne valami élet, de ahogy a nyírfaseprével félretoltam az útból, felfordult és úgy maradt.

Később, amikor Kován kiment, hogy ellássa vízzel, takarmánnyal a két lovat, ugyanott hevert mozdulatlanul a hóban. Lehajolt, leoldozta nyakáról a zsineget, kétrét hajtotta és az ajtó kilincsére tekerte. Aztán vette a hólapátot, az állatka teteme alá nyúlt vele, és a két kemence közé dobta. Miután ellátta a lovakat, szólt, hogy menjek, nézzem meg a kölyköt, és mondjam meg neki, hogy ha enni akar, talál valami kását a nyári konyhában a gáztűzhelyen, ha nem szereti hidegen, begyűjthet alatta. De úgy készüljön, hogy még mielőtt enne, vagy bármit csinálna, Helga tetőtől talpig meg fogja mosdatni. Amilyen szagokat maga körül áraszt, közöttünk így nem maradhat.

Bementem az istállóba, felmásztam a létrán néhány fokot, és benéztem a padlásra.

Hekk ébren volt, ült a homályban, derékig szalmában.

Gyere le, egyél valamit. Van kásánk egy egész lábassal. De előtte megfürdetünk, hogy müljön el a szagod.

Hekk nyújtózkodott, nem mondott semmit.

Van itt melletted egy láda, abban találsz tiszta ruhát, egy másik mészégetőé volt, aki megszökött tőlünk, s a holmija itt maradt. Válogass belőle, és majd azt is hozd le magaddal, mert azt a maskarát, amiben jöttél, nem veheted fel többet.

Te ki a fene vagy itt, hogy csak magyarul, hogy mit csináljak?

Csak mondom, amit Bulbuk és Kován üzen neked. Ha nem vetted volna észre, ikrek, ami azt jelenti, egyformán nem szeretik, hogy ide jöttél a nyakunkra, látni se bírnak és nem is igen akarnak beszélni veled. Juszuff úr pedig azt mondta, csak úgy tavasz elején jön érted. Addig mit akarsz csinálni?

Tavaszig? Viccelsz, mondta Hekk?

Mert arra gondoltam, tudnál nekünk segíteni. Például a fejtésnél. Télen meleg vízzel öntözgetjük a követ, így tágítjuk benne a repedéseket. Tudod, ahogy a víz megfagy a résekben, tovább feszíti. Így aztán tavasszal könnyebben tudjuk kifejteni.

Ne mondd, tényleg? Na, hagyjál már! Mondom, hogy viccelsz, csak nem veszed észre. Juszuff azt hiszi, hogy majd itt verem neki a pöcsömet tavaszig?

Hanem mit csinálsz?

Honnan tudjam? Holnap vagy holnapután majd elindulok valamerre, aztán meglátom. Ki tudja, az is lehet, hogy feladom magam.

Juszuff úr veled kapcsolatban nekünk más dolgokat mondott. Hogy amíg érted nem jön, itt maradsz, mert valakik megharagudtak rád. Hagyott itt bőven kupont is, hogy tartsunk jól belőle, erre te máris el akarsz menni.

Aztán szarom bele. Nem várom meg, hogy a végén kutyákat küldjenek rám, mert akkor rábasztam. Kitalálok valami jó dumát, amivel meghülyítem őket, aztán szépen besétálok az őrsre, mert ezt a Juszuff-féle bulit meguntam.

Te is tudod, hogy csak képzelődöl és nem mehetsz sehova. Keress magadnak tiszta ruhákat aládában, aztán gyere le, mert amíg meg nem fürödtél, nem nyúlhatsz semmihez.

Miután Hekk kiválogatott magának a ládából alsóneműt, egy posztónadrágot, amihez később megtalálta a zubbonyt is, végül a láda mellett egy pár gumicsizmát, lejött a padlásról. Először csak körülnézett, hogy mi hol van a telepen. A lakóvagon mögött megpillantotta az árnyékszékét, bement, elvégezte a dolgát, aztán ahogy jött csörögve visszafelé, látta, hogy az állatka, amit ő mókusnak hitt, nincs ott, ahova este a karóhoz kötötte. Észrevette hogy a nyári konyhából figyelem, és odakiáltott.

Hallod? Miért kellett hozzányúlni? Mi a faszt csináltatok vele?

Ott van, nézd csak, és odamutattam a kemence mellé, ahova korábban Kován dobta.

Hekk erre odament, megrugdosta, és a fülénél fogva fölemelte. Mindjárt el is akarta onnan hozni, hogy mielőtt mosakodni kezd, nyúzza meg, és tegye is oda sülni. De én nem hagytam.

Szó se lehet róla. Kihül a vized, és amíg meg nem fürödtél, nem nyúlhatsz semmihez.

Nem szeretem, hogy mindenbe belepofázol. A végén úgyis azt csinálok, amit akarok. Hunyorogva, halkán, kicsit olyan sziszegve beszélt.

Helga néném látta, hogy Hekk előkerült, ő is előjött, és a gáztűzhelyen álló nagy fazék meleg víz mellett várt rá. Mondtam Hekknak, üljön le a padra, tegye le maga mellé a ruhákat is, és amíg kihozom a dézsát a fészerből, máris kezdjen vetkőzni, a levetett ruháit pedig, miután mindent, amire még szüksége lehet, kivett a zsebekből, dobja maga elé a földre.

Hekk mérgesen rám nézett, köpött, de lassan nekilátott és levetkőzött. Beleállt meztelenül a dézsába, Helga pedig egy kannával a fazékból merve meleg vízzel öntözgette. Ezalatt összeszedtem a földről a ruháit, átkötöttem a derékszíjával, és mivel Kován már korábban megmondta, mi történjék velem, kivittem a nagyobbik kemence elé, amelyikben télen is élesztjük a paraszat. Nemrég tettem rá néhány fahasábot, a kövek mögül kihallatszott a tűz dohogása. Kinyitottam a tüzelőnyílás ajtaját és Hekk ruháit belöktem a tűzrácsra. Vettem a kétágú villát, amivel a tűztérben a rúdfát vagy a hasábokat rendezgetjük, és amikor láttam, hogy senyvedni, füstölni kezd, a villával még beljebb toltam. Megvartam, amíg lángra lobban, akkor rácsaptam a kemence ajtaját. Csípős szürke füst bukott elő a kemence kürtőjén.

Hekk ekkor már törülközött.

Akkor láttam, hogy a szutyoktól összeragadva vörös csimbókokban lóg a haja, ezért szóltam, hogy mielőtt teljesen felöltözne, mossa meg a haját is. Ekkor már rajta volt a nadrág, úgy hajolt a dézsa fölé. Helga szappanreszeléket szórt a hajába, és ahogy korábban, a kannából meleg vízzel öntözgette.

Mivel észrevettem, hogy Hekk levetett bakancsa ott maradt, fogtam, és azt is kivittem a kemencéhez és bedobtam a többi közé, a tűzbe.

Még a haját mosta, amikor Hekk meglátott, hogy a kemence közelében vagyok, és odakikáltott, hogy hozzam el neki onnan a mókust. Mivel a zsineg már nem volt az állat nyakán, kézzel pedig nem akartam hozzáérni, a hólapáttal nyúltam alája, odavittem és ledobtam a konyha elé a hóra.

Miután haját is félig-meddig szárazra törölte, Hekk mindent magára vett, amit a padlásról, a ládából magával hozott. A szökött mészégető bár Hekkhöz hasonlóan alacsony termetű volt, de még nála is kisebb lehetett, mert a kölyök a nadrágot csak cibálásra, nagy nehezen tudta magára húzni, és alig bokáig ért neki, zubbonya ujjából pedig kilátszott

csontos vörös csuklója. De nem szólt semmit, csak néha mérgében maga elé köpött.

Elvette az asztalról a zsebkését, amit korábban kitett a zsebéből, letérdelt, és anélkül, hogy sokat bajlódott volna vele, hogy például lábánál fogva kikötözte volna valahova, ahogy a nyúzni való állatokat szokás, ott a hóban térdelve nekiesett, és néhány durva mozdulattal felhasította az állat gereznáját, és mintha csak valami könnyű ruhadarab lett volna, letépte róla. Fura is volt, hogy olyan könnyen lejött az állat testéről. Lehetett menyét, pele, akár südő kis borz is. Hekk a megnyúzott állatot, ahogy volt, mindjárt rá is akarta dobni a gáztűzhelyre, a rostélyrácsra, de mivel elég rossz szaga volt, és ki sem volt belezve, Helga nem engedte. Még egy lábast se adott neki, hogy később esetleg abban próbálja megsütni, hanem az orrát befogva elfordult tőle.

Ekkor azt mondtam Hekknak, ha továbbra is gusztusa lenne rá, és mindenáron meg akarná enni, süsse meg a kemencében. Ha majd kibelezte, mert úgy látom, azt elfelejtette, elhelyezem neki a tűzrácson, az izzó parázs fölött. Erre azt mondta, neki semmi baja a belekkel, a mókus tiszta állat, mert fakérget, makkot és mogyorót eszik.

Úgyhogy elhoztam a kétágú villát a kemence mellől, a megnyúzott állat alá nyúltam vele, hogy visszavigyem a kemencéhez. Közben, mivel láttam, hogy Hekk még hátramarad és Helgával kezd beszélgetni, megálltam fülelni.

Figyelsz rám, asszony? – hajolt Hekk a nénémhez, és feje egy mozdulatával maga mögé, a lakóvagon felé intett. Mondd csak, melyiktől nő a hasad?

Az egyikőtől. De lehet, mind a kettőtől, mondta neki Helga.

Mert akkor kéne beszélj azzal az egyikkel. Tudom, hogy Jusuff kuponokat hagyott nálatok, hogy belőle költsetek rám is. De mivel én holnap elmegyek, dumáld meg vele, hogy adja ki nekem a részemet.

Nincs neked ott semmiféle részed, mondta Helga. Megeszed, amit kapsz, mi meg csak levonjuk az árát belőle.

Így képzeltétek? Akkor csak tudd meg, hol tartja, és én majd elveszem onnan, bazdmeg. Nehogy azt hidd, hogy itt hagyom nektek, hát nem látod, hogy nézek ki? Kell a dohány, hogy valami rendes rongyokat vegyek belőle. Legyen rajtam valami, amikor feladom magam.

Ekkor közbeszóltam. Tudod mit, Hekk? Próbáld az ikrektől elkérni. Akkor legalább megtudod, hányadán állsz velük.

A megnyúzott állatot a kemencéhez vittem, és amikor odaért Hekk is, fél lábbal felrúgtam a tüzelőnyílás ajtaján a kallantyút, hogy az ajtó kinyíljon.

Tényleg a belével együtt akarod?

Mondtam, bazdmeg, csak elfelejtetted.

A villával megint a megnyúzott állatka alá nyúltam, bedugtam a nyíláson, és egészen a rácsig toltam vele, aztán hirtelen kihúztam alóla, az pedig ott maradt. Visszarúgtam az ajtót a nyílásra.

Tessék, csinálj vele amit akarsz.

Ha a tetőn olyan az idő, és éppen nem alvással töltjük a napot, mi télen is dolgoztatunk, mindig akad mit tenni. Mivel a hóesés még hajnalban elállt, az ikrek a hosszúnyelű hókaparó lapátokkal most a kőfejtéshez készültek, ilyenkor ott a helyem nekem is. Havazás után felnyúlunk a lapáttal a szikla tetejére, és megfelelő helyen kupacokba gyűjtjük a havat, hogy amikor majd enyhül az idő, a lecsorgó olvadék töltse ki a kő repedéseit. Mivel a kő belsejében a víz éjjelente újra meg újra megfagy, tovább tágítja a réseket, így tavasszal, amikor majd megfűrjük, könnyebb lesz a feszítővasakkal kifejtteni.

Ahogy ott a sziklát kaparásztuk, elmondtam nekik is, amiket Hekktől hallottam. Hogy nem áll szándékában itt maradni, máris elmenni készül, mert attól tart, hogy kutyákkal fogják keresni, akkor pedig jobban jár, ha még azelőtt feladja magát. És hogy tud a kuponokról is, ha kell, erővel is elvesz belőle, mert abból számít magának valami ruhát venni.

Az ikrek csodálkozva néztek egymásra, hogy most mi akar ez lenni. Aztán csak megkeményedett az arcuk. Nem is mondtak semmit, újra és újra egymásra néztek, ikrek voltak, ugyanazt gondolhatták. Úgy tettek, mintha Hekk dolgai nem érdekelnék őket, de én már ismertem őket, tudtam, mit rejt mogorva hallgatásuk.

Dél körül nagyjából már befejezni készültünk a munkát, amikor kijött a fejtéshez Helga. Hogy akkor most tényleg karácsony van? Mert akkor megsüti a kolbászt, amit Juszuff ajándékba hozott, és megbont hozzá két savanyúkáposzta-konzervet, és ha gondoljuk, főzhet mellé néhány krumplit is.

Krumpli mindig legyen a káposzta mellé, mondta Kován, és majd forgassa bele alaposan a kolbász zsírjába, de mivel itt van ez a suttyó

kölyök, ha nem is eszünk együtt vele, számítson rá is. Káposztából például öt személynek a két konzerv biztos nem lesz elég.

De nagyon is elég lesz, mondta erre Helga, ő úgy látja, hogy Hekk ma már nem fog velünk enni. Mert miután kivette a kemencéből, zsebkésével nyiszítelve ott helyben majdnem a felét megette annak az állatnak, amit ő mókusnak nézett, kevéssel utána pedig ki is hányta. Azután kétrét görnyedve csoszogott el az istálló felé, de már útközben kétszer leült a hóba. Már nem is bírt a létrán a helyére fölkapaszkodni, csak eldőlt a lovak mellett. Ott nyöszörög azóta is a szénában.

Rendben, mondta Bulbuk, ha tényleg így van, akkor a krumpli mellé négyünknek elég lesz két doboz káposzta is. És mivelhogy tényleg karácsony van, együnk meleg falak között a vagonban. Ha szűkösen leszünk is, még mindig jobb, mintha tányérunkon dermedne meg a krumpli a nyári konyhában.

Így aznap a lakóvagonban ebédeltünk.

Emlékeznek maguk? – szólalt meg egyszer csak bánatos hangon Helga, alighogy belepiszkált a káposztába.

És kezdte mondani, hogy tavaly bizony lementünk Ilszkbe, Lintzmájérhez karácsonyi podlenkát enni. Lintzmájér asztalt terített nekünk, valódi abrosszal, és gyertyát is gyújtott, és amíg ettünk, a pult mögött harmonikázott. Hogy most aztán a kölyök miatt nem mehetünk sehova. Neki már reggel eszébe jutott a tavalyi podlenka, és azóta egyfolytában csak a Lintzmájér podlenkáját kívánja.

Ahogy ezt elmondta, abba is hagyta az evést, és elfordult az asztaltól, hogy ne is lássa, ahogy eszünk.

Erre mindjárt mondták is neki az ikrek, hogy persze, ő mostanában úgy van, hogy mindenre csorogni kezd a nyála, pedig tudhatná, hogy ahogy belekóstol, többet már nem is kívánja. Már nem is tudom, melyikük, Bulbuk vagy Kován mondta, de utána már mind a ketten egyszerre kórusban mondták neki, ha már annyira podlenkás a napja, egyedül is lemehet Lintzmájérhez. Különben egész nap egyebet se hallanánk, csak hogy a kölyök miatt az idén nem tudott podlenkát enni. Tessék, menjen le, már holnap reggel lemehet, ha annyira kívánja. Ha korán elindul, délre lent van Lintzmájernél, megeszí a podlenkát, és már indul is vissza. Legfeljebb megkéri, hogy csomagoljon nekünk is vagy két-három adaggal. Van Lintzmájérnek olyan fedeles, jól zárható nejlondoboz, szóljon idejében, hogy egyenesen abba csomagolják,

abból nem csorog ki a leve. Ha pedig hazajövet benéz a katonákhoz, hozhatna tőlük egyúttal elemeket, hogy legyen a rádióba meg az elemlámpába. Sötétedés előtt már itthon is van.

Miután ettünk, szokás szerint elnyúltunk a priccsen. Valamelyikük szinte már félálomban azt motyogta, menjek, nézzem meg a kölyköt, és ha még mindig a szalmában hever, ahogy Helga utoljára látta, küldjem fel a helyére, a padlásra, nehogy valamelyik ló rálépjen. De ahogy ezt elmondta, máris hallottuk künn a havat ropogni, és az ablakból azt láttuk, hogy Hekk lógó nadrággal, támolyogva közeledik az árnyékszék felől, szédelegve bukdácsol a kemencék között.

A mókus.

Valamivel később mégis utánamentem, hogy lássam, mi van vele. Ahogy elhaladtam a nyári konyha előtt, megláttam a félig megsült állat maradékát az asztalon. Nyirkos faggyúba dermedve hevert, ahogy Hekk odadobhatta, miután már nem bírta többet belőle enni. Mellette leszopott csontocskák heverték.

Mint a halálra ítélt ember félbehagyott vacsorája, ami az asztalán maradt, miután kivitték a vesztőhelyre. Egy moziban egyszer így ért véget egy szomorú történet. Igaz, ott a vacsora fölött még pára lengedezett. Itt már jó hideg volt, mert a kihűlt sültön, mintha bundája kezdene nőni, meredező jégtüskék csillogtak.

Hekk az istállóban a földön hevert, a szalmában elnyúlva.

Hekk, hallasz engem?

Hekk hallgatott.

Hekk, Hekk! Reggel még olyan nagy pofád volt, nem igaz? Bulbuk és Kován urak meghallották, hogy a szénában heversz a lovak mellett, ezért azt üzenik, hogy menj fel a helyedre. És azt is, hogy gondold meg, miket forgatsz a fejedben. Azt már csak én mondom neked, hogy ne várd meg, amíg ők szólnak hozzád, mert mind a ketten nehéz emberek. Kár volna őket valamivel pont karácsonykor felbosszantani.

Hekk csak sokára szólalt meg. Vacogva, halkan, szaggatottan mako-gott, hogy alig lehetett érteni. Hogy vigyek neki valahonnan egy takarót, mert mászkál benne a hideg. Hogy hányik egyfolytában, és mindjárt ki kell hogy menjen újra, mert egy jejes kígyó tekeredik a gyomrában. Mintha egy vederből beszélt volna, és mintha tele lett volna a szája valamivel.

A padláson levő ládából lehoztam még néhány rongyot, és ráterítettem.

Hekk felhúzott lábbal ide-oda forgolódott a szénán, amikor a nyitott ajtó felől néha ráesett a fény, látszott, hogy homloka verejtéktől csillog. Amikor aztán menni készültem, újra megszólalt.

Figyelsz, bazdmeg?! Azt gondoltam, reggel, ha jobban leszek, elmegek. De azt hiszem, nem fogok tudni elmenni.

Ne is menj, tudod jól, itt kell megvárnod Juszuffot.

Láttam, hogy van itt nektek az istálló mögött az a szánatok, folytatta már síró hangon. Azzal le tudnátok vinni a katonákhoz, nyöszörögte. Hogy még ma tudjam feladni magamat. Van nekik ott biztos egy doktoruk. Hogy hajtsa ki belőlem ezt a kibaszott mókust.

Ejnye, Hekk! Feladhattad volna magad korábban, amíg ki tudja merre csatangoltál, de nem tetted. Most már késő, mert itt vagy nálunk. És becsület is van a világon. Bulbuk és Kován megígérte Juszuffnak, hogy bújtatni fognak, nem pedig azt, hogy kiadnak azoknak, akik a vesztedet akarják. Ha jobban leszel, tiszta fejjel magad is rájössz, hogy valami becstelenségre akarnál minket rávenni. Teljesen lehetetlen, amit kívánsz.

Aztán szarom belétek, amilyen tetvek vagytok! Látod, lemehetnél te egyedül is, hogy a másik kettő ne tudjon róla. A katonák télen motoros szánnal járnak, ha szólsz nekik, azzal jöhetnének értem, hogy baszód-nának meg. Könyörödj nekik, hogy jöjjenek értem, mert még ma este felfordulok.

Akkor fordulj fel, mondtam. Csak azt ne várd, hogy majd én leszek az, aki motoros szánnal hívta rád a katonákat. Egy dolgot tehetek érted. Hozok neked egy flakon vizet. Én, ha valami bajom van, vizet iszom, és attól jobban is leszek.

Ezzel otthagytam és visszamentem a lakóvagonba. Kicsivel később jutott eszembe, hogy nem vittem Hekknek vizet, pedig megígértem. Megtöltöttem egy literes palackot, bevittem az istállóba, és letettem Hekk mellé. Mondtam neki, hogy a közelben, kézügyben, karnyújtásnyira találja, de nem válaszolt. Körülötte újra bűz terjengett, némán hánykolódott a szénában.

Azt találta ki magának, hogy még ma vigyük le szánnal a katonákhoz, mondtam, ahogy visszatértem a lakóvagonba. Hogy biztos van ott nekik egy doktoruk.

Pont a katonáknak! Ezt a kölyök miből gondolja? Honnan is lenne azoknak saját doktoruk. Szerinted van? Kérdezte Bulbuk mérgesen Kovánt.

Azt te nem tudhatod, mondta erre Kován.

De honnan is lenne? Huszonnyolcan vannak összesen, két parancsnokkal együtt. Te mit gondolsz, huszonnégy sorkatonának, a két tisztnek, a parancsnoknak és a helyettesének jár külön doktor? Hova jutna így a világ? Mit is csinál egy ilyen doktor ott egész nap?

Tőlem kérded? – morogta erre Kován. Nem azt mondtam, hogy van nekik, csak azt, hogy nincs honnan tudjuk, hogy van-e. Majd pont én fogom tudni.

Jó, rendben, nem tudhatjuk. De legközelebb, ha lenn járok náluk az őrsön, majd megkérdem tőlük. Nekem pedig azt mondta:

Ha még beszélsz velem, és tovább szívóskodik, mondd meg a kölyöknek, hogy a katonáknak nincs és nem is volt soha saját doktoruk. De legjobb, ha nem beszélgetsz velem, és nem is mondasz neki többet semmit.

Este beindítottuk az áramfejlesztőt, Bulbuk elővett egy palack bort és a Piatnik Nándor-féle kártyákat, Stüsszi vadásszal és Reding Itellel. Helga bekapcsolta a rádiót, körbeültük az asztalkát, és párban septikáztunk. Volt hozzá egy kis füzetünk, abba vezettük be minden kör után az eredményt. Közben, ahogy fogyott a bor, hol az egyikünknek, hol a másikunknak is ki kellett menni. Bulbuk egyszer azzal tért vissza, hogy künn valami selymesen simogató, langyos szél fújdogál, csorog az eresz, eltakarodtak a felhők, kibújt a szirtek mögül a hold is, az ég pedig tele kövér csillagokkal. A holdfényben pedig Hekket látta, ahogy ül az árnyékszéken, ezért nem is tudott bemenni, hogy ott végezze el a dolgát.

Ahogy belépett, a nyitott ajtón betört a langyos, álmosító, földszagú fuvallat. Helga nemsokára ültében el is bóbiskolt, attól fogva még egy darabig hármásban kártyáztunk tovább. Addig játszottunk, amíg egyszer csak hallottuk, hogy a fészkerben köhögni kezd az áramfejlesztő motorja, aztán az égő is pislákolni kezdett, majd elhalványult, végül kialudt.

Véget ért a nap, lefeküdtünk. Bulbuk még megkérte Helgát, úgy, hogy háromszor elismételte neki, hogy ha tényleg lemegy Lintzmájérhez podlenkázni, még odamenet rendeljen a katonáktól az

áramfejlesztőbe két ballon gázolajat, és kérje meg őket, hogy délig hozzák is ki motoros szánjukkal a sorompóig.

Hekkről nem esett szó többet.

Hajnalban még alig világosodott, Bulbuk és Kován is még aludt, amikor hallottam, hogy Helga fölkel. Csizmát húzott, betette a táskarádiót a háti tarisznyájába, betett magának egy flakon vizet is, aztán magára vette báránybőr bekecsét és elment.

Később én is kimentem a lovakhoz, és túl a kemencéken sárgás gödröcskét láttam a hóban. Úgy látszik, Helga se tudta a dolgát a szokásos helyen elvégezni.

Az árnyékszék nyitott ajtaja mögött Hekk gubbasztó árnya sötétlett. Ült, előre görnyedve, fejét tenyerébe temetve.

Odamentem, és pár lépéssel megálltam előtte.

Hekk!

Mintha összerezzenet volna. De lehet, akkor már csak képzelődtem. Talán felnézni is próbált, csak épp a fejét nem bírta megemelni.

Ejnye, Hekk! Ne csináld ezt! Kelj fel onnan, kell az a hely másnak is!

Nem bírok, bazdmeg, nyögte. Már nem vacogott, csak halkán, szagatatottan ejtette ki a szavakat, hogy alig lehetett érteni.

Ha segíték, megpróbálok?

Nem, nyögte. Menj innen, mert végem van, ne nyúlj hozzám, hogy baszódnaál meg.

Reggelre aztán újra beborult és szemerkélni kezdett az eső, hallatszott, ahogy percegve roskad a hó. Miután állva megettük a kását a nyári konyhában, Bulbuk szólt, hogy fogjak be a szán elé. Kezükre felhúzták a bélelt égetőkesztyűket, mint amikor a kövel tömik a kemencéket, de azzal mennek akkor is, amikor a ligetből fát kell hozni. Biztos arra számítottak, hogy az eső lemossa a rúdfáról a havat, és tartaléknak felhoznak belőle egy rakománnyal. Egy jó óra múlva tértek vissza, de a szán nem rúdfával, hanem bükk- és gyertyántuskókkal volt tele. Ledobálták az egészet a hóba, és ott hagyták nekem, hogy amíg ők lemennek a sorompóhoz a gázolajért, rendezzem el a tuskókat két sorba a két kemence közé.

Amíg ott dolgoztam a fával, a fennsík felől egy csapat varjú érkezett, nem zavarta őket, hogy a tuskókkal bajlódom hangosan, egy részük a lakóvagonra telpedett, a másik az istálló fedelére. Tapsolni kellett nekik, hogy elrepüljenek, de csak a közeli csupasz kőrisfákat szállták meg, kettő pedig az árnyékszék fedelén illegette magát. Alattuk Hekk ugyanúgy ült, lába közé csüngő fejével, mozdulatlanul.

Bolond idő volt, dél felé hirtelen elállt az eső, és ahogy kezdtek elvonulni a felhők, a nap is kisütött. Egyszer csak ezüstösen áttetsző, lencse alakú felhők tűntek fel az égen, alig mozogtak, inkább mintha csak álltak volna egy helyben. Tavaszi verőfény áradt mindenfelől, a langyos szellőben duruzsoltak a csorgó ereszek. Valahonnan óriási fekete legyek bújtak elő, egymást kergetve, szökdécselve futkároztak a havon. Pedig még csak karácsony volt.

Miután megjöttek a gázolajjal is, Bulbuk kihozta az asztalkát a lakóvagon elé, mellé három széket, aztán egy palack bort, a bádogecsuporokkal, és a Piatnik-féle kártyát, hogy hármásban folytassuk a septikát, ahol az este abbahagytuk.

Kován ezalatt, mivel Hekk miatt az árnyékszéket nem lehetett használni, egy lapáttal ösvényt mélyített az olvadó hóban a deszkabodé mögé, hogy amikor utolér a szükség, ne sárgítsuk mindenfelé a havat, hanem mindig ugyanoda, egy helyre járjunk. Közben néha megállt, és a lapát élével megkocogtatta az egyik vasrudat, amire a ruhaszáritó drótja volt kifeszítve. Biztos, ezzel Hekket akarta ébresztgetni, de csak a két varjú rebbent fel ilyenkor kis időre. Hekk akkor már elég rég nem mozdult. A legyek közben eltűntek a hóról, most már ők is Hekk körül kavargtak, keringtek. Ahogy a feje le volt konyulva, egymást kerülgetve már a csupasz nyakán is legyek mászkáltak. Kován azt nézte.

Osztottam, kiáltott oda, Bulbuk, kezdhettük. Most már hagyj békét neki.

Nem akar válaszolni, mondta Kován. Pedig biztos hallja, amit mondok. Amikor a halottkém az öregemet vizsgálta, folyton ránk pissegett, hogy hallgassunk, mert a halott még egy darabig hallja, hogy körülötte miről beszélgetnek, aztán megtudja, hogy meg van halva. De ezzel most nem tudom, mi van. Már a legyek se izgatják.

Akkor gyere ide.

Kován eldobta a lapátot a hóba, odacsoszogott, és leült az asztal mellé.

Az előbb pedig úgy láttam, mintha megmozdult volna, közben csak a szél taszított rajta egyet. Menj csak, nézd meg te is.

Látom én innen is, amit akarok, mondta Bulbuk. Pont odalátok. Majd szólok is, amikor már muszáj lesz, hogy csináljunk vele valamit.

Bolond világ. Tegnap még tél volt, karácsony, erre ma megteltünk ezekkel a nyári döglegyekkel. Te láttál már ilyenkor télen ekkorákat?

Mikor láttam volna, ha te se láttál, mondta Bulbuk. Valami bajod van, mert hülyeségeket kérdezel.

Én ezalatt, mivel korábban Bulbuk megkért rá, a nyírfavessző-köteggel a bükk- meg gyertyánhasábokról sepregettem le a rátapadt nedves havat. Odakiáltottam nekik, hogy fogjanak csak hozzá, játszanak nélkülem egy darabig.

Játszottak, de kettesben nem jó septikázni, kicsit unhatták is, mert hallottam, hogy játék közben is halkán, morogva beszélgetnek. Amikor elkészültem a sepregetéssel, én is odamentem.

Bulbuk félretette a kártyát, és rám nézett szigorúan.

Figyelsz egy kicsit? Mert az előbb már Kovánnak elmondtam, de hogy akkor tudjál róla te is. Hogy Juszuff úrnak majd azt mondjuk, hogy csak vártunk, vártunk a kölyökre, de a végén nem érkezett meg. Pedig számítottunk rá, már külön kuckót is készítettünk neki. Biztos elkapták, vagy valami egyéb történhetett vele. Ezt mondjuk, és visszaadjuk neki a kuponokat. Világos? Ha meglátja a kuponjait, az már elég is lesz neki.

Ezt akkor már tudjuk, mondta Kován, csak azt nem, hogy most majd mihez kezdünk vele.

Most mi van, mondta erre élesen Bulbuk. Ahogy én, úgy te is tudod. Miért mondasz ilyeneket, amikor te is tudod?

Tényleg? És mivel akarod ezt a kibaszott fagyott földet föltúrni?

Nahát! Most ugye csak teszed magad. Mert tőlem akarod hallani. Te is emlékezhetsz rá, a fogain kívül a Raudi kutyából se maradt semmi. Egy fél marék fog, amit utána a hamuban találtunk. Csak közben nehogy megjöjjön Helga is a podlenkéval. Pedig, ahogy számítom, pont akkor fog ideérni. Nem neki való az ilyesmi.

Jó vicc. Mégis mekkora egy kutya? Érted, mire gondolok. És nem is biztos, hogy befér a nyíláson. Ezzel a vastag posztóval, ami rajta van. Mert nem szívesen kezdeném most vetkőztetni. Hogy tegnap pont azt nézte ki magának.

De befér. Ha nem hiszed, mindjárt lemérem neked. Csak legyünk biztosak, hogy vége, hogy akkor már annyi neki. Mondjuk, ha kihozod a tükröt, és az orra meg a szája elé tartod, kiderül az is.

Te is kihozhatod. Neked talán most olyan nagyon jön, hogy ott az orra előtt hókuszpókuskodjál vele?

Megint problémázol. Ma bármit mondok, ezt csinálod. Hogy így nem tudod, meg úgy. Közben ugyanúgy tudsz te is mindent. Mondd meg, ha velem van valami bajod. Lehet, csak éhes vagy, akkor pedig menj, egyél valamit.

Mondasz valamit, a kása óta csak két Eugenia keksz van bennem. Akkor már tényleg ehetnék is valamit.

Akkor menj, egyél! Én most már várok estig Helgára, a podlenkával.

Ahogy ott a napon kártyáztunk, iddogáltunk, Kován mivel háttal ült, minduntalan megfordult, és az árnyékszék felé nézett. Nem tudom, mire számított, hogy majd látni fog.

Hekk ugyanúgy, mozdulatlanul gubbasztott, feje a lába közé csüngött, de a lába leért a földig, arra támaszkodott. Most már úgy nézett ki, akármennyire előre dől is, a lába megtartja, és már nem fog felborulni.

Még kártyáztunk úgy hármásban kicsit, lazán, szórakozottan egy darabig, aztán Bulbuk szól, hogy kezdek a kemencét a tuskókkal felfűteni. Egy bükk, egy gyertyán, eleinte hézagosan, később, ha már látom, hogy ég rendesen, akkor tömhetem szorosabban, ahogy a kőnél szoktuk. De hogy húzása legyen, előtte még az alsó rács alól a hamut is ki kellene üríteni.

Kihoztam a fészerből a vedret és nekitámasztottam a szelelőlyuknak, fölötte kinyitottam a tüzelőajtót, elkezdtem kaparni. Piszok munka, ezt mindig velem csináltatják. De Bulbuk most látta, hogy nehezen boldogulok vele, és odajött segíteni. Én kapartam, ő pedig a vödröt tartotta. Amikor tele lett, elvettem tőle, kimentem vele a Kován ásta friss ösvényen az árnyékszék mögé, hogy a hóra ürtse. A hamu egy része fölporzott a szélben, alatta összekocantak, kicsit még csilingeltek

a rézgombok. Mint valami távoli üzenet, jeladás, úgy hangzott, mert erre Kován és Bulbuk is egyszerre odajött. Néztük, ahogy a meleg fémgombok elmerülnek a hóban.

Eljött az idő, mondta Kován. Azt mondtad, mész és leméred. Most már tényleg kíváncsi vagyok.

Kérlek, mondta Bulbuk. Elvette a lakóvagon ajtajáról azt a zsineget, amivel Hekk az állatkáját húzta a hóban, amikor este a telepre érkezett, és Kován másnap reggel a kilincsre tekerte. Odament vele az árnyékszékhez, és Hekk fölé hajolt. A zsineget két végénél fogva, úgy, hogy ne érjen hozzá, háta fölött áthúzva lemérte, körmét belenyomva a két végén megjegyezte.

Nézd csak, mutatta Kovánnak, amikor elhaladt mellette, még rá is hagytam két oldalt egy-egy ujjnyit. Mindjárt kiderül, kinek jobb a szemmértéke.

Kezét a zsineggel maga előtt tartva ment a kemenecéhez, és a tüzelőnyíláshoz passzította. Hátrafordult, odakiáltott Kovánnak.

Látod? Így első ránézésre azt hinnéd, hogy persze, ugye neked volt igazad, mert így tényleg elég bajos lenne, de ha egy kicsit majd megdöntöd, és srégen tartod, akkor pont befér. Te is tudtad, csak ma ilyen napod van. Csak okoskodol, vagy direkt velem van valami bajod.

Csak az van, a rossebbe bele, hogy ilyet még nem csináltunk. Semmi más. Csak az mind jut eszembe.

Aztán nekem is. De látod, én hallgatok, mert nincs más mit csinálni. Meg Helga is mind eszembe jut. Hogy még lenn lesz valahol az oldalsó, és amilyen mostanában az orra, már ott lenn meg fogja érezni a füstöt. Mert gondolhatod, milyen lesz a szaga. Tudod, szegényke hogy van mostanában az orrával.

Most még nagyjából a katonáknál lehet. Megpihen, mielőtt nekivágna a meredeknek. Ott van neki, végre, akivel beszélgessen, ott is még elüldögél velük egy darabig.

Csak üldögéljen, és el ne felejtse az elemeket. Merthogy van ez a karácsony, IIszkben biztos zárva tart az a kibaszott elemes bolt is.

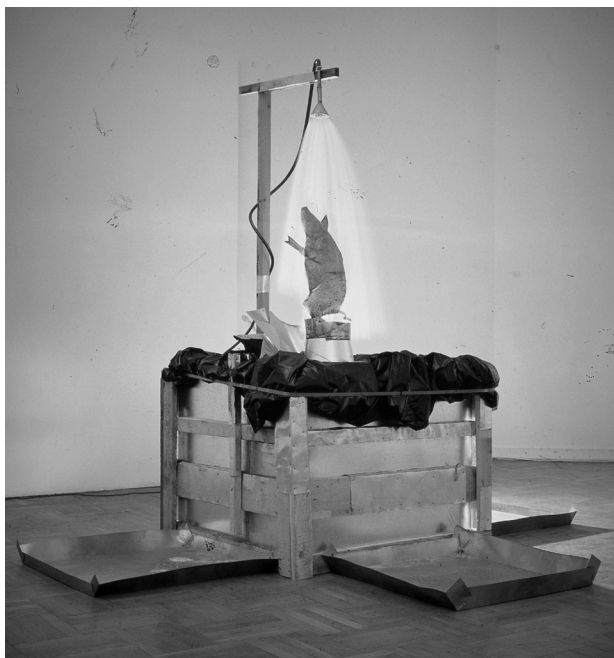
Ültünk az asztal mellett, kezünkben a kártyalapokkal, de csak úgy tartottuk magunk elé, bámultunk üresen Harras Rezsőre és Geszler Hermannra, és egy idő után már azt se tudtuk, ki következik.

Olykor fölkeltem az asztal mellől, elballagtam a kemencéhez, és benyomtam egy, két vagy három tuskót, amennyi éppen belefért. A tüzelőnyílás ajta már olyan forró volt, hogy csak a piszkafával lehetett kinyitni.

Karácsony volt, egész évben ilyenkor a legrövidebbek a nappalok. A lencsealakú ezüst felhők lassan elszürkültek, a nap is kezdett eltűnedezni a téli páráság mögött. A szirtek közé a téli szürkület homálya ereszkedett. Közben a kemence füstje is lassan eltakarta az eget.

Vártuk Helgát a podlenkával, de úgy, hogy azért még késsen, az se baj, ha eltéved, csak késsen, késsen minél többet.

A kemence kupoláját lestük, mikor kezdenek rajta a kövek vörösen derengeni. Bulbuk mondta egyszer, hogy olyankor már ezer fok van odabenn. Ennyi kell a kőnek, amikor égetni kezdjük.

Zuhanyozó dísznő

„NINCS HOL KERESNI AZ ELŐDEIMET”

– Orbán Gábor interjúja Bodor Ádámmal¹ –

– A Verhovina madarai tavaly ősszel² jelent meg a *Cambourakis* kiadónál. Az új regény kétségtelenül mutat némi rokonságot a kilencvenes évek óta franciául is olvasható *Sinistra* körzettel és Az érsek látogatásával. „Mindhárom könyvben egy olyan (ál)hierarchikus, militáns jellegű társadalom képe rajzolódik ki, amelyet kívülről nézve ésszerűtlen mechanizmusok működtetnek, viszont a szereplők magától értetődő természetességgel találják meg benne a helyüket. Szinte közhelynek számít, hogy Bodor műveiben diktatúrák társadalomrajza körvonalazódik, amelynek elutasítása és kemény kritikája éppen elviselhetetlenségig szenttelen ábrázolásában válik nyilvánvalóvá” – írja egyik magyar kritikusa, László Emese.³ Talán nem felelőtlen kijelenteni, hogy ezeket a visszatérő motívumokat az író személyes tapasztalatai is táplálják: kommunistaellenes rölapok szerkesztéséért két évig ült börtönben az ötvenes évek Romániájában.

– Igen, úgy tűnik, a börtön élménye valamilyen módon, közvetve – ha másképp nem, világlátás, életszemlélet formájában – bizonyára jelen van a szövegekben. De az azt követő évtizedek is a diktatúra árnyékában teltek el, amelyeket egzisztenciálisan az elnyomás légkörében éltem meg, így az akkori általános közérzet feltehetően írásaimat is áthatotta. Novelláimon bizonyára érződik, hogy azok nem egy polgári demokrácia viszonyai közt keletkeztek. Számomra hangsúlyozottan fontos, hogy ott és akkor írtam meg ezeket, nem pedig évtizedekkel később, mintegy utánérzéseként, kockázatmentes viszonyok között. Ez morálisan feljogosít arra, hogy ugyanennek a történelmi tájnak kissé elvonatkoztatott látványáról tudósítsak a diktatúra elmúltával is. Akkoriban a hatalom elvárásaival nem törődve arról a morális környezetről próbáltam írni, ami a valóságban körülvett, ami valóban megihletett, és amit Kelet-Európára azóta is jellemzőnek vélek. Konkrét helyszíneket kissé stilizálva, egy diktatúra közérzetét igyekeztem

1 Orbán Gábor, a Párizsi Magyar Intézet munkatársa készített interjút Bodor Ádámmal a *Verhovina madarai* című regény franciaországi megjelenése alkalmából. Az interjú francia nyelven a Párizsi Magyar Intézet Irodalmi Honlapján jelent meg. (A szerk.)

2 Vagyis 2016-ban. (A szerk.)

3 László Emese: „Lassan múló bánatos napokra”. *Jelenkor*, 2012/2.

kivetíteni egy fiktív tájba, feltehetően ennek köszönhető akkori megjelenésük is. Ha ezekben az írásokban félreérthetetlenül fölsejlett is a kommunista diktatúra árnya és eszköztára, hiányoztak belőlük a sematikus klisék, társadalmi panelek, inkább valami mesevilág környezetére utaltak, ahol bizonyos hatalmi viszonyok miatt így viselkednek az emberek. Valószínű, hogy a sajtó fölött gyakorolt hatósági ellenőrzés – a cenzúra – írásaim terepét valami távoli, utópisztikus környezetbe képzelte és helyezte – a szövegekben nyilván röstellte a hazai viszonyokat felismerni –, így kézlegyintéssel zöld utat engedett nekik. Amikor a művészi ábrázolás visszafogott eszközeivel tudtam élni, egszersmind megteremttem a megjelenés esélyeit.

– A könyv nem szűkölködik erőszakos cselekményekben, amelyeket a szereplők meglepő természetességgel vesznek tudomásul, mégis hátborzongatóbb az a könnyedség, amellyel a regény hősei máról holnapra átértékelik a múltat.

Két szereplő, akik közvetlen tanúi voltak kegyvesztett főnökük, Anatol Korkodus elhurcolásának, másnap reggel így beszélget:

„Az úr nincs itthon?

Ma még nem láttam.

(...)

Ha elment, hát elment. Azért is megkérem, ha arra jár, szóljon a kantinban, hogy mától fogva csak egy személyre kérem az ebédet.”

Tűlzás valamifajta kelet-európai történelmi tapasztalatot felfedezni a gyorsan változó rezsimekhez való gyors alkalmazkodásban?

– Igen, de itt talán többről van szó. Vagy éppenséggel kevesebbéről. Mintha ezeken a helyeken a társadalom nem tudna élni a szabadsággal. Lehet, hogy azért van valahol elnyomás, mert a hely arra alkalmas, és van rá fogadókészség is? Ezért nem mondanám, hogy ez a magatartás kifejezetten történelmi tapasztalat eredménye – bár kétségtelenül része lehet ebben annak is –, a beletörődés itt örökség, a megvert társadalom ösztönös válasza. Reflexszerű rezignáció, amely valamennyi, akár a polgári gondolkodás számára megannyi riasztó eseményt, látszólag különösebb megrökönyödés nélkül, a dolgok már ismert, ott megszokott, természetesnek tekintett rendjébe el tud helyezni. Nemcsak azért találkozunk itt ritkán ellenállással, lázadással, mert azt szükségszerűen

megtorlás követi, hanem azért is, mert eleve beletörődéssel, kvázi megértéssel fogadnak minden intézkedést, mint ami beleillik a hely morális természetébe. Csodálkozni semmin nem szokás, mert ha a dolgokat a hatalom elvárásaihoz mérten helyesen értelmezzük, akkor nincs is min. Mintha mindez már az oxigénnel, az anyatejjel, a létezés elengedhetetlen elemeivel épülne belénk, része gondolkodásunknak, testi mivoltunknak, mert az ember lefokozása, mint része a fennálló rend gyakorlatának, már megtörtént. Az elnyomás taktikája arra az ismeretre épül, hogy az emberi tulajdonságok része a szolgaság is. A szegénységben élő ember szeret föltekinteni akár rettentő hazug eszményekre is, kész bármikor hamis illúziók, ábrándok híve lenni, és azokat lelkesen legitimálni. Ezért könnyű az elnyomottat az elnyomás cinkosává tenni. Kelet-Európában, ha úgy tetszik, Kelet-Közép-Európában – igen labilis térség volt ez mindig – nem kell ilyen példakért túl messzire menni. Ezért a hirtelen beköszöntött demokrácia éppen a garantált demokratikus szabadságjogok talaján bármikor átbillenhet az önkénybe. Ez ennek a térségnek, de általában minden demokráciának a paradoxonja, örök fenyegetése.

– A történetek helyszínei szinte kivétel nélkül egy nagy kiterjedésű, a legalapvetőbb emberi szükségletek kielégítésére alig alkalmas, kerítés nélküli büntetőtelepre emlékeztetnek, az olvasó (velem legalábbis ez a helyzet) mégis jól érzi magát bennük. És ebben talán a természet szuggesztív megjelenítésének is szerepe van. A Verhovina madarai olyan, mint egy középkori faliszőnyeg, amelynek nincs olyan szeglete, ahol ne rejtőzne egy aprólékosan megmunkált virág, falevél, nyúl, kismajom vagy mókus. A regény hősei erdők, folyók között járnak-kelnek, ínycsalatokat készítenek a helyi flóra és fauna kincseiből. Talán az sem véletlen, hogy a regényben központi szerepet játszik Eronim Mox szakácskönyve, amely nemcsak recepteket tartalmaz, hanem az egész régió bölcsességét, múltját és jövőjét. Honnan ered ez a már-már érzéki kapcsolat a természettel, az erdővel és annak terményeivel?

– Ez a viszony bizonyára személyiség, hajlam, adottság, emberi alkat kérdése. A kultúrának egy személyiségre szabott kiváltságos szelete, az erre való fogékonyságban pedig nem egyformán részesülünk. Mindenesetre életbevágóan fontos ajándék, az örömszerzés, egyben a túlélés nélkülözhetetlen eszköze. Végso soron akár egyéni módja a

szabadság megélésének. Bevallhatom, engem a diktatúra körülményei közepette a természetben olykor megérintett a szabadság fuvallata. Talán éppen azért, mert ebben a kapcsolatban néha sikerült kivonnom magam az alól, amit rám akartak kényszeríteni. A szabadság, a boldogság fogalmai mindaddig üresek, legalábbis sterilek, amíg ellentét-párjukban az ember meg nem tapasztalja őket. Így aztán egyúttal esetleg felsejlik egy keskeny rés is felénk. A természet akár szelíd, akár idegen, riasztó és félelmetes, abban igazán megrendítő, hogy az embertől, az emberi tevékenységtől független szervezet, s a vele való találkozás misztériuma alól nehezen tudom magam kivonni. Jó esetben ennek a találkozásnak döntő módon holtig tartó, meghatározó érzelmi vonatkozásai is lehetnek, ezek adott esetben átszivároghatnak művészi alkotásokba is.

- Verhovina elég ellentmondásos hely, kiterjedt erdősegei ellenére nincsenek madarai (valakik elüldözték őket), a zsinagógájából mosoda lett, a zsidó lakosaiból lutheránus, a kiugrott lelkészből láncfűrész gyilkos, a négyheréjű pápa pedig húvek híján a szomszédos tehenészetben dolgozó bűnös asszonyoknak nyújt testi vigasztalást. A helybeliek nem beszélnek magyarul, az egykori evangélikus iskola könyvtára mégis tele van magyar nyelvű könyvvel. Egyedül egy magyar katonatisztre váró vénkisasszony olvastat fel belőlük magának, noha az elhangzottakból se ő, se a felolvasó nem ért egy kukkot sem. A helyi ápolónő képes villámsújtotta gyerekeket feltámasztani, de nem mindig él a tudásával... Mondhatnánk, hogy ennek a fikciónak semmi köze a valósághoz, mégis úgy érezzük, hogy Verhovina védőszentje, a háromlábú asszony Kelet-Európa patrónusa is lehetne. Ilyen ellentmondásos ez a vidék?

- Ez bizony rettentően kényes kérdés. Valóban ellentmondásos, ettől oly megragadó. Nem is tudom most erre a magabiztos választ, talán rögeszmésnek tűnne. Amikor erről a tájról írok, bennem ennek elvonatkoztatott művészi látványa él, ami nem biztos, hogy mindenben – szokásaiban, erkölceiben – a valóságosnak is megfelel, hiszen eleve nem realiztikus ábrázolásról beszélünk. Nem áll módomban ehhez a szubjektív látványhoz külön igazoló magyarázatot fűzni. Akkor pedig úgy is tűnhet, csak egy, a képzeletemben élő, túlzásokkal, mesés elemekkel telített képet akarok ráruházni egy létező, bizonyos tekintetben köznapi tájra. Tudományos előadásban, vagy népszerűsítő

kampány keretében bizonyára nem lennék meggyőző, ha ennek a tájnak valós erényeit kellene elfogadható módon fölmutatnom. Én nyilván elfogultságokkal telítetten tekintem ezt a tájat, azzal az érzelmi többlettel, amit én ruházok rá. De ez bizonyára nem baj, mert deviáns látásmód, túlzó csodálat, elfogultság nélkül művészet sem létezik.

– „*Ha létezne egy Kárpátalja és Erdély távoli részeiből gyúrt régióknak mágikus realista kópiája, Verhovina volna az*” – írja Tóth Tünde⁴, nevén nevezve azt, ami mégiscsak ott motoszkál az olvasó fejében, hiába próbálja elhessegetni. A mára kissé elhasználódott, szirupossá vált „mágikus realizmus” kifejezés sehogy sem illik a könyv szikár költőiségéhez, de tény, hogy sok a fantasztikus elem, és a közöttük fennálló kapcsolat egészen „reális”. Ha „belülről nézzük”, ez a világ „teljességgel logikusnak tűnik”⁵. Arra gondoltam, megkérdezem Öntől, hogy nem szándékozik-e megírni a könyvben szereplő könyvet (Eronim Mox szakácskönyvét), de aztán, rájöttem, hogy már megírta, Verhovina madarai címmel. Miért fontosak Önnek a mesés elemek, a fantasztikus, már-már archetipikus figurák?

– A korábbi kérdésre adott, kissé tétova válaszomban talán ezt már érintettem. Ez egy táj sajátos, szubjektív látványának megtermékenyítő ereje. Eronim Mox szakácskönyve ismeretlenül, mint ismétlődő talányos utalás, talán többet sejtet magáról, jobban illeszkedik az elbeszélés kellékei közé, mintha valahol, akár a regényben is hozzáférhető, vagyis ténylegesen olvasható lenne. Ha szövegszerűen idéznék ebből a fiktív szakácskönyvből, megfosztanám attól a sejtelmességtől, amiért belekerült a regény testébe. Miközben, valljuk be, esetleg magam sem ismerem a benne található recepteket s a kapcsolódó talányos történeteket. Ez a bizonytalansági reláció része a prózai gondolkodásomnak, egyben művészi kohézió kérdése is...

– *A regény alcíme „Változatok végnapokra”. László Emese írja, hogy az előző két regényhez képest alapvető különbség, hogy a Verhovina madaraiiban „egy kifáradt, már alig vegetáló rendszer önfelszámolását kísérhetjük nyomon”⁶. Érdekes, hogy a (régi) rezsim utolsó helyi képviselője, Anatol Korkodus, a vízügyi brigád vezetője igazi tragikus hősként jelenik meg. A kilenc helyi termálforrás vizének felügyelete sokak számára értelmetlen*

4 Tóth Tünde: *Változatok végnapokra. Bárka*, 2012/2.

5 Bazsányi Sándor: *Madártalanul. Holmi*, 2012/2.

6 László Emese: i. m.

tevékenység, *Korkodus mégis célt, formát ad a helybeliek életének. Bán Zoltán András szerint Korkodus egyenesen mitikus figura, „amolyan Vizek Királya, szekularizált folyamisten, a létezés vizes titkának papja”⁷, akinek bukása a teljes kiszolgáltatottságot jelenti a táj ismeretlen, új uraival szemben. A világvége a hatalom képviselőitől való teljes elidegenedéssel kezdődik?*

- Nem tudom, mivel kezdődik. Talán éppen azzal a felismeréssel, hogy az elidegenedés már megtörtént, éspedig már azzal is, hogy a hatalmi önkény rendszerint kisajátítja kedvenc fogalmainkat. Egyébként minden kor gondolkodói ápoltak magukban apokaliptikus gondolatokat, transzcendens sejtéseket, a régi társadalmak ezért emelhettek templomokat, szentélyeket. A világ megismerhetőségének végessége, a nagy titok hozzáférhetetlensége a lét végzetes paradoxonját rejtí, ami az embert végtelen nyugtalansággal tölti el. Ha ilyen szinten nem is, Verhovina történetei, ha szabad értelmezni, elég prózai módon, társadalmi mozgások szintjén kicsit talán megidézik a végső időket. Nincs képem a világvégéről, de olykor az a sejtésem támad, hogy már elkezdődött, kicsit már benne is vagyunk. Valaminek, ami eddig volt, kezd vége lenni. De túlzás lenne most azt állítani, hogy amiről most beszélek, benne is lenne a könyvben.

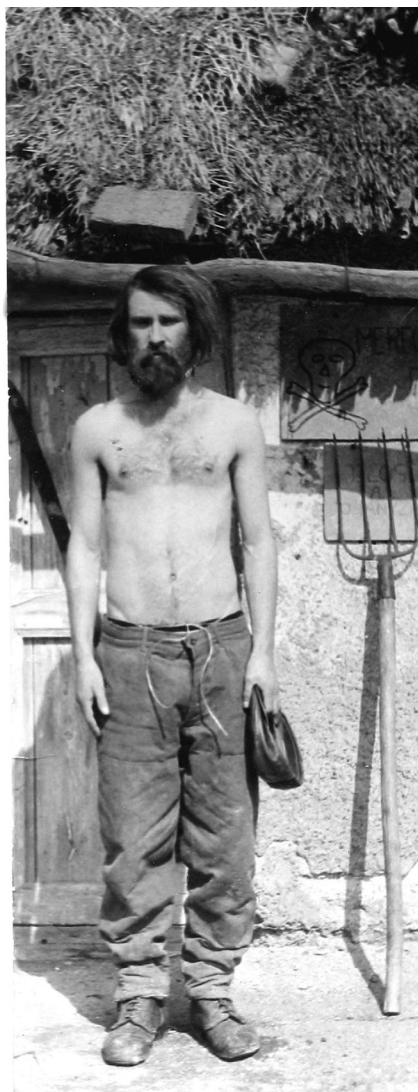
- *Ha valamelyik ismerősöm jól sikerült fényképeket, vagy részletes hegy- és vízrajzi térképeket mutatna Verhovináról, nem lepődnék meg túlságosan. Ön rendelkezik ilyesmivel? Olyan magabiztosan kalauzolja az olvasóját ebben az egyszerű ismerős és idegen, a civilizáció határvidékén található térben, hogy felmerül a gyanú: a dolgozószobájában áll egy méretarányos terepasztal... Komolyra fordítva a szót, hogyan tájékozódik a regény igen komplex terében? És persze idejében, hiszen a fejezetek nem mindig kronologikus sorrendben követik egymást, apró eltérésekkel, átfedésekkel, kihagyásokkal mindegyik ugyanazt a történetet meséli el, amely azonban csak a könyv végén bomlik ki a maga teljességében, mint egy legyező lapjaira festett kép.*

- Igen, létezik egy ilyen térkép, az égtájak pontos elhelyezkedésével, mindenkor tudnom kell, hol kél és hol nyugszik a nap. Magától alakult ki a képzeletemben (ott is maradt, fizikai lenyomata nem létezik), így

volt ez a *Sinistra körzet* megírása esetében is, ilyenkor egyszer csak térképyszerűen megjelenik a táj, amelyben mindennek pontos helye van, ez – gondolom – az elbeszélés térségében, a képzelt koordináták között való tájékozódás szubjektív feltétele is. Mellékesen jegyzem meg, a képzeletbeli terepasztalhoz képest van a leírásaim között azért egy apró képtelenség, nem térek ki arra, hogy pontosan mi, de ha érvényes a térkép, amely alapján dolgoztam, valami, a környezete miatt, nem lehet ott, ahova írás közben képzeltem. Idejében észrevettem, de mivel azt a helyet csak egyetlen bizonyos pozícióból voltam képes látni, később már nem tudtam rajta változtatni. Persze ez az olvasót nem zavarhatja, mivel a „térképet” nem ismeri.

– *„Bodor stílusában van valami lesújtó, fájdalomon túli derültség. Bármilyen tragikus eseményről ad számot, könnyed humorral tud átlépni felette, mintha azt mondaná: így működik ez a rohadt élet, és akkor mi van?”*⁸ – írja egyik kritikusa. *„Itt az emberek tudják, mi meddig tart, hol a határ, hol van a történetnek vége”* – mondja a könyvben Pochoriles, a *Két Cefréhez* címzett fogadó tulajdonosa, mielőtt elmegy felgyújtani magát. Amikor megkérdezik, hogy nem fog-e fázni kint pulóver nélkül, csak meglötyögteti a gázolajas kannát, és annyit mond: *„Azt hiszem, nem fogok.”* Ez a fajta „akasztófahumor”, az abszurdhoz, groteszkhez való vonzódás nem idegen a magyar irodalomtól. Kik azok a magyar szerzők, akiket közel érez magához, akik hatással voltak Önre?

– Nem tudok ilyenekről. Ez nálam zsigeri szemléletmód, alapvető tulajdonság, nemcsak a művészi látás, láttatás része, hanem mint túlélési praktika egyben a gyakorló magánemberé is. Az ilyesmi, akár mint viselkedési forma, életszemlélet, magatartás nem elsajátítható. Ilyen tekintetben, legalábbis ismereteim szerint, magyar szerzők viszonylatában biztosan nincs hol keresni az elődeimet. De talán máshol sem.

Tiszteletadás elődeimnek

Buda Ferenc

LELET

Papírlapon kifakult írás:
szó-csonkok s néhány kanyarítás.
Szakadt betűk, betűhiányok
– romlott falból kiesett vályog –
mögül vak titkok integetnek.
Töprengék: vajon mit jelenthet,
s ki hagyta itt? Mi végre írta?
Magával mit vitt még a sírba?
Ám a koszlott papír csak hallgat,
tartja a titkot, mint tilalmat,
s vallathatom akár naponta,
meg nem tudom, ki keze vonta.

SZÍTOGATOM

az őszi lángot.
Sziporkát vetnek a szilánkok,
ám a forgács parazsa vékony,
melege múltó, illanékony,
a réginek csak röpke mása.

Elég tán a meg nem fagyásra.

NÉGY EMLÉK

Állampusztán a nyári reggelek:
tarkódra sújt korán a vakmeleg,
fekélyed lüktet, háborog beled,
s már az sem érdekel, mi lesz veled.

Az istálló homálya: templomi.
Mit sem tudok egy percig mondani.
Sajog minden tagom, de semmi baj:
mára megszületett egy kisbivaly.

S azok a szürke téli hajnalok!
Nyüszít a fagy, melletted oldalog,
s te begubódzol: el ne gémberedj.
Hány éve is, hatvan? Nem: hatvanegy.

Ám végül is akárhány, egyre megy.

Lassú az éj, száz év, míg eltelik.
Hánykódunk a vaságyon reggelig.
Csak gondok nyúznak gondolat helyett.
A percek hosszú gondolatjelek.
Álmodni? Mit? S mi végre? Marhaság.
Szúrós a pokróc. Bök a szalmazsák.

Ilus eladja a bárányait

Nagy Attila

ÜZENET AQUINCUMBA

Az aquincumi költőversenyre, 2018

Indulat nem ihlet versre engem,
Komolyabb düh vagy bosszú sem.
A vers szelep, a vers szabadság,
Egyetlen biztos otthonom.

Sztoikus elmék s misztikusok
Méltóságában osztozom.
Mint szárny, ha érint virradatkor:
Verssor az, mi talpra állít.

Távozó fa, hogyha int:
Vers az is, mit hátrahagy;
A *nincs menekvés* biztonsága,
S a nyugtalanság rímei.

Indulat nem ihlet versre engem.
A vers kegyelmi állapot.
Alázat színes sarujában
Járom lélegző kertjeit.

Vadad, 2018. január 27.

UGATOTT

Mélyhűtött szavak szemete
Olvadozik a sárban.
Hová levél el, ó, vigasz?
Nem történysz meg a mában.

Élő-halottak kihalt terepen.
Erőital módosít tudatot.
Sóhaj pukkan el idebenn.
Golyó a kutyában – ugatott.

Sakálként üvölt a megsarcolt magány.
Künikosz kussol –, sztoikus szintén.
Elheversz, tátongsz: repedt héjú banán –
Őskurva időben homályban a színtér.

Vadad, 2018. február 13.

FÜST MILÁN EMLÉKÉNEK

Te egyedi, te örök, te nagy,
Ki éppen akkor érzed meg, ha
Valaki verset abbahagy,
Valaki, aki másként, valahol...
Odalent – ha odalent – nyugodtan alhatol?

Dühöngenél, ha hallanád a kérdést,
Amely banális bár, de
Válaszként döndül bennem:
Oda a gyümölcs, a sajt, az öröm...
Mi lehet még vágy, ha thrillere az álom?

Térít-e még önmagamhoz
Jerikó rózsája romon és kövön?
Hallgass csak, Vénember, akivé
Lassan én is érek –
Rajza és illata a szívnek, szemfenéknek:

Szakadozott mementója annak,
Ami vala a fény? – fénye
A versben megnyíló menedéknek?

Vita és küzdelem, könyvek és imák,
Érték-e valamit? – nem tudom...

A távot, amely rám maradt,
Mely nyomorultul az enyém,
Csak ballagom már – nem futom.
És bizony, bizony, néha már fáj,
És lassan el is unom...

Segíts, Látomás és Indulatok atyja!
Rendetlen ritmusa a szívnek,
Ha magamhoz térít még – dolga van velem.
Proféták utóda, Szent Morózus,
Élni! – élni lázíts fel ellenem!

Vadad, 2018. május 12.

TÉBOLYDA

Idegen jár a házban
Egy meglett korú nőszemély
Csórén de néha maskarában
Macskája vénülő szeszély

Ómaga büszke nevermore
Nem állna szóba senkivel
Seggbe se dugná már a mór
Körbejár egy nagy tepsivel

Amin párolgó ananász
Csipegeti s röhint röhint
Nem várja már csak banyanász
Hosszú ősre tél köhint

Barantó, 2018. augusztus 17.

Egy bicikli fa

Fellinger Károly

ZÁRÓANYA

Egy élet választ el magamtól,
csupán a halál lóg ki,
mint a nyelv, a felálló pénisz,
vagy a dunya alól az ujjak.

JAZZ

Egy napon leszüreteljük
az életünk, a kocsányt
eltávolítjuk, csak a szőlőszemek
kellenek, az idő, az emlék
megszépíti a múltat,
érdek nélkül
vágjuk le a hiány
kezét,
kibökve szemét,
forró ólmot öntve
fülébe, tönkretéve
a maradék
érezkszerveket.

SZÖG

Részeg utak vezetnek,
válluk rándítva
lépteimre,
a mennyországba a lángot
a pokolból viszi

föl a múlt,
megszépíti az őszbe
temetkezés.
Nézlek.
Fiatalságunk átlátszó
üveggolyó,
benn hagyjuk a
zálogházban,
pedig egy közös
és végzetes
öngyilkosság árán
olcsón
kiválthatnánk.

ÜZENET

A semmiből jött,
s kereste azt, aki a semmibe
távozott,
mialatt ő
előre felkészült
már a visszatérésre,
mi alatt az avar
s a száraz ágak
zajától megriadt
angyal
a szájára tette az ujját.

Csikós Attila

EGY BÜNTETT MORFOLÓGIÁJA

– *fiktív oknyomozó riport egy gyilkosság körülményeiről* –

A mikor hat órakor megérkezem, még világos van ugyan, de a fények már bágyadtabbak, mint két hete, amikor történt az eset. A nap még felmelegít a huzatos vonatút után, de árnyékban már össze kell húzzam magamon a zakóm. Mindjárt a helyszíntre megyek. Lebetonozott, négyzet alakú parkoló képe tárul elém, később a helyiek elmondják, hogy tavaly még murvával volt leszórva. Két úton lehet behajtani az élelmiszerbolt felé, annak tömbje zárja kelet felől a parkolót, az egyik út elején „behajtani tilos” tábla. A másik a főúttal párhuzamosan, egy kis árok mentén halad, közvetlenül a bolt bejáratáig. Az árok szélén talán a hatvanas években felállított, használaton kívül helyezett csobogó látható, a mészkőtalapzaton bronzból készített, haját fésülő lány szobra áll. Elég elhanyagolt. Keskeny medencéje tele tavalyi és friss avarral. Az élelmiszerüzlet mögött a Posta épületével lezárt tereckére nyíló büfék hátsó bejáratai látszanak. Mostanra a többségük bezárt. Az egyik ajtó előtt néhány fiatal nő cigarettazik. A cigarettafüstöt szinte magába szívja a hirtelen beálló szürkesség. Hozzájuk lépek, próbálok megtudni valamit, de nem hajlandóak beszélni. Kérdéseimre csak azt mondják szilárd elhatározással, hogy nem helybéliek. Mintha összebeszéltek volna. Idegesen, kapkodó tekintettel, szabad kezüket mellkasuk elé húzva szívják a cigit, és közben úgy toporognak papucsaikban, mint akiknek tulajdonképpen már régen el kellett volna indulniuk. Az egyikőjük drága edzőcipőt visel, mégis megszán, és a kikötő felé mutat. Érdeklődjek ott, mondja. Kinyújtott mutatóujján látom, hogy a sok mosogatástól a körméről lepattogzott a lakk. Ő a legidősebb hármójuk közül, olyan harmincöt lehet. A többiek, talán idősebb társuk gesztusán felbátorodva, vagy hogy tőlem hamarabb megszabaduljanak, hevesen bólogatni kezdenek. A cigaretta keserű szagával elkeveredik parfümjük és az általuk használt fertőtlenítőszer szaga. Úgy érzem, nem félelemből nem beszélnek, inkább csak lusták bármit is mondani. Szezon végi fáradtság, gondolom. Május óta

tolják, reggeltől kora éjszakáig. Hat hónap a forró olaj szagában, elég erős. Kicsit még beszélgetünk. Megkérdem, honnan jöttek, ha nem idevalók? Az egyikük, szőke haja a fenekéig ér, enerváltan azt mondja, ketten pestiek, a legfiatalabb, a rövid, vörös hajú lány pedig tapolcai. Egy hét múlva mennek haza. Üdülni Békásmegyerre, mondja a harmincas, és elhúzza a száját. Most látom csak, hogy orrpiercingje van. Nekidől a bódé farost falának, miközben beszél. Neki az egyik, Király utcai romkocsmában már van fix helye, a két fiatal még nem tudja, merre tovább. Nem is firtatom tovább az ügyet. Mintha őket sem különösebben érdekelné az eset, hogy a parkolóban, amire onnan is tökéletesen rálátni, ahol állunk, egy embert agyonverték éppen két hete.

A közeli étteremből is a helyszínre látok. Gőzölög előttem a leves. Nézem a sötét betont, az élelmiszerüzlet egyhangú, nikotinsárga falát, a mögötte látható gíroszos üzlet falán a „kiadó” feliratot. Nem kimondottan jellemző balatoni kép. Más szempontból pedig egészen tipikus. Ha kiülnék a teraszra, láthatnám a hegyet, ahogy zöldesbarna szirtjein végigmegy a kora esti fény, és kirajzolja a bazaltzsákok kontúrjait. Talán csak lustaságból maradok idebent. Páráll a leves az asztalon, megmerítem benne a kanalam. Az első falat dönt el mindent. Bizonyos esetekben az első szó, az első összenézés, az első pillanat. A leves ízletes, és bár óvakodom a túlzottan heves véleménynyilvánítástól, tulajdonképpen ujjongok legbelül. Igen, voltaképp nem is a közöny a legjobb szó arra, amit a büfések látszólagos érdektelensége kapcsán mondhatok. Inkább beletörődésnek mondanám. Egyfajta belenyugvás ez abba, hogy képtelenek elmondani az érzéseiket. Talán ennek a bonyolult, számos nézőpontból tárgyalható esetnek a leírásához szükséges eszközök, a társadalomban ember és ember közt használt formák ismeretének teljes hiánya mutatkozik meg így. Egyfajta bizonytalanság, mely nem a következményektől való félelelről, inkább a megszólalás módjának nem ismeréséről árulkodik. Azt mondják, sokan ismerték az áldozatot, többen együtt is szórakoztak vele a tragikus éjszakán a helybéliek közül. Ez csak nehezíti a helyzetemet.

A pincérnek visszafogottan gratulálok a halléhoz, ő zavartan biccent, elmosolyodik. Megkérdem, tud-e az esetről valamit. Közelebb hajol, és kezében a tányérral azt mondja, füredi volt az áldozat, az elkövetők pedig szabolcsiak. Utóbbit nem nyomatékosítja, nem kacsint, pusztá

tényként közli. Török egy darab kenyeret, és azt kérdezem, hogy történt-e hasonló valamikor, egyáltalán, tapasztalta-e korábban az erőszak bármilyen megnyilvánulását? Nem, feleli, soha. Nézze, mondja aztán, nap mint nap történik a világban ilyen, ez a szörnyőség megtörténhetett volna máshol is. BTW, teszem hozzá, megtörténhetett volna akárkivel. Most majd mindenki azt hiszi, mondja, hogy a részeg randalírozók, sőt, gyilkosok városa vagyunk. Hogy így nyilatkoztak egyesek, teszi hozzá, és párszor sejtelmesen felfelé mutat. Pedig, sóhajt fel, de nem fejezi be, csak legyint. Apró emberke, fűrgé járású, értelmes, vidám tekintetű. Pár nap múlva, amikor ebédelni visszatérek ide, már ismerősként üdvözl. Faggatnám tovább, de nem tudom, a szomszéd asztaltól intett neki egy kövérkés, rikító színekbe öltözött német turista pár. Szomorú, mondja még, szomorú, hogy ilyen megtörténhet egyáltalán, aztán a tányérommal a kezében elsiet.

A parkolóval szemben fehérre meszelt, kétemeletes ház látható, egy ismert festő műterme volt, ma múzeum. Barna léckerítése előtt gyertyák olvadt viasza fénylik a betonon. Mindjárt a gyilkosság másnapján tartottak itt egy megemlékezést. Ott volt a helyi, nagy számban Pestről leköltözőkkel megerősített értelmiség, borosok, vendéglátósok, vállalkozók, csak a polgármester nem tette tiszteletét. Politikai provokációnak tartotta a pletykák szerint. Aznap volt a szüreti felvonulás is, amit sokak szerint le kellett volna mondani a szörnyű és tragikus eset miatt.

Az egyik fiatal borász-vállalkozó megosztott egy posztot az interneten, miszerint ő már hetekkel korábban jelezte, hogy a tarthatatlan állapotok miatt bármikor bekövetkezhet egy hasonló tragédia.

„Felfoghatatlan”, „Már nálatok is ez megy, nem csak Siófokon?”, „Durva...”, Nem, *fent* nincs ilyen balhé, csak *lent*, a soron”, „Mért kell kocsmává züllesztzeni ezt a szép települést?”, Igényes kultúrára volna végre szükség”, „Rengeteg a részeg, bevadult arc a soron...” – írták a felháborodott, megdöbrent kommentelők.

Sötét van már, amikor elindulok a panzió felé. Az utakon egyre kevesebb turista és egyre több furgon, pick up, utánfutós traktor látható. Ez végül is „munkaterület”. Szólók, pincék, prэшázak sora. A nyári dínomdánom mellett sem állt le a munka a földeken. Hűvös van, az ég feketéje is mintha fagyosan feszülne fölém, alig várom, hogy a megszokott szállóban kibonthassak egy palack Kéknyelűt.

Másnap egy régi ismerőssel találkozom, még délelőtt. Szikrázik a nap az éjszakai esők után itt maradt tócsák tetején. A háza a templom felett van, könnyű séta, és ott vagyok. Négy éve költözött ide Pestről, otthagyta az egyetememet. Bölcsész, most írja a nagydoktoriját. A ház kívülről inkább a hetvenes évek üdülőire hajaz, kétszintes, sátortetős, szürkésfehér doboz. A kádári megújulás birtokteremtő szimbóluma. Ezt csinósígtatta évek alatt, befuttatta szőlővel a teraszt, muskátlik vannak az ablakok előtt, mára egészen autentikus.

A kertben ülünk le. Modern kerti garnitúra, kicsit távolabb egy prés maradékai. Egy összedőlt prэшázból kapta meg. Megmentette, ahogy mondja.

Próbálok kifaggatni, mit tud, hallott-e valamit. Bort tölt, aztán hátradől. Ujjaival elgondolkodva végig simít a szakállán, mintha szüksége volna pár másodpercre, amíg kitalálja, hogyan is kezdjen bele. Az egészsznek a filozófiájával van a baj, mondja. Hogy nincs eldöntve, micsoda ez a hely. Hogy sokan tévesen és nagyon felelőtlenül azt mondják, ilyesmi bárkivel, bárhol megtörténhet. Erősen megnyomja a *nagyonban* a *gy-t*. LOL, gondolom, szórakoztató ez az affektálás. Mert működik az a posztszocialista felfogás, folytatja, hogy elég leitatni az embereket. Főleg *lent*, mondja jelentőségteljesen. Olcsó szeszes ital, lakodalmas zene, *tuctuc*. Tudod? Jobbára plebsz. Vagy nevezd őket, ahogy akarod. Beérik ennyivel. Nem én mondom, ezek a közállapotok. Így vannak „nevelve”, mondja, és közben ujjaival macskakörmököt rajzol a levegőbe. Rá kell szoktatni az embereket a minőségre, az igényességre, különben ez lesz, mondja. Persze, meséli, nekem is van olyan pincér haverom, aki az egyik „egyszerűbb” vendéglőben dolgozott korábban, de eljött, amikor új séf érkezett, mert beütött náluk is a fine dining divat, ő pedig nem bírta a rongyrázó vendégeket. Persze, van ilyen is, olyan is, ezért kéne mindent csak ésszel. Nem azt állítom, hogy nem kell mulatni, meg nem lehet berúgni, de azért csak ésszel azt is. Csak ésszel. Omne nimium non bonum. Jóból is megárt a sok.

Erre koccintunk.

Búcsúzóul még megkérdezem, hogy a lugas termésével mi lesz? Megvonja a vállát. Én nem eszem szőlőt, mondja. Talán elajándékozom.

A hegy aljában kanyargó úton visszasétálok a kikötő felé. Négy utcácskánként egy Krisztus-kereszt az út mentén, általában mészköből.

Vakítanak a napon. Ez a nyár utolsó nagy nekibuzdulása. Az ingem a hátamra tapad, ahogy az emelkedőkön felfelé kaptatok. Rengeteg eladó házat látok, pár szép, régi és feltehetőleg elhagyott villa is akad köztük, verandával, faragott oromdísszel. A legtöbb szőlőben már lezajlott a szüret, érdekes módon néha azt látom, hogy az elhagyott házakhoz tartozó birtokokon is. Turista alig. Azoknak is a fele *nordic walking*-ozik.

A sorra megyek. *Rablósornak* hívják a beavatottak, holott már régen nem az. Tapasztalatból mondom. Pár éve itt ettem életem egyik legjobb cigánypecsenyéjét. Kérek egy Bakatort, és leülök egy idősebb társaság mellé. Innen is jól látszik az élelmiszerbolt bejárata. Az egyik öreg felismer még régről, biccent. Visszabólintok, aztán felállok, és melléje lépek. Gyere, ülj ide, mutat az egyetlen üresen álló székre. Decis poharakba töltögetik a bort az ürgéből. Az esetről beszélnek. Nem azért, mert még mindig nem csengett le bennük, csak egy fővárosi forgatócsoport újra felkavarta a kedélyeket. Legalább előkészítették nekem a terepet.

A gyilkosság, mondja magyarázólag, rám nézve az öreg. Jönnek Pestről nyomozni. De hát mit mondjak még el? Hogy én voltam? Büdös trógerék csinálták, munkásokat szállítottak ide, Szabolcsból. Mit kerestek ott hajnalban, nem tudom. Ganéjok. Esküszöm, azt akarták volna hallani a televízióban, hogy közünk volt hozzá. Rettentő feldúlt. Nem találja a szavakat az indulatra. Tudod, mi történt, kérdezi, és a vállamra teszi a kezét. Nagy, kidolgozott tenyere van. Nemet intek. Persze, tudom, hogy mi történt, de abban bízom, megtudok esetleg pár nem ismert részletet. Na, mondja. Ezek a trógerék be akartak fordulni az *abc* elé, a behajtani tilos táblánál, az a szegény gyerek meg rájuk szólt, hogy ott nem szabad. Ennyi. Aztán kiszálltak a BMW-ből, és addig verték, amíg mozgott. Az egyiket, legalább egyet a százezer mocskos patkányból ugyanígy kéne agyonverni, nyilvánosan.

Önkéntelenül megszorítja a vállam, ahogy előnti a düh. Na, kedves egészségedre, mondja pár pillanat múlva, amikor megnyugodott. Inkább igyunk!

Öt helybéli „öreg”. Hatvanasok. Szóval csak tíz évvel idősebbek, mint én. Persze én pesti vagyok. Megkímélt.

És akkor még, odafent, mondja egy másikuk, és a levegőbe mutogat, akkor még mi szúrunk szemet nekik. És akinek nincs pénze kiülni a

látványteraszra, nem? Az akkor hová üljön, ha inni, beszélgetni akar? Előbb a sort fogják elbontani, aztán a kis pincészeteket, mert mi nekik túl „olcsók” vagyunk. Nézz már oda! Be is fogok menni az ülésre. Be én!

Összekoccannak a poharak, ahogy az asztalra csap.

Jaj, ugyan! – kiált fel egy harmadik. Ne dőlj be ennek a riogatásnak! Tiszta paranoiás vagy, mondja, és kiissza a borát. Tudod, kik terjesztik ezeket a pletykákat? – kérdezi. A turisták, bazdmeg. Ne törődj velük! Ne is, mondja erre a negyedik. Fehér inget és Armani melegítőfelsőt visel. Örökké élünk, meg egy napig, na, az az egy lesz a kurva nehéz!, suttogja halkán. WOW! – ezt jól megmondta, gondolom. A többiek is felröhögnek, aztán teletöltik a poharakat. Az enyémbe is öntenek.

Idejönnek a városból vagánykodni a dzsipjeikkel? – szólal meg újra az én öregem. Őt nem lehet kizökkenteni, úgy tűnik. Hát én most szólok, ebből is lesz tragédia, majd ha elütnek valakit a Rómain. Mondom én! Hát majd csak vízummal lehet bejönni ide? Egyébként, ha már itt tartunk, ugyanarra a *kokodzsámbóra* rúgnak be ők is odafent, mint akik itt lent mulatnak éjszaka. Csak utána ők beülnek az Audiba. De most komolyan, ki vendéglátózna Bach H-moll miséjével? Felröhög, inkább csak tehetetlenségében, aztán legyint. Ugyanaz a plebs az elit, ami régen volt a plebs. Azok vannak most fent, akik régen lent voltak, feje tetejére állt a világ – teszi hozzá.

Értem, hogy ezt a *fantet* meg *lentet* most nem földrajzi értelemben mondta. A társadalmi rétegek összes különbsége itt, a hegy mellett nyeri el valódi topográfiáját. Előveszi barna katonakabátjából a cigit, és körülményesen rágyújt. Inkább hallgat, mintsem hogy megpróbálja elmondani a megfogalmazhatatlant. Feszülten, remegő kézzel szívja a cigarettáját. Kell pár perc, amíg lenyugtatja magát. Arra megy ki az egész, hogy eltűnjön a sor, mondja halkán. Mi itt prolik vagyunk.

Valahogy olyan az egész, mint a *felelsz vagy mersz* játék. Néha sokkal könnyebb valamit megtenni, mint kimondani. Megérteni és megvallani. Egyszerűbb odaütni. Írva, mondva is lehet fájdalmat okozni, persze. Ha szavakkal „verünk agyon” valakit, az ráadásul úgy is tűnhet, mintha valami fontosat mondanánk. Mintha valaki érdekében szólnánk. Mintha képviselnék egy ügyet. Mintha jogunkban állna ítélni mindig és minden felett. Akár egy hatóság. (Mindenki hatóság, mindenhatóság)

– ez a szófordulat megtetszik, felírom gyorsan, el ne felejtsem.) Egyre inkább úgy érzem, valahogy senki nem a lényegről beszél. Arról például, hogy mi visz rá egy embert ilyen szörnyűségre? Ösztön, zsigeri vágy? Nem tudom, milyen szörnyű úr, a félelem vákuuma létezik abban, aki ilyen hatalmasnak, tévedhetetlennek és megszólíthatatlannak érzi magát? Tulajdonképpen csoda, hogy össze nem roppan. A fuldoklók utolsó gigászi erejével képes gyilkolni bármiért. Bármilyen apróság miatt. Ezt lehetetlen felfogni, elképzelni is nehéz. Hogy öl, ha rászólnak, tiltott útra merészkedik. Holott sokan vannak így. A pökhendiség és a gőg az utóbbi időben terjed, mint a nátha. Fentről? Lentről? Lassan mind ilyenek leszünk. Mind kikérjük majd magunknak, hogy „velünk aztán ilyen hangon nem lehet”, „hogyan veszi a bátorságot”, hogy beszél az ügyintéző, a pincér, az eladó? Majd elmondjuk nekik, hogy kik vagyunk, és mit csinálhatunk vele, ha nem vesz vissza kicsit. Ugyanakkor, jut eszembe, ahogy a pulthoz lépek, és végignézek a hűvös sorban álló borospalackokon, vajon van-e mindennek bármi köze, minőséghez, igényességhez, árakhoz és vendégkörökhöz? Hogy jobb lehet-e bármi is, ha rosszul közelítjük azt a bármit magát?

Megélénkül a szél, ez most jólesik. Kifizetem a borom, és rendelék még egy litert az „öregeknek”. Azóta is szótlánul ülnek. Valahogy bennük ragadt ez a tragédia. Vagy ez az álmosító kora délután. Vagy a félelem. A soron elég szellősen vannak az emberek. Néhány itt ragadt, *utószezonozó* turista, pár helyi erő, akik jöttükben-mentükben beugrottak inni egy lazát. Pár árus még nyitva van, a napellenzőkre fellógatott kalapokat megpörgeti a szél. A borhét pavilonjai még kint állnak a kitaposott, felázott, nyár elején mindig újrafüvesített parkocska közepén. Rettentő magány érzése jár át. Hiába süt a nap, nem tud felvidítani. Mintha nemcsak a nyárnak, de vége lenne valami sokkal fontosabbnak is. A vidék naiv tisztasága is elveszett. A pityókás idegnek gyermeki tántorgása, a szemhunyorogató, dadogó ittasok fraternizálása, a vidámság részegítő nyara véget ért. Sűrű földszagot hoz a szél a lejtők felől. A gonoszság betette a lábát a bazaltorgonák földjére, és a gonoszság képes egyedül a jóakarókat megosztani.

Délután alszom egy órát. Palackok csörgésére ébredek. Egy nagyobb szállítmányt pakolnak a pincéből a szálló udvarán álló furgonba. A teraszról a tóra és a túlsó partra látni. A víz most halványsárga, alig

fodrozódik a felszín. A nap oldalról süt rá a székre, amiben ülök. Megint napnyugta jön.

Este egy idősebb borással és a barátaival találkozom egy „elegánssabb” helyen. Tehát nem „lent” a soron. Még nem is „fent”. Valahol a kettő közt, a hegyi út elején, de ahogy itt mondják, még a *síkvidéken*. Meg kell nézнем a térképen is.

Már azt hittem, kezdem megérteni a történet közösséget érintő részleteit, kezdem kigombolyítani a szálakat, amikor útközben részegbe botlok. Énekelve, vagy inkább kiabálva, egymást lökdösve jönnek szembe a szürkületben. Az egyiküknél kétliteres ballon van, és amikor a szájához emeli, mindig azt üvölti, hogy „csiúrsz, micccsiúrsz, ge-ci?”. A legalja, szalad ki belőlem, ki is mondom, halkán, de fennhangon. Aztán elszégyellem magam.

Az esték már hűvösek, összegombolom magamon a dzsekim, így is dideregve érkezem meg. Kis pálinkával fogadnak, és most jól is esik.

Apró, nagy gonddal, az épület egykori mértékét megtartva, mégis korszerűen felújított borozóban vagyunk. A főfal előtt plafonig érő polc látható, mindegyik rekeszében szépen, sorban elfektetett hosszabb-rövidebb palackok. Csábító metrum! Noha vannak a jelenlévők közt pestiek, tapolcaiak, itt születettek és egy veszprémi is, már mindenki itt lakik a hegyen vagy a hegy körül.

Házigazdánk gyertyát gyújt, majd a polchoz lép, és némi mérlegelés után kiválaszt kettőt közülük. Egy Hárslevelűt és egy Rajnait.

Forgatom a bort a pohárban. Nem vagyok nagy szakértő, nem is akarok úgy tenni vagy azzá válni. Nézem az aranyló örvényt, ahogy elnyeli a gyertyafényt. Mennyi apró gesztus, „mím”, forma, gondolom, mennyi patetikus kis szokás, és az jut eszembe, hogy nincs éles határ az udvariasság és az udvariaskodás, a tisztelet és a szervilizmus közt. Bunkók közt sznob egy tisztelettudó, sznobok közt paraszt, aki nem mímeli, hogy jól érzi magát.

Koccintunk, kortyolunk, s úgy érzem, a csend most nem valamiféle áhítatból települ ránk, inkább csak erőgyűjtés a megszólalás előtt. Súly van a hallgatásnak. Úgy érzem, most olyan emberek között vagyok, akik nem elhamarkodottan szoktak ítélni, dönteni.

Az ásványos sósság szétterjed a számban. Nehezen kérdezek, s mindenki nehezen fogalmazódnak meg a válaszok. Úgy tapasztalom, senki nem a „sort” hibáztatja, és nem annak állítólagos nívótlan-

ságát tartja a fő oknak, bár abban a többség egyetért, hogy már csak jellegénél és tömegkulturális gyökereinél fogva is *bevonzza* azokat, akik úgy érzik, hogy „szabi alatt”, a *Balcsin* bármit szabad. Ők a mi angoljaink, a *buliproletárok*, mondja valaki.

Házigazdám köhint, és azt mondja, hogy a legnagyobb baj éppen az, hogy az idelátogatók egy része nem is tudja, milyen vidékre jött. Nekik ez „egy” nagy kocsma, afféle romkocsma, legjobb esetben jópofa borvidék, ahol a csapból is *szürke* folyik, napestig mehet az „ereszd el a hajam”. Nekem ez azért fáj, mert itt nőttem fel, és mondhatni személyesen ismertem azokat az öregeket, akiket Tatai Sándor megírt. Elhallgat, aztán elhúzza a száját. Nem mintha ez mindenkinek éppolyan fontos lenne, mint nekem.

Senki nem érez együtt senkivel, mondja később, már a beszélgetés sodrában az egyik középkorú férfi. Hogy közös ügy? Szinte lehetetlen, annyira sokféle kötődés és elképzelés működik. Szomorúan mondja. Azt hiszem, ő filozófiát tanult, tanított is valamikor. Tulajdonképpen a vidékkel sem él már együtt a jelen, fűzi tovább, itt valaha nem volt más, csak a szőlő. És nézd meg most, felszabdalt birtokok, házak és házépítések kezdeményei, műveletlen szőlők, fenn a hegyben beomló támfalak.

A kikötő is félig már rom, vagy egészen az, szólal meg házigazdánk. És a főtér felett a kis parkoló. Mint egy külvárosi buszforduló. Bezárt üzletsor, pár utcai árus, vidámpark. Már várom, hogy az örökké részeg Liliom mikor bukkan elő.

Kérek még a Hárslevelüből. Nemes, üde, egészen biztosan nem olyan, amilyen a gyerekkoromban literes kiszerezésben, söröskupakkal, hárslevelűnek eladott akármilyen lehetett.

Én ezt értem, mondja morcosan egy másik idősebb vendéglős, de „lent” meg *minket* nem szeretnek. Sznob marhák vagyunk, meg médiaparasztkok, akik *csilivili* borral meg *csilivili* luxussal kábítják azokat, akiknek pénze van. Pedig... – mondja, és legyint.

Szerintem – szólal meg egy szintén idősebb férfi, aki eddig a sarokban hallgatott – simán erősebb rendőri jelenlét kellene. Előredől és maga elé teszi a poharat. Vagy komolyabb támogatás a polgárőrségnek, legalább – mondja és erélyesen az asztalra csap.

A poharak élesen csilingelve összekoccannak az asztalon.

Szerintem meg a kultúra a leglényegesebb elem, makacskodik a fiatal. A kultúra komfortfokozat növelő. Már nem a reduktív kultúrára gondolok.

Ezen felnevetnek. A többségüknek szinte csak fahordós bora van.

Hosszan beszélgetünk, de a gyilkosság már szóba sem kerül, méltatlannak is tartanak tovább „csámcsogni” ezen az ügyön. Inkább megoldást keresnek a vidéket nyomasztó, megválaszolatlan kérdésekre.

Amikor elindulok, házigazdánk búcsúzásképpen átölel, és a kezembe nyom egy palack Zöld veltelinit. Süllyedjünk emelkedetten, barátom, súgja, és meglapogatja a vállamat. Spiccesen és enyhén meghatottan indulok vissza a szálló felé.

Még két napig maradok. Semmi újat nem tudok meg ez alatt az idő alatt. Nem lettem okosabb. Végül is nem sikerült összeraknom semmi kézzelfoghatót mindabból, ami ennek a gyilkosságnak a háttérében állhat, ami a történések láncolatában a várossal összefüggő okra vagy némi magyarázatra utalna. Azt sem látom még, hogy e közösség életében mik lesznek az ügy távolabbi következményei. Az arrogancia amúgy mindennapos. Talán ha tudnánk, honnan ered és táplálkozik a mindig és okszerűen hübriszhez vezető magabiztosság és hatalom, jobban érthetnénk a történeteket. De ennek feltárása nem az én feladatom.

Kimegyek a partra, a hullámtörőkre kiköltözött kacsák és hattyúk közé. Ember alig, probléma alig. A csérek már elrepültek, ami sirály maradt, a vízben álló póznákon szigorúan széllel szemben áll. A part üres, és az üresség, gondolom, lehet ilyen, talán otthonosnak kéne mondanom. Egy angol pár bemerészkedik a vízbe, ezek nem normálisak, húsz fok alatti a hőmérséklete, már attól borzongok, hogy nézem őket.

Amikor utolsó nap elindulok az állomásra, megint alkony. Szép. Narancsvörös, olyan, mint egy Fanta-reklám. A főtér is egészen üres, de ez most valahogy nem esik jól. Élettelen. Középen a térkőből kinőve – BTW nem is tudom, honnan van ennyi térkövünk, minden várost azzal borítanak – egy embernagyságú emberi kéz, markában – üveg/műanyag? – szőlőszemek. Azok is szinte izzanak a lemenő napban. Ultra giccs. És a giccs a hiábavalóság H-moll miséje. Rosszkedvű vagyok.

Odaintek a hegynek, és húsz perc múlva már a húsz perc késéssel érkező vonaton ülök. A kupé tömve van, lábszag, testszag, ablakot le nem húzna senki sem. Sérülne a kollektív *nyomortudat*. Ami láthatólag mindenkinek örömet szerez. Megnyugvást, mit tudom én. Verhetjük a mellünk, hogy tessék, így muszáj.

Akkor kapom a hírt, hogy a Jászai Mari téren agyonverték és felgyújtottak egy hajléktalant. Végleg elkedvetlenedem. Tehát valóban semmi értelme nem volt ennek az utazásnak, a kérdezősködésnek, az álláspontok megismerésének és összevetésének. Az okok, a miértek megértésének. Ez ennél sokkal mélyebb társadalmi szembesítésre és analízisre vár.

A nap a tó felett jár még, a narancssárga tájkép felett. (A nap fénye 5500 Kelvin. Valójában kék. A hideg izzást látjuk ilyennek. Őrület!) Elvakít. Ahogy pár nap múlva azt az autóst, BTW agyatlan hülyét, aki elüti majd a szürkemarháival 14 éve Európában vándorló magyar fiatal. Mindent, ami történt, amit hallottam, beterít, magába forgat valami cselekvésképtelenség, undort és félelmet keltő alkonyi melankólia.

Egyébként is, mit lehet megérteni egy gyilkosságból? Hogy a „fent” vagy a „lent” adja a példát ezekhez a magatartásformákhoz és szörnyű tettekhez? A „lent” dühe vagy a „fent” kevélysége? Magamat is figyelmeztetnem kell, hogy ezt most nem domborzatilag gondolom. Honnan ered a pusztító erő? Maga is vele pusztul, aki felfogja a pusztítás logikáját. El lehet tüntetni civilizációkat, nem szeretett írókat, ellenszenves alakokat, az egész hamarabb lezajlik, mint ahogy egyetlen gyufa lángra gyúl. Csak a történetüket és likvidálásuk nyomát nem lehet semmissé tenni.

Szemben velem egy fiatal lány ül. Szép, karcsú, elegáns. Divatos félcsizmát visel. Olvas, ha jól látom Téreyt. A *Káli holtakat*. Becsukja a könyvét és felnéz. A szeméből bizalom sugárzik, némileg indokolatlan derű és remény. A szemembe néz, és ezzel zavarba hoz. Nem a tekintetét viselem nehezen, hanem azt, hogy feltehetőleg meglátta gyávaságomat és rosszkedvemet. Mégis elmosolyodik, miközben én zavartan azon tűnődöm, ennyi szépség és az életbe vetett bizalom valamikor, talán a távoli jövőben mégis miért múlik, hogyan múlhat el?

Elképeszt, hogy hogyan élhetjük tovább az életünket veszély közeledtével, egy tragédia után is, hogy nem érezzük meg a bajt, mint az

állatok, és futunk nyűszítve valami biztonságosnak remélt odú felé. Hiszen bárhol, bármikor megtörténhet velünk a tragédia.

Nem tudom. Nem tehetek semmit.

Láttam és tapasztaltam sok mindent, csak azért, hogy egyszer elmesélhessem majd történetüket valakinek. Ez minden empátiám.

Kertek alatt

Főcze Kornélia

NEVEDEN SZÓLÍTOTTALAK

Isten halhatatlanná teszi az Őt megteremtő halandót.

ELSŐ EMLÉKEZET

Halott testvérem névnapján születtem, egy szokatlanul meleg március eleji napon. A véletlen csodából, a születésemmel önmagát megisméltő névből lehetetlen volt kilépni, kizáródtak a választások. Készen kaptam a halott testvér nevét, s a családi gyász újszülött vigaszra, az eltemetett gyermek pedig új életre támadt fel bennem.

Így hitte anyám.

Gyermekkorom, mint mindenki másé, a gyermekség kora volt. Azóta megfakult, akkoron még élénk évszak-színekkel bomlott bennem az átlagos világ, és olykor, az önfeledt játszás örömeiben, képes voltam semmivé varázsolni a reggeltől estig feszülő időt.

Van néhány emlékem korai életem időtlenségéből, ám megoszthatatlannak érzem ezeket. Ilyen az a gyakorta felvillanó kép is, amely egy kegyetlenül hideg téli szürkületet vetít az emlékezetembe, és anyámat mutatja, aki a közös utcai kútból vizet merít. Ebben a képben az anyám olyan fiatal, amilyennek soha nem láthattam, én meg a kép festőjeként létezem csupán. Bármikor felidézhető, eleven kép ez bennem, aminek érzelmi tónusát a dermesztő hideg és a süvítő szél járja át, amiben anyám a kútkávéra emeli a vödört.

Ellenőrizhető, valódinak tűnő emlékeimet nem éltetem. Egy kisgyermekről beszélnek, aki – az élet rendje szerint – egyszerűen csak gyermek.

A falu, ahol korai gyermekéveim teltek, az egyértelmű életek világa volt. Ismerni a jobbra, balra, előre, hátra elterülő tájat, és köszönni mindenkinek, ez volt az otthon: gyermeki lelkem hazája, békéje, melege, biztonsága. Amikor odahagytuk a falut a városért, egyszer s mindenkorra odalett az egyszerűségem. Soha többé nem találtam vissza abba az eleven kinyilatkoztatásba, amit a fák, füvek, patakok, virágok, a lelkem szerinti idilli világ altatott bennem. Oda, ahol minden,

ami van ég és föld hátán, nyilvánvalóan nyilvánvaló, nincs, amit kérdezni, nincs, amit ne érteni rajta.

Hogy nem életem, hanem életeim vannak, egy elhullatott év novemberének első napján, a temetőben éreztem először. Akkor már egy merőben más világból, a városi életből érkeztem vissza az elidegenült faluba, és nem értettem már a bölcseletet, amit fák, füvek, patakok és virágok nyilatkoztattak ki gyermeki lényemnek akkor, amikor élni számomra még egyenlő volt a létezéssel. Gyermekként ugyan, de már kortalanul, szorongva és évnesztetten tértem vissza az egyszerűség földjére, amihez már csak egy halott testvér kötött: egy fejfa, a nevemmel. Ez a kötődés már nem a kegyelet láncja volt. A lassan égő gyertyák fényében arra kértem az égi testvért, hogy segítsen megfejtetni a Tőle kapott nevem titkát, és némítsa el bennem azt a hangot, ami folyton-folyvást azt kérdezi tőlem: Ha meghaltál már egyszer, miért jöttél újra vissza?

MÁSODIK EMLÉKEZET

Mintha a senki földjén tanultam volna meg járni, úgy tanultam meg hóféhér papírra írni magamat, akinek a keresésébe fogtam. Énem helyett azonban hangulatom tócsáiba kavart, olajos érzésekre leltem, s nem volt tiszta forrás, ami visszatükrözte volna az arcom. Látni és tudni akartam, ki vagyok, mert még nem tudtam, hogy már tudom.

Az idő belakta a teret, ahol jártam, s kiszorított jelenemből az emlékezésbe. Így lettem önmagam eleven emléke, aki egy sosem volt élet történéseit temeti végeérhetetlen gyászmenetben, az örök feltámasztás hite nélkül. A temetett élet pedig nem szólt másról, csak az emlékezésről egy olyan időből, ami a feledés homályába vészett. Ezt kérdeztem: Aki emlékezik, hol van? Ott vagyok-e, ahová emlékezem, vagy itt, ahonnan emlékezem? Nem onnan képzelem-e a jövőt, ahová most emlékezem?

(Anyám)

Tüpárnára szúrt szívéből piros cérna folyik, befűzi a varrógépbe, s tündéri ruhánkat varrja. Tündéerként a templomi félhomályban vagyunk a legszebb „háromleányok” mi urunk jászla előtt. Pislogó gyertyaláng morzézza üzenetemet Istennek: Őrizd meg anyánkat a bajtól, vedd le homlokáról a fájdalom glóriáját, testéről a munka hámját.

(Apám)

A piros szemű nyulakhoz nincs szerencsénk – mondta apám egy reggel. Visszacodálkozom az időbe, mert így mondta, ilyen szépen: A piros szemű nyulakhoz nincs szerencsénk – s lapátra szedte a meredt nyúltetemeket.

(De mihez volt szerencsénk?)

Egymáshoz volt szerencsénk, hatalmas szerencse, ahogyan összejöttünk az időben, s bemutatkoztunk egymásnak:

Van szerencsém, Anyám!

Van szerencsém, Apám!

Van szerencsém, Testvéreim!

Van szerencsém, Halott Testvérem, ki nevemet viseled!

(Miért?) hogy társtalan bolyongok az idő egymásba nyíló termeiben? Kinézek az ablakon. A gyermek, ki hívásomat vitte, öregedő arcotoktól megriadt és visszafordult. Öregedő arcomhoz soha vissza nem talál.

Volt szerencsém, Anyám? A tér idővé lett, s többé helyét nem leli.

A pince földje nyelte el gyermekkorom napjait, s akképpen itt meg is kellene állnom. E mágikus térben, alma s krumpli között vájkálva megtelt a kezem hűvös bogarakkal, miket érintésem hívott elő a vászonzsákokból. Itt a babám, falfátok föl – mondtam, s odadobtam. Az élettelen bábu hanyatt esve elsírta magát.

Így szívta el a pince földje a babarongyokat, a főzőcskéző edényeket, a téglapor-paprikát, a kiskanalakat, míg szörnyekké híztak barátaim, a bogarak. Félni kezdtem. Megalkottam felhúzzható játékmeseimet.

(Hol volt, hol nem volt)

Volt nekem egy felhúzzható játékmeseim. A jelkulcsot (a szót), mellyel felhúzhattam és elindíthattam a történetet, csak Én ismertem. Ez a titok tett boldoggá.

A mesében ez történt: Hol volt, hol nem volt, élt egy leány, aki addig várta a kártyakirályt, amíg az el nem jött érte. Elvitte Kártyaországba, feleségül vette, s éltek boldogan, amíg meg nem haltak.

De engem ebből az egészből csak egy dolog érdekelt: a HOL NEM VOLT, mert tudtam, hogy ez a kártyaszerencsés sors ott, a HOL NEM VOLTban történt meg.

(Mese)

Ez a mindenkinél szegényebb lány egy reggel arra ébredt, hogy reggel van az erdőszéli tanyán. Micsoda boldog fölismerés, micsoda reggel!

Reggel madárcsicsergéssel, égre vitorlázó sárga nappal. Fény és fény mindenhol. Boldogan sietett az erdőbe gallyat gyűjtögetni. Csodával kezdődött, hát csodával folytatódott a nap: az erdőben meglátta a Fát. Ott állt a Fa földbe gyökerezve, illatozva, könnyezve és örvendezve, mert valaki ráemelte tekintetét. A lány megértette: nincs hely többé, ahonnan gallyat gyűjthetne. Nincsen többé erdő. Elindult hát vissza, mert tudta, hogy a kunyhóban várja már a Kártyakirály.

(Úgy is lett)

Ott ült a Király mozdulatlan, és szaladt szembe a virágszirmokon. Nézett ki az ablakon, és tekintetébe emelte kedvesét. Hívta némán, hangtalan. Csak mondta, mondta a Szót... A Szó elhangzott, a mese elindult és lejárt: Hol volt, hol nem volt...

Csak mondtam, mondtam a Szót, nem akartam, hogy a mese véget érjen. Most is élek, ha meg nem haltam.

(Kártyakirály)

Végtelenbe vetített szerelem. Lüktető szívem a Mindenség plakátján. Univerzális játszma Istennel: az örök és végeérhetetlen Szerelemért.

A katarzis emberfeletti erőt önt belém, s megteremttem Világom Emberét. Első nap szívet teremtek, s látom, hogy dobog. Másodnap arcot, s látom, hogy ismerős. Harmadnap szemet, s az őszi esőben látom a szemet sírni. Negyednap elkészül a kéz: vágyba markoló ötös szimmetria. Látom, hogy kapaszkodik.

Ötödnapra lehullt az első hó, hatodnapra fagyott s a kozmikus hidegben eldőlt a játszma: Isten magamra hagyott teremtményemmel. De ez már hetednap volt. Ez volt az Ünnepe.

Üvegházi múltat teremtek magamnak, kedvenc virágaimmal, melyeket sosem láttam. Míg eszményi rózsáimat gondozom, a földből, mely más földből vétetett, kinő egy idegen virág, melyet már láttam valahol, de nem akartam, hogy meggyökerezzen emlékeimben. Bódító illatában megérezem a kórt: a Platón-vírus rombolását a szirmokon. Pulzálva terjed át tökéletes rózsáimra.

(Most), amikor kétségbeesetten kínlódom, hogy mindezt elfelejtsem, hallom, mint zúzódik százezer darabra teremtett múltam üvegháza, maga alá temetve valódi múltam történéseit is, hogy immár örökre csak az emlékezésben létezzem, akár a bolyongó kisgyerek, ki arcomhoz nem talál vissza többé soha.

HARMADIK EMLÉKEZET

Kedves szülött! Így szólított meg a csillagok bolondja, aki bolygókat dobált felém, hogy precíz mozdulattal elkapjam a sorsom. Aztán így folytatta: Biztosíthatom Önt, hogy élete legfontosabb olvasmányát, úgy is mondhatnám, szellemi keresztlevelét tartja kezében. Természetes az Ön kíváncsisága, hiszen az életfeladatait vizsgáló – és ennek segítségével az öngyógyítási képesség, valamint a pozitív mágikus képességek megszerzését lehetővé tevő, személyi horoszkópot adok az Ön kezébe. A horoszkóp kiemelten önismereti adatokkal szolgál, becsületes, az Ön életében is ellenőrizhető, egyéni sorsinformációkat tár fel. Ezért arra kérem, hogy elsősorban a Sárkányfarok és a Lilith pozíciójából kiolvasott értelmezéseket jegyezze meg, és azt tartsa szem előtt, valahányszor a horoszkópját olvassa. (...)

A gyakorlat azt mutatja, hogy a látszólag „rossznak” ítélt, sok diszharmonikus fényszöveget tartalmazó horoszkópja kiindulás lehet egy nagyszerű lelki átalakulás és magas színvonalú szellemi megvalósítás felé. (...) Nem tanácsos addig keresni lelki és fizikai békéjét, amíg nem találta meg a sors-meghatározottságok szerinti életútját, mivel éppen ezek az Ön tudattalanjában kódolt programok váltanak ki olyan hatásokat, amelyek Önt igyekeznek rákényszeríteni arra, hogy spirituális programját kiteljesítse. Ez az igencsak kegyetlennek és irgalmatlannak tűnő isteni noszogatás nem szűnik meg akkor sem, ha Ön a nyugdíjas korhatárt elérte, mert a nyugdíjat nem ismeri az egyetemes teremtő hatalom, de nem ismerik a létet működtető-fenntartó egyetemes törvények sem. (...) Kedves szülött! A Halak vízjegy. Ezért aki a Halakban születik, jól együtt tud működni azokkal a személyekkel, akik a Rákban és a Skorpióban születtek. A Halak szülöttének két uralkodó bolygója van: a Jupiter, az értéktudatot, az értékítéletet, a szellemi megkülönböztetési készséget és az egyetemes törvények szerinti erkölcsi szellemet megtestesítő bolygó. A másik bolygója a Neptun, az egyetemes szeretetet, egység tudatot, a központi bölcsességet megtestesítő bolygó. (...) Élete központi problémája az áldozat és a szeretet kérdése, valamint a saját, mélyen rejlő lelkivilágának felszínre hozása, és ezáltal spirituális életfeladatainak nyílt és tudatos felvállalása. (...)

Ön a Skorpió napjegyében született egyének személyi tulajdonságaival és azok léttudatával is rendelkezik a születési konstellációja által

megadatott tulajdonságok mellett. Ezek a Skorpió tulajdonságok a tudattalanja mélyrétegeibe vannak beágyazva. Tudnia kell azt is, hogy ezek a Skorpió tulajdonságok és személyi karakterjegyek többnyire diszharmonikusak. A Sárkányfarok eme pozíciója arra utal, hogy az Ön fogantatását megelőző időszakban édesanyja valamiféle mélyen elfojtott érzelmi érdekeknek, érzéseknek, személyi akaratának felszínre hozásával küszködött. (...) Ezek a rejtett vívódások átöröklődtek személyi ambíciók és ösztönös meghatározottságok formájában az Ön tudattalanjába, azért mert édesanyja nem volt képes ambícióit felszínre hozni és feloldani. Az Ön legfontosabb és egyben legnehezebb életfeladatai közé tartozik ezeknek a negatív Skorpió tulajdonságoknak a feloldása, meghaladása és a Bika napjegy pozitív tulajdonságainak tudatos beépítése személyiségjegyei közé. Ezen tulajdonságok: a természetesség, egyszerűség, laza magabiztosság, harmóniára való törekvés. (...)

NEGYEDIK EMLÉKEZET

A csillagok bolondját nem értettem, csak tovább emlékeztem arra, hogy büntudattal születtem, és ennek jelképe az a pávatoll volt, amit anyám az ágy feletti gicces szentkép rámájára kanyarított. Valahányszor gyermeki csínytevésen kapott, felmutatott a szent család leginkább megistenült tagjára, a kised Jézusra, és azt mondta: megver az Isten, ha ilyent teszel. Az évek porától megfakult pávatoll volt számomra az egyetlen olyan fenyítő eszköz, amitől érthetetlen fuldoklás tört rám és nyugtalanra tette éjszakai álmaimat, melyekben rendszerint fekete kalapos férfiak garázdálkodtak. Egy ilyen álomban tépték le lábamról kedvenc cipőmet a kalaposok, és attól kezdve más fénnel csillogott a Nap a vasárnapi lakkcipőm orrán. Metafizikai félelmeimet akkoriban a kannákban gyűjtött, frissen fejt tej látványa csillapította, és az a gyermeki ártatlansághoz méltatlan kegyetlenkedés, mellyel lehasogatam az udvari meggyfa törzsének kérgét, hogy azzal vesszőzzem halálra a vér-gyümölcsű közöny fáját.

Voltak idők, amikor az utcákból sűrűn jöttek hírek a halálról. Olyankor ott lábatlankodtam a sajnálkozó felnőttek között, hogy aztán légszomjas nyöszörgéssel ne értek semmit abból, ami már az élet dolga volt. Például a temetés időpontját tisztázó beszédeket.

Különösen a nyári esték foglalták keretbe gyermeki lényem örökös várakozásban élő nyugtalanságát. Színek és fények hiányában, felerősödött képzelettel láttam neki megalkotni felnőtt önmagam képét, mely a korízlésnek megfelelő, testes asszonyt mutatott, aki kacéran simogat egy szürke kismacskát. Ez már a jövőmre való emlékezés ideje volt, amikor a nappalokat, akár egy összefüggéstelen tartalmú könyv lapjait, az örökidő érzete fűzte időtlen életérzéssé. Innen párologtak el a vízlenyomatú jelen történései. Életem így is teljes volt, és sírtam a tökéletes formák láttán. Bármibe kezdtem, a készhez nyúltam, s az ismerős mozdulat újabb és újabb emlékezésbe hajított. Emlékezni kezdtem arra, amikor még nem voltam.

ÖTÖDIK EMLÉKEZET

Amikor még nem voltam, magamra emlékeztem. Tudtam, hogy elhoz engem is a holnap, hogy lesz testem, keresztem, és új emlékezetem. Neveden szólítottalak.

A férfi itt idegesen letette a könyvet, mondhatni durván és kíméletlenül nemcsak a szerző, de a könyv lelke iránt is. Nem tudta, hány perce olvas, azt sem, hányadik oldalnál tart, egész egyszerűen csak ennyit mondott: micsoda baromság! Bekapcsolta a tévét, megigazította feje alatt a párnát, s a távirányítón megnyomta az ötös gombot. Bár nem volt hírfüggő, aki készenlétben várja a csatornákon lepörgő híradásokat, most mégis arra vágyott, hogy valami egészen friss, előzmény nélküli információt halljon, ami teljes egészében kizökkenti az imént olvasott néhány oldal valószerűtlen zagyvaságából. Dühös volt magára, amiért az amúgy is csekély béréből pénzt áldozott a könyvre, pusztán a cím miatt, amitől – valljuk be – valami egészen mást várt, mint amit az elolvasott néhány oldaltól kapott. De hogy mire számított egészen pontosan, amikor a város legforgalmasabb könyvesboltjában kiválasztotta, majd kifizette a könyvet, azt maga sem tudta igazán. Csupán érzéseire hagyatkozva gondolta úgy, hogy a könyv neki szól, miként azt a cím közvetlensége sugallta. És egyáltalán: a nevét ígérte, végre valahára nem fennhangon kimondva, hanem egyfajta suttogó, diszkrét és szelíd megszólításként, amitől az ember akár önmagára is ismerhet, azzal együtt, aki nem akar lenni. A férfi ugyanis egyike volt azon sokaknak, akik nem akarnak XY-ok lenni, hanem inkább XZ-k, avagy VK-k, teljesen mindegy, jöhet bármilyen más kombináció, csak

ne ez, ami már adott. Kimondva tisztán: hősöm egyike azoknak, akik nem szeretik a saját nevüket, mi több, nevük miatt érzik magukat olyannak, amilyenek. Hogy ne mondjam azt: szenvednek tőle. Az ő esetében az „olyan vagyok, amilyen” sutaságot, csúnyaságot, félszegséget, s ki tudja, hogy még mi mindent jelentett, amitől egész egyszerűen nem érezte jól magát a bőrében. Azt gondolta, az igencsak nagy sikeredett orra is másként hatna, ha más nevet adtak volna neki hajdanán a szülők, akiknek a kedvenc gyermeke volt. Azt utálta a legjobban, hogy az amúgy is kiállhatatlan nevét ráadásul mindig becézte a család, az ismerősök, és ma sincs ez másképp, deresedő haja ellenére. Legszívesebben nevet cserélt volna, teljesen mindegy, hogy kivel, akár a bolti árussal is, akitől a könyvet vette, és akiről tudta, hogy öngyilkosságot kísérelt meg valami hosszantartó gyomorfájás miatt, amit már nem bírt elviselni. Legalábbis ez a hír járta róla az esetkor, bár ez képtelenség, hiszen manapság igen hathatósan csilláptíjják a fájdalmakat, feltéve, ha nem halálos kór, mondjuk, a rák emészti a beteget. Ám ez a történet a könyvárussal olyan régen történt, hogy azóta már, ha komoly baja lett volna – Uram bocsáss! –, meg kellett volna halni a fickónak. De hála az égnek, vele együtt eggyel többen vagyunk a földön, s így kívánhatta meg a könyvárussal nevének a könyvnek a hőse, aki az én hősöm is, és aki most híradót néz éppen, mert percekkel ezelőtt megutált egy könyvet, amiért drága pénzt adott ki. Az ilyen könyvektől lesz lidérces álma az embernek – gyúrta tovább utálatát a könyv iránt még azután is, ahogy lepörgött a félórás híradás, amit maximális figyelemmel követett végig, ahogyan mindig is szokta. Lehet, hogy ilyen könyvek viszik pusztulásba a világot, minekutána egyre több buggyant elméjű ember kezd el könyvet írni magáról, mert hát ugye, mindenki azt hiszi, hogy az ő élete egy kész regény, s ha mégsem írja meg minden ember élete nagy könyvét, az csak amiatt van, mert kevésnek van hozzá tehetsége. Lám-lám, az én hősöm mindig is ismerte önnön határait, és meg sem próbálkozott soha, még egy üdülői képeslapon sem közölni valamit magáról, ami elmondott volna bármit is éppen aktuális életérzéséről. És ez így is van jól. Mint ahogyan az is a legnagyobb rendben van, hogy negyvenévesen még mindig egyedül él egy lakónegyedi panelházban, a negyedik emeleti kétszobás lakrészek egyikében. Ez a legtisztességesebb szint – szokta mondogatni, hiszen minden szomszédal a lehető legjobb

viszonyban van, soha nincs balhé vagy hangoskodás a mellette élő családokban, és ez bizony sokat számít. Mint ahogyan az is, hogy a jó szomszédok minden bajban számíthatnak egymásra, mert, lám, a múltkor is, vagy fél évvel ezelőtt, amikor az a reggeli fulladásos rosszullete volt, csak ki kellett támolyognia a szemközti ajtóig, s az erőtlen kopogásra máris nyitotta ajtaját a szomszéd, akit időlegesen betegállományba helyeztek egy munkabaleset miatt. Na, de minek felemlengetni azt a kínos reggelt, s különben is, hősöm, ha babonás lenne, bár – hangsúlyosan kijelentem – ő nem az, ezt mondaná: csak jó dolgokra emlékezz, s csak azokat emlegeds fel, különben magadhoz vonzod újra meg újra azt a rosszat, amit nem bírsz elengedni a gondolataidból. Úgyhogy most nem kezdek bele elmesélni hősöm riadalmát és halálfélelmét, amit azon a reggelen megtapasztalt, egész egyszerűen maradjunk annyiban, hogy legádázabb ellenségének sem kívánja azt az érzést, amit akkor átélt. Ennyit szokott mondani hősöm is, ha valamelyik rendes szomszéd netán visszatér egy utalással az orvosi ellátás jelenlegi állapotának apropóján arra a reggelre: a legádázabb ellenségemnek sem kívánom. Én, aki hősöm elméjével gondolkodom, azt mondom: ez a kijelentés elég is arra, hogy mindent elmondjon akkori egészségi állapotáról. Ha tovább megyek, azt is tudnom és tudatnom kell, hogy hősöm csakúgy, mint mindenki más, levonta ugyan a maga tanulságait a történetből, meg is fogadott egy-két életbevágóan fontos életrendi dolgot, amire a jövőben oda fog figyelni, ám ezt ő soha meg nem osztaná senkivel, mert mindenkinek elég a maga baja, minek terhelni másokat a magunkéval. Meg aztán ez is: mindenki hordozza a maga keresztjét. Vagy ez: az élet nem habos torta. Hogy ne fokozzuk idáig: ha már megszülettünk, egyszer valamibe bele is kell halni.

Így gondolkodott az a férfi, aki hősömként kimondatlanul is diszkreciót vár tőlem, így hát nehéz nekem róla úgy beszélni, hogy ki ne adjam őt az olvasóimnak, csak annyira, amennyire ő ezt akarja, avagy még képes elfogadni. Mert jellemében és elveiben nem megalkuvó emberről van szó, aki ide loccsan, aztán meg oda, aki mindenféle dologról képes fecsegni órák hosszát, vagy az, akinél könnyen jönnek és mennek a szavak. Az is a tudhatóság határán belül van még, hogy bár nem illik bele a mai menő férfialkatok sorába, ám ezen túl, vagy innen, hosszú orra és kissé aránytalan testalkata ellenére ő az a férfi,

akiről első látásra ugyan lesiklik a nők szeme, de ha valaki közülük veszi a fáradságot és újra odapillant, felfedezheti azokat a jegyeket, amelyek őt igenis jóképűvé, esetleg vonzóvá teszik. Ez a valaki, aki női személy, és veszi a fáradságot újra odapillantani, még nem jelent meg ezekben a sorokban ugyan, de már megtörténtek az előkészületek. A sors rendezte ugyanis úgy, hogy ez a kétszer is odapillantani képes nőszemély egy hétfő délelőtt belépjen abba a hivatalba, ahol hősöm dolgozik napi nyolc órában. Bár beosztása nem tekinthető tekintélyesnek, avagy kiemeltnek, munkája igenis fontos a maga helyén, avagy a hivatali gépezetben – ahogyan azt mondani szokták. Így történt, hogy azon a hétfői napon is a helyén volt, mint előtte és utána is minden hétfőn, kedden, szerdán, csütörtökön és pénteken. Ha kellett, szombat, vasárnap is. De most még hétfő van, konkrét hétfő, amiről beszélek, és ez az a nap, amikor az események a maguk sorsszerűsége szerint már kezdenek alakulni. De bármennyire is kezd konkrétá válni már ebben az egész történetben minden, erről a hétkezdő napról is elmondható a közkedvelt mondás, hogy hétfőn még a fű sem nő. De ezt inkább most hősömmel mondatom ki, mert én soha ilyen mondatokat ki nem mondok. Most sem. Szóval éppen akkor nyílt a hivatal ajtaja, amikor hősöm ezt a kijelentést tette kollégája felé: hétfőn még a fű sem nő. A fiatalasszony, kezében egy dossziéval lépett be a közintézmény irodájába, illedelmesen köszönt, majd lesiklott a tekintete hősömről a kollégára, aki fogadta is a köszönést, majd megkérdezte: Milyen ügyben? A fiatalasszony, aki megkapóan csinos volt, valami ilyent mondott: Segítene, kérem... A további szavak már aligha lényegesek, hiszen egy ügyről volt szó, akármilyen banális kis ügyintézésről, amit már mindannyian ismerünk életünk valamelyik hétfőjéből. Ám ha arra gondolok, hogy ez a fiatalasszony a maga nagyon is egyedi életérzésével lépett ma a hivatalba ügyét intézni, és ha tovább akarnám gondolni azt, hogy honnan, hogyan és milyen érzelmi tónusokkal lépett be az ajtón ezen a hétfő délelőttön, ha kíváncsi lennék arra, hogy kicsoda ő, kik a szülei, milyen volt a gyerekkora, szokott-e sírni gyakran, vagy csak néha, ismeri-e az örömet és volt-e már elviselhetetlennek tűnő bánata, szenvedése, akkor bizonyára szükségem lenne a további szavaira is, amit a „segítene, kérem” után mondott. De nem vagyok kíváncsi, mert ez az imént belépett asszony lehet bárki azok közül, akik ügyeiket intézni járnak a hivatalokba. Néhány perc el

is telt már érkezése óta, minden bizonnyal az ügy is intéződött vagy intéződni fog, hiszen az asszony már menni készült, amikor odapillant újra hősömrre, aki viszont a nőre pillant. A tekintetek találkoztak, és ahogyan az már lenni szokott, ez lett mindenben a minden... Ám egyelőre még a semmi van, mert az asszony elkészönt és elment. Maradt a hivatal, maradt a hétfő és maradtak a tények, miszerint közeledik déli tizenkét óra, amikor is lehet ebédszünetet tartani, s ha van kedve és étvágya az embernek tovább fűzni a ténytérképek láncolatát, azt is megállapíthatja, hogy a fű bizony hétfőn is nő, ha mégoly kis mértékben is, hogy szabad szemmel nem látható. No persze, ez azért évszaktól is függ – teszem még hozzá, de mivel most éppen nyáridő van, nincs amiért tovább bogozni ezt a füves témát.

A két férfi együtt lépett az ebédlőbe, ahol semmi nem történt másképp, mint szokott a hétköznapokon, így hát marad az a megjegyzendő szóváltás, ami arról szólt, hogy a történetembe még ebédidő előtt belépő nő vissza fog menni az irodába az illetékek lefizetése után. A kolléga mondata után én, aki ezeket a sorokat írom, úgy érzem, hogy ebből valami kikerekedik a nap végére, de mert hősöm nemcsak hogy nem babonás, de nem is próféta semmilyen szinten, így hát ez az első alkalom, amikor ő és én másképp érzünk. Szomorú. Ő az éppen elfogyasztott rizses hús ízével a szájában nyúlt a pohár víz után, míg én valami belső bizsergést éreztem azon a meghatározhatatlan testtájékon, ahol az érzelmek és a vágyak ereje tör magának utat. De mert hallgatásra kötelez a hűség, amit hősömnek fogadtam akkor, amikor kiszúrtam magamnak őt, mint egyetlent, aki egyáltalán nem tartja regényesnek az életét, és aminek a hozadéka az a szövetség lett, amit arról kötöttünk, hogy az életünk nem tartozik senki másra: az ő élete sem rám, az enyém se rá... Szó se róla. Ebben egyek lettünk. Abban is, ahogyan elereszti hősöm a „vissza fog jönni” szavakat a füle mellett, s inkább leköti figyelmét az ebédlői zaj, mint az, hogy képeket pörgessen le képzeletében arról, hogy milyen is lesz az, ha a nő visszatér, és – meglehet – újra találkozik a tekintetük.

Visszaúton az irodába hősöm megbotlott a szőnyegben, de mert eszébe sem jutott, hogy ez jel lehet valamire, amiről még beszélni túl korai, ismét csak sutaságát okolta a botlásért, ami, ha emlékezetes még, a nem szeretett nevéből is fakadhat. Szerinte. Kollégáját előreengedve lépett az irodába, és szótlánul nekilátott a munkájának. Ezt

a „szótlanul” jelzót (?) ne vegyék semminek, kérem, ne adj, isten valamiféle hangulatmutató lelkiállapotnak se tudják be, hiszen hősöm, mint mindig, most is csak azt teszi, amit eddig is: amikor dolgozik, nem beszél.

Egyre erősebbé vált a hőség az irodában, ilyenkor az idő is nehezebben telik, de ahhoz elég telt el, hogy a fiatalasszony, akire eddig mindössze egyetlen érdemes pillantást vethettünk, valamikor ebédszünet előtt pár perccel, s azt is hősöm szemével, lefizethesse az ügyintézéshez szükséges illeteket, és visszatérjen az irodába további ügyintézésre. A kolléga most is elsőnek fogadta a már ismerősnek is mondható hangszínen kimondott köszönést, majd ugyanúgy, mint bárki mással tenné, intézni kezdte tovább az ügyet. Hősöm mindez idő alatt nem akart felnézni az előtte lévő papírról, de hogy ez az ő szándékos „nem akarása”, egy pillanatig sem ismerte el. Az igazság az, hogy kicsit zavarban volt, úgy is mondhatnám, kicsúszott a talaj a lába alól – ha az „eltűnnék” érzés ezzel is kifejezhető. Az asszony a hivatalok légkörében igen-igen általános és elterjedt fegyelmezettséggel, már-már alázattal foglalt helyet a széken, amire a kolléga mutatott. Ez idő alatt hősöm, mint aki ott sincs, de sehol máshol sem lenne megtalálható, élete legszörnyűbb pillanatait élte át éppen, amint a lehető legeslegrosszabbkor ívelt át nem szeretett nevének tudata és hangzása, a kolléga ugyanis egy tanácsi határozattal kapcsolatos kérdése ürügyén a nevéen szólította. Én azt mondom, hogy ez is egyfajta jel volt, ami a megmagyarázhatatlan történések tartományából érkezett és utalt is valamire, ami egyelőre még nem lehet ismeretes számomra sem. Hát miért is ne lehetne egy ilyen, lábán semmiképp meg nem álló magyarázatot keresni erre a kínos incidensre, amikor ez a jó ember, aki évek óta kollégája hősömnek, eleddig mindig kollégaként szólította meg őt, még akkor is, ha öregedő édesanyja hívta telefonhoz becézett fiát. Hősünk – ha lehet így mondani – a pillanat töredéke alatt visszacsapta a józan eszét oda, ahol annak helye van, és pontos, kimért választ adott a kérdésre. Ez nem jelenti azt, hogy felnézett volna az előtte fehérlő papírlapról, de – és én ezt már jóval előtte tudtam – valami készülőben volt benne: mármint az, hogy szándékában állt újra megnézni az asszonyt.

Boda Edit

A MINISZTER FIA

Egy térdig érő zokni jön szembe.
Egy levágott farmer, térdig ér az is.
Ajándékba kapott török mintás ing.
És egy kopott, fekete póló.
Így jön. Pontosan szembe jön.
Meg a hosszú koponya. Apja így mondta:
„Pfff, csúf, lopótök alakú! Ronda! Megölsz, te, gonosz.”
Mások: „De szép.” Így mondták neki:
„Ha ilyen szép lenne a koponyám, én is levágnám tövig a hajam.”
Nagy szemek, és kitekintés az univerzum vidékeire,
mindig csakis az ismeretlenbe, a ködös Szamosra.

Valamikor a folyó mellett, a buszmegállóban: halálos röhögés.
Plátói sírás. Május eleji csólátás.
Hajzuhatag a lélek kapui fölött.
Néma fellegvári séta. Úgy tűnik,
a keskeny ösvényen máig látszó hajnali lábnyomok.

Jön. Ebben a szerkóban, a meztelen félkopaszságban.

Túl rövid haj, és semmi más, pusztán lét.

Pollenből emelt magányos katedrálisok az éjjelek.

Most itt ez az ember, aki kiszúrja, aki bort ajánl neki,
bármilyet, csak igyon.
Hiszen van neki pénze. Pofája is van.
Mert a lopótök érdekes,
az egész lény annyira fiús, de mégis lányos,
nem tudni, valójában mi lehet.
Hátat fordítani nem lehet,
pedig a pub akkora!

Bort! Amennyit csak akarsz, és amilyet szeretnél.
Milyet is?
Utálok a bort.
Ennyire rövid a hajad?!
A nadrág? A zokni!
A hajad – akkor nagy baj lehet.
Dobott? Ez lehet az ok.
Nincs is ok? És nem is volt?
Úristen, te szűz vagy?!

Akkor hát milyen bort is kívánsz? Veszek –
Én téged meg! Én téged le.
Én. Igen.
Én, a miniszter fia!
Nem hiszed?
De.
Nem hiszed?!
Dehogynem.
Itt az útleveél, itt a pecsét. „A miniszter fia.”

Kit érdekel? A rangkórság sose izgatott.

A miniszter... én téged szívesen...
a miniszter... főleg, ha szűz vagy...
Barátnőm... az van, de nem tudja meg, ez belefér.
Hetente, kéthetente mi a miniszterelnökkel ebédelünk,
nem élvezel el máris?

Szüzem.

Jaj, a fejed egy kórterem.
Lopótök.
Lajstromok.
Szép, de mire való, ha baszni csak úgy nem is.
A miniszter fia vagyok, nem fogod fel végre?

Kórterem.

A miniszter.

Hiába töröm magamat.

Megmondtam: a miniszter fia.

TRAGÉDIA TELEFONON ELBESZÉLVE

Szia, én a villamoson.

Te hol vagy? A Gyűjtőben?

Ja, te tudod, neked nem kell mondanom.

Amikor a kalapáccsal jött nekem, ja,
nem is, hanem a húsklopfolóval.

Én elvagyok. Így kibírom:

járok dolgozni minden nap.

Hétvégén meglátogatom anyut.

A SZEGÉNY KISKAMASZ PANASZAI

Aj, sok baj van az én szüleimmel: az egyik

sok marhaságot beszél,

a másik sok marhaságot csinál.

És reggel még a rigó is szétugatja

az álmat idónap előtt.

CSIPPENTETT MELLBIMBÓ SZALVÉTÁS FASSZAL

Mulandó vers valami feledhetetlenről No. 2

Végy egy nyári napot, ragyogjon az a nap.

Végy egy hosszú utat, fusson akárhova.

Végy egy lányt, szűz legyen,
meneküljön maga elől, és tartson maga felé mindeközben.
Végy egy járművet, akármilyen lehet,
de most legyen egy kisebb teherszállító,
legyen benne egy sofőr is, el ne feledd,
ki ne maradjon, mert
a csöppentett melba...
nem, nem, csippentett mellbimbó
csak így készülhet el.
Végy beszélgetést is, szavakat tégy a szájba,
mindenfélét, mert emberek vagyunk,
tedd, vedd, kavard, de forró ne legyen,
hisz az összetevők idegenek, nagyon különbözőek.
Nyár van, hűvös legyen az étel.
Végy egy kezet, a kormányt elhagyót,
és két ujjat, varangyhideget.

Vedd Jánost, a szalvétaszállítót,
és miután csippentett,
baszd ki, baszd ki, baszd ki! Az útra. És
tömd meg a faszt szalvétával.

A megye legszebb fája

Czegő Zoltán

VAD IMA

Csak teljen ez a nap még ez a drága
Tudjam korább se halhattam volna hiába
Jön Átok-ima Elvadult ima
Az utolsó mindennapom
Ha már minden megfordult mindenhatón

Mindenható a földemen s alapban
Könyörögjetelek előtte s alattam
Legyek én az első és utolsó mennybe menendő
Halottak immár nincsenek
Se koszorú se csókos könnyes áhítat-kendő
Meg- ki- beszabadult gonoszé a hála
Csak teljen el ez a nap
Ne könyörögtem volna hiába

Hiába tettem volna mindent ami
Igen ma mindent be kell vallani
Lesz hozzá erőm s időm remélem
Nem gyötör se vágy se szemérem
Lehet kihalt a gyávaság is végre
Legyen erőm holnap esküdni
Elhítványult életem szent nevére.

*

Egy széken lakom
Még nem villamos
Figyelnek már az ablakon
Hátha most
Védekezés híján
Vágom körmömet
Nem lesz itt semmi felhajtás körmenet
Akkor se ha árad az emberek vetése

Azon a széken meg egy priccsen
Tán mégse

*

Hátha most e mai fagyban jégben
Éppen ma a mozdulást elérnem
A hallgatás teljes halogatás immár
Nem lenni igyekszem A félelemtár
Az undor nőtt bennem nagyra nem gyűlölet
A tehetetlenség rágja öklömet

Meg a kórság
Hitványoktól hallani a szót
Mindenki megérdemli a sorsát
Tehát nem lennék egyedi eset –
Felügyelők szájába tömjem versemet –

Avagy tömtem volna
Már
Annak idején
Ökör ural mindent
A flékenes féltekén

*

Volt bőven hogy épp választanom –
Magam mellett alszom üres asztalon
Saját csuklómon dagadó csendben
Itt jövök rá bizonyosan
Nem mindennapi ítélet
Követelt engem

*

Vad ima e lét Hozzá még bozót se jut
Elhúz fölültem óvatag a Tejút
Sose tejútnyi vaginára vágyni –
Költöző madárral élni se akármí

Megfáradt madarak fölül
Most megy el a nap
A hitványság nyeregben ül
Versekből tüzeket gyűjtanak

HARAGOS HARANGOK

Föl-fölvonít a szenvedő vad, farkas, gepárd.
Élni kell, enni! Kiharapni a részt legalább.
A gyanú már nem fog, de nem is etet.
Fájóbb itt barátot lelni, mint ellenségeket.

Duna, Szamos, Kraszna, két Küküllő.
Vizük s az idő mentén minden merülő.
Koszlott a tél, nem karácsonyos a parton.
Merülök csendjébe. Tán végre elalszom...

Most megvadult harangok: bing-ba-bing-ba!
Idegen szemettel vénséges templomainkba!
Bőgnék megalázott, haragos harangok.
Nyüszítő csend, várak, amerre kanyargok.

Vihar van. Vezérek s gyávák félsze nyugtat.
„Urunk, adj békét megőrült harangjuknak!”

Ökölbe szorul a Kárpátokban minden.
Ha kinek van mersze, kiáltson, segítsen!

Eltelt az ideje hallgatag harangnak.
A lélek hazajár. És ha fáj, csak ballag.
Átfogni még tudok egy csodás országot,
amelyet ébresztve s altatva bejárok.

ERDŐ, MEZŐ

Nem is kérdezem,
hanem firtatom.
Ezt a földi szakramentumot
ha én itt hagyom,
milyen értelme lesz a sok keresésnek?

Kérdésekre béna némaság felel.
A szótlanság nem ütközik semmivel.

Ahol a béna némaságot meg lehet fizetni,
a Biblia, Arany Összes, Platón –
varrottas falvédőn egy-egy poros cetli.

*

Belőlem nem indulhatott ilyen erővel.
Mekínózva mindent mindenütt.
Akkor miért lep meg ennyire?
Vesztesünk a felelőtlenünk.

*

A vihar megsimogatta az ágat.
A ragyogó testű gyertyán elfeküdt.
Hát mégis jobb lenne halni éjszaka.
Óvni a derék erdőt is néma sötétben,
ahol az élet halni se tétlen.

Elheverni a gyertyánfa testével.
Már se öled, se térded.
Ennyi vagy,
ennyi lennél,
ki a létedért egyszer
már egy hangyát is megöltél.
Erőd velem szusszanásnyira, ha futja.
Szomjad nem oltja Maros, Gangesz, Brahmputra

Fekszem. Gyertyánfa rönk az erdő ölében.
Még csak most tudom,
mi az egyedül és mi is a vétlen.

*

Mi lesz belőle, ha már nem leszek.
És ha ő nincs,
mi lett volna belőlem.
A bizalom végesre homályosul,
ha már maga a föld is tetőtlen.

Lehet, szívesebben dől,
kit egy órült vihar megingat.
Igazam szúvas.
Ma adj örömet még fájdalmaimnak.

*

Megsápadt már a nyár, a nád.
Hol az, ki omolna eléd, alád?
Most kell értelmét keresned mindeneknek.
Azért voltál, legyen kit óvnod, etetned,
maradna élve, állva.
Itt dől el, ki mennyit adott önmagára.

Simulj a ledöndült gyertyánfa árnyékába.
Ott kezdődik az egyik végtelen.
Fölvadul s elrohan testből a jaj,
a fő elem.

*

Kiterítve ég alá a völgy, a szabadba.
Innen fölfelé hull az őszi kikerics.
Már magad vagy erdön, mezőn.
Őszi tarlóra vetett,
hétszázéves kápolnakilincs.

Fekete Vince

SZÉP REMÉNYEK NYUGDÍJAS KLUB

– Kis székegyföldi tárlatvezetés Bukta Imrének –

Mert csak a ma van, csak a ma, csak a mai nap, már nincs tegnap, sem holnap, ünnep sincs, és nincs miesnap, hétköznap, eladó minden, csak a most van, csak a ma, csak ez a nap, eladó a múlt, a jövő, a lélek is, ha volna, de nincs, csak itt van valami, itt, itt, itt mozog még, ver, dobog, a helánka, a pulóver, a pufajka alatt, ahol a szív van, vagy ahol a szívnek kellene lennie, eladó a trágya, növények nőnek már ki belőle, eladó a felni, a gumi, a szekér, a ráfok, a láncok, a trabantból, a dácsiából lett tyúkól, az ember, az asszony, az erdei ember, az erdei asszony, az egykori kollektív-tag, ez, aki már nem is él, már nincs is, azt hiszi, és csak káromkodik, mert egyháztanácsos, neki lehet, vagy ha nem az, akkor meggyónja, ha ez sem, akkor elizzadja, ez most ilyen mondat, felemás, mint maga a nagybetűs igazság, a nagybetűs élet, kérdezi a plébános úr házszenteléskor, a káromkodással hogy es állunk, s elkezdünk pironkodni, elkezdjük gyömöszölni a sapkát magunk előtt, elkezdünk hebegni meg habogni, me' ha nem a plébános úr kérdezné, ha a helyzet nem volna ilyen kínos, olyat rittyentene egyet az ember, olyan recsegtetőset, hogy rezegnének az intézet tetején az összes szákrámentumos cserepek, mert a káromkodás nekünk már, mint a széljárás, tisztítja a béljáratoakat, úgy kitakarítja a belső labirintust, hogy száraz ronggyal fel lehetne utána törülni, olyan tiszta lesz az, s a lelki kesze-kusza rendszert is fényesre sikálja, csillogó-villogóra, hogy utána szenteltvizet lehetne öblögetni benne, már csak a ma van, már csak a mai nap, mint valamikor, annak idején, csak teljesen más, felkelni, felöltözni, mint valaha, gumicsizma, salopéta, helánka, pulóver, ki az udvarra, a vécére, az állatokhoz, a szomszédba át, egy finomka, fogak között elmorzsolts kárommal, mert igazi, recsegtető-ropogtatós, hájderménkűs, szákrámentumosnak még nem lehetne nevezni azt az egykori, fiatakkori, hajnalos, éhgyomorra feltörő anatómát, ami csak házastársi évődés volt, fojtott fogvicsorgatás az asszonyra, a fehérnépre, a kutyára, a

disznóra, a tyúkokra, vagy az állatok között, az istállóban, ahol fatestápolóval, lapátnyéllel kezelik az ártányt, amelyik a fennvalónak sem akarja bédisznyólkodni a tegnap este lopott zsák répalapit, ha nincs, hát nincs baszás, ezt mondani, ezt mormolni a fogak között, de nem így éppen, nem ilyen *igyenessen*, mert azért szemérmes az ember, tisztességes, vallásos, s nem annak nevezi a dolgot, aminek gondolja, hanem csak úgy mondja, magában, félhangosan mormolva, no, ha nem álltál meg, hát nem álltál meg, megállsz majd, csak kerülj a kezeim közi, me' az asszonyoknak is kelni kell, ott várja még a dagasztatlan kenyértészta a tekenyőben, a nyári konyhában, s akkor hátra a disznyók közi, vissza a kemence elejibe, ahol rotyogó-gőzölgő, házi eszkábálású kazánban készül a moslék, s bé a nyári konyhába, mintha csak tűzgyújtóért, vagy egy kicsi korpáért mennél bé a tyúkoknak, s meglepni hátulról, ősi magyar módszerrel, megszagolgatni, mint a disznók, bikák, majd szoknya fel a hátközépre, bugyogó le térdig, s aztán markolatig!, lassú, finom ritmusban, aztán gyorsulón, mintha felmérgelődött volna közben az ember, hogy már halálra akarná sebezni, gyilkolászni, szurkolászni az előtte a ritmust tehetetlenül jobbra-balra el-eltévesztő fehérnépet, a kenyértészta kezű feleséget, még isteni szerencse, hogy a-ha-lu-husz-na-ha-hak a-a-a, a gye-he-re-he-me-he-khek, s már aluszik a ház, aluszik a pajta, az ajtó, a konyha, a falu, alszik a mezőgazdasági termelőszövetkezet, ellopták, széthordták, felszámolták, a kultúrház, a borvíztöltőde, azt is, a félbemaradt, soha fel nem épült közfürdő, a népnek, a kollektivistáknak, azt is, a diszpenzár, azt is, a bót, lebontották, a falusi blokk, mint a disznóól, nagy füstölő kürtőcsövekkel az oldalán, mint egy fatüzelésű rakéta, alszik az élet, elaludt végleg, hogy az a magasságos, hogy az a hétszentséges, fel a nadrágot, megrázni magad, legalább nem hasad ma tovább sem az ég kárpitja, sem a házi áldás a rengeteg rittyegtetéstől, istenkedéstől, ordibálástól, hasad majd máshol, másféle terepein az életnek, ott, ahová sorsa, jó vagy rossz sorsa hányta-vetette az embert fiatalkorában a szerszámaival, egyik gazdától a másikig, egyik építkezéstől a másikig, ahol lelke nyugodalmára, a legcifrább, legkacifántosabb fogásokat kínálhatta fel az ég felé a házak tetejéről, a szarufák magasából, vagy a pincék hűsítő mélyéről, hogy az a magasságos, hogy az a mélységes, remegtek a hangjától az utcában a házak ablakai, ahogy zengett rekedt torokkal az igazi egyháztanácsosi, a földet

az éggel, a szákrámentumot a mindenséggel egybekáromkodó, egybeimádkozó vecsernye, de már nincsen semmi, ez sincs már, csak a ma van, csak a mai nap, nincs tegnap, nincs holnap, nincs ünnep, sem miesnap, eladó minden, csak a most van, csak ez maradt, csak a ma, és nem érdekel semmi, a jövő, a múlt, ha volna, de az sincs, csak itt van valami, itt, itt, a pulóver, a pufajka alatt még, ahol a szív van, vagy ahol a szívnek kellene lennie, s eladó, eladó... Az is...

Kora tavasz

Borsi-Kálmán Béla

KELL EGY CSAPAT!

– *Epizódok Sebes Gusztáv boszorkánykonyhájából, 1949–1956* –
(II. rész)

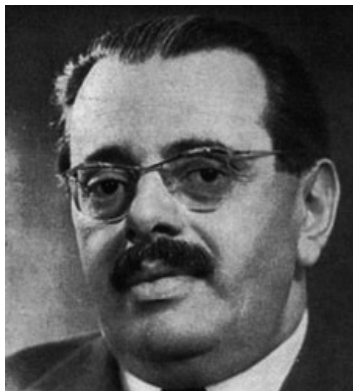
A Kő András-féle Grosics-monográfiában idézett korabeli újságcikkek után most nézzük meg tüzetesebben, mit *mondhat el* Sebes 1981-es emlékirataiban erről a valóban szerteágazó, 1949-es húzós ügyről, hiszen minden aduját persze nem fedheti fel, s az öncenzúra jelensége az 'emberarcú szocializmus' időszakában legalább olyan meghatározó erejű, mint a Rákosi-érában. Mert az is kétségtelen, ennek – lényegében a játékosok egzisztenciájának – többé-kevésbé megnyugtató 'rendezése' nélkül nem folytathatja a csapatépítést: „*Legtöbb nagy csapatbeli játékosunk anyagi helyzete rendkívül rossz, bizonytalan és elkedvetlenítő volt. Az edzések miatt sokat mulasztottak munkahelyükről, és ezért gyakran jelentős összegeket vontak le fizetésükből. Közben egyre többet játszottak nemzetközi mérkőzéseken, és látták, mennyit keresnek, hogyan élnek a náluk jóval kisebb képességű külföldi labdarúgók*” – kezdi elbeszélését, amely végeredményben alig különbözik Lóránt jegyzőkönyvbe vett vallomásától. Majd így folytatja, immár a 'tárgy'-ra térve: „*Egyébként »jó barátai« is igyekeznek erre felhívni a figyelmüket. Ilyen körülmény között történt, hogy tizennégy-tizenöt játékos összebeszélt: külföldre mennek, Hungária néven csapatot alakítanak.*”¹

Sebes óvatosan fogalmaz: szó sincs 'disszidálás'-ról, a főkolompost meg sem nevezi, majd – immár 'pártszerű' szakszargonban – emígy folytatja: „*Csak annyit tudtak, 1921-ben volt már példa ilyesmire, de arról nem tájékoztatták őket tanácsadóik, hogy arra a kísérletre az ellenforradalom munkás- és sportellenes légköre készítette a részt vevő játékosokat. És hogy végül az sem sikerült. Olyan futballcsapat, amely nem egy sportegyesületből nőtt ki, és nincs semmi társadalmi bázisa, nem lehet életképes még a professzionalista labdarúgás világában sem*” – folytatódik a szakszerű 'felvezetés'.

1 Ez új mozzanat, az ÁBTL aktáiban nem talákoztam a Lóránt-csapat nevével! (Kiemelés tőlem! B-KB)

Ez idáig tiszta sor, Sebes őszintén feltárja dilemmáit. De *mi a teendő?* Ez itt a kérdés. A szövetségi kapitány, gondosan homályban hagyva, mit tett máris *a kulisszák mögött* Grosicsék megregulázása – egészen pontosan: *személyi függésbe hozása* – tárgyában, belevág a közepébe: „*Törtem a fejem, mit tegyek? Végül elmentem a belügyminiszterhez, Kádár Jánoshoz. Elmondtam, hogyan és miért jutott Lóránt Gyula három társával a nevelőtáborba tiltott határátlépés kísérlete miatt. Hangsúlyoztam, hogy a hatósági intézkedést indokoltnak tartom, és az a meggyőződésem, hogy ha megvalósíthatnám elgondolásomat, annak nagyobb nevelő hatása lenne játékosainkra, mint amit a táborban elérhetnek.*”

Sebesnek (Egresinek, Kérinek, Mészárosnak, s kivált Lórántnak) s persze a magyar futballnak mázlija van, Kádár értelmes ember, a sztálinista korszak legdurvább éveiben is hajlamos a kompromisszumra, nem véletlen, hogy ő lesz az '56 után következő újabb rendszerváltás/módosulás emblematikus figurája, egyben névadója is. S ha egy kicsit töprengünk rajta, nem nehéz rájönni, hogy amit Sebes kér Kádártól, gondolatilag tulajdonképpen nincs nagyon távol a később nyerőnek bizonyuló: „*aki nincs ellenünk, az velünk van*” szlogentől! Meg kell nyerni, magunk mellé kell állítani a 'jószándékú becsületesen

*Szirmai István fényképe
(forrás: archív)*

dolgozó' (kis)embereket. Ráadásul az akkor mindössze harminchét éves politikus – a partiumi eredetű Szirmai István mellett egyedüli felső vezetőként –, Rákosi pajtással ellentétben, még a futballhoz is ért, ifi szinten aktív labdarúgó volt.

S a közös ideológiai platform mellett annak a ténynek is biztosan volt némi szerepe abban, hogy egyáltalán fogadta a szövetségi kapitányt, hogy 1946/1947-ben, vagyis még a koalíciós időkben az MKP alkalmi futballcsapatában *effektíve* is több alkalommal együtt húzott mezt Sebessel a kommunista propaganda részét képező – többnyire NB I-es meccsek s zsúfolt nézőtér előtt rendezett – hírverő mérkőzéseken, történetesen a Nemzeti Parasztpárt ellen. Sebes a pálya közepén rakkolt, Kádár a háttérben takarított.

Az MKP csapata egy 1946. június 18-án, kétezer néző előtt rendezett barátságos mérkőzésen, a Fradi-pályán. Az ellenfél a Parasztpárt csapata volt. Eredmény: három-null a Nemzeti Parasztpárt javára. Balról a negyedik Sebes Gusztáv, a hatodik Kádár János. (Forrás: archív)

S most adjuk vissza a szót Sebesnek: „Beszámoltam a kiváló labdarúgók helyzetéről, arról, hogy külföldön, de itthon is milyen rossz tanácsokkal tömték a fejüket, de hogy tulajdonképpen milyen könnyű lenne segíteni rajtuk, már csak a magyar labdarúgás érdekében is. Ezek után bevallottam, hogy miért olyan sürgős nekem Lóránt ügyének rendezése.

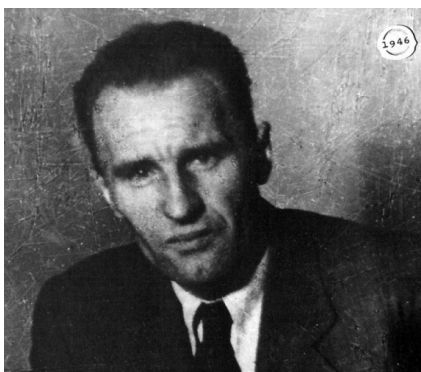
A belügyminiszter csodálkozott, és ezt kérdezte:

– Nem fél, hogy Bécsben, még a mérkőzés előtt otthagyja magát?

Határozottan válaszoltam, hogy ettől nem tartok.

A belügyminiszter ezután teljesítette kérésemet. Lóránt Gyula tagja lett a válogatottnak, sokan biztosra vették, hogy ez lesz a vesztem.²

Sebes itt egy kicsit „csúsztat”, mert Lóránt csakugyan „tagja lett a válogatottnak”, ám csak hónapokkal később, október 16-án a bécsi Práter stadionban (Ausztria–Magyarország 3 : 4) foglalja el első ízben a középhátvéd posztját.

Kádár János, Rákosi belügyminisztere
(forrás: archív)

*Sebes Gusztáv, hatalma csúcán,
1952/1953 körül (forrás: archív)*

Lóri centerhalként való bemutatkozásáról Sebes így emlékezik meg: *„Az indulás előtt hosszasabban beszélgettem Lóránt Gyulával az ügyről is, a rá váró feladatról is. Biztos voltam, hogy nem hoz szégyent rám. Ez a kemény, nagydarab fiú – Rumbold, Payer, Fogl II. utóda – nem értett ahhoz, hogy érzelmeit kifejezésre juttassa. Bécsben, a mérkőzés előtt, az öltözőfolyosón jött csak oda hozzám, és suttogva köszönte meg, amit érte tettem. Aztán nagyszerűen játszott, és évekig nem volt vele semmi baj.”³*

Itt sajnos a krónikásnak ellenvéleményt kell bejelentenie, Lóránttal ugyanis 1952-ig rengeteg „baj” történt, megpróbáltatásai korántsem ér-

tek véget. Vegyük sorjában: papíron akár már a soron következő május 8-i meccsen szerepelhetett volna, hiszen a levéltári dokumentumok szerint már április 28-án elhagyhatja a kistarcsai internáló tábor, ám nevét hiába keressük az 1949 nyarán rendezett három mérkőzés (június 12., Budapest: Magyarország–Olaszország 1 : 1; június 19., Stockholm: Svédország–Magyarország 2 : 2; továbbá július 10., Debrecen: Magyarország–Lengyelország 8 : 2) összeállításában. Mindhárom alkalommal Börzsey/Börzsei a centerhalf, még Egresi is hamarabb szivárog vissza (a lengyelek ellen ő a jobbszélső, gólt is szerez a 20. percben)... S az 1950. június 4. és 1952. június 15. között lebonyolított kilenc mérkőzés során nyolcszor megint Börzsei, egyszer pedig az ÉDOSZ-os (fradista) Kispéter a stopper...

1951-ben egyetlen meccsen se lép pályára a nemzeti tizenegyben. *Vajon miért?* Az 1949. május 8-i hiányzás szakmailag még indokolható (edzőskihagyás címén, sőt, egy másik adatunk szerint csak május 17-én szabadult⁴), de a többi aligha, hiszen Sebes időközben meghozta szakmai döntését – 'Lóri' mellett.

³ Uo. 131. (Kiemelés tőlem! – B-KB)

⁴ Somos–Peterdi, 34.

Sebes elkísérte a Vasast egy szovjet portyára, hogy még jobban szemügyre vehesse favoritját. Erről így ír: „Egészen kiváló formát ért el. Sokan voltak, akik Lóránt beállításával nem értettek egyet. Azoknak csak azt mondhatjuk, hogy a Vasas középhátvédje teljesen egyenértékű teljesítményt nyújtott Puskással és Bozsikkal. Olyan volt, mint egy kőszikla. [...] Igen nagy előnye Lórántnak, hogy nagyon kis helyről is tud egészségeset rúgni. Jobbal is, ballal is minden helyzetből fel tudott szabadítani.”⁵ Pontos értesülések hiányában csak találgathatunk, miért nem játszották: sérülés, betegség, formahanyatlás? (Mostanában találtam egy adatot: 1949 őszén egy Győr elleni bajnoki meccsen életveszélyesen megsérült, egy összecsapás után a földön fekvé fejbe rúgták, öt foga bánta, s mentő vitte a Benczúr utcai Sportkórházba, ahol a Vasas s később az Aranycsapat sportorvosa, dr. Kreiszl László különleges penicillin-kúrával állította talpra!⁶ „Kemény fából faragták, négy nap múlva már pályára lépett a Debrecen ellen.”⁷

Az 1951-es idény első fele meg nyilván elhúzódó átigazolása miatt esett ki, nem volt egyszerű átkerülni a Vasasból az 'ígéret földjére', a Honvédba. „Lórántot a Vasas kizárta”, s „nem adta ki [...] a Honvédnak, de mivel a cserét ráerőltették, 9 hónapot ki kellett várnia” – olvasható Sebes Kő András által publikált kézírásos feljegyzéseiben.⁸

Életrajza – a *Népsport* 1951. szeptember 9-i száma alapján – az átlépés pontos dátumát is rögzíti: „Lóránt Gyula, a Bp. Vasas válogatott játékosa megkezdte katonai szolgálatát és így felvételét kérte a Bp. Honvéd labdarúgó szakosztályába. A Honvéd kérte Lóránt átigazolását. A Bp. Vasas a kéréshez hozzájárult és az OTSB Lórántot átigazololta a Bp. Honvédhoz.”⁹ A Vasassal való szakítás és a barátságtalan istenhozzád okát sokáig sehol sem találtam, most tudtam meg, hogy „visszaszólt két nagyhatalmú elvtársnak”.¹⁰ A nagyrészt első felesége visszaemlékezésein alapuló életrajzából viszont nemcsak az derül ki, hogy csupán a legszükségesebb információkat osztotta meg vele és csapattársaival (ezért is hívhatta Puskás a „nagy magánzónak!), hanem az is, hogy „örökös kapkodás, nyugtalanság” jellemezte. Folytonosan

5 Uo. 61.

6 Uo. 35.

7 Gál 2018, 16.

8 Kő 1997, 271–272.

9 Somos-Peterdi, 62.

10 Gál 2018, 16.

javítani akart életkörülményein, jobbnál is jobb szerződéseket szeretett volna már fiatalabb játékos korában is kicsikarni, viszont legtöbbször nem tudta végigvinni elgondolásait... (Ezek közé tartozik a balul végződő csoportos disszidálási kísérlet is!) Vagyis, mondanám botcsinálta pszichológusként, a hallatlan magabiztosság s a 'határtalan határozottság'¹¹ mögött egy jóval labilisabb személyiség képe dereng fel, s ez egyaránt magyarázatot adhat arra is, hogy bár – látszólag – fizikailag ő volt a csapat legerősebb embere, egyedül ő nem vett részt az 1954. június 27-i magyar–brazil utáni tömegverekedésben...

Ugyanez vonatkozik 1956-os viselkedésére: az utcai harcok során hol beijedt emberkének látszik, hol pedig, erőt véve magán – Horváth Ibolya kifejezésével – „parancsnoki rangra” emelkedik.¹² Mi több, felesége szavaiból kiderül: „*Gyula szüntelenül sérülésekkel bajlódott. Már húszéves korában erős visszere volt mindkét lábán. És ez természetesen egyre csak rosszabbodott. Eleinte lefáslizta, később már nem bajlódott vele. Többször kínlódott porcleválással is. Azt hiszem – szögezi le Lóránt nagyon empatikus társa –, az emberek ritkán gondolnak arra, hogy ha egy játékos sziklakemény, az nemcsak az ellenfélnek fáj.*”¹³ Vagyis a krónikásban felébred a gyanú, lehet, hogy csak álca, álarc, színjáték volt ez a tudatosan vállalt *bad boy* szerep, amely az érvényesüléshez, presztízs-szerzéshez, lényegében a túléléshez kellett. S az e mögött rejlő, valószínűleg öröklött belső bizonytalanságot nagy nekidurálásokkal s hallatlan akaratereővel kompenzálta, amelyben azonban mindig benne volt a *krach* eshetősége is. Erről ezt mondja volt párja: „*Rettenetes tehetsége volt ahhoz, hogy elégesse, tönkretégye magát. Ez egész életét végigkísérte, bár sokszor sikerült újrakezdenie a mélypontról.*”¹⁴

Egy blog szerzője így összegez: „*Volt ebben az emberben valami kibékíthetetlen forrongás. Zaklatott, szaggatott, zihált életet élt, új klub, új romlakás, új nekirugaszkodás, sehol sem volt maradása, egymást érték a különböző ügyei. Nehéz ember volt, mindenkivel összeakaszkodott, ha igazságtalanságot szimatolt. Rengeteget aggódott saját és családja jövője miatt.*”¹⁵

11 Buzánszky jellemzése!

12 Somos-Peterdi, 82.

13 Uo.

14 Uo. 87.

15 https://www.magyarfutball.hu/en/szemelyek/adatlap/.../lorant_gyul.

Igazából nem tudnám megindokolni, hogy miért, bennem máris Varga Zoltán ugyancsak rendkívül ellentmondásos személyiségképének rokonvonásai sejlének fel, annak is a visszajáról. Abban a vonatkozásban legalább, hogy Lóránt, lelki gyöngeségein rendszerint felülemelkedve, *időlegesen* csaknem korlátlan érdekérvényesítő képességgel rendelkezett, míg Varga Zoliban emez, a karrierépítéshez abszolút szükséges tulajdonságnak a szikrája sem volt meg, eleitől fogva csak sodródott, mint hulló falevél az őszi szélben...

A tényekhez (s Lóránt kacskaringós életútjához) visszakanyarodva: 1951-ben csaknem tíz hónapon át a futballt is abbahagyja, „anyagbeszerző lett a Kismotor és Gépgyárnál, majd ellenőr a Zsiradékforgalmínál” – olvashatjuk tovább életrajzában.¹⁶

De a szerencse ismét mellé szegődik: mivel a Kispest, majd a Honvéd stopperét, Patyi Mihályt tüdőbaja miatt az idő tájt tiltották el a sportorvosok a labdarúgástól¹⁷, „*nagy szükség mutatkozott akkoriban egy jó fajta középhátvédre, ezért Puskás először a Honvéd vezetőket, majd Sebes Gusztávot [...] győzködtte szerződtesítéséről, végül kihallgatást kért Farkas Mihálytól is az ügyben – így lett Honvéd-játékos 1952-ben, de csak miután eleget tett a feltételeknek, azaz, hogy teljes titokban, egyedül, katonás fegyelem mellett hat hét alatt összekapja magát a bajnoki rajtra. Lóri iszonyú mélyen volt ekkor, adósságok gyötörték, elvesztette munkáját is, de kölcsöncipőben, kölcsönlabdával, mindössze a felesége segítségével, az 59-es villamos farkasréti megállója melletti gyepes, elhagyatott területen kínozza magát fogcsikorgatva, és végül superkondiban jelentkezett a csapatnál.*”¹⁸

Vagyis, mint oly sokszor életében, padlóra került, s innen 1951/1952-ben alighanem csak Puskás (és Sebes, továbbá a felesége) segítségével tudott kikecmeregni, aki, nyilván a szövetségi kapitány tudtával és beleegyezésével most sikerrel interveniált, nem úgy, mint egy évvel korábban Szűcs Sándor esetében.

A *személyi függés* tehát (Puskástól és főként Sebestől) aligha vitatható... (Még egy ide tartozó megjegyzés: ki tudja, nem ez volt-e a *minta*, amelyet hat évvel később maga Puskás követett 1958 tavaszán/nyarán, hogy – már Madridban – leadja iszonyú súlyfeleslegét s ismét a „régii”

16 Uo. 36.

17 Sebes 1955, 128.

18 Somos-Peterdi, 36–37.

legyen, egyszersmind annak is magyarázata, miért respektálta annyira a kőkemény centerhalfot!)

*

Lóránt '49-es/'50-es hiányzásai magyarázatául elméletileg az is szóba jöhet, hogy Sebes csak több hetes késéssel jutott be Kádárhoz, illetve az ÁVH akadékoskodott. (Két és fél évvel később sem javasolta például, hogy Lóri tagja legyen az 1952-es olimpiai keretnek, igaz, ez esetben több más játékosársra – Grosics, Dalnoki, Kocsis, Czibor, sőt, kissé meglepő módon Bozsik és Puskás is – fennakadt a rostán... Jegyezzük azt is meg, hogy valaki jelentette a csapatból, miszerint Lóri túl „gyakran beszél bizalmas körben a disszidálás lehetőségeiről”!¹⁹

Buzánszky is megerősíti életinterjújában, hogy „Henni Géza és Lóránt Gyula tudtommal a kivételesen megbízhatatlanok kontingensébe tartozott”.²⁰ Henni nem is utazott, Lóránt viszont Sebes jótállása nyomán: igen! Sándor Mihály, Buzánszky monográfusa korabeli forrásokra hivatkozva úgy fogalmaz, hogy – idézzük –: „Péter Gábort, eredeti nevén Eisenberger Benőt valósággal frusztrálta Lóránt látványa. Az egykori szabóinas szemében a centerhalf mindvégig kozmopolita népellenség, a disszidálási kísérletéért internált kistarcsai őrizetes maradt, akit legszívesebben eltetetett volna láb alól. Nem tudta neki megbocsátani [...], hogy atyja a Horthy-rendszerben a főávós által gyűlölt rendőrségen teljesített szolgálatot.”²¹

Akiktől Lóránt Gyula (és sok tízezer magyar honpolgár) sorsa függött: a Rákosi-rendszer két 'bástyája': Péter Gábor, az ÁVH ura és Kádár János, a belügyminiszter (forrás: europakelloskozeppen.blogspot.com/.../dr-ilkey-csaba-avos-tortenel...)

19 https://444.hu/2014/05/02/igy-focizott-kadar-titkosszolgalata?utm_source=projectagora&utm_medium=contentdiscovery (Kiemelés tölem! – B-KB)

20 Sándor 2007, 118.

21 Uo. 119. (Kiemelés tölem! – B-KB)

Ne kerteljünk tovább: Lórántról *személyi dossziét* nyit az Állambiztonság, amelynek csak a számát ismerjük,²² tartalmát *nem*, mert 1956. október 25-én – vagyis a szolgálatok körében a forradalom által okozott fejvesztett pánik folyamányaként – más fontos „*operatív anyaggal együtt*” megsemmisítették.²³ És az is bizonyos, vele és a többiekkel (Egresivel, Kérivel és Mészárossal, s korábban Kalocsayval) ugyanúgy aláíratnak minimum egy 'hallgatási fogadalmat', akárcsak Grosics Gyulával! Mi több, a Lóránt-életrajzban az is szerepel, hogy 1949. május 17-én, szabadulásukkor egy olyan nyilatkozat végére is alá kellett kanyarítaniuk a nevüket, miszerint „*internálásukat jogosnak tekintik, mert megbízhatatlan emberek, s így nem méltók a szabadságra*”.²⁴

Vagy ha igen, csak minden gyanú felett álló vezetők – leginkább Sebes Gusztáv – személyes garanciája mellett! További, levéltárilag igazolható *tény*: mind a négy labdarúgó bekerül a 'nagykönyvbe' – az *Operatív nyilvántartás* adatbázisába:²⁵ a Kéri Károly törzslapja²⁶, a Mészáros Józsefé²⁷ és a Lóránt Gyuláé²⁸ itt található, a Kalocsayét másutt őrzik.²⁹ Kéri és Mészáros törzslapján gyakorlatilag minden bejegyzés azonos. A *Terhelő adatok felsorolása* rubrikában ez áll: *Illegális határátlépés előkészülete miatt, továbbá: Internálva: 1949. III. 19-től 1949. IV. 28-ig.* Ugyanaz a belügyi alkalmazott ('Gyné') gépelte le és ugyanaz a titkosszolgálati tiszt, a III/2. C részleg munkatársa – Martin János őrnagy – állította ki 1966. április 15-én. Vagyis egy hónap híján tizenhét évvel a büntetés letöltésének megkezdése *után* mindhármuknak „*elő dossziéja*” van. (Kalocsay vizsgálati anyagát még később, csupán 1969. augusztus 8-án zárja le a Belügyminisztérium III/2. osztálya.)

Mindez a legóvatosabb megfogalmazás szerint is azt jelenti/jelentheti, hogy mindnyájan bekerültek az ÁVH és utód szervei, jelesül a belső elhárítás, a III/III. látókörébe, magyarán valamennyien *priuszt* szereztek. Más szóval, ha behívták őket egy kis 'eszmeccserére', az illetékesek pontosan tudták, hová kell nyúlniuk az irattárban. Hogy aztán ez

22 60-3010.

23 ÁBTL, V-76/927, ikt. sz: 119-224/66.; Nyt. sz.: 1/39/406/66.

24 Somos-Peterdi, 34-35. (Kiemelés tőlem! - B-KB)

25 ÁBTL 2. 2. 1.

26 jelzete V-55973/00/75 - 228

27 jelzete 55973/0 - 7515/0 - 60 - 405/ - 8

28 jelzete V-55973/0-6499/0144 - 527 - 7

29 jelzete: ÁBTL 3. 1. 9. V-76972/9

valóban meg is történt-e, nem tudhatjuk, mert nem mindenkiről írtak könyvet, mint Grosicsról és Lórántról (később Cziborról és Illovszkyról), s az 'érintettek' többsége összehasonlíthatatlanabbul szűkszavúbb volt, mint a nemzet 'fekete párduca', aki ráadásul több változatban is előadta a '49. márciusi történéseket.

Az először 1962-ben megjelent, majd egy évvel később újra kiadott *Így láttam a kapuból* című életrajzában a disszidálási kísérletet s annak következményeit érzékletesen megjeleníti ugyan (29–31. oldal), de az Andrassy út 60-ban töltött éjszakáról nem beszél, hogy később aztán egyre több részletet áruljon el. Például egy alkalommal, épp a 'Nemere-ügy' kipattanása kapcsán – részben megerősítve, részben kiegészítve a főntebb már citált korábbi mondandóját – ezt nyilatkozza: „*Először már 1949-ben be akartak szervezni, amikor egy napon át az államvédelem vendégszeretét élveztem az Andrassy úton, miután lebuktam, hogy disszidálni akarok. Néhány nappal a kihallgatás után a MATEOSZ székházában két ÁVH-s, meg a sporthivatalt képviselő Sebes Gusztáv jelenlétében elmondták: az ügyemet még nem zárták le, de a futballtól egy évre eltiltottak, amely büntetést két esztendőre felfüggesztettek. A válogatásban ellenben nem szerepelhettem. S felkínálták, legyek besúgó, de én ezt határozottan megtagadtam. Nem volt szokványos, hogy valaki nemet mond a titkosrendőrségnek.*”³⁰

Grosics különben ezzel összefüggően (is) többször sejtelmesen szóba hozta: az Aranycsapat háza táján is volt besúgó, nem is egy, de azt is mindannyiszor hangsúlyozta, nem árulja el nevüket: titkát elviszi magával a sírba... „*»Egyetlen oka van a hallgatásomnak: akik érintettek, már nem élnek, és ilyen súlyos váddal csak az illelhető, akinek megadatik a védekezés lehetősége is«* – indokolta döntését Grosics, de hozzátette: *folyvást azon jár az esze, hogy ha néma marad, az úgy tűnhet, mintha falazna a bűnösöknek*”³¹ – tárta fel rokonszenvesen dilemmáit is nyolcvanhét évesen.

Egy 2004. október 26-i újabb megszólalásában még tovább ment: „*Nem tudom elfogadni Novák védekezését, mert ahogy én nemet tudtam mondani, ezt más is megtehetné volna, ráadásul én még a sokkal szigorúbb Rákosi-korszakban utasítottam vissza, hogy besúgó legyek*” – mondta

30 https://www.gondola.hu/cikkek/38782- Az_Aranycsapatban_is_voltak_besugok.html. 2004. október 30. 15:40'. (Kiemelés az eredetiben! – B-KB)

31 Uo. (Kiemelés tőlem! – B-KB)

Grosics, majd hozzátette: nem üres fenyegetéseket kapott. Az állambiztonság ott tett neki keresztbe, ahol csak tudott. Gyakori vendég volt az Andrásy úton, valamint a Jászai Mari téri ÁVH-székházban. A kapus azonban nem tört meg, annak ellenére sem, hogy házi őrizetbe került. Nevetve mesélte, hogy amikor rossz idő volt, családjával behívták az utcán »feltűnés nélkül« sétáló civil ruhás őreiket egy kávéra, egy teára, vagy csak azért, hogy melegedjenek. „[...] Grosics Gyula tudta, hogy az aranycsapatban két, a Budapesti Honvédban pedig egy játékosársát beszervezték. A nevüket ma sem hajlandó nyilvánosságra hozni. »Nincs értelme, mert azok az emberek, akik a temetőben nyugszanak, nem tudnak védekezni« – ismételte meg indoklásként.”³²

Állta a szavát, nyilvánosan soha nem nevezte meg, kire, kikre is gondolt: egy másik alkalommal, rákérdezésre, talán akaratlanul szűkítette a kört: egy ízben azt nyilatkozta, hogy *nem* a törzsgárda tagjai, hanem a tartalékok között kell keresni őket. Mint mondta, az ötvenes évek elején meglehetősen nagy volt a jövés-menés, elég sokan megfordultak a keretben; ő maga pedig azért fogott gyanút, mert olyan konkrét információk szivárogtak ki, amelyek a számára kétes figurák átmeneti kerettségére idején keringtek. Még egy támpontot adott: az illetők nem voltak már az élők sorában, amikor a titkot félig-meddig felfedte.

E sorok írójában, sokadik olvasatra váratlanul két kérdés is megfogalmazódik: vajon ez a sejtetés csupán az aranycsapatban megforduló futballistákra vonatkozik-e, vagy a szintén meg nem nevezett Honvédos csapattársra is? Továbbá: nem világos, vajon az illető nem volt-e maga is, legalább néhányszor válogatott? (Csak zárójelben: ebbe a kategóriába igen kevesen tartoztak: Bányai kétszer is szerepel 1950-ben az ígéretesen formálódó világverő tizenegyben, s tudtommal Rákóczi is a hátvédsorban, míg Babolcsay a balszélső posztján.)

Más szóval, az ilyen jellegű sugalmazásokkal nem jutunk messzire. *Ahelyett, hogy csökkenne a homály, inkább nő.*

Újabb nagy dilemma, miért pendítette meg ezt a mindmáig 'érzékeny' témát egyáltalán? Mi volt a célja az inszINUÁCIÓKKAL? Vagy annyira szívére vette volna a Nemere-sztorit? S ha igen, miért kavarta fel amúgy is igen érzékeny lelkét? Grosicsot ugyanis hipochondersége mellett

32 Magyar Hírlap; forrás: www.pecsinapilap.hu/cikk/Grosicsot...beszervezni.../73674

sokan épp papos kifinomultsága miatt nem szerették, például maga Sebes sem.

Nem lévén pszichiáter, erre a kérdésre nincs érvényes válaszom. A pesti városi legendák körébe tartozik az az 'értesülés' is, miszerint az ÁBTL-ben lappang egy Bozsik-akta, amely a világhírű jobbfedezet riportjait tartalmazná, s amelyet, úgymond, véletlenül adtak oda az új évezred első évtizedében egy doktorandusznak, aki beszámolt a *trouvaillé*-ről témavezető professzorának. Ugyancsak a mese része, hogy a neves szakember azt mondta volna neki, elbúcsúzhat a doktori címtől, ha ezt megírja... Az aktát azóta se látta senki (vagy ha igen, hallgat róla), nagy kérdés, létezik-e egyáltalán? (További kérdezősködésre megtudtam: a kósza hír igaznak tűnik, sőt, állítólag létezik egy pontos lista is az aranycsapat informátorairól, de ezt csak néhány szaklevéltáros meg egy-két igazi 'bennfentes' kutató ismeri. Mivel én nem tartozom e kiválasztottak szűk körébe, s időm sincs utánajárni, be kell érnem ennyivel, azzal áztatva magam, hogy a jelenség maga az igazán fontos, a részleteket majd előbb-utóbb publikálja valamelyik szerencsésebb s fiatalabb kolléga. Mert amíg ez nem történik meg, ez az egész história, bármennyire izgalmas és tetszetős is, nem több konfabulációnál. S itt kell ismét előrebocsátanom: *nem tartom* – még az elgondolkodtató, sokszor egyenesen kompromittálónak tetsző ilyen-olyan értesülések, olykor levéltári dokumentumok ismeretében sem – *egyik szóban forgó világklasszisunkat sem ügynöknek*, ellenben a tüzetesen átnézett anyagok és sokszor átgondolt összefüggések alapján magam is megerősíthetem: valamennyiüket erősen „fogták”, szerfelett rövid pórázon tartották, s ha úgy adódott, felhasználták és manipulálták őket, nemegyszer úgy, hogy nem is tudtak róla! Vagyis mindannyian ugyanazon mindenható hatalmi gépezet láncszemei voltak csupán, még Puskás, Sebes Gusztáv, sőt Farkas Mihály és Rákosi Mátyás maga is!)

*Bozsik József pályája csúcán,
1953 körül (forrás: archív)*

Szintén a híresztelés ellen szól különben, hogy Bozsik közismerten nem tartozott a kommunikatív lények közé: a beszéddel is gondjai voltak, nemhogy az írással. Az viszont biztos, hogy Sebes mindig vele és *nem Puskással* ment el egy-egy fontosabb meccs előtt sétálni, s ilyenkor nyilván nem csak futballról diskuráltak. Machos Ferenc visszaemlékezéseiből ismeretes, hogy e peripatetikus módszert, noha ritkábban, más fontosabb játékosok esetében is igénybe vette, pl. Cziborral, mindig kettesben, gondosan ügyelve arra, hogy senki se legyen fültanúja az elhangzottaknak. A mindent uraló hierarchia ez esetben is érvényesült: a tartalékok ebben a megtiszteltetésben nem részesültek, így Machos sem. Az is tény, hogy Bozsik és Grosics viszonya végig feszült volt, alig szóltak egymáshoz. Emögött magam világnézeti okokat sejtek, Bozsik volt (Zakariás mellett) a 'legvonalasabb' futballista a társaságból, míg származása és magatartása miatt Grosics inkább a 'reakcióosok' közé sorolható, akárcsak Lóránt és Czibor, sőt még Hidegkuti is. Ellenben az rokonítja őket, hogy Hidegkutival és Lóránttal együtt ők négyen csempészték a legnagyobb tételekben, és Grosicsnak és Bozsiknak, illetve családtagjaiknak volt először jól menő butikjuk a Kígyó utcában, illetve a Szent István körúton.

*

Eme tények mélyebb összefüggéseit illetően egyelőre a sötétben tapogatózunk. Ahogy arra sincs magyarázat, miként történhetett meg az a konkrét eset, amelyet Novák Dezső (1939–2014) özvegyétől hallottam, s amely 2004. október végén, pár nappal „Nemere” megrázó vallomása után történt az aranycsapat törzshelyének számító Kolozsi térhez közeli *Régi Sípos* étteremben, egy vacsorán. Erre a hatvanas évek Baróti-féle *ezüstcsapatának* időközben ugyancsak obsitossá váló tagjai is hivatalosak voltak, köztük a kétszeres olimpiai bajnok Novák is, aki mintha mi sem történt volna, feleségestől megjelent az étteremben. A baráti találkozó kezdetén Grosics szót kért, és kerek pereg felszólította a hátvédet, azonnal hagyja el a helyiséget... Síri csönd támadt, mindenki kínosan feszengett a székén... De ekkor váratlan esemény történt: Sándor 'Csikar' állt fel, s a következőket mondta (emlékezetből idézem): „*Kedves Gyula, ha csak harminc százaléka igaz annak, amit Rólad sokan tudni vélünk, akkor nem a Dezsőnek, hanem*

neked kellene távoznod”. Grosics egy szót sem szólt, de soha többé nem jött el a rendszeres találkozókra.

Az adoma hitelességét Sándor Károly egyik nyilatkozata is megerősíti a nagy port felvert eseményről s annak háttéréről: „*Fikarcnyit sem változott a szememben Novák Dezső. Ugyanannak a kimondottan nagyszerű futballistának és embernek tartom, mint a cikk elolvasása előtt. Számomra még mindig külön, mint Varga Zoltán, aki a mexikói olimpia előtt disszidált, cserbenhagyva csapatát és az országot. Novák Dezső itthon maradt, és a gyengesége okozta a bajt. Ha valaki megírja, vagy kiderül, hogy ártott másoknak, akkor megváltozhat a véleményem, de addig... Ami az órát illeti: ma is élnek néhányan azon játékosok közül, akik bizonyíthatják, hogy Hegyeshalomnál Terpitkó András vámosorségi vezető, egyúttal az MLSZ előjárója azt mondta a vámosoknak: az én csomagomat vizsgálják, a többiekét ne! Megengedett dolog volt az órabehozatal. Így ment ez akkoriban...*”³³

*

Sándor sarkos kiállása Novák mellett és alig titkolt ellenszenvé Grosics, és különösen Varga iránt nem könnyíti meg a kései krónikás helyzetét, hiszen konkrét dokumentumok hiányában egy fikarcnyival sem kerül közelebb az igazsághoz. Mármost ahhoz, hogy e három különböző nemzedékhez tartozó, nagyon tehetséges futballista sorsának alakulásában végül is milyen szerepet játszott a magyar állambiztonság? Akárcsak a Lóránt Gyuláéban?

Közelebbről: ki, mikor és milyen körülmények hatására alakította ki *modus vivendi*-jét a hatóság embereivel? Mert az túl egyszerű és nagyon igazságtalan volna, ami Novák egyik játékostársa spontán reakciójából hüvelyezhető ki, aki „Nemere gyónása” utáni döbbenetében telefonon azt üzenté neki, hogy élete legnagyobb baromságát követte el, amikor – ismereteink szerint egyszál egyedül azóta is! – 'kitálalt'! Mert az sem emberileg, sem történelmileg *nem fair*, hogy csak az az ügynök, aki bevallja...

*

Ezt valahogy másként kellene megközelíteni: láttuk már korábban Sebest csapatépítési manőverei ismertetésekor, hogy nemigen lehet kideríteni, a szövetségi kapitány dönt-e, avagy az ÁVH tisztjei, főemberei, amikor Lórántékat internálják, Grosicsot egy nap után kiengedik az Andrassy út 60-ból, de egy évre eltiltják a nemzetközi szerepléstől, Illovszkyt, Hennit és Czibort viszont békén hagyják, a két utóbbit még a válogatottba is beteszik. Akkor hogy is van ez?

Van-e egyáltalán *lényegi* (esszenciális) különbség? (Persze azt is tudván, hogy személyre, egyéni sorsokra bontva nagyon is, mondhatnánk *életbevágóan* van! Igen sok függött attól, ki milyen magatartást tanúsított, behúzta-e a nyakát, vagy dacosan szembeszegült valamelyik görével.) De mégis, kicsit elvonatkoztatva, nem inkább általános 'rendszerszintű' *függelmi hálóról* van-e inkább szó, amelynek hatása, törvényszerűségei, s főként következményei alól senki sem vonhatja ki magát, még az se, aki a parancsokat és az utasításokat adja, vagyis maga Sebes Gusztáv se? Hiszen neki is raportra kell mennie, kihallgatást kell kérnie Farkas Mihálytól, Rákosi Mátyástól... és Kádár Jánostól!

S mivel a rendszer 1948 óta vegytiszta *zsarnokság*, ott bizony, Illyés Gyula klasszikus soraival – „mindenki szem a láncban”, ha tetszik neki,

Az új hatalom 'kemény magja' 1949-ben. Előtérben Rákosi Mátyás és Kádár János (Kádár mögött Szirmai István) (forrás: archív)

ha nem. Hiszen – mondja nyomatékosan a költő, történetesen az aranycsapat kialakítása legfontosabb évében 1950/1951-ben (!) született *Egy mondat a zsarnokságról* című híres versében – „*Hol zsarnokság van, ott zsarnokság van, / nemcsak a puskacsőben, / nemcsak a börtönökben, / nemcsak a vallató szobákban (...) / nemcsak az éjben halkán / sikló gépkocsizajban / s abban, megállt a kapualjban (...), / a nyüzsgő égi sátor: / egyetlen munkatábor; (...) / minden célban ott van, / ott van a holnapodban, / gondolatodban, minden mozdulatodban (...) / hiába futnál, / fogoly vagy s egyben foglár; (...) hol zsarnokság van, mindenki szem a láncban.*”

Megvallom, ezek a nagyon régen (Illyés előadásában) hallott sorok azóta motoszkálnak bennem, mióta a Grosics-szivárogtatásokat újraolvastam, illetve a Lóránt-életrajzot beszereztem. Ez utóbbiban – első felesége tolmácsolásában – ugyanis ez áll: „1949. március 19-én [szombaton] egy autó érkezett a házunk elé. Majdnem elsüllyedt a mély, homokos talajban, százméteres poruszályt vont maga után, de jött, kérlelhetetlenül. Két rendőr és egy civil ruhás ember szállt ki a kocsiból, megbilincseltek Gyulát és vitték. Egy árva szó nélkül. Utánuk szaladtam, kérdezgettem őket, mit jelentsen ez, hová viszik? Még csak válasza sem méltattak. Alighanem ez volt a kor divatja.”³⁴

(Csak zárójelben, a fenti mondatok értelmezéséhez: Lóránt a Vasastól kapott temérdek pénzből egy sashalmi családi házat és a Soltvadkert környéki Pirtón egy huszonnégy holdas szőlőt vásárolt, présházzal, ahová zaklatott életvitele jegyében egy időre le is költöztek. Onnan járt

Lóránt címeres Honvéd-mezben (ez volt kalandos életének egyetlen viszonylag nyugalmas időszaka, egyben csúcspontja, különösen a helsinki olimpia és a berni döntő közötti két és fél évben)
(forrás: labdarugó.be)

34 Somos-Peterdi, 33. (Kiemelés tőlem! – B-KB)

be naponta vonattal edzésre, s onnan is hurcolták el az Államvédelmi Hatóság munkatársai.³⁵⁾

Nem csökkenti Illyés ihletett és lényeglátó sorainak általános érvényét az életrajz következő passzusa sem. A jó megjelenítő készséggel rendelkező, intelligens feleség ugyanis először Szegedre utazik, mert úgy hírlik, oda, a hírhedt Csillagbörtönbe hurcolták férjét, majd a budaörsi nagy kaszárnyában bukkan végül is rá, ahol öt teljes percig beszélgethet vele. Bocsássuk tüstént előre, láttelepe megerősíti a főntebb már megszellőztetett 'bearanyozott kivert szemfog' legendájának valóságtartalmát is: „*Gyula szánalmas látványt nyújtott. Az örökké határozott, kemény ember most halálsápadt volt, a szemében rémület ült. A kezei kiáztak, akár egy mosónőé. Éppen akkor suroltatták fel vele a tábor helyiségeit. Elcsukló hangon kérdezgette, mit csinálunk, hogyan élünk, mi lesz velünk, haragszunk-e rá. Aztán, próbáljak tenni érte valamit. Menjek, beszéljek a Vasas vezetőivel, rám biztosan nem haragszanak.*

Azzal már le is járt az időnk, az ór kiabálni kezdett, indulnom kellett.

A Vasas vezetői szívesen fogadtak. Rendkívül kedvesek voltak, Gáspár Sándor, Mekis, Szabó... Biztattak, hogy minden tőlük telhetőt elkövetnek, még pénzt is adtak. Mégse kelljen éhezni a gyerekekkel, és Gyulának is tudjak csomagot bevinni.

ÁVH-s őrszemélyzet, talán épp a kistarcsai táborban

(forrás: europakellokozepen.blogspot.com/.../dr-ilkey-csaba-avos-tortenel...)

Tőlük tudtam meg, hogy Gyulával együtt még két [recte: három] futballistát internáltak. Mészáros Dodót a Fradiból és Egresi Csöpit az Újpestből.

Gyulát két vagy három hétig tartották Budaörsön. Leveleit ellenőrizték, csak ceruzával írhatott. Ezek a levelek tele vannak szorongással, félelemmel, aggodalommal. [...]

Gyula Budaörsről Kistarcsára került, ott is volt egy internálótábor. Aztán az emberséges Vasas-főnökök közbenjárása végre sikert hozott.

1949. május 17-én, egy keddi napon mindhárman visszanyerték a szabadságukat.³⁶

*

Ám ez a 'szabadság' igen-igen viszonylagos lehetett csupán. Úgy is mondhatnók, s nyomatékosan megismételjük: valamennyien *függő viszonyba kerültek!* Mármin *a kommunista hatalomtól.* A pechesebbek, mint az egyszeres válogatott Kéri és a Puskás mellett/mögött a szó szoros értelmében 'labdába se rúgó', szintén egyszeres válogatott Mészáros magától a 'Cég'-től, a szerencsésebbek, mint Grosics és Lóránt Sebestől. Eretnek módon még az is eszembe jutott, hogy Kalocsay vajon nem azért lehetett-e jelen megfigyelői minőségben a

Solothurni anziksz 1954-ből (b-j: Mándi Gyula, Tóth II. József, Szojka Ferenc, Bukovi Márton, dr. Kalocsay Géza) (forrás: archív)

svájci VB-n, mert '48 őszén 'közös ügye' volt Sebessel? Ez annál is inkább szemet szúr, mert pl. Bukovi, bár papíron szintén tagja volt a stábnak, egy helyütt arról panaszkodott, kevesebb meccset látott, mint a 'kiválasztottak'. Vagyis Mándi és... dr. Kalocsay.

*

Az operatív nyilvántartásban Lórántról a *Terhelő adatok felsorolása* rovatban ez áll: „1949-ben élvonalbeli labdarúgókból egy csoportot szervezett, azokkal együtt illegális úton Nyugatra akart szökni”; továbbá: „Internálva: 1949. III. 29-től 1949. IV. 28-ig.”³⁷

Ezt már eddig is tudtuk. Teljesen új adat viszont a következő oldalon olvasható bejegyzés: „1963-ban turista útlevéllel Ausztriába utazott (útlevele 1964-ig volt érvényes), nem tért vissza. Jogellenesen tartózkodik külföldön.”³⁸

És egy új vizsgálati dosszié szám!³⁹

Másképp fogalmazva: az 1949. március 4-én meghiúsult csoportos szökési terve után tizennégy és fél évvel – immár edzőként – egyénileg próbál szerencsét, egészen pontosan új életet kezd a mesés Nyugaton. Korábbi hűséges társának, továbbá mostohalányának, Évának, 1956-ban született Eszter nevű közös gyereküknek a BM természetesen (?) nem ad útlevelet. (Sokszor idézett életrajzából kiderül: még körülbelül tíz évig leveleztek, Eszter lányuk 1976-ban kapta az utolsó levelet édesapjától. Aztán, 1981. május 31-én már csak a halálhíre érkezett.⁴⁰) Sajnos, nincs terünk rá, hogy Lóránt Gyula zaklatott nyugati edzői pályáját monografikus igénnyel végigkísérjük, pedig ez is bővelkedik váratlan fordulatokban és alaposabb magyarázatra szoruló eseményekben. Elegendő csupán annyit említeni, hogy 1954-es ellenlábasa, Fritz Walter szerzett neki nyugatnémet vízumot, s ugyancsak ő, illetve Sepp Herberger egyengették ottani karrierjét. Különösen F. Walter, aki egy adat szerint „teljes erejével támogatta”. Ez rendben is van, hiszen a futballista szolidaritás természetesen az aranycsapat mindegyik tagjára kiterjedt, hajlott korukban többen – így Buzánszky és Grosics is – többször is meghívást kaptak különféle összejövetelekre a német csapat

37 ÁBTL 2. 2. 1. I. 8. 2./939.

38 ÁBTL 2. 2. 1. I. 8. 2./940. (Kiemelés tőlem! – B-KB)

39 14-OD-3009/0-15186

40 Vö. Somos-Peterdi, 181.

még életben lévő tagjai és (feltételezem) a németül kitűnően beszélő Szepesi György társaságában. A német rokonszenv Lórántra talán még inkább vonatkozott, mert életrajzának egyik elszórt adatából arra következtetünk, hogy nyugatnémet útlevelét sváb származására való hivatkozással, esetleg egyenesen honosítás révén szerezte.⁴¹ Ez is megfelel a tényeknek, hiszen láttuk már Kovács László r. hadnagy is „sváb” gyanánt aposztrofálta 1949-ben. Nem tudhatta viszont, hogy Lóránt valószínűleg mintaképpel választott s valóban horthysta rendőr foglalkozású, talán túlzottan zsarnoki természetű, karakteres atyja eredeti családi neve *Lipovics* volt, ami inkább horvát, bunyevác vagy sokác felmenőket feltételez. Magam a magyar *melting pot* tipikus termékeinek, elsvábosodott, majd megmagyarosodott dunántúli horvátok leszármazottainak gondolom őket, több száz esztendő szilárd magyar (*hungarus*) tudattal. Ugyanakkor erősen elgondolkoztatott Fritz Walter egy odavetett megjegyzése, aki egy ízben azt mondta Karl-Heinz Heinemann-nak, a *Kicker Sportmagazin* tapasztalt főszerkesztőjének, semmi kétsége sincs az iránt, hogy Lóránt könnyűszerrel elvégzi majd a híres kölni edzői tanfolyamot, s trénerként sem lesznek különösebb gondjai német földön, mert menatalitását tekintve, „*labdarúgó szempontból inkább porosz, mint magyar*. És ez számtalan esetben pontosan beigazolódott” – tette hozzá Heinemann.

A kitűnő tollú és kiváló emberismerőnek bizonyuló német sportújságíró különben így folytatta Lórántról kialakult árnyalt véleményét: „*Ha Lóránt valamit helyesnek ítélte, attól többé senki és semmi sem tántoríthatta el. Türelmetlen volt, makacs és merev, a legkeményebb összecsapások útjából sem tért ki. Ha az ember elüldögélt vele, nézte, milyen élvezettel szívja vastag szivarját, kortyolgatja a két deci borát, hamarosan a búvkörébe került. Aztán, amikor mesélni kezdett saját játékosmúltjáról, a Honvédban és a magyar válogatottban eltöltött szép időkről, akkor csak úgy dőltek belőle a jobbnál jobb történetek. Igaz, ahogy teltek az évek, úgy lett számára mind szebb és szebb a múlt. Rózsaszín szemüvegen át látta saját korát, s ettől aztán kissé igazságtalanul ítélte meg a mai játékosok nemzedékét.*

41 Vö. Somos–Peterdi, 7.

Amikor egyszer az I. FC Köln válogatott játékosaival beszélgettem, szinte kórusban szidták akkori edzőjüket, Lóránt Gyulát. A szakértelmét valamennyien elismerték, edzéseiben, taktikájában sem találtak kivetnivalót. De folyton mesél. Hogy mi mindent kellett neki elviselnie játékos korában. Hogy milyen keményen rugdosták, lökdösték, és sérülés miatt mégsem hagyott ki egyetlen mérkőzést sem. Ha egy játékos még futni tud, akkor az a játékos nem lehet sérült – folyton ezt dörgöli az orrunk alá.

Nem hittek neki.

Feszültségek támadtak ebből, és végül idő előtt el kellett válniuk egymástól.

Lóránt Gyula sosem volt diplomata. Csak a labdarúgás megszállottja, aki fanatikus módon dolgozott azért, hogy edzőként is olyan magaslatokra jusson, amilyeneket játékos korában egyszer már megjárta.

Ezt megtagadta tőle a sors. Talán csak azért, mert gyűlölte a kompromisszumokat, gyakran rohant fejjel a falnak. A Bundesliga nyolc klubjában hagyott maradandó nyomokat. És még ahonnét haraggal távozott, ott is nagy elismeréssel emlegetik szakértelmét. Lóránt Gyula kegyetlen volt másokhoz, de kegyetlen volt saját magához is. Különös, hogy ez az ember tudott elbűvölően kedves is lenni. Ám ha a labdarúgás valamilyen szakmai kérdésére fordult a szó, a nyájas csevegő pillanatok alatt acélkemény harcossá változott. Amilyen annak idején volt, játékos korában, a pályán.⁴²

Hermann Neubergernek, a Nyugatnémet Labdarúgósövetség elnökének hasonló a véleménye, ő is kiemeli, hogy „Lóránt Gyula felbukkanását a nyugatnémet labdarúgásban [...] általános tisztelet és elismerés fogadta. [...] Lóránt Gyulát, mint embert és mint edzőt nem lehetett félvállról venni. Nem tette könnyűvé az életet sem a környezete, sem

*Lóránt, a magyar Max Merkel, a 'korbácsos ember': megosztó személyiség volt, inkább gyűlöltek, mint szerették, ám szakértelmét mindenütt elismerték
(forrás: archív)*

a maga számára. Mindenkor lelkiismeretes munkát végzett, de vérmérséklete gyakran elragadta. A következetesség volt a mércéje, és ugyanezzel a következetességgel csapott össze játékosokkal, vezetőikkel, ha terveit veszélyeztetve látta. [...] *Akit bizalmába fogadott, az csakhamar tapasztalhatta ennek a kemény férfinak minden kedvességét, báját. Aki elszívott vele egy jó szivart, megivott vele egy pohár jó bort, elfogyasztott vele egy jó ebédet, megismerte benne a szellemes csevegőt, az soha nem feledheti el Lóránt Gyulát.*⁴³

*Nagyon kedves is tudott lenni
(forrás: nst.blog.hu)*

Egy óvatos megjegyzés: ez a két Lóránt-kép számos vonatkozásban Varga Zoltánra, a trénerre is érvényes!

Mások sokkal szigorúbban vélekednek: „Lóránt disznóóllá formálta környezetét, szivarhamu, füst, durva viccek. Életében egyetlen feljegyzést nem készített. »*Minek? Nincs дума, nincs előadás, a futball harc a fennmaradásért, reflex, ösztön. Nálam egyetlen segédeszköz a labda, nincs szükségem súlyemelőkre és ökölvívókra. A legtöbb sportorvos csak fontoskodik. Én nem vagyok professzor, én paraszt vagyok, de megmondom így is: az összpontosítás zabálja a zsírt, a koncentráció, az idegállapot a legfontosabb. Frászt ér a tejcsukorszint vizsgálata, ha a kapu előtt lyukat rúgysz. Örültnek néztek? Világos. Az is vagyok*«” – olvasható egy blogban.

Egy másik forrás szerint ezt a kinyilatkoztatását meg is toldotta, ilyenformán: „»*Minek [a feljegyzés]? A játékosok súlyát látom arról, hogyan megy rájuk a nadrág.*« De a pályán – folytatódik a jellemzés – mindent bedob. Egy bajnoki mérkőzés során 170-ig is felmegy a pulzusa. Mint bármelyik játékosáé a terhelés tetőpontján. Száguldó, a terhelhetőség határán zakatoló szív. A frankfurti sportorvos – nem tartozott az edző rajongói közé – azt mondta róla: »*Aki eltöltött Lóránt mellett egy órát az edzői kispadon, az tudhatja, hogy ez az ember teljesen örült.*«”

43 Uo. 94–95. (Kiemelés tőlem! – B-KB)

Az igen találónak tetsző jellemzés így folytatódik: „A mérkőzés kilencven perce alatt Lóránt – egy ordító-gép. Őserdei hangok, cifra átkok törnek elő német–magyar keveréknyelven, a legmagasabb hangfekvésben. És közben-közben mennydörgő parancsok:

- *Vissza!*
- *Belülről kifelé!*
- *Nézz fel!*
- *Gyorsabban!*
- *Maradj belül!*

Három kilót lead a kilencven perc alatt. Éppen [úgy], mint egy játékos.”⁴⁴

Ez a színjáték persze tetszik is a nagyközönségnek, ma úgy mondanánk *médiaértéke* van.

Német riporterek a frenetikus hatás fokozása érdekében egy ízben (lehet, hogy többször is?) bemikrofonozzák a kispadot, Lóránt kiszúrja, s szétszereli a poloskát: „*Felesleges és ostoba átverés* – mondja. – *Aki tudni akar valamit rólam, kérdezzen meg. De ne próbáljon kiröhögtetni a magyar káromkodásaimmal. Ez intim szféra.*”⁴⁵ Az egyik újságíró, Paul Palmer a szaván fogja, elmegy Lóránt lakására, aki reggel kilenckor egy „faburkolatú szobában” fogadja.

Nyitott kandalló, szikrázva égő fahasábok és zeneszó: Lóránt Erkel Ferenc *Hunyady László* című operáját teszi föl a német vendég tiszteletére. Ő, a dunántúli svábok és horvátok ivadéka a szintén német eredetű *nagy magyar komponista* megindító, örökbecsű nagy magyar hazafias ódáját! Amit pedig Lóránt a zsunalisztának mond, annak – minden túlzás nélkül – mentalitástörténeti értéke van: „*Ha engem akartok megismerni, Magyarországot kell megismerni. [...] Magyarország a zene. Éppúgy, ahogy Németország a Mercedes.*”⁴⁶

Újabb hosszú oldalakat lehetne megtölteni e kinyilatkoztatás akár hozzátétőleges elemzésével, amelyre nincs most módom. De az talán nyilvánvaló, aki ilyet mond és tesz, az – akárcsak ugyancsak hányatott sorsú csapattársa, Czibor s öreg korában Grosics is! – nem egy sültbunkó, faragatlan focista – ’proosztó’ –, hanem egy megszenvedett élettapasztalatokat és érzéseket *szintetizálni* képes kvázi-intellektüel,

44 Somos-Peterdi, 142. (Kiemelés tőlem! – B-KB)

45 Uo. 142–143. (Kiemelés tőlem! – B-KB)

46 Uo. 143.

aki – sok *hivatásos* értelmiségivel ellentétben – épp *a lényeg* megragadására képes: magyarnak lenni *nem* származás, etnikai eredet kérdése, inkább érzés, hangulat, létállapot. Könyvekből, poros levéltári iratokból megérteni képtelenség. Egy kicsit úgy, mint szent Oroszországot! (Vö. Tyutsev: „Oroszországban hinni kell...”)

Magam is csak *most* értettem meg, miért írhatta róla az alant következő sorokat a szintén igen jó megfigyelőnek számító, ráadásul kitűnően fogalmazó Barcs Sándor az aranycsapat törzstagjait jellemezve: „Grosits, Buzánszky, Lantos, Kocsis csendes, szerény fiúk voltak, Lantos Misi szeretett vicceket mesélni, s ilyenkor többen is kimentek a szobából. (Én nem tehettem meg, némán szenvedtem.) *Lóránt maga volt a nagyszabásúság és a fölény. Olykor leereszkedett hozzánk és fölényes mosollyal mondott valamit, de hamar abba is hagyta.* Nándival csak fociról lehetett beszélni, és mit mondjak? Érdemes volt! Öcsi mint kapitány mindenben benne volt, és Czibor Zoli (élénk ésszel!) nemkülönben, jóllehet ő nem mint kapitány.”⁴⁷

Másutt ezt írja: „*Lóránt Gyula mintha nem is ehhez a társasághoz tartozott volna. Érdekes módon az ember nem állíthatja róla, hogy bárkit is lenézett vagy lekezelt volna, és mégis úgy viselkedett, mintha valamilyen külön kaszthoz tartozna. Ha kérdezték, válaszolt, ha kérték, szívesen adott tanácsot, ha hívták, jött, csak éppen ő nem kezdeményezett. Meglehet – folytatja oknyomozó látteleletét Barcs –, a magyarázat abban állhatott, hogy pesti értelmiségi társaságba járt – az akkor evangélikus püspök, a későbbi rádiókommentátor Dezséry László szoros baráti köréhez tartozott –, de felesége is messze túltett intelligencia dolgában a többi asszonyon. Nos, ez szerepet játszhatott elkülönülésében*” – tappint rá tüstént az egyik legfontosabb mozzanatra Barcs, amely – mint később látni fogjuk – Czibor Zoltánra és egy nemzedékkel később, Varga Zoltánra is érvényes!

Majd így folytatja: „*Ezt a furcsa magatartást én is érzékeltem léptenyomon. Mégis – erősíti meg maga is Puskás és Sebes döntésének helyességét – soha jobb játékosalanyt nem kívánok egy vezetőnek. Mert Lórinak, mint játékosnak a viselkedése egyszerűen ideális volt. Őt aztán nem kellett noszogatni, ágyba zavarni, figyelmeztetni, hogy ne igyon (pedig*

47 Barcs Sándor: *Az elnöki fiók titkai*. Szerkesztette: Csillag Péter, *FourFourTwo*, 2017/december, 80–89. (Kiemelés tőlem! – B-KB)

nem vetette meg az italt), edzéseken korholni. Ellenkezőleg. Önmagát valószínűleg meg, önmagát edzette, s mérkőzések előtt minden percét a felkészülésnek szentelte. Az előbb Cziborra mondtam, hogy [a]milyen szertelenül focizott, olyan volt az életvitele is. Lórirra is ugyanezt mondhatom: amilyen precíz, komoly, odaadó volt a felkészülése, olyan volt a játéka is. Sallangmentes, szürke. Semmit a szemnek. A legcsekélyebb kockázatás is bűn. Keményen, hatékonyan védekezni. Ha kell, megfélemlíteni az ellenfelet. Ilyennek képzelte el magának a középkori hadvezér a zsoldoskatonát. Katona... Különös – írja Barcs eltűnődve –, hogy most ezt a szót leírva megjelenik előttem Lóri alakja, amint a Himnuszt játsszák. Szoros, merev vigyázzban áll, a legfinnyásabb őrmester sem talált volna benne kivetnivalót.⁴⁸

Az ÁVH és – mint fentebb láttuk – maga Péter Gábor annál inkább. Ehhez a zsigeri ellenszenvhez nyilván hozzájárulhatott, hogy egy elszórt adat szerint Lóránt apja fia nagyváradi korszakában maga is a váradi pályaudvaron teljesített szolgálatot, ott is látták utoljára, így esetleg mint munkáját végző vasúti rendőrtisztnek neki is része lehetett a nagyváradi zsidóság deportálásában. Nyilván egyáltalán nem véletlen, hogy amikor kislánya születése évadján ismét feltámadnak vissza-

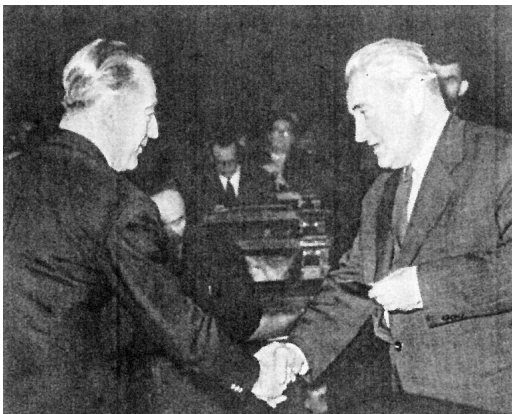
„Szoros, merev vigyázzban”: a kapitány (Puskás), a kapus (Grosics) és a középhátvéd (Lóránt) egy válogatott meccs előtt a magyar himnuszt hallgatják (forrás: focitortenelem.blog.hu)

visszatérő egzisztenciális félelmei, s eligazol a Honvédtól a Spartacusba, továbbá – jövdelem-kiegészítés gyanánt – egy átgondolatlan vállalkozásba belevágva, komoly bajba kerül (átejtik, de az ügylet az ő nevéen fut, ergo őt veszik elő, ráadásul a katonai ügyészség, hiszen papíron tartaléklományba helyezett katonatiszt!), megint meghurcolják, állítólag meg is verik, továbbá 20 000 Ft

pénzbüntetésre és másfél év felfüggesztett börtönbüntetésre ítélik.⁴⁹

Vagyis 1957/1958 körül gyakorlatilag ismét mindent a nulláról kell kezdenie... Egyfajta levezetésként Vác következik és egy „poharázó”, inkább lebujsz üzletvezetői poszt (ahol együtt iszik a törzsvendégekkel), amely első felesége tanúsága szerint szinte a teljes lezüléssel egyenértékű. Kicsit javul a helyzet, amikor – bizonyára valamilyen korábbi ’összeköttetése’ révén – egy Sallai Imre utcai vendéglátóipari egységet – ez egyben egy ideig bejelentett lakcíme is: XIII. ker. Sallai Imre utca 25. – sikerül megszereznie, amely egy darabig, amíg első feleségével szakmáiban csinálják, úgy-ahogy megyeget is. De elunja, s inkább Imre öccsének passzolja át, ő maga pedig a Grasham-ben lévő törzshelyén mûlatja az idôt, sokszor az eszméletlenség határáig lerészegedve. Ivócsimborái nacionáljáról feleségének fogalma sincs. Mint ahogy azt sem tudja meg soha, végül is miért kellett 1951-ben a Vasastól haraggal elválnia, s hogyan, kinek/kiknek a segítségével kerül 1962 nyárutóján, több évnyi kínos vesszôfutás után váratlanul a Honvéd vezetôedzôi tisztségébe...

Nem folytatom, a hullámvasút 1956-tól teljes sebességre kapcsol, amihez saját önsorsrontó hajlamai mellett nyilván hozzájárul, hogy Sebes, aki a berni vereség után maga is lejtmenetbe kerül ('56 nyarán le is mondatják), hasznát többé nem vehetvén – bár ezt nyilvánosan, határozottan tagadja! – leveszi róla a kezét, s burkolt ellenszenvének sokatmondó jele, hogy amikor Lóránt hosszú kacskaringók után 1962-ben a Budapest Honvéd tréneré lett, Sebes – talán óvatosságból? – azonnal felmondta szaktanácsadói posztját a kispes-

*Ôrségváltás után: egy kemény elvtársi kézfogás: Hegyi Gyula és az 1956 utáni korszak legsikeresebb szövetségi kapitánya, Baróti Lajos
(forrás: archív)*

49 Somos-Peterdi, 84.

ti klubnál!⁵⁰ Hegyi Gyula pedig, s még inkább az addig csupán a háttérből sikerrel manipuláló, lassanként teljhatalomra törő új nagyfőnök, Kutas István (Péter Gáborhoz hasonlóan) a látásától is irtózik! A sors iróniája, hogy ezt – nyilván háritás gyanánt s nem csekély lelkiismeret-furdalás árán – maga Sebes súgja meg korábbi védencének, amikor 1963 őszén Lóránt felkeresi egykori mentorát, hogy magyarázatot kérjen sorozatos vesszőfutása okaira.⁵¹

Magyarán: felvételi kérelmeit a Testnevelési Főiskola edzői szakára 1961-ig rendszeresen visszadobják. Leírni is szörnyű, egyszersmind neveléses: *alkalmatlanság* címén...⁵²

Amikor pedig, ki tudja, milyen kompromisszumok árán, végre megszerzi edzői oklevelét és szerencsét próbál a magyar kispadon, rögtön a mélyvízbe dobják: 1962. augusztus 11-től 1963. április 21-ig a Budapest Honvéd edzője. Megint a magyar futball-folklór becses darabja az az anekdota, ahogyan első találkozója lezajlik a csapat akkori legnagyobb sztárjával, Tichy Lajossal, akit még 1953-ból ismer, amikor a majdani világklasszis ismeretlen ifiválogatottként a BVSC-ből a Honvédba kerül.

Tichy örömmel üdvözlí a nála tizenkét évvel idősebb hajdani, nagy tekintélyű játékosársat, s kezét nyújtja:

- *Gratulálok, edző sporttárs...*

Lóránt „válasza”:

- *Majd csak akkor, ha én nyújtok kezet!*

Nem kell túl sok fantázia ahhoz, hogy kitaláljuk a „folytatást”: Tichy ’felvette a kesztyűt’: élet-halál harc tört ki annak eldöntésére, hogy ki az erősebb az öltözőben, a mester-e, avagy a játékosok? Mindenki tudja,

*Tichy Lajos (1935–1999) a csúcson
(forrás: <https://www.facebook.com/futballhaz/photos/pb.>)*

50 Somos-Peterdi, 57–58.; 83.

51 Somos-Peterdi, 87., továbbá Gál 2018, 27.

52 Somos-Peterdi, 83.

aki csak egy kicsit is járatos futballberkekben: így *nem lehet* 'indítani', ennek csak bukás lehet a vége. Ezúttal is ez történt: *nem* a vezérbika, hanem Lóránt szedte rövid úton a sátorfáját, pedig a csapat a bajnoki címre is esélyes volt. (Ez engem valahogy megint Varga Zoli edzői *entrée*-jára emlékeztet a Fradiban, Szívós István, az egyesület akkori elnöke egy tavaly november végén megjelent interjújában ezt mondja erről: „*huszonnégy óra leforgása alatt a takarítónőtől kezdve a pályamunkásokig sikerült mindenkivel összevesznie*”!)⁵³ Aztán ugyanez német földön még vagy hatszor-hétszer megismétlődött. Lóránt ütközött valamelyik éljátkossal vagy befolyásos vezetővel, s időnap előtt távozott.

Igaz, Németországban már óvatosabb volt, olyan szerződéseket csikart ki magának, amelyek értelmében jelentős summa ütötte a markát, ha korai kenyértörésre került sor. Anyagilag tehát nem járt rosszul, de erkölcsileg igen, egyszer s mindenkorra rajta ragadt az „összeférhetetlen”, „flúgos”, „őrült” stb. címke, akárcsak Varga Zoltánon. Akinek viszont tudtommal nem sikerült ilyen zsíros kontraktusokat nyélbe ütni, talán – amilyen élhetetlen volt – eszébe se jutott, hogy ilyesmi lehetséges.

*

EGY KIS LEVÉLTÁRI FORRÁSGYAKORLAT

Most pedig azt javaslom: nézzünk még szét egy kicsit egy másik iratanyagban is, amely az OBJEKTUM DOSSZIÉ nevet viseli. Jelzete: ÁBTL 3. 1. 5. O-15186. Az objektum megnevezése: *Jogellenesen külföldön tartózkodó személyek*. Száma: 14 – OD 3009; Megnyitva: 1964. IV. 15.

Az irategyüttes fedőlapján az 'Archív szám' rubrika alatt még egy – vastag filctollal írt – szám olvasható: O – 15 186. Ez utóbbi az aktába foglalt többi dokumentumon is szerepel – alatta/mellette, mindig kézírással, ceruzával vagy töltőtollal, időnként filctollal, és megegyezik a levéltári jelzet második felével. Nyilván ezért is vezetik át az irategyüttes mindegyik darabjára. Ha azonban a szakreferens által

⁵³ Ch. Gáll András: Óriásira nőtt, és az is maradt. Szívós István, az FTC legsikeresebb elnöke 19 éve nem tette be a lábát a klubházba. *Magyar Idők*, 2017. november 25., 19.

kutathatónak nyilvánított, összesen nyolc (8) dokumentumot alaposabban szemügyre vesszük, az elsón a 94-es, a másodikon a 95-ös, míg az az összes többin a 96-os szám van feltüntetve, ami a formális logika szabályai szerint ama következtetés levonására is lehetőséget teremt, hogy ez a dosszié – csonkítatlan formában – nem nyolc, hanem eredetileg (legalább) 96 iratot tartalmaz(ott), amelynek csupán a töredékét szabadították fel és bocsátották a magamfajta kurkászok rendelkezésére. Erről most csupán annyit kívánok megjegyezni, hogy készülő könyvem *Titkosszolgák és célszemélyek* című fejezetében⁵⁴ a magam igen korlátozott eszközeivel – élve az 1989/1990-es rendszer-váltás kutatási és publikálási lehetőségeivel – megpróbáltam (egy kicsit) megérteni a Rákosi- és a Kádár-korszak állambiztonsági szakapparátusának logikáját és módszertanát. Oda jutottam, ahol a part szakad, vagyis amire több valódi 'szakember' (hajdani hálózati személy, fedett állásban lévő volt diplomata kolléga, illetve állambiztonsági kérdésekre szakosodott neves, vagy kevésbé neves történész) amúgy is – szóban vagy írásban – figyelmeztetett, miszerint egy hozzám hasonló kívülálló eleve esélytelen, 'logikát' hiába is keres – „az államvédelmi »logika« nem logikus!” (Rainer M. János). Vagyis ha talál (kap) is valamilyen dokumentumot, nem lehet benne biztos, hogy nem manipulált információt tartalmazó iratot olvas, amely köszönő viszonyban sincs azzal, ami írva vagyon rá, esetleg éppen az ellenkezőjét jelenti.

Ennek előrebocsátása után most csaknem teljes terjedelmében bemásolom a dosszié négy dokumentumát: egy jelentést és három, pár szavas iratot, majd a benne foglaltak, továbbá a főként az aranycsapat illusztris centerhalfja első feleségének hézagos értesülésein alapuló Lóránt-életrajz némely, főntebb már ismertetett adatának egybevetésével megpróbálok, ha nem is utat, de legalább egy keskeny ösvényt vágni ebben a hol reménytelenül szűkszavú, hol áthatolhatatlanul sűrű információ-dzsungelben.

1. sz. dokumentum:

B. M. Budapesti Rendőrfőkapitányság

II. ker. Kapitánysága

54 Borsi-Kálmán Béla: *Az aranycsapat és ami utána következik*. (Egyelőre kiadó nélkül.)

Szigorúan titkos

Sz: 0128/1964.

Jelentés

Jelentem, hogy Lóránt Gyula Bp. II. ker. Orgona utca 5. sz. alatti lakos disszidálási körülményeit ellenőriztem, melynek során az alábbiakat állapítottam meg:

Lóránt Gyula /: Kőszeg. 1923. Domján Margit (sic!) /: Bp. II. ker. Orgona utca 5. sz. alatti lakos volt élsportoló és edző.

Nevezett azonos az 1954–55. évi válogatott tagjával.

Az utóbbi években különböző egyesületekben mint edző dolgozott. 1963. december hónapban turista útlevelemmel külföldre távozott.

Turista útlevele 1964. október hónapban jár le, mely időpontig vissza szándékozik térni Magyarországra. Disszidálási szándéka nincs. Felesége – Lóránt Gyuláné /: Horváth Ibolya. Nagyvárad, 1923: Kőszegi Mária:/ Bp. II. ker. Orgona utca 5. sz. alatti lakos elmondása szerint Lóránt Gyula és az MLSZ jelenlegi vezetősége között személyi ellentétek vannak. Lóránt Gyula több esetben bírálta Baróti Lajost és több vezetőt, melynek következtében üldözésnek volt kitéve. Több esetben akart külföldre menni edzőnek, melyben mindég megakadályozták. Jelenlegi külföldi útjának az a célja, hogy turista útlevele érvényességén belül fél éves időtartamra labdarúgó-edzői szerződést kössön külföldi csapattal és ennek során tudja bizonyítani képességeit. Az általa feleségének írt levelek szerint jelenleg Ausztriában akar szerződést kötni, ahol labdarúgó-edzői képességeit bizonyítani tudná.

Külföldi szerződéskötésének indokaként még anyagi érdekeltségére vetődött fel (sic!), mivel a szerződés megkötése esetén havi 35.000 Ft fizetést kapna.

Miután disszidálás, illetve disszidálási szándék nem merült fel, így részletesebb adatok beszerzését mellőztem.

Budapest, 1964. április 10.

Készült: 3 pl.

Zala Dezső r. hdgy.

[sk. aláírás]

Kapják: 2 pl. BRFK.

1 pl. it.

Saját megjegyzéseim: 1): az irat jobb felső sarkában a 95-ös szám szerepel, alján vastag (tinta)ceruzával vagy filctollal: 0-15-186; a dokumentum jelzete: ÁBTL 3. 1. 5. 0 - 15-186/2.

Megjegyzés 2): az MLSZ vezetőivel való ellentéte az eddigiekből is kikövetkeztető volt, új adat viszont a Baróti Lajossal való konfliktusa.

2. sz. dokumentum:

Belügyminisztérium

III/3-as Osztálya

68793.

BM. BRFK Politikai O. vezetőjének

Tihanyi r. ezds. elvtársnak!

Budapest

Lóránt Gyula /: Kőszeg. 1923. an. Domján Mária (!) edző:/ Bp. II. ker. Orgona utca 5. sz. alatti lakos 1963. október 15-én 1690-es számú turista útlevelet kapott, amivel Ausztriába, majd NSZK-ba utazott.

Kérem nevezett ellen az eljárást megindítani a BTK 205. § alapján.

Budapest, 1965. okt. 29.

K: 2 pld.

Szegő Károly r. ezds osztályvezető

[sk. aláírás]

Megjegyzés: az irat jobb felső sarkában a 94-es szám szerepel, fölötté vékonyan fogó tollal: a 621-es szám 'dné' szignóval; a dokumentum jelzete: ÁBTL 3. 1. 5. 0 - 15186/1. (ezen az iraton, egyedüli kivételként nincs feltüntetve a kézírásos: 0-15-186-os jelzet!)

3. sz. dokumentum:

BUDAPESTI RENDŐRFŐKAPITÁNYSÁG

SZIGORÚAN TITKOS!

POLITIKAI OSZTÁLY

II/A-1. CSOPORT

SZOLGÁLATI JEGY
Budapest, 1973. jan. 15.

Lóránt Gyula /: Kőszeg 1923. Domján Mária:/ priorálását a hálózati nyilvántartásban elvégeztük

Takács őrnagy
[sk. aláírás]

Megjegyzés: ez egy formanyomtatvány, amelyet kézírással töltött ki föltehetően maga Takács őrnagy, mellette: 96/4 - ezen is szerepel a 0-15-186-os jelzet. A dokumentum jelzete: ÁBTL 3. 1. 5. 0 - 15186/5.

4. sz. dokumentum:

26. Lóránt Gyula /Kőszeg. 1923. Domján Mária/ tisztviselő, a Sárospataki „Kossuth” Tsz. poharazójának üzletvezetője, nő, két gyermeke van, lakott XIII., Sallai Imre utca 25. szám alatt 1963. október 15-én turista útlevelet engedélyeztünk részére Ausztriába, ahová Székács Zsófiával utazott ki. Nevezett nem tért haza, útlevele 1964. október 15-én lejárt.

Jelzete: ÁBTL. 3. 1. 5. 0-15186/8.

Megjegyzés 1): az iraton a -6-os lapszám van feltüntetve, valamilyen más iratgyűttesből emelhették ki, a 0-15-186-os kézzel írt jelzet, továbbá a szintén kézzel írt 96/7 szám szerepel rajta.

Jelzete: ÁBTL 3. 1. 5. 0 - 15186/8

Megjegyzés 2): Székács Zsófia minden valószínűség szerint azonos Lóránt Zsófiával, aki később Lóránt Gyula második felesége lett.

S mi az, ami az imént idézett iratok és a korábban hasznosított Lóránt-életrajz egybevetéséből leszűrhető?

Vegyünk sorjába néhányat, ha nem is a teljesség igényével:

Mindjárt az első észrevétel: a hatóságok tudtával egy másik hölgygel „utazott ki”, vagyis nem egyedül kezdett új életet!⁵⁵ Ez persze magánügy - Lórántot idézve: 'intimszféra' -, de arra vall, hogy

55 Lásd erről bővebben Gál 2018, 37-40.

gondosan megtervezte ezt a lépését, s noha 1963. december 26-i távozásakor azt mondta Horváth Ibolyának, hogy pár napon belül hazatér, ezt az ígéretét esze ágában sem volt betartani. Ebből a megközelítésből kiindulva a föntebb publikált első dokumentum – Zala Dezső r. hadnagy jelentése – a magyar labdarúgás vezetésével fennálló ellentétén kívül egyetlen olyan adatot sem tartalmaz, amely a valóság-nak megfelel: a nyomozó vagy kritikátlanul mindent elhisz Lóránt első feleségének, vagy raportja a *fake news* kategóriájába tartozik. S persze az is lehet, hogy Z. D. értékelése egy másik dokumentumban lappang valahol.

Nekem azért szemet szúrt: akárhányszor padlót fogott is Lóránt pályafutásának vége felé, 'valakik' mindig utánanyúltak, s minimum kapott egy kocsmát valahol, először Vácott, majd a Sallai Imre utcában, végül pedig, közvetlenül disszidálása előtt, Sárospatakon. (A krónikás, jelen írás szerzője nem tudhatta, hogy másodikos gimnazistaként pár hónapig ugyanabban a kisvárosban élt a magyar futball történetének egyik legkiválóbb stopperével.)

S még egy dolog: jóllehet „priorálását a hálózati nyilvántartásban” csupán végleges távozása után csaknem tíz évvel végezték el az arra illetékes elvtársak, az a pofonegyszerűnek tetsző kérdés is feltehető: *ekkor a priusszal hogyan kaphatott egyáltalán turistaútlevelet?*

Ha csak személyével kapcsolatban nem merültek fel egyéb meggondolások is, akárcsak korábban (1958-ban) Czibor esetében... Erre utalhat esetleg az a tény is, hogy a minden részletre kiterjedő *priorálást* nem a III/III. valamelyik részlege, hanem a Budapesti Rendőr-főkapitányság II/A-1. csoportja hajtja végre. Vagyis minden jel szerint a külső kémelhárítás munkatársai.

E sorok írójának itt illik bevallania, a források szűkössége ellenére azért mélyült *mégis* el, a szokásosnál talán aprólékosabban, Lóránt Gyula kalandregénybe illő életében és talányos karakterében, mert nem talált ésszerű magyarázatot az aranycsapat középhátvédje és Varga Zoltán *egyetlen személyes találkozásának* lefolyására, s még kevésbé annak motivációjára. A következményekről nem is beszélve.

De lássuk először a tényeket – Varga Zoltán (és Bocskák Miklós) előadásában – három tételben:

1) 1970: – „A Kaiserslautern ellen mérkőztünk, a Kaiserslauternek akkor Lóránt Gyula volt az edzője. Soha azelőtt nem láttam, és furcsa volt,

ahogyan megismertem: az öltözőfolyosón egy másodpercre félrevont és odasúgta: »Zoli, ezeket ütni, vágni kell!« Szerettem volna megkérdezni tőle: és mondja, mit csináljak, ha én sem ütni, sem vágni nem szeretek? És ha olyasmit kell huzamosan csinálni, amit nem szeretek, akkor elmegy a kedvem, akkor nem tudok az én szintemen produkálni tovább. De soha többé nem találkoztunk.”

2) „Említettem már neked, hogy annak idején egyszer a Herthában Lóránt Gyula csapata, a Kaiserslautern ellen játszottam. Abban a csapatban akkor egy Rehhagel nevű játékost bíztak meg az őrzéssel. Ez a Rehhagel az első perctől kezdve provokált. Láthatóan arra törekedett, hogy megsértsen, felhergeljen, összevissza rúgdosott, húsz centiről leköpdösött, amikor a bíró meglátta, hogy mit csinál, még a bíró is röhögött, de nem látott okot a beavatkozásra, pedig egyszer a közelünkben volt, amikor Rehhagel a szitkait kiabálta. Én akkor még elég fiatal voltam, érzékeny, heves, sokszor alig bírtam visszafogni magam, hogy nekirontsak, hogy megüssem, visszahadjam a rúgásait, de tudtam, ezzel csak magamnak ártok, neki nem, ezt észreveszi a bíró, ha az ő mocskolódásait nem is vette észre. Úgy gondoltam, majd a mérkőzés után elégtételt veszek valahogyan.” (Következmény: Varga a meccs után panaszt tett a Hertha elnökénél – ő volt talán az egyetlen olyan német vezető, aki valóban őszintén kedvelte –, aki írásos feljelentést tett a német szövetségnél, amelyet Zoli is aláírt. Eredmény: hivatalosan semmi, illetve Rehhagel – akit valószínűleg diszkréten ’elővettek’ – sírig tartó gyűlése, amelyet eredetileg a honfitárs: Lóránt Gyula szított, s ki tudja, talán gerjesztett is...)

3) 1975 (Előzmény: azok után, hogy 1973/1974-ben a holland válogatott világbajnoki érdekei miatt az Ajaxban többnyire tartalék volt, Varga sértettségében – újfent menedzsere, Berger Miklós javaslatára – a Dortmundhoz igazolt, ahol pár hónapig akkora sztár volt, hogy arcképe „*rajta volt a sörözők falain, még a söralátéteken is*”, sőt csapatkapitánynak is megválasztották. Ennek lett egyszer és mindenkorra vége Otto Rehhagel edzői kinevezésével: Varga soha többé nem játszott a kezdőcsapatban!): „Rehhagel nem szólt hozzám, levegőnek nézett, egyszer, amikor egy játékosunk sérülése miatt arra kényszerült, hogy becseréljen, akkor is csak undorral intett, az arcán láttam, hogy legszívesebben megölt volna, 1-1-nél állított be, a döntő gólt az én leadásomból lőtték, jól is játszottam, borzasztóan dolgozott bennem a »csakazértis megmutatom« – de ez sem jelentett semmit, a legközelebbi mérkőzést megint csak a kispadról

nézhettem. Élve eltemettek, és senki nem kérdezte, hogy miért. Telve voltam keserőséggel [...], amikor Nürnbergben, egy mérkőzés előtt, amin szintén tartalék voltam, Rehthagel odajött hozzám! Egyetlen mondatot mondott: »Ide figyeljen, annak idején, amikor a Kaiserslauternben maga ellen játszottam, Lóránt Gyula mondta nekem: maga egy érzékeny, könnyen kiborítható ember, magával azt kell csinálni, amit én akkor csináltam, és magát ki fogják állítani, vagy ha nem, akkor is kikészül idegileg.«

Attól fogva nem is szólt hozzám soha többé. Lehet, hogy értesült a feljelentésről, valószínűleg behívták, magyarázatot kértek tőle. És ezt soha nem felejtette el, és senki nem akadt, aki mellém állt volna.⁵⁶

Próbáljuk közösen értelmezni a történeteket!

Először egy közismert emigráció-történeti okfejtés: a hazátlanság az egyik legnehezebb élethelyzet, amely végletesen kihozza minden egyes ember legjobb és persze legrosszabb tulajdonságait. Akárcsak a katonai szolgálat vagy a börtönvilág. Emellett létezik egyfajta elemi szolidaritás az egy népből, egy közösségből idegenbe szakadt, kallódó számkivetettek között. Magyarán, hallgatólagosan elfogadott s többnyire be is tartott alapszabály: ha segíteni nem tudnak is, legalább nem ártnak egymásnak. Lóránt viszont e két oldalról is megvilágított epizód tanúsága szerint kétségkívül ártani akart! Egy magafajta tehetséges magyar futballistának, egy sorstársnak!

Az első kérdésünk az lehet, mi volt/lehetett Lóránt célja? Mármint azon kívül, hogy a két játékost már a mérkőzés előtt egymás ellen uszítsa és Varga Zolit, *így* vagy *úgy*, kicsinálja? Mert az világos, nálánál huszonnégy évvel fiatalabb honfitársát a kölcsönös hecceléssel olyan lélektani *helyzetbe* kényszerítette, ahonnan csak vesztesen kerülhetett ki, s amely hosszú távon, a sors kifürkészhetetlen akaratából, sajnos, be is következett: Rehthagel lett Varga egyik németországi hóhéra.

Második kérdésünk: honnan tudta Lóránt ilyen hajszálpontosan, mi Zoli legsebezhetőbb pontja? Magától, intuitív alapon jött-e rá, vagy valaki 'felvilágosította'? A Lóránt-biográfia főntebbi részleteiből nyilvánvaló, hogy az aranycsapat egyik kulcsjátékosa igencsak intelligens volt, és bár a *rossz fiú* szerepét mesteri tökélyvel következetesen

56 L. Bocsák Miklós: *A Császár és utána a sötétség*. Budapest, 1984, Sport, 150., 169–171. (Kiemelés tőlem! – B-KB)

alakította (láttuk: Puskás is 'gonosznak' hívta!), nem volt híján a lelki kifinomultságnak sem, vagyis saját, gondosan titkolt jellemvonásaiból kiindulva magától is ráérezhetett Zoli gyöngéire.

Harmadik kérdésünk: tehetette-e ezt Lóránt szimpla megátalkodottságból, vagy valamilyen azonnali, esetleg távlatos *érdeke* fűződött hozzá?

E felvetés jogosságát Grosics Gyula ítélete is igazolja: „Ő volt a csapat Volponéja! Aki mindig mindenből pénz csinált és ezekbe a tevékenységekbe tudomásom szerint senkit nem avatott be. *Ő volt az, aki soha semmit nem tett szívességből, akit mindig valami érdek ösztönzött cselekvésre.*”⁵⁷

Erre első megközelítésben az lehet a válasz, hogy *igen*, meg akarta nyerni a meccset, s bármi áron ki akarta iktatni az ellenfél aduázását. Még ha az éppen olyan ágrólszakadt magyar menekült volt is, mint ő maga. Ez volna tehát a közvetlen, azonnali érdekelttség. Ráadásul egy ilyen kegyetlen döntésre, ugyancsak életrajzából kiindulva, volt hajlama, ha a *helyzet* úgy hozta, nem ismert könyörületet sem ellenfelei irányában, sem önmagával szemben. Nyilván nem véletlen, hogy – ismét Grosiccsal szólva – „A pályán [Lórántnak] fontos szerepe volt. *Ő volt a csapat ítéletvégrehajtója!* Ha egy kemény ellenfélre találtunk, ha egy különösen durva játékoskal kerültünk szembe, akkor az Öcsi jelzett Lórántnak, és erre a jelzésre Lóránt megindult, elégtételt vett. De csak akkor, amikor a labda is ott volt, ebben az elégtételben a bírós nem tudott kifogást találni...”⁵⁸

A negyedik kérdésünk egyelőre csupán teoretikus: Lóránt alattomos manőverének volt-e, lehetett-e távlati célja (amelyről esetleg ő maga nem is tudhatott)?

S végül egy utolsó, mindebből következő újabb, elméleti fölvetés: Lóránt, ha netán nem egészen önszántából cselekedett, vajon kinek a kérésére/utasítására vitte be Varga Zoltánt az erdőbe, akit először és utoljára látott életében?

Egy megelőlegezett, óvatos vélemény: az elmondottak alapján Varga Zoltán Czibor és Lóránt valamiféle ideális keveréke: a jobblábás balszélső tobzódó tehetsége és a gránitkemény stopper profizmusának,

57 Bocsák Miklós: *A Grosics-villa titha*. Budapest, 1986, Sport, 41. Vö. V. CS.: *Four Four Two*, 2018. május, 87. (Kiemelés tőlem! – B-KB, a továbbiakban: Bocsák 1986)

58 Bocsák 1986, uo. (Kiemelés tőlem! – B-KB)

elhivatottságának ideális kombinációja, Czibor többnyire szerencsés csapatváltásai és Lóránt érdekérvényesítési képességei *nélkül!* A három férfi életútjának további közös vonása, hogy mindhárman olimpiai bajnokok, ám amíg Lóránt és Czibor főszerelő Helsinkiben, Varga Zolinak csak egy meccs jut Tokióban, Mexikóban pedig 'dobbant'. Lóránt és Varga konfliktusokkal teli edzői karrierjének hasonlósága ugyancsak szembeszökő, az pedig egyenesen szívszorogató, hogy mindketten a kispadon lesznek rosszul, Zoli ott is hal meg, Lóránt a közhiedelemmel ellentétben nem a pályán, hanem öntudatát vissza nem nyerve egy thesszaloniki kórházban.⁵⁹ Nagy különbség viszont, hogy Lóránt vezetőedzőként adja vissza lelkét Teremtőjének, míg Varga Zolinak már csapata sincs, időközben felmorzsolódott a magyar futball kegyetlen s jóvátehetetlenül kontraszelektált darálójában. A szegről-végről szintügy kimutatható német származás és németországi helykeresés mellett azonban sorsukban az is közös, hogy mindketten saját, legbensőségesebb közegükben veszítik el eszméletüket, s végeredményben mindketten *harc közben*, a csatatéren távoznak a boldog vadászmezőkre.

Az ellenfél, az Olympiakos Athén edzője, a legendás Kazimierz Górski ezt mondta róla a tragédia után: „*Lóránt katonamódra, a csatatéren halt meg.*”⁶⁰

De a legfrappánsabban a *Die Rheinpfalz* nevű német lap nekrológja fogalmazott: „*Ez az ember jobb volt, mint a híre.*”⁶¹

*

Epilógus: Lóránt Gyula otthoni s főleg németországi keresetlen szavai, sarkos nyilatkozatai, könyörtelen riposztjai szinte közmondások, s immár a világhálón keringenek.

Íme néhány közülük:

Az 1954. december 8-i skót–magyar mérkőzésre londoni átszállással utazott a magyar válogatott: a futballistáinkat fogadó nagy tömeg előtt a középhátvéd kijelentette: „*Uraim, ez a magyar válogatott, Kellér Dezső nincs itt!*” (A bemondás arra vonatkozott, hogy a népszerű humorista egyik kabarészámában a csempésző labdarúgókat pécézte ki. Feltűnő

59 Gál 2018, 34.

60 Somos–Peterdi, 173. (Kiemelés tőlem! – B-KB)

61 Somos–Peterdi, 175.; Gál 2018, 34. (Kiemelés tőlem! – B-KB)

különben, hogy a glasgow-i találkozót követően Lóránt már csak háromszor játszott címeres mezben, a Honvédból is elment, üzleti vállalkozása pedig felfüggesztett börtönbüntetéssel és súlyos pénzbírsággal végződött. Vagyis 'valakik' 'valahol' úgy érezték, túlfeszítette a húrt. Ám a három 'poharazó' üzletvezetőjeként a túlélés lehetőségét mindig megkapta – 1963. december 26-i disszidálásáig.)

Rehhagelnek, Varga Zoltán esküdt ellenségének immár az FC Kaiserslautern edzőjeként egy tréningen ezt mondta: „*Otto, te háromszor a földbe rúgsz, míg egyszer eltalálsz a labdát!*” Aztán amikor a szokásos, José Mourinhót idéző öltözői hatalmi harcok során egy ízben Otto Rehhagel – nyilván nem függetlenül edzője korábbi beszólásától – begőzöl, és tengelyt akaszt vele egy gyakorlásra, Lóránt higgadtan ennyit mond: – *Ebből is látom, hogy Otto igazi profi, aki mindig fehéren izzik. Ez így helyes.*⁶²

Az 1. FC Köln tréneréeként, ahol a későbbi világbajnok Wolfgang Overath-tal csapott össze egy bajnoki meccsen, a nagyközönség előtt Oskar Maas klubelnökbe állítólag a következő spontán mondattal fojtotta bele a szót: „*Fogd be a pofád, kövér disznó!*” (Ezt később nyilvánosan cáfolta, de sokan állítják, ha nem tette is meg, 'belefér' stílusába: se non è vero, è ben trovato!)

Legkedvesebb német futballistájával, Jürgen Grabowskival az Eintracht Frankfurtnál

62 https://www.magyarfutball.hu/en/szemelyek/adatlap/.../lorant_gyul.

A Bayern Münchenben (1977-ben) így mutatkozott be Beckenbauerék előtt: „Ennyi rossz futballistát egy csomóban rég láttam. Esküszöm, szédülök.”⁶³ (Itt jegyezzük meg, hogy Lóránt 1945 előtt és 1945 után egyaránt nemcsak kora legjobb futballistáival játszott együtt, hanem a még közülük is kiemelkedő Bodola Gyula és Puskás Ferenc csapattársa is volt, „Dudussal” Nagyváradon, míg „Öcsivel” a Honvédban és a magyar válogatottban töltött el hosszú éveket. Volt tehát alapja az összehasonlításra, lakatot pedig sohasem tett a szájára.)

Egyéb szállóigévé vált megnyilvánulásai:

Der Ball ist rund. Wäre er eckig, wäre er ja ein Würfel. (A labda gömbölyű. Ha szögletes lenne, akkor dobókocka lenne.)

Bundesligaspiele sind keine russischen Wahlen, bei denen immer gewonnen wird. (A Bundesliga-mecsek nem orosz választások, ahol mindig nyerni lehet.)

*Csak fehéret és feketét ismerek. Vagy – vagy, harmadik lehetőség nem létezik számomra. Ahol a diplomácia kezdődik, ott véget ér a futball. Nyíltan kell beszélni. A dolgokat a nevükön kell nevezni. Luther Márton is így kezdte.”*⁶⁴

Vagyis, bárhonnán nézzük is, mindenütt mély nyomot hagyott maga után: egyéniség, született stratégia volt, aki azonban ellentmondásos

... és egyik legnagyobb ellenségével, Paul Breitnerrel (forrás: archív)

63 Uo.

64 Somos-Peterdi, 174. (Kiemelés tőlem! – B-KB)

jelleme, kompromisszum-képtelensége miatt edzőként mégsem alkotott igazán maradandót. Akárcsak később Varga Zoltán!

S e fejezet lezárásaként egy utolsó halk közbevetés: vajon Czibor, Kocsis, Lóránt, Puskás és Varga (ez utóbbi kivételével mindnyájan Sebes Gusztáv boszorkánykonyhájának világklasszis produktumai) nem ugyanazon, génjeikbe kódolt önsorsrontó veszedelem – *a magyar fátum* – elől futottak mindannyian világgá, nem tudván, hogy mindhalálíg annak – a zsigereinkben kiirthatatlanul megbúvó, történeti korokon átnyúló magyar zsarnokságnak – foglyai s egyben foglárjai maradnak, bárhová is vesse is őket végzetük, s bármit tegyenek is ellene?

Mert ismét Illyés halhatatlan sorait idézve: „(...) *hol zsarnokság van, / mindenki szem a láncban; / belőled bűzlik, árad, / magad is zsarnokság vagy (...)* / mert ahol zsarnokság van, / minden hiában, / a dal is, az ilyen hű / akármilyen mű, / mert ott áll eleve sírodnál, / ő mondja meg, ki voltál, / porod is neki szolgál.”

Két korszak, egylényegű rendszer – három pillér: Rákosi, Rajk és Kádár valahol egy zártkörű tanácskozáson, 1948 körül. A falon futballistákat ábrázoló karikatúra (forrás: <https://erdelyinaplo.ro/.../rajk-laszlo-kulonos-esete-az-elvtarsakkal>)

S ha gondolatmenetünk kiállja az alaposabb történelmi vizsgáldóság próbáját, akkor még az a kérdés is feltehető, hogy Varga Zoli végső elemzésben vajon nem éppen azért *nem* futhatott be a többiekhez hasonló világra szóló karriert, mert őt – Sebes következetes csapatépítő törekvései képében – még annyira sem védte (épp ellenkezőleg!) a zsarnoki hatalom s annak kemény ökle, mint Puskásékat, illetve Albertet a Kádár-rezsim kicsit puhább, de egylényegű hatalmi apparátusa – 1967-ig legalábbis?

De ez, ahogy mondani szokás, már egy másik história. Egyelőre az aranycsapat fénykorában vagyunk...

*Gusztai bácsi – és ’életműve’: Sebes Gusztáv az aranycsapat tablójával
(forrás: www.rubicon.hu/megrendelhető/termék_cikkek/ko...hatalom_armyekben..)*

A FELADATOK TALÁLNAK MEG, NEM ÉN KERESSEM A FELADATOKAT

– Oláh-Gál Elvira beszélgetése báró Bánffy Farkassal,
a „fugadi báró”-val –

Magyarországon született, a nagymúltú erdélyi Bánffy család sarja, akit erdélyinek neveltek és akit csak úgy neveznek baráti körben: „fugadi báró”. Ősei között a 15. századig visszamenően Erdély legfontosabb tisztségeit betöltő főnemesek voltak. Az erdélyi ág a losonci előnevet viseli, megkülönböztetve magát a Magyarországon fontosabb szerepet játszó – mára kihalt – alsólendvai Bánffyaktól. Ez „gyengébb eresztés volt” – jegyezte meg egyik beszélgetésünk alkalmával. Bárói rangra Bánffy Dénes emelkedett, akinek hűtlenség vádjával fejét vétette I. Apafi Mihály erdélyi fejedelem, de népes leszármazottai révén a család egyik ága később a grófi címet is megszerezte, két kormányzót is adva Erdélynek. A bárói család két nagy ága a fugadi és a beresztelki; Bánffy Farkas mindkét ágon rendelkezik felmenőkkel. Apai ágon ükunokája Bánffy Dezső miniszterelnöknek, és unokája Bánffy Dániel földművelésügyi miniszternek, anyai ágon pedig dédunokája Ugron Gábor belügyminiszternek. A család politizáló főnemesei (főispánok, országgyűlési képviselők, miniszterek) vagyonukkal is szolgálták a közösséget, egyházukért áldozatra kész és a közösségi ügyekért elkötelezett nagyurak voltak. Az 1981-ben született Farkas a családjának 20. századi sorsát a századokba vetíti vissza, és az összehasonlításban mindig akad súlyosabb viszonyítási alap. A magyar történelem viharos századait túlélő felmenői jó példával járnak elől, jött tatár, török, német, szovjet és román, tündököltek és összeomlottak társadalmi rendszerek, ők viszont itt vannak és ma is megtalálják őket a feladatok.

– A visszaszolgáltatási kálvária, a román hatóságokkal való hadakozás ikonikus alakja lett Erdélyben. Haller Béla, a Castellum Alapítvány elnöke mondta Marosvécsen a „Kastélynap” rendezvényen, hogy vannak még „szilajkedvűek”, akik vállalják mások peres ügyeit is, mint pl. Bánffy Farkas, utalva a kedveszegettségre, a beletörődésre, ami lassan eluralkodik a történelmi családok idősebb nemzedékén, hiszen sokan belefáradtak a birtokviasszerzési harcba.

- Nem tartom ezt egy hatalmas harcnak. A jelenség egy szinuszgörbe, hol fenn, hol lenn. Így van ez a történelmi családokkal, és a birtokokkal is, az elmúlt évezredben voltak időszakok, amikor hozzájutottak birtokokhoz, majd elvesztették, volt, aki ismét hozzájutott, mások többé nem. Volt olyan család, akinek csak egy-két évszázad jutott a történelemben a tündöklésre; a Bánffyak szerencsésnek mondhatják magukat, mert egy évezrede néha jól viszi a Jóisten a sorsunkat, néha meg kevésbé viszi jól, de itt vagyunk. A 21. század legelején volt egy lehetőség, hogy az ember visszakapja a birtokait, illetőleg a családok visszakapják az igazságtalanul elkobzott ingatlan javaikat. Sokan kétkedéssel fogadták, jómagam, akkor nagyon fiatal fejjel, el is hittem – rózsaszín ködként.

- *Hogyan tállták a családtörténetet a '80-as években felcseperedő ifjúnak? Mert nyilván a kommunizmus éveiben nem kastélyok világába és az ősök portréi közé született.*

- Tudom, most divat azt mondani, hogy nem meséltek semmit, nem tudtunk semmit, mert óvni akartak. Én ezt nem hiszem el, mert mégis mindenki tud mindent. Én 1981-ben születtem, és elmondhatom, nagyon is tisztában voltam hatévesen, hogy mi a helyzet a családdal, és azért nem lettem hétévesen kisdobos, mert azt mondtam, nem akarok kisdobos lenni. És a nővéreim is ugyanúgy viszonyultak ezekhez a dolgokhoz, és azt is tudtuk, hogy bennünket „kitüntetnek” a figyelmükkel, a tanító néni például finoman félreállított bizonyos helyzetekben. Tehát már akkor éreztük, hogy mi vagyunk a „nemkívánatosak”, aztán 1990-ben édesapám polgármester lett, és mi lettünk a „kívánatosak”. Még nagyobb lett a váltás.

- *Ismert-e valakit a nagyszülők, dédszülők közül?*

- Apai nagyanyámat ismertem, ő Zichy lány volt, 2002-ben hunyt el. Nagyanyám testvére volt Jozefa néni, aki már legendás volt a médiában is. Ő még el tudta mesélni, hogy Sáromberkén „mindennap 92 főre főztek”, szóval megvoltak ezek a nagy történetek. Anyai¹ ágon pedig az Ugron-nagyszülőket ismertem. Nagymamám² most halt meg, sokáig

1 Bánffy Miklósné Ugron Mária Róza (1950, Szombathely) Ugron István és báró Bánffy Mária lánya. Még lásd: 2. számú lábjegyzet.

2 Derék magyar embernek maradni. Oláh-Gál Elvira beszélgetése Ugron Istvánné báró Bánffy Máriával. In *Nobile Officium. Az erdélyi magyar történelmi családok XX. századi sorsa*. Csíkszereda, 2016, Székelyföld Alapítvány.

volt köztünk, szellemileg is tökéletes frissességgel megáldva. Sok mindent velük lehetett megbeszélni, mert ők ismerték igazán a családtörténetet. Sokszor megtörténik, hogy a szüleink generációjával kevésbé értünk szót birtok és műemléképületek sorsáról, mint a jelenleg 80-90-es éveikben járó korosztállyal, mert ők végigélték és látták, hogy az hogyan működött, és most is világosabban látják a helyzetet. Nagymama itt volt Kolozsváron, amikor bevonultak a magyarok 1940-ben, és mesélte, hogy akkora zászlót tűztek ki az ablakba, hogy az ember fejről a sapkát lesodorta.

- *A műszaki egyetem elvégzése után költözött Erdélybe. Mi határozta meg a döntését?*

- 2007-ben költöztem Erdélybe, de előtte is foglalkoztam a családi birtokok visszaigénylésével. Édesapám mellett „begyakoroltam”, tehát tapasztalattal bírtam ilyen szempontból. És akkor kezdődött a tényleges visszaszolgáltatás, nem simán, hiszen állandóan változtak a törvények, és mindig valami új feltétel miatt próbálták megakadályozni a birtokba helyezést. De a nyertes perek után visszaadtak épületeket, viszont birtokokat csak részben. Visszakaptuk Fugadot, és a bíróságon visszapereltük nagyapám tulajdonrészét a Bánffy-havasokban. Sok volt a tennivaló, és izgalmas játéknak fogtam fel. Mindenki ismeri a Monopolyt, Capitalyt³, ez is egy hatalmas társasjáték, amiben részt veszünk, ám ez éveken keresztül tart, nem szedjük össze és tesszük a dobozba három óra után, mint a játéktáblát. De ha nem foglalkozunk vele folyamatosan, akkor sincs semmi baj, mert nem örülnek olyan gyorsan a román államháztartás malmai.

- *Kellő iróniával és jó humorérzékkel így is fogalmazhatunk. De a valóság ennél sokkal komorabb. Itt van a Bánffy-erdők sorsa a Maros mentén, Istenszékétől a Pietroszig.*

- Ismétlem, ha valaki ezt túl komolyan veszi, akkor beleőrül. Valóban csodálatos ajándéka lenne a sorsnak ezt visszakapni, birtokon belül lenni, mely más lehetőséget nyitna arra, hogy egyházi, kulturális, társadalmi téren milyen szerepet vállalhatnánk. El lehet játszani a gondolattal, szép lenne. De a földön kell élnünk, akármennyire is

3 Társasjátékok, lényege a vagyonygyűjtés. A Capitaly az Amerikából indult Monopoly magyar változata.

párosítják a nevem az erdélyi kastély- és kúriasorsokhoz, nem vagyok az az ember, aki mindenáron kastélyban szeretne élni.

– *Pedig Fugadon*⁴ él...

– ...de Fugadon, a kastély mellett, egy kis falusi házban, illetve Budapest és Fugad között, ahol éppen dolgom van (barátaim szerint: mint a kamionos, az autóban). Tehát én erre a vagyron inkább úgy tekintenék, mint lehetőségre, amivel azokat a célokat, és azokat az értékeket, amiket fontosnak tartunk, lehetne szolgálni. Úgy látom, hogy jelenleg határon innen és túl az egyházak, az oktatási rendszer és a kulturális élet vagy a román, vagy a magyar államtól várja a segítséget. Kétszáz évvel ezelőtt más helyzet volt, akkor a nagytökés arisztokrácia vállalta ezeket a feladatokat, kisegítette a gazdasági háttérrel ritkán rendelkező intézményeket. Valóban csodálatos dolog lenne, ha ezen a téren ismét szerepet vállalnának a történelmi családok. A román állam számára – érthetően – nem öröm, hogy itt, Erdélyben több százezer hektár erdőt, mezőgazdasági területet vissza kellene adni magyar közbirtokosságoknak, egyházaknak és családoknak. (Kedves ismerősöm jegyezte meg egyszer: ha Bécs most az Osztrák–Magyar Monarchiára hivatkozva kérné a fél Bakonyt, nem biztos, hogy Magyarország szívesen odaadná.) Természetesen mi keressük a jogi lehetőséget, hogy ezt megszerezzük, ők pedig – jó honfi módjára – keresik annak a lehetőségét, hogy ne adják vissza. Amíg ez az ő országukon belül, az ő bíróságaikkal és törvényeikkel ment, addig sikeresen tudtak győzedelmeskedni, most viszont nemzetközi szintésre értünk, Strasbourgban mostantól egy diplomáciai harc kezdődik, hogy ki tudja meggyőzni a nemzetközi elitet. Mi reménykedünk, bár az megint kérdéses, hogy Románia ahogy nem szokta betartani a nemzetközi szerződéseket, úgy a nemzetközi bíróság által hozott ítéleteket mennyire fogja betartani. Úgy érzem, ez a következő lépés, ha nem is tartja be, de jogilag meg kell adni a lehetőségét annak, hogy ha 40 év múlva lesz egy olyan

4 A Bánffy család fugadi ága a XVIII. században alakult ki, miután 1763-ban Tholdalagi Erzsébetet feleségül vette Bánffy János, így a birtok házasságon keresztül került a családhoz. A mai kastély elődje az 1700-as évek derekán épülhetett, de ezt teljesen átalakította br. Bánffy (VI.) Ferenc 1812-ben. Ezt az átépítést valószínűleg az 1784-es parasztfelkelés pusztításai tették szükségessé. A kastélyon még egy átalakítást végeztek 1937-ben is, br. Bánffy (II.) Dániel és második felesége, zichy és vásonkői gr. Zichy Mária Huberta megbízásából. (kastelyerdelyben.ro)

politikai elit Romániában, aki netalántán meg szeretne egyezni, akkor legyen jogi alapja.

- *A Bánffy-erdők⁵ Ratosnya, Palotailva körül feküdtek, hatvanezer holdas erdőbirtok volt, egy részét a Kemény, az Éltető és a borbereki Farkas család bírta, Gödemesterházi uradalom néven részvénytársaságot hoztak létre a két világháború között, ott alakult meg a Bánffy-Grassl Rt. Fűrészüzem. Ez a birtok sem került vissza a családokhoz, azaz hasonlóan „visszaállamosították”.*

- Ez a Bánffy család másik ága, mi most a Bánffy Dániel⁶ saját családi birtokáról beszélünk.

- *A nagyapa közel tízezer hektáros hagyatékát 2008-ban jogerős bírósági ítélettel visszaszolgáltatták, de birtokba azóta sem helyezték. Sőt, érdekesebbnél érdekesebb fordulatot vesz az ügy, most például a Bánffy Dániel háborús bűnösségére hivatkozva próbálják elakasztani az igénylést. A Maros Megyei Prefektusi Hivatal öt perújrafelvételi⁷ próbálkozásából -*

5 A Kelemen-havasokban, az Istenszékétől a Kis-Pietroszig a Bánffy családé, a marosvécsi Kemény János báróé, az Éltető családé, valamint a magyarrégeni borbereki Farkas Gyula családjának ősi birtoka. A Bánffy család több mint ezer embernek biztosított munkahelyet a két világháború közötti román világban is. A Gödemesterházi Erdőuradalom Rt., Ratosnya központtal, és a Bangra (a Bánffy és Grassl bécsi cég egyesülése), Palotailva központtal, sok családon segített. Palotailván a nyolcgatteres fűrészüzem nagy kiterjedésű területről dolgozta fel a fát és adott kenyérkeresetet az embereknek.

6 Báró Bánffy Dániel (1893-1955), erdélyi földbirtokos, 1940-ben képviselő lett a magyar Országgyűlésben az Erdélyi Párt színeiben, majd Teleki Pál felkérésére vállalja az agrárminiszteri tárcát, 1940. december 30. és 1944. március 22. között (a Teleki-, a Bárdossy- és végül a Kállay-kormányban). A német biztonsági szervek 1944 októberében elfogták, mert bekapcsolódott a „kiugrási kísérlet” előkészületeibe, a fogságból decemberben sikerült megszöknie. A magyarországi kommunisták, sorstársaival együtt, 1951-ben kitelepítették, Jászapátiban élt családjával haláláig. 1952-ben pedig Bukarestben, távollétében, a bukaresti Legfelsőbb Bíróság vagyonelkobzásra és nyolcévi kényszermunkára ítélte.

7 Marius Pașcan, Maros megyei szenátor, volt prefektus 2014. március 3-án a legfelsőbb védelmi tanács összehívását kérte a Maros menti erdők magyar kézre juttatása ügyében, amely veszélyezteteti Románia biztonságát. Ebben olvasható: A Bánffy-erdők tulajdonosai - a Kemény, az Éltető, a Bánffy és a Farkas család - az erdők 55%-át, azaz mintegy 47 ezer hektárt kér vissza a Romsilva Maros Megyei Állami Erdőigazgatósága ügykezelésében levő erdőbirtokból. Arról is tájékoztatja a román elnöki hivatalt és kormányt, hogy jogerős ítélet született Bánffy Dániel, volt agrárminiszter Maros menti erdővagyonának visszaigénylésében (9323 hektár erdőről van szó). További 24 peres ügyről is jelentést tesz, amelyeket felül kel vizsgálni. (mariuspascan.ro)

amelyeket azért indított a román bíróság jogerős ítélete ellen, hogy megakadályozzák a végrehajtást – egy sikerrel járt.

- Vegyük kronológiai sorrendben. A világháború idején Bánffy Dániel nagyapánk agrárminister volt, ő tulajdonképpen Magyarországon élt. A háború végén lecsukták a németek, majd lecsukták az oroszok, mert ezek a rendszerek nem szerették, ha vannak a népnek ilyen saját maga által kinevelt vezetők, mert még valami értékrend alapján történne az irányítás, így az ilyen személyiségeket el kellett tüntetni mind a náciknak, mind a kommunistáknak. 1946-ban a román állam háborús bűnösnek akarta megbélyegezni, pert indítottak ellene, erről értesítést sem kapott, nem is volt az országban, de azt állították róla távollétében, hogy Észak-Erdély visszacsatolásakor olyan beszédet mondott, aminek hatására két román hazafit megöltek a magyarok⁸. Beidéztek a bíróságra helyi román tanúkat, akik elmondták, hogy ott sem volt, ez nem róla szól. Így a bíróság felmentette Romániában, a világháború után. Rá hat évre, 1952-ben – időközben 1948-ban minden vagyonukat államosították –, a legdurvább sztálini korban felújították a pert, behívták újra a tanúkat, akik megismételték, hogy nem is volt ott, nem lehet őt vádolni. Akkor születik a következő indoklással egy ítélet: igaz, hogy kérdések vetődnek fel, de egy osztályidegen népnyzó, aki ilyen sovíniszta, nem úszhatja meg. Hát, ugye, ezt hívják koncepciósnak pernek.⁹ A felületességre vall, hogy nem a lakcíméről idézik meg,

8 Báró Bánffy Dániel volt földművelésügyi minisztert 1946 szeptemberében egy palotailvai feljelentés nyomán indult büntetőjogi perben idézték a kolozsvári ítéletáblára. A vádirat szerint a magyar hadsereg 1940. évi bevonulása, ünneplés fogadtatása alkalmával románellenes szónoklatok hangzottak el (amelyek felidéztek, hogy 22 év alatt mit szenvedtek el a magyarok a román uralom alatt). A feljelentő szerint a szónokok között volt báró Bánffy Dániel. A tanúk vallomásából azonban kiderült, hogy nem volt jelen, ezért a kolozsvári ítéletábla büntetőjogi bírósága október 10-én keltezett 1946/265. számú végzése felmenti a vád alól. A korábbi népbírósági perekben nem szerepel Bánffy Dániel neve.

9 Lucrețiu Pătrășcanu igazságügyi miniszterként (1944. augusztus – 1948. április) kidolgozta a háborús bűnösökkel és osztályellenséggel történő leszámolás törvényeit, valamint ezek sorozatos módosító rendeleteit. Az 1948. évi 207. számú rendelet szerint egyetlen osztályellenség sem menthető fel. Így vették sorba a korábbi ítéleteket. A bukaresti törvényszék 1952. december 3-án hozott büntetőjogi határozatában Bánffy Dánielt 8 évi kényszermunkára és 10 évi polgári jogvesztésre, valamint teljes vagyonelkobzásra ítélték. Az ítélet indoklása szerint Bánffy Dániel magatartása a Horthy-korszak idején „szembetűnően ellenkezett Románia és az erdélyi román lakosság érdekeivel”, és „ezen magatartással szembefordulva a román állam elvette Bánffy Dániel vagyonát”. A Szekuritáté

hanem Désről, ahol soha nem lakott, miközben a román állammal levelezésben állt, hogy adják vissza a birtokait, tehát nagyon jól tudták, hogy hol él, nem volt alapja a perújrafelvételnek, s még sorolhatnák. No, de történt mindez a kommunizmusban. Viszont egy 2007-ben hozott jogerős ítéletet 2014-ben, egy sztálini koncepciók alapján, felújítanak, ráadásul jogszerűtlenül, hiszen semmilyen újabb bizonyíték nem került elő, semmi olyan indokot nem tudtak felhozni, ami addig nem állt rendelkezésre, vagy a másik fél eltitkolta. Tehát az egész egy irreális történet. Miközben a román állam tizenegy éve, 2008-tól, a saját bírósága által meghozott ítéletet nem hajtja végre. Annyi a jogsérelem, alapvető emberi jogok sérülnek, amelyekre, ha Strasbourgban nem születik valamilyen politikai döntés, akkor egyértelműen azt kell mondják, hogy értelmetlen az egész. Ez nonszensz, ami itt van, én nem félek attól, hogy ennek a pernek mi lesz a kimenetele, ha most nem hoznak nekünk kedvező döntést, akkor megint eltelik negyven-ötven év. Ne feledjük, a történelem ismétli önmagát, ha megnézzük a '20-as évek pereit, ha kicseréljük a dátumokat és a neveket, akkor pontosan ugyanezek a perek zajlottak Romániában.

– *Amikor a tét hasonlóan a magyar nagybirtok volt.*

– De ha a történelmet nézzük, jött tatár, török, Habsburg, szovjet, előbb-utóbb mindenki elment, megint más erősödik meg. Nekünk van türelmünk. Birtokok nélkül is élünk, nem panaszkodunk. Ez egy érdekes játszma, majd nekünk is fordul egyszer a szerencse kereke.

– *Fugad Magyarlapád szomszédságában található, egy községet alkotnak. Ha Erdélyben, a táncházak világában otthonos valaki, akkor számontartja a magyarlapádi táncháztábort, aminek lelkes szervezője. Erdélyi élete talán itt kezdődik, nem Fugadon, a családi örökség birtokba vételével.*

Irattárát Átvilágító Tanács (CNSAS) által kiadott dokumentumok utalnak az 1953. december 3./2223. számú végzésre, amely utasítja a milícia szerveit és a jilvai börtön parancsnokságát, hogy intézkedjenek az „eltűnt” előállításáról. Az átiraton így minősítik: politikai elítélt. A dokumentumot nem írta alá sem elnök, sem írnok. A Nemzeti Emlékezet Bizottsága a család kérésére megerősítette, Románia soha nem kérte Magyarországtól Bánffy Dániel kiadatását.

- Tulajdonképpen egyszerre kezdődött a kettő. Édesapám¹⁰ a gyermekeket mindig elhozta Erdélybe, erdélyinek neveltek bennünket. Heten vagyunk testvérek, de mindig csak a nagyobbakat hozta, így én elég későn kerültem sorra, valamikor a '90-es évek közepén. Megérintett Magyarlapád népi kultúrája, mert én egy sváb faluban, Leányváron nőttem fel, ahol nem szerettem meg a néptáncot, mert nem éreztem magaménak, nem az én világom volt. Húszévesen, amikor bekapcsolódtam a tánc tábor, vagy táncélet szervezésébe, akkor tudatosan álltam hozzá, szerettem volna bennük is tudatosítani, hogy mekkora értékkel rendelkeznek. Nem tartom tehát magaménak az érdemet, ma már a helyiek szervezik, bár segítem, ha igénylik. A helyi táncsoportot vittük az elején, de ma már a helyiek számára is fontos, vannak zenészek, táncosok, és ma már segítik szakmailag a Magyarországról, a Petőfi programmal érkező közösségszervező fiatalok.

- *A szórványkollégium létrejöttét viszont sajátjának mondhatja.*

- Azt Sipos Ferencel¹¹ közösen indítottuk, amikor azt láttuk, hogy kevés gyerek van az iskolában és esetleg tanárokat kellene elbocsátani, osztályokat összevonni. Valamit lépni kellett, legalább hatéves gyermekekkel létrehozni egy kollégiumot. Így receptnek a Kallós Alapítványt vettük, nekiláttunk az épületek helyrehozatalának és a környékbeli román falvakban egy-egy magyar gyermek felkutatásának, kollégiumba és iskolába való meghívásának, ami – úgy gondolom – sikeres volt; jelenleg a kollégium gyermekeinek egynegyede szórványfalvakból érkezett gyermek. A kollégiumban van szálláslehetőség, van tanári állás, a gyermekeknek új lehetőségük van, most már olyanok is szívesen jönnek, akik félig elrománosodtak. Jó intézménynek számítunk a vidéken, már ott tartunk, hogy színromán gyermekeket is hoznának, ha elfogadnánk, de erre nincs kapacitásunk, szándékunk az elveszőben levő magyar gyermekek oktatása, nevelése. Magyar állami támogatással, igazából aprópénzzel sok magyar gyermeket meg lehet menteni és

10 Bánffy Miklós (Budapest, 1948) báró Bánffy Dániel és gróf Zichy Mária-Huberta hetedik gyermeke. 1951-ben a kommunista hatalom kitelepítette és kisémmizte a családot. Leányváron alapított családot, felesége Ugron Mária Róza. A Magyar Demokrata Fórum alapító tagjaként lett a település polgármestere. Tagja a johannita lovagrendnek, melynek jelmondata: „A hit védelme és a rászoruló támogatása.”

11 Sipos Ferenc, magyarlapádi mérnök-vállalkozó, a *Pirospántlikás* zenekar primása, a kollégiumot felépítő *Éthnika Alapítvány* elnöke.

családot támogatni, mint ahogy teszi ezt a Dévai Szent Ferenc Alapítvány is. A Kallós Alapítvány sármási vagy válaszüti kollégiuma, középiskolai szinten a Téka Alapítvány Szamosújváron, vagy a Nagyenyedi Bethlen Gábor Kollégium, mind ezt a feladatot követik. Mi itt inkább az ötletgazdák voltunk, akik kapcsolatot teremtettünk, és örömmel nyugtáztuk, hogy ebben a magyar állam, kereskedelmi társaságok és magánszemélyek is meglátták a támogatásra érdemes ügyet. Mára egy szépen működő intézménnyé vált a szórványkollégium, kisebb fejlesztésekhez mindig találunk támogatót.

- *Magyarlapád színmagyar település, szemben Fugaddal, amely még a két világháború között fele-fele arányú falu volt, mára csak románok lakják. Arról sokszor beszél, hogy milyen jó viszonyban él az egyszerű román emberekkel. Van aki még emlékszik a nagyszülőkre?*

- A falusi románnak Erdélyben teljesen európai hozzáállása van az együttélés kérdéséhez. A probléma az erdélyi városokba távolról, természetellenesen beköltöztetett nagyrománsággal van. Szerintem a falusi román sem néz jó szemmel ezekre az erőszakkal beköltöztetett városi emberekre. Jósomszédsági viszony van a falusiakkal Fugadon. Egy nagyon friss példa erre: távol voltam, és tolvaj próbált bemenni hozzám, gerendát akart elemelni a kertből, és a román szomszédok vették fel videóra, jelentették a rendőrnek. Mire odaértem, már megoldódott az ügy, igazából nélkülem. A polgármester teszi a maga dolgát, nekem meg az a feladatom, hogy felhívjam a figyelmet, ha nem úgy teszi, ahogy kellene. Ő politikus, egyetlen kampányötlete volt a választás előtt a velem való harc, úgyhogy nem vagyunk barátok, de valahol érthető, hiszen volt egy nagyon boldog élettere, ahol ő volt a főnök, majd megjelent a „báró”, azóta attól fél, hogy nem ő a főnök. Az emberek hozzám jönnek nem hivatalos ügyeikkel-bajaikkal. Kicsit visszatért a feudális időszak, amolyan patriarchális viszony, jönnek betegséggel, gyógyszerrel, rotációs kapa hibájával, utazással és autótvásárlással is tanácsot kérni.

- *Felelősség a közösségért. Visszahozható-e a mai korba az egykori familiáris hangulat (karácsonyi ajándékozás, angyaljárás), pl. a vállalkozásokban?*

- Az én családom példájával jobban megfogható a dolog lényege. A mi családunkban, ha az ott dolgozóknak – egykori cselédek vagy később alkalmazottak – gyereke született, akkor két keresztapja volt: egy a családból meg a báró úr. Tehát ő mindenkinek keresztapja is volt. És ez mindenképpen több mint a karácsonyi ajándék. Magyarlapádon még ma is él több ember, akinek nagyapám volt a keresztapja. És ez sokkal személyesebb kapcsolat. Igen, ott dolgozom, annak a családnak vagyok az alkalmazottja, de a báró megtisztelte a felkéréssel, hogy lehessen a gyermeke keresztapja. Tehát ez nem ugyanaz, mint ma egy vállalkozásnál, karácsonykor kap az alkalmazott egy prémiumot, egy pénzösszeget, aztán azt tesz vele, amit akar. Amiről én beszélek, az egy szoros emberi kapcsolat.

Másfelől, én a problémamegoldást „szórakoztatónak” tartom, mondhatom önteltség nélkül, hogy könnyedén eligazodom az ügyintézésben. Azt viszont megjegyzem, hogy arról leszoktattam őket, hogy „banknak” nézzenek és azt higgyék, hogy minden kifizetetlen csekket majd elintézek helyettük; ilyent nem játszunk. Ahhoz képest, hogy odaérkezésemkor én lettem az ortodox pópa által lefestett ördög, a józan román paraszt erre nem ült fel. Volt néhány román ember a faluban, akik jöttek és elnézést kértek, amiért a pópa izgatott ellenem, egyáltalán a katolikus és református magyarok ellen. Természetesnek látom, hogy az egyszerű emberek tanácsot kérnek egy világlátott embertől, vagy legalábbis olyantól, aki sok helyen megfordul, nagyon becsülik azt, hogy megtanultam valamennyire románul, tudunk értekezni. Nem tagadom, a helyi román és magyar közösségben is van, aki nem úgy viselkedik, ahogy az átlagember elvárja, azokkal pedig van konfliktus.

- *A közösség mennyit változott?*

- A két világháború között Fugad fele-fele arányban volt román és magyar. Az idősebb generáció abszolút tisztában volt azzal, hogy itt voltak olyan idők, olyan körülmények, amikor a fugadi közösség vagy egy-egy család segítséget kapott a bárótól, közöttük román családok is. A birtokainkon főleg Szilágy megyéből ide telepedett magyarok dolgoztak, de helyi románok is. Én legalább tizenöt emberrel találkoztam, aki azt állította, hogy az ő anyja szakácsnő volt nálunk; gondolom, hogy akit egyszer egy krumplipucolásra behoztak a kastélyba, az már szakácsnő az emlékezetben. Ők erre így emlékeznek, mert ez nagy

dolognak számított. Sokan felidézik az emlékeiket emberekről, találkozásokról, adományokról. Én inkább legendáknak tartom, mert jó része nem igaz, nem lehet igaz, de nagyon szép történetek vannak. Ilyen történet például, hogy leégett a faluban egy utca, és lévén hogy a családi erdők a Maros-völgyében voltak, Szászrégen fölött, onnan a családi birtokról leúszattak annyi fát, amennyiből ennek az utcának a házeit, illetve a tetőszerkezeteket újra lehetett építeni. Felépült húsz ház a Bánffy-havasokból. Az öregek emlékeznek rá, és amikor otthon elkezdődik a beszélgetés a családban, hogy „no, ez idejött és aztán elveszi a földünket, és így tovább...”, akkor azért a nagymama megszólal, hogy ezt a tetőt felettetek az ő nagyapja adta. Amikor odakerültem, akkor többen hőzöngtek, a polgármester, a pópa, a rendőr, az erdész erősítették fel a hangokat, de ez idővel lecsendesedett. Nem mondom, hogy most is nem próbálkoznak, vagy hogy a polgármesterrel nagy barátok lennének, de a faluközösség kedvesen és rendesen viselkedik, egyötödével (20%) barátok vagyunk, bő kétharmad (70%) az, akit egyáltalán nem érdekel a jelenlétem, és tíz százalék, akivel nem is szeretnék barátkozni, de ők sem fogadnának engem barátságukba. Tehát nem érzem problémásnak a helyzetet, ha megfelelő módon közelít az ember egy közösséghez, azt gondolom, hogy a közösség is ugyanúgy fog viszonyulni. Emellett nekem óriási támasz Magyarlapád, a szomszédos magyar település, ahol rendkívül dolgozós és cselekvőképes közösség él, akikkel közösen sok mindent létrehoztunk, sok segítséget kaptam tőlük, én pedig próbálok valamit visszaadni nekik. Miközben a románok azt mondják, hogy milyen jó a magyaroknak, és hogy velük miért nem történik ugyanez, tehát számukra ez most egy jó példa, mindenki Magyarlapádot akarja utánozni. Ha az ember a magyar közösségért tesz valamit, amiről a románok úgy érzik, hogy ez nekik is jó volna, akkor részükről már megvan ez a tisztelet. Tényleg úgy érzem, hogy nagyon jól elvagyunk, hatalmas tiszteletet táplálnak a család iránt, és remélem, előbb vagy utóbb személyem iránt is; ha le tudok tenni valamit az asztalra, akkor már nagy baj nem lehet.

– *Ebben a sorozatban sokan beszéltek arról, hogyan élték meg a két világháború közötti időszakot, a román világot és a kommunizmust, a kitelepítést. Csak ha közvetlenül a családját említem is, hivatkozhatom az anyai nagymama, néhai Ugron Istvánné Bánffy Máriával, a Marosvásár-*

*helyen élő Gróf Bethlen Anikóval, vagy anyai nagybátyjával, Ugron Bélával készült interjúkra.*¹² *Az unokák nemzedéke hogyan látja a nemesi családoknak a szerepét, vagy a főnemese, az arisztokrácia küldetését.*

- Hajdanában viszonylag zárt társadalmi osztály volt. Ők éltek a kastélyok, udvarházak életét, látogatták egymást, mai szóval nyaraltak egymásnál, olyan volt, mint egy nagy család, ténylegesen is mindenki mindenkivel rokon volt felmenőinek valamelyik szálán. Ebbe beleszülettek, rendelkeztek az anyagi feltételekkel, s ha jól gazdálkodtak, akkor maguk jól éltek, és a közjót is szolgálták. Ez volt a társadalmi rend, ez viszont már nem tér vissza. Amit mi visszakaptunk, azok többnyire romos és átalakított épületek, amelyek mellett nincs birtok, hogy eltartsa. A kastélyok gazdag emberek lakóházai voltak, ezek az épületek alkalmatlanok bármi másra, nagyon nehéz belőlük szállót vagy egyebet értelmesen megcsinálni - bár vannak sikeres próbálkozások. De ez nem tud általánossá válni, ráadásul úgy, hogy az minden hatóság követelményének - műemlékvédelem, tűzoltóság, közegészségügy - eleget tegyen. Emellett ez egy költséges beruházás, meg kell finanszírozni. És azt sem lehet elvárni, hogy ülök a küszöbön és várom, hogy az állam adjon nekem születésem jogán anyagi segítséget, ilyen nincs. Csak úgy működik, ha valamit leteszek az asztalra, és ebből következik a megítélésem, jelesül, hogy alkalmas vagyok rá. Ha van Erdélyben egy kastélyszálló, ami kulturálisan is értéket közvetít, sok embernek ad munkahelyet, tehát jó ügy, akkor azt érdemes támogatni. Vagyis alanyi jogon nem jár mindenkinek támogatás. A bibliai történet szerint is, aki az aranytallérral gazdálkodik, az gyarapítja, aki elássa, az nem kap többet. Ideális dolog lenne az összes kastélyt és kúriát megmenteni, mindenikbe költözzön be a család, szolgálja a közösség javát. Gyönyörűen hangzik, de ez már a világon sehol nem így működik. Ráadásul itt van az elvárás: eredeti állapotba állítani vissza! Ha szigorúan vesszük, az eredeti állapot egy szép zöld gyepp volt, mielőtt elkezdtek építkezni, utána már minden generáció a maga ízlése szerint alakította, egészen addig, míg meg nem született a műemlékvédelmi hivatal, amelyik azt mondta: innentől kezdve nem lehet átalakítani. Vannak tehát nagy kérdések és heves viták. Én úgy látom, ezek a családok nem

12 Oláh-Gál Elvira: *Nobile Officium. Az erdélyi magyar történelmi családok XX. századi sorsa*. Csíkszereda, 2016, Székelyföld Alapítvány.

akarják ezeket az épületeket tönkretenni, mindenki szeretettel és tisztelettel emlékezik a nagypapa házára, szeretné is megőrizni úgy, ahogy a nagypapa életében volt, de azért mégis igényel egy normális fürdőszobát, a legszükségesebb kényelmet. Tehát az elvárások is reálisak kell legyenek mind a társadalom részéről, mind ettől az osztálytól. Nem várhatják a történelmi családok sem, hogy segítse bárki is a rossz állapotú ingatlanok helyreállítását, pénzt annak kell adni, aki tud vele gazdálkodni. Lehet alapítványt csinálni, legyen a tulajdonos a kurátor, hogy legyen beleszólása, de legyen olyan, aki tudja ezt menedzselni. Több ezer négyzetméteres műemléképületeket fenntartani, funkciót találni neki, sok embert alkalmazni, lássuk be, szakmai hozzáértést igényel. Vannak emberek, akik erre alkalmasak, de születési jogon nem feltétlenül értenek mindenhez. Én azt hiszem, hogy az élet szépen megoldja ezt a problémát, lesznek kastélyok, udvarházak, amelyek eltűnnek, más tulajdonba kerülnek, elidegenítik. Számomra és nemzedékem számára a visszaszolgáltatót vagyontöredék) egy lehetőség, amivel élni kell. És mindent meg kell menteni az értelmes ész határáig.

– *Sokszor tesszük fel a kérdést: mi lehet a visszakapott kastélyok, udvarházak sorsa? Vegyük példának a családi örökségből a jellegzeteseket, a nagyszülői örökséget. Mi lett/lesz a sorsuk?*

– Fugad az apai nagypapa hagyatéka, viszonylag kis kúria, mások kastélynak mondják, vagy vadászkastélynak, a családnak kedves épület. Remélem előbb-utóbb sikerül annyi pénzt összegyűjteni, hogy felújítsuk, rendbehozzuk, kiváló értékű ház lenne, mellette vendéglátásra alkalmas családi gazdaságot lehetne művelni. Nem azt mondom, hogy én lennék az, aki a következő néhány évben családi gazdaságot vinne, de szeretném megoldani, üzemeltetni. És segítséget is tudnánk nyújtani a helyi magyarságnak, a szórványkollégiumnak, a Bethlen Gábor Kollégiumnak, tehát lehetne egy olyan reprezentatív hely is, ami elősegítené, támogatná a helyi kultúrát, és mindenképpen saját kézben tartanánk. De ott van Vajdaszentivány, az apai nagyanyám öröksége, a Zichy-kastély, ahol azt láttam, hogy ezzel én nem tudok foglalkozni, és találtunk egy helyi vállalkozót, aki viszont azt mondta, ő ezzel szívesen foglalkozna és üzemeltetné, így hosszú távra bérbe adtuk, felújítja és működteti. Ennek az épületnek ezt a rendeltetést találtuk,

és reméljük, hogy majd ötven év múlva beigazolódik, jól döntöttünk. Vagy mondok egy másik példát: Szilágynagyfaluban a Bánffy-örökség, anyai nagyanyám hagyatéka önkormányzati tulajdonban van, ők használják és viselik gondját, és a család úgy döntött, hogy a mögötte levő kert is legyen az önkormányzaté, legyen közpark. Úgy gondolom, jó megoldás, nem kell feltétlenül ragaszkodni a dolgokhoz, ha nem tudjuk használni. Bekeríthetjük és hirdethetjük, hogy a miénk, de ennek nem látom értelmét. Ellenpélda a székelyudvarhelyi Ugron-kúria, anyai nagyapám öröksége lett volna, de nem adták vissza, és nem tudom, papíron ki a tulajdonosa, azt sem, hogy hogyan építették át, vagy alakították ki a kertet. Ha tehát négy családi házból egy veszett oda, akkor jól állunk. Lehet, hogy a Jóisten így akarta, el kell fogadjuk, így van rendjén.

- *Az Ugron család Székelyudvarhelyen közcélra ajánlotta fel a visszai igényelt vagyont. Az Ugron Alapítvány célja támogatni a székely fiatalokat. Ez is járható út.*

- Az Ugron családban, tehát édesanyám apai ágán úgy döntött a család, hogy minden, ami Ugron, nagyapám hagyatéka szerint egy alapítványba kerül, és ez az udvarhelyi és környékbeli magyar fiatal-ságot kell támogassa. A család egésze elfogadta ezt a döntést, és ez tökéletesen működik, a családtagok benne vannak ebben az alapítványban, és a kitűzött célt próbálják szolgálni. Ezt sem lehet elvárni mindenkitől. Egy másik helyzet, amikor a család visszacap egy épületet, és ennek vannak pl. Ausztráliában, Argentínában, Franciaországban és Tunéziában élő tulajdonosai, akiket annyira nem érdekel ez az egész történet, de azért nagyon szívesen vennének ők is egy lakást a saját lakóhelyükön, és akkor azt mondják, hogy el kellene adni. Ebben a helyzetben hiába mondjuk, hogy nem szabad eladni, de ők mégis joggal kívánják tulajdonrészük alapján az ingatlan értékét, s ha már itt olyan társadalomban élünk, ahol nem tisztelik a tulajdonjogot, akkor legalább mi tiszteljük. Ilyenkor a megoldás, hogy megfelelőképen eladásra kerüljön. Ahol lehetett, ott családi részvénytársaságok alakultak már a múlt században, a két háború között, és ezeket nagyon jól lehet működtetni most is. Ott működik igazán jól, ahol van egy-egy olyan fiatal, energikus személy, akinek van kedve és lehetősége hozzá, elég jók az idegei, és akkor az viszi a terhet. Látjuk például, a zabolai

Mikes-birtokon ott van a két Mikes fiú. Uzonban ott van Mikes Zsigmond. Miklósváron Kálnoky Tibor, vagy Nagybánya környékén Galánthay Zsombor, ő is Bánffy (és Teleki) leszármazott, Bánffy Dezső ükunokája. Mi azt tanultuk a szüleinktől, nagyszüleinktől, hogy a nemzet akkor marad meg, ha az oktatás, kultúra, egyház területén is vállalnak szerepet ezek az emberek. Ez a feladatunk. A visszakapott birtokrészek, épületek ilyen szempontból kell szolgálják a közösséget, nem feltétlenül mindenhol múzeumként, nem feltétlenül kell gyárat létrehozni, ahol mindenkinek munkát adunk, hanem sajátosan meg kell találni a kastélyok, udvarházak, egyéb ingatlanok funkcióját.

- *Erdélyben lehet-e előnyt kovácsolni abból, hogy a műemléképületek magántulajdonban vannak. Vagy jobb lenne, ha az állam lenne a gazda? Magyarországi példa.*

- Ez nem mindig jó. Sajnos sokszor a tulajdonos makacsul ragaszkodik bizonyos dolgokhoz, nem képes együttműködni másokkal, nem képes elengedni esetleg rossz beidegződéseket, dőljön rá, de akkor sem működik együtt – ez nagy probléma. A szakma sincs mindig a helyzet magaslatán, mert áshatunk a templomkertben, miközben összeomlik a templom. Szóval legalább tizenöt példát tudok felhozni, ahol bölcs tulajdonosi belátás megmenthette volna az épületet. Sok olyan ember van, aki ilyen épületet keres, sokan keresnek meg ilyen kéréssel engem – a felelősség az, hogy összekössek egymással megfelelő embereket. Van, akinek ajánlok, és van, akinek nem, mert nem lenne jó gazda, nem a jó gazda gondosságával és azonos értékrendben képzelné el ezeknek az épületeknek a jövőjét. De ugyanúgy látom, hogy sokszor a tulajdonos nem jó gazda, mert nem tudja ezeket koordinálni és nem képes belátni, hogy a feladat túllép rajta. Meg kell értsük szüleink nemzedékét, a 60-70-80 éveseket, akik beleszülettek vagy bele sem születtek, s igazából nem foglalkozhattak ezekkel az épületekkel. Ismerik azoknak a „meséit”, történeteit, aztán mire újra foglalkozhattak volna velük, akkorra nyugdíjasok lettek, s azt mondták nekik, hogy ez már nem a ti dolgotok. Megértem, hogy ők ezt nem tudják elengedni, főleg akkor, ha nincs utód, aki ezt átvénné, hiányzik a családban a fiatal generáció, de azt látom, hogy jó lenne részükről is a bölcsesség, ugyanúgy a szakmától is.

- Sokféle foglalatossága között a legújabb egy bánsági régészeti lelőhely megvásárlása. Vagyongyarapítás vagy a közjó szolgálata volt a cél?

- Egy irreális helyzetből indult. Megkerestek a Pázmány Péter Tudományegyetem vezetői, hogy megtalálták azt a területet, ahová II. András királyt és második feleségét, Jolántát eltemették, s nagyon gyorsan meg kellene oldani, hogy a területnek olyan gazdája legyen, aki gondját viseli, de segít is az ásatások lebonyolításában és mindenben. Ez Egres község, a magyar határtól 3-4 kilométerre, a Maros innenső partján, Nagylak irányában. Hajdan a csanádi püspökség részét képezte. Volt itt egy cisztercita kolostor, ide voltak eltemetve. Igazából egy kistalu szélén néhány falubeli telek alatt található ez a régi kolostor, ami lerombolva és rejtve volt, de hála Istennek és a mai kutatószondáknak, megtalálták. Vállaltam a feladatot, megvásároltam és bekerült az Árpád-ház programba, ami lehetővé teszi a további feltárást. A temesvári Bánsági Múzeum és a Pázmány Péter Egyetem régészei együttesen azt állítják, hogy Árpád-házi királyi sír található itt, akkor bizonyára úgy van, tavasszal folytatják a munkát. Én remélem, hogy kialakítható egy csodálatos emlékhely, ahová magyarországi iskolásokat is elhozhatnak, és bárki más is megtekintheti.

- Azt mondta egy beszélgetésünkben, hogy nem keresi a feladatokat, de a feladatok megtalálják Önt.

- Nagy örömmel fogadom a feladatokat, hozzáteszem, sokkal több feladat talál meg, mint amennyit elvállalok, igyekszem azokat elvállalni, amelyeket magaménak érzek és amire - remélem - idős koromban is azt fogom mondani, igen, ezért vállalom a felelősséget. Biztos vagyok például abban, hogy ma kevés olyan ember van, aki elmondhatja, a kertjében egy Árpád-házi király nyugszik, és lehetősége van arra, ezt a helyet konzerválni, láthatóvá tenni. Egy ilyen feladatot nem lehet nem beengedni az ajtón, és remélem, előbb-utóbb sikerül letenni olyan értéket az asztalra, amit mások is elismernek. Hálás vagyok valahányszor Magyarországot és Erdélyt összekötő feladatok találnak meg, ezek a legszebbek, magamat mindig erdélyiként azonosítom, de magyarországi vagyok, ott születtem, félig ott is élek.

- Családfáján olyan felmenőket találunk, akik a magyar történelemben kulcsszerepet játszottak: Bánffyak, Ugronok, Zichyek, Zeykek, Mikesek, stb.

Tudja-e képviselni a mai nemzedék azt az értékrendszert, aminek a lényege a keresztény hit, a haza iránti kötelességvállalás, az elődök örökségének a tisztelete, a közjó szolgálata. Nagy szavak ezek egy mai fiatalnak?

- Azt hiszem, az ember bizonyos genetikai adottságokkal jön a világra, beleszületik egy családba. Ezeket az értékeket nekünk nem kellett tanítani, mi ebben nőttünk fel, és ezt köszönhetem a szüleimnek, nagyszüleimnek, ők a saját nagyszüleiknek, felmenőiknek és így tovább. Lehet dicsérni a búzaszálát, hogy milyen szép kalászt hoz, de azt valaki megszántotta, boronálta a földet, permetezte a növényt. Ebben a helyzetben mi búzaszálak vagyunk, és akik minket irányítottak, azok jól vetettek. Hogy van mag, ami az út szélére esik, mert rossz irányba vetették, mindig volt ilyen az emberiség történelmében. Ha azt kérdezik, miért fontos nekem a közösség, miért vagyunk ott, ha Magyarlapádon árvíz van, azt tudom mondani, azért, mert úgy nőttem fel, hogy az egyik szobánk tele volt a máltai és johannita segélyszervezetek adományaival, aminek célba juttatását lebonyolították a szüleim, hasonlóan gondolkodó emberekkel közösen. Amolyan elosztó bázis volt a házunk, annak ellenére, hogy sokan voltunk a családban, és nem nekünk ment a legjobban, mondhatnám, hogy nálunk kevesebb zsebpenze kevés gyerekeknek volt az iskolában. De ez volt a legtermészetesebb. Tehát az én örökségem valójában a Jóistentől kapott talantom, a környezet, amiben felnőttem, és amit körém teremtettek a felmenőim és az emberek, akik mellettem voltak, ebbe az irányba vittek.

- Tekinthatjuk ma is társadalmi osztálynak, egyfajta társadalmi rendnek a nemességet? Egyénileg képviselheti valaki ezeket az értékeket, de lehet-e valamiféle egységről beszélni?

- Természetesen mindenki egyénileg hordozza, ugyanakkor mindenkünk érzi az elvárást, a nyomást a - nevezzük így - társadalmi réteg irányából. Van, aki ezt elfogadja, van, aki elutasítja. Ez az én családomra, testvéreimre is igaz. Akárcsak 100-150 évvel ezelőtt, ma is kötelezettségei vannak ennek a rendnek, ma is léteznek elvárások. A nagytőkés is többnyire eleget tesz ennek az elvárásnak, létrehoz egy alapítványt, támogatást nyújt tehetségeknek, díjakat oszt. Az arisztokrata is szeretett vadászni, a mai nagytőkés is szeret vadászni. Nem tekintem ezeket szent dolgoknak. Talán a rendszer volt mégis jobb a

rendi társadalomban. Sokkal inkább egymásra voltak utalva. Az, hogy a kommunizmusban egy szürreális kép alakult ki az emberekben, ez annak a rendszernek a hibája, sokan a mai napig az arisztokráciát a robottal és az első éjszaka jogával azonosítják, megjegyzem soha nem létezett ilyen jog az Osztrák–Magyar Monarchia területén. De nem a valóságot kellett ismerni, hanem beleplántálni az emberekbe, hogy utálni kell ezt a társadalmi réteget. Ma is egy rétegről beszélhetünk, de sajtóságotosan, hiszen az értékazonosságon túl rokoni szálak is fűzik egymáshoz. Hasonlítanám a hagyományos faluközösséghez, csak mi szétszórva élünk a világban. Tehát megszűnt a társadalmi betagozódás osztályként, de a rokonsági viszony él. És azért születnek szép számmal ma is házasságok közöttük, mert ugyanazt az értékrendet képviselik. Gyakran találkoznak, egy társaságba járnak, házasodnak egymással és szó sincs vagonról, mert egyiknek sincs.

– *A múlt köti össze?*

– Van ilyen is, én ezeket sorolom a sznobok közé, magam azok közé tartozónak érzem, akiket az értékek kötnék össze. Nekem olyan barátaim vannak, akikkel fél szóból értjük egymást.

– *A címekhez hogyan viszonyulnak?*

– Ha ott vagyok Magyarlapádon, akkor a falubeliek báró úrnak hívnak, Fugadon a románok „domnul baron”¹³-nak, de ezt én nem a személyem, hanem a családom iránti tiszteletnek értelmezem. Ebben több száz éves múlt van benne. A leköszönt köztársasági elnök vagy miniszter is megőrzi a címét, és az arisztokrata család leszármazottja továbbra is „báró úr” az embereknek. Ezt el kell fogadni, de ezzel nem szabad visszaélni. Olyan ez, mintha az ember a létrán felfelé haladva a harmadik fokról indulna, ám onnan le is lehet esni. Ha még segít is azoknak, akik alulról indulnak, akkor könnyebben halad mindenki. Ez tehát ma is a társadalmi elismerés, megbecsülés kifejezése, nem üres ragaszkodás a hangzatos névhez. Ha megnézzük nagyapám, Bánffy Dániel miniszter és Teleki Pál miniszterelnök magánlevelezését, ők sem bárózták vagy grófozták egymást, hanem úgy szólította meg, hogy „Kedves Dani!”

- Ugorjunk az időben néhány évtizedet. Hogyan képzeled sorsának alakulását?

- Az egyetlen dolog, ami lényeges, az a nagycsalád. Úgy gondolom, én is a nagycsaládomnak köszönhetek mindent. Édesanyámék öten, édesapámék heten voltak testvérek, ebben van a legnagyobb erő. Ha baj van, gyakran a barátok egy része eltűnik. A család marad. A Jóisten majd eldönti, mi lesz a jövő, ami biztos, hogy csakis a Kárpát-medencében képzelem el.

GM kukorica

Péntek János

A SZÉKELY NYELVJÁRÁS ÍRÓI TÁJSZÓTÁRA:
A BÜHNAGY SZÓTÁR

- Sántha Attila: Bühnagy székely szótár¹

Nem volt meglepetés számomra a *Bühnagy székely szótár* megjelenése. Lehet, más nyelvész nem, de engem Sántha Attila már a kezdetektől beavatott titkos szenvedélyébe. A nyelvészkedésénél ismertebbek voltak székely tájnyelvi versei, amelyekkel divatot – vagy iskolát – teremtett saját nemzedékében. Abban a nemzedékben, amelyben az iskolázottakra inkább az jellemző, hogy gyorsan szabadulni akarnak a tájnyelv bélyegétől. A szótár két példánya van jelenleg tulajdonomban: az egyiket mindjárt a megjelenéskor Attila adta át dedikálással, a másikat júliusban egy székelyföldi konferencia ajándékként kaptam meg. A dedikálásban Attila olyasmit sejtet, hogy nekem is szerepem volt abban, hogy erre a pályára lépett. Lehet, de ez nem volt lényeges szerep, mert ő meglehetősen öntörvényű ember, ritkán kérdezett rá valamire, én pedig senkire nem próbálok ráerőltetni saját gyámkodásomat. Most viszont összetalálkoztak a dolgaink. Kicserélhettük szinte egyidőben megjelent szótárainkat: én az általam szerkesztett moldvai („csángó”), jellegét tekintve jelentős mértékben szintén székely tájnyelvi szótárt adhattam át neki, több mint másfél évtizedig dolgoztam rajta, ő ezt a székely szótárával viszonzozhatta, amelynek ez a 2. kiadása 13 évig készült, az én munkámmal párhuzamosan. „Második, átdolgozott, javított, jelentősen bővített, és egyébként is mindenben sokkal jobb kiadás”, kiadója a Kárpát-medencei Tehetség-gondozó Nonprofit Kft., szerkesztője: Orbán János Dénes.

Az, ahogy a két példányhoz hozzájutottam, mintha előre jelezné a *Bühnagy szótár* várható sorsát: eljut a szakmabeliekhez, különösen a székelységgel és a székely nyelvjárással foglalkozó nyelvészekhez, történészekhez, néprajzkutatókhoz, és el fog jutni a székelyekhez, székely jelképpé is válik. Erre egyébként külseje, kivitelezése is alkalmassá teszi: gyönyörű, méreteiben is nagy könyv két kiváló

1 Előretolt Helyőrség Íróakadémia, Budapest, 2018

fényképész, Ádám Gyula és Fodor István képeivel, kitűnő nyomdai munka, papír és kötés. Sántha Attila is ajánló szövegében a székelyeknek és a szakmabelieknek szánta a szótárt, az előbbieknél azért, hogy erősítse a székely (nyelvi) öntudatot, az utóbbiaknak, hogy oszlassa a ködöt. A nagy kérdés ebben a kettősségben, hogy össze lehet-e egyeztetni a szakmai, tudományos igényekkel a nagyközönség esetleg előítéletes elvárásait. Attól tartok, ez majdhogynem lehetetlen, és a kompromisszumokkal szemben a szakma kevésbé lesz elnéző, mint a nagyközönség. Én a 2. példányt már székely emléktárgyként kaptam meg. Olyasmiről is történhet velem, ami nem volt föltétlenül szándéka a szerzőnek. De ezzel mindannyian így vagyunk. *Habent sua fata libelli*².

A szótár nem megszokott műfajilag, még akkor sem, ha azt mondhatjuk róla, hogy székely szótár. És ez részben a szerző személye miatt van így, aki költő, író és (saját bevallása szerint) nyelvész és történész is. A magyar nyelv és az irodalom viszonya koronként változott, az írók pedig egyéniségük szerint is különbözőképpen viszonyultak a nyelvhez, vagy éppen a nyelvjáráshoz. Az erdélyi íróknak általában van egy szorosabb kötődésük anyanyelvjárásukhoz: írói nyelvi invenciójuknak is gyakran fontos forrása. A székely származásúakra ez különösen jellemző. Veres Péter valamikor némi irigységgel azt írta, hogy ez azért van, mert a székely az egyedüli tájnyelv, amelynek felsőfoka is van. Ne firtassuk most ezt, valószínűleg ebben sem egyedüli a székely. Jellegében viszont igen, abban, amire Sántha Attila is hivatkozik: képszerűségben, humorban, érzelemkifejezésben, gyengédségben, dialógusaiban. Mostanában jelent meg az ismert irodalomtudós, Kulcsár Szabó Ernő alapos tanulmánya a nyelv és az irodalom viszonyáról ezzel a címmel: *A nyelv, a dolgok és az alapító megnevezés. A nyelvi alkotás és a mai szépirodalom*. Sokrétű elemzésének talán az a legfontosabb megállapítása, hogy a 70–80-as évek fordulójától, nem függetlenül az európai irodalmi folyamatoktól, fontos változás következik be. „A legnagyobb változás minden kétséget kizáróan az irodalomnak a nyelvhez való viszonyában megy végbe – éspedig a nyelv évtizedek óta nem tapasztalt fölértékelődésével. [...] egy évtized múlva az az egészen új körülmény állott elő, hogy [...] mindinkább a maga artikulált történeti

2 A könyveknek megvan a maguk sorsa, története.

dimenzionáltságában megtapasztalt nyelviséghez való hozzátartozás, illetve ennek tudata vált az irodalomalkotás egyik legfontosabb tényezőjévé.” (451)³ Esterházyra, Kovács András Ferencre és Parti Nagy Lajosra hivatkozik, és ebből tudni lehet, mit is jelent ez a fölértékelődés. De érezhető ez most is folyamatosan, Tompa Andreánál például, aki a *Székelyföld* augusztusi számában megjelent vele készült interjúban beszél arról, amit olvasóiként mi már megtapasztalhattunk: művei nyelvi különösségéről. A költő Sántha Attila számára az archaikus, különös anyanyelvjárás értékelődik föl, annak a nyelvközösségnek a nyelvváltozata, amelyben ő maga most is folyamatosan benne él. És ez több mint fölértékelődés, ez már-már megszállottság. Olyan megszállottság, amely szinte rákényszerítette arra, hogy a nyelv mélyébe ásson: nem messzi tájakra ment, mint Kőrösi Csoma, keresni a székelyek eredetét, hanem a nyelv mélyére. És egyre inkább úgy gondolja, meg is találta.

Irodalom vagy nyelvészet? Erről ezt találjuk a hátsó borítón: „A Bühnagy székely szótár több mint egyszerű szószedet: sok-sok szócikkből álló elbeszéléskötet – vagy regényfolyam –, mely a világ legkülönlegesebb és legképlékenyebb nyelve – a magyar – születésének csodáját is feltárja, amelyet bárhol ütünk fel, Tündérországba röpit minket.” Szépirodalom tehát a szótár, noha a hátsó borító szövegét és a könyv több más külsőségét reklámnak is tekinthetjük. Mint a borító humoros, parodisztikus első fülszövegét is a *pinarágó* hallal, vagy akár még a cím jelzőjét is: *Bühnagy*. Ilyen címszava nincs is a szótárnak, a *bü*, *büh* szócikkében (családjában) sem szerepel, annak pedig ilyen jelentését adja meg: rossz, undok, ocsmány. A *bühnagy* bizonyára nem *ocsmányul*, *undokul* nagy, hanem *nagyon*, *borzasztóan* nagy. A *Bühnagyon* mindenképpen megakad az olvasó szeme.

Mi teszi valóban olvasmányossá, többnyire izgalmassá a szótárt, ha nem is éppen szépirodalomná? Valóban a sok szöveg. Különböző funkciójú szövegek: leggyakrabban a szó, a kifejezés kontextusa a szöveg, nagyon gyakran a szóval, fogalommal kapcsolatos történet, sokféle (néha anekdotikus) magyarázat, értelmezések. Forrásuk lehet szépirodalmi, népköltészeti (ritualizált szöveg), lehet újságszöveg vagy

3 A tanulmány a Tolcsvai Nagy Gábor szerk.: *A magyar nyelv jelene és jövője* című kötetben jelent meg (Gondolat Kiadó, Budapest, 2017. 433–461.)

éppen paródia, nyomtatott vagy elektronikus, adatközlők levele stb. Nagyon sok szótárnak az a legnagyobb hibája, hogy kevés benne a szöveg, pedig a szó legtöbb esetben csak használati és szövegbeli környezetében értelmezhető. Azért szoktak takarékoskodni a szöveggel, mert a szövegek nagyon megnövelik a szótár terjedelmét. Ennek modern megoldása ma már az interneten is elérhető digitális szótár, az olyan, mint a határon túli szavak listája, a Termini szótár (<http://termini.nytud.hu/htonline>), amelynek nem szab határt a terjedelem. Sántha Attilának nem kellett takarékoskodnia a szövegekkel. Kétségtelen azonban, hogy éppen a gyűjtés, a regisztrálás módszere miatt ezek között sok olyan van, amely inkább a népi nyelvészet körébe tartozik, mint a professzionális nyelvészetébe. Van úgy, hogy kontextusa alapján még a nyelvészeti kiadványból származó adatok hitelessége is kétségbe vonható. Például a *bigyírkó* címszónál a burgonya erdélyi neveinek gyűjteménye egy nyelvi vetélkedő eredményeként: „A vetélkedő résztvevőinek a népi név mellett (ellenőrizhetősége végett) azt is közölnie kellett, hogy hol használatos.” És következik 30 ellenőrizhetetlen név 30 ellenőrizhetetlen helységnévvel. Bármennyire tetszetős is egy ilyen gazdag szóleltár, fölösleges ebben a szócikkben, és rontja a szótár megbízhatóságát. (A szótár mentségére: ezeket Bura László egyik közleményéből idézi.) A burgonya hiteles székelyföldi nevei egyébként hiánytalanul megvannak a *Székely nyelv-földrajzi szótárban*, az erdélyiek *A romániai magyar nyelvújítások atlaszában*.

A nyelvjárási szakirodalom szótártípusainak ismeretében, amely szerint vannak tájszótárak, ezek tájszavakat tartalmaznak, vannak tájnyelvi szótárak (ezek prototípusa a *Szamosháti szótár*), és vannak tájszójegyzékek, rendszerint egy település vagy kis régió tájszavaival, az ember azt hinné éppen a *székely* jelző alapján, hogy semmi nehézséget nem okoz ennek a szótárnak a besorolása. Sántha Attila ezzel a címmel nyitja a szótár bevezető tanulmányát: *A „tájszótár-jellegű” gyűjtés*, az első bekezdésben azonban azzal folytatja: „A *Székely szótár* semmiképp sem nevezhető tájszótárnak, hisz sok esetben földrajzilag egymással össze nem függő tájegység szókészletéből válogat. Ugyanakkor a székelységet – nyelvileg jól körülhatárolható – entitásnak tételezem, amely önálló népi tudattal rendelkezett és rendelkezik, még a 21. század elején is.” Amennyiben a szótár tájszavakat tartalmaz,

az, hogy ezek a szavak egymással össze nem függő tájegységből valók, semmiképpen nem ok arra, hogy ne tájszótárnak tekintsük. A tájszótárakban a szavak többnyire nem(csak) összefüggő tájegységekből valók, ilyen ismerve nincs a tájszótárnak. Ennek a szótárnak az anyagáról pedig az előbbit követő bekezdésben azt mondja a szerző: „Azokat a szavakat kerestem, amelyek a magyar nyelv használóin belül kizárólag vagy elsősorban a székely népcsoportra jellemzőek. Ideális esetben székely szó az, amit csak székely ember használ.” Erről csak azt tudom mondani, hogy azt könnyebb megállapítani, hogy székely-e egy szó (a székely beszédre jellemző-e), mint azt, hogy székely-e az az ember, aki használja. Arról nem is beszélve, hogy a nyelv elég demokratikus ahhoz, hogy egy szót bárki használhasson. Tehát a szerző némi ellenkezése dacára ez a szótár sajátos magyar tájszótárnak minősíti önmagát. Ennek az ellenkezőjét csak akkor lehetne állítani, ha a székelyt nem a magyar nyelven belül, hanem azon kívül láttatjuk.

De térjünk vissza a lényeghez: minek alapján lehet megállapítani egy szóról, hogy székely, hogy székely tájszó? Más válasz nem lehet, minthogy jellemzően a székely nyelvközösség által használt tájszó. Szerzőnk is a tájszó Szinnyei Tájszótára óta elfogadott ismerveireh igazodik Nyirkos István 1982-es tanulmánya alapján. Nem hiúságból sajnálkozom amiatt, hogy nem vette észre a *Népi nevek, népi hagyományok* című kötetemben újraközölt 1972-es dolgozatomat ugyanerről a témáról (*A tájszók leíró szempontú osztályozásáról*). Ebben ugyanis több székely szóra is hivatkozva fontosnak tartottam azoknak a tájszavaknak a megkülönböztetését, amelyek sajátos, a köznyelvi beszélő számára ismeretlen fogalmakat jelölnek. Példaként említettem a különböző méretű kisebb szénarakásokat megnevező gyergyótölgyesi szavakat: *hurut, merenje, cselhe* (magam jegyeztem le őket a helyszínen). Ezek közül a szótár csak a *merenjét* ismeri, a *hurutot* ebben a jelentésben nem, a *cselhet* pedig egyáltalán nem. A kötetről tud a szerző, az *árdéjjal* kapcsolatban idéz is belőle (a forrásai között nem említi): a tájszó kérdése viszont elkerülte a figyelmét. Pedig éppen a nyelvjárásokban eltérő fogalmi mezőkkel kapcsolatban a standard szakirodalomban is hivatkozni szoktak rá.

A szűk értelemben vett székely tájszavakon kívül a szótár kiterjed olyan szavakra is, amelyek nemcsak székelyek, hanem általánosabban

erdélyiek, és olyanokra is, amelyek ennél is általánosabban népnyelvi-ek. Ezt a három kategóriát a szócikkek adatai mellett három grafikai jellel különbözteti meg (kár, hogy ezek annyira kisméretűek, hogy alig lehet látni köztük a különbséget). Azt szoktuk mondani, hogy a nyelvi valóságban a kategóriák közötti határokat szinte lehetetlen érzékelni, ezek csak absztrakciók, a valóságban ezek összefolynak, nem határok vannak, hanem folyamatosságok, kontinuumok. Azt sem könnyű érzékelni, hol van a köznyelvi szó és a tájszó határa. Egyetlen példa erre a csapdára: a *bábakalács*. Ez a szó nemcsak, hogy köznyelvi: ennek a növénynek, a *Carlina acaulis*-nak és a *C. vulgaris*-nak ez a magyar botanikai irodalomban is használatos neve: szártalan, illetve közönséges bábakalács. Nem 'szártalan aszat' a jelentése, az aszat a *Cirsium* magyar neve. Jó lett volna, ha botanikus is átnézte volna a szótárt.⁴

Hogyan és honnan gyűjtötte össze Sántha Attila a székely szavakat? És miként szerkesztette őket szócikkekbe, amelyekből a szótár összeállt? Az indítéka – mint az első kiadás Előszavában már jelzi – a székelyekre vonatkozó tudományos irodalommal kapcsolatos elégedetlensége, egyet nem értése volt, amelynek ilyen végletesen adott hangot: „...jelen pillanatban a székelyek eredetéről, nyelvük eredetéről nem állíthatunk tiszta meggyőződéssel semmit. Az égvilágon semmit.” (6) Úgy gondolta, nem is alaptalanul, a székely szavak, a székely nyelvjárás vizsgálata közelebb viheti a titkok megfejtéséhez. Egy, inkább a 19. századra (Krizára, Pesty Frigyesre, Szinnyeire) jellemző módszerhez folyamodott a 21. század eszközeivel: a nyilvánossághoz fordult az internet és a sajtó segítségével, székely szavak gyűjtésére buzdított. Ezt utólag a székely nyelvi közösség tesztelésének is tekinthetjük: érdeklie a mai kor emberét a nyelvjárás, a nyelv és a múlt? És a teszt eredménye várakozáson felüli volt. A szótár 2004-ben megjelent első kiadását egy internetes portálon és egy napilapban közzölt felhívásra beérkezett szavakból állította össze: „...az olvasók beküldték azokat a szavakat, amelyekről nyelvérzékük alapján úgy gondolták, hogy azok kizárólag a székely nyelvjárásra jellemzőek.” (10) Az első kiadás végén újra közzétette a felhívást: „Gyűjtsön ön is székely szavakat!” Erre

4 Kötelkedésnek tűnhet – mai divatos szóval kekeckedésnek –, ha olyasmit is szóvá teszek, hogy *magyaróstyúk 'császármadár'* neve mellett zárójelben egy növény, a szurokfű latin neve áll, kisbetűvel: *origanum vulgare*. Ez nyilván véletlen elírás.

újabb, több mint száz értékelhető gyűjtemény érkezett, köztük olyan is, amely több száz szót tartalmazott, olyanokat is kapott, amelyeket eddig senki nem szótározott. A régebbi és az újabb gyűjtés összedolgozásából állt össze az új szótár anyaga. A szerző köszönetképpen mindkét gyűjtés adatközlőinek teljes névsorát is közli. Voltak olyanok is, akik munkatársaivá váltak a szótárnak, közösségi oldalakon segítettek egy-egy szó jelentésének, területi használatának tisztázását, az ő nevük az illető szócikk alatt jelenik meg. Biztosak lehetünk benne, hogy ennek a gyakorlatilag folyamatossá vált közösségi diskurzusnak kellőképpen nem is értékelhető, kedvező hatása volt a nyelvjárás értékelésére, a beszélők attitűdjére saját nyelvváltozatuk iránt.

A módszerek persze voltak gyengéi és buktatói. Ezt leginkább Sántha Attila érezkelhette, amikor a beküldött adatokat értékelnie kellett, szótárrá kellett szerkesztenie. Ebben nem is tehetett mást: a magyar dialektológia legjelentősebb szótáraihoz és atlaszaihoz, a szakirodalomhoz folyamodott. A címszót és a jelentést, jelentéseket követően először mindig ezekre hivatkozik a szakirodalomban szokásos rövidítésekkel,⁵ csak ezt követi a saját gyűjtésű adat a forrás megjelölésével. Nyomtatott forrásait, mert ilyenek is voltak, mind felsorolja abban a jegyzékben, amely az általa használt szakirodalmat is tartalmazza. Úgy látom leginkább a magam dolgaiból, hogy az egyes szócikkekben több mindenre hivatkozik, ami ide nem került be. Leginkább a Murádin László munkáit hiányolom (az RMNYA természetesen benne van), ugyanis ebben a témában – a székely szavakat is beleértve – ő írta a legtöbb tanulmányt az elmúlt több mint fél évszázadban. Nem lett volna nehéz tájékozódni, mivel a korábbi, folyóiratokban megjelent fontos, éppen a szókincsre vonatkozó tanulmányai 2010-ben önálló kötetben is megjelentek (*Erdélyi magyar nyelvöldrajz*. Europrint, Nagyvárad).⁶

5 A rendszeresen hivatkozott standard forrásai: a *Magyar tájszótár*, az *Új magyar tájszótár*, a *Székely nyelvöldrajzi szótár*, az *Erdélyi magyar szótörténeti tár*, a *moldvai magyar tájnyelv szótára I/1.* kötete. Hivatkozik továbbá forrásként, nyomtatásban megjelent székely szógyűjteményekre, a *Romániai magyar nyelvjárások atlaszára*, etimológiákban a *Czuczor-Fogarasi*ra, a *Magyar nyelv történeti-etimológiai szótárára*, sőt a még szerkesztés alatt lévő *Új magyar etimológiai szótárra* is.

6 Egy-két szócikkben van hivatkozás Murádin Lászlóra a kolozsvári *Szabadságban* megjelent cikkei alapján, ezekre az interneten található rá a szerző.

A székely szavakat földrajzilag is be kell határolni: ki és hol használja őket? A válasz egyszerűnek tűnik: a székely tájszavakat a székely nyelvjárást beszélő székely(földi) nyelvközösség használja. De már az előzőekben láttuk, hogy a helyzet mégis jóval bonyolultabb (de nem annyira bonyolult, mint a szerző láttatja). A bonyolultságot az okozza, hogy a szavak is mozognak, a beszélők is mozognak, igaz, nem egymástól függetlenül: a szavakat a beszélők viszik magukkal. A középkorban a székelység, a székelység csoportjai szervezett katonai népességként vonultak, települtek egyik helyről a másikra, vitték magukkal sajátos beszédmódjukat, az újkor több időszakában a földönfutóvá vált Ábelek, sok ezren, nemcsak Moldvába és Kolozsvárra jutottak el, hanem Amerikába is, napjainkban pedig elég, ha a székely nyelvjárás „feljut” az internetre, máris elérhetővé válik bárki számára. Az elsődleges kérdés valóban az, hogy hol élnek ma székely nyelvjárást beszélő nyelvi közösségek. Az első számbavétel nem nehéz: a viszonylag pontosan körülhatárolható székely nyelvjárás területén és a hozzá kapcsolódó peremrégiókban, nyelvjárásszigeteken. Nem fölösleges azonban hangsúlyozni, hogy maga a székely nyelvjárás sem egységes: belső tagolódását jól ismerjük a nyelvföldrajzi vizsgálatok alapján, és nyelvészeti szempontból az sem vitás, hogy ezek a feltűnő belső különbségek (ö-zés, diftongizálás stb.) nem itt jöttek létre, ezek megvoltak már a székelyek itteni megtelepedésekor.⁷

A székely nyelvjárás, ahogy a szerző is látja, valóban kiterjed a moldvai magyarokra is, akiknek nagyobb része szintén székely eredetű (a gyűjtésnek és a szótárnak viszont rájuk nem kellett kiterjednie, az ő nyelvváltozatuk szótárát én szerkesztettem), és kiterjed a bukovinai székelyekre, akik többszöri áttelepítéssel szétszóródtak a magyar és a távolabbi világban (a bukovinaiak érdekesnek ígérkező szótárát Fazekas Tiborc nyelvész kollégánk kezdte el megszerkeszteni, lévén maga is bukovinai székely). A gond azokkal a régiókkal, magyar nyelvi közösségekkel van, amelyeket az eredettudat alapján tekint székelyeknek Sántha Attila. Mellőzi azt a nyilvánvaló, közismert tényt, hogy

7 Az egyes településeknek a belső tagolódás szerinti besorolása megtalálható közös munkánk függelékeként (Márton Gyula – Péntek János – Vőó István: *A magyar nyelvjárások román kölcsönszavai*). Ezt a helységnév-jegyzéket, amelyet annak idején magam állítottam össze, adatai lokalizálásában is jobban kihasználhatta volna a szerző.

Erdélynek két karakterisztikus nyelvjárása van: a székely és a mezőségi. A mezőségi volt véleményem szerint az archaikusabb, a nagyobb kiterjedésű, de szerencsétlenségére beszélői jobbágyok voltak, leltári tárgyak a föld népeként a feudális vármegyei részen. Főképpen ez okozta a vesztét. Abban a tanulmányomban, amelyben a romániai magyar nyelv- és nyelvjárászigeteket vettem számba eredetükre és mai helyzetükre kiterjedő elemzéssel, úgy gondolom, a nyelvöldrajzi tények alapján meggyőzően igazoltam, hogy sem a Déva környéki református falvak (a bukovinai székely Csernakeresztúr kivételével), sem a Fekete-Körös völgyiek nem székelyek, nyelvi kapcsolataik határozottan a Belső-Mezőség felé mutatnak. Ezen nem változtat az sem, hogy székely eredettudatuk van, és az sem, hogy mi volt róluk a véleménye Györfly Istvánnak. Meg kellene alaposabban vizsgálni, mi ennek az eredettudatnak a forrása. Véleményem szerint úgy alakulhatott ki, hogy hosszú időn át az volt a feltételezés, hogy Erdélyben minden, ami archaikus vagy sajátos, az csak székely lehet. És vonzó is volt a székely mítosz, a székely büszkeség. A belső-erdélyi magyar jobbágyközösségeknek nem volt mire büszkének lenniük. A székely mítoszból saját értelmiségük révén megteremtették saját székely mítoszukat.⁸ Az egészen távoli székely nyomoknak pedig bizonyára egészen más okai vannak, azokat a történelemben kell keresni. Az már nem az eredettudat, hanem az eredet kérdése. De a nyomok és a távolabbi összefüggések, amelyekről a történelemtudomány is tud, csak akkor bizonyító értékűek, ha a szóföldrajz és szótörténet tényei összhangban vannak a nyelvöldrajz és a nyelvtörténet egyéb tényeivel (a nyelvi rendszer egészével). A vélemények abban oszlanak meg, hogy ezek a nyomok honnan vezetnek hová. De ebbe a vitába én itt nem kívánok belebocsátkozni.

A tájszótárak általában nem foglalkoznak a szavak eredetével, ezt nem tekintik feladatuknak. Sántha Attila számára azonban ez fontos volt, azt mondja, hogy szótára a tájszótár és az etimológiai szótár határán helyezkedik el (noha ő sem tárgyalja minden szó eredetét). A szótárnak ez az öszvérjellege mégsem csökkenti, hanem inkább növeli az értékét. Még akkor is, ha tudjuk, hogy a szavak vizsgálatának

8 Paradoxális a hétfalusiak esete: ők saját, valóságos székely voltak a mitikus csángó léttel cserélték föl.

ez az egyik legkényesebb, legnagyobb szaktudást igénylő területe, ebben lehet leginkább tévedni. Ez nem is jelenti, nem is jelentheti azt, hogy a szerző minden etimológiai magyarázata helytálló. De akkor is figyelni kell rá, sőt leginkább akkor, ha egészen mást mond egy szóról, mint ami közhasználatú szakszótárainkban olvasható róla. Nem ritka ugyanis, hogy egy céhen kívüli, különösen egy nyelvileg különös érzékenységgű költő olyan összefüggéseket is meglát, ami eddig nem volt nyilvánvaló.

Fontosnak tartom Sántha Attila alaptételét a szavak eredetével kapcsolatban: „A legfontosabb tanulság, ami levonható a székely szavak eredetének vizsgálatában: a székelyek ott voltak a magyar nyelv születésénél, és eredetileg is magyar nyelvet beszéltek. Számtalan, általánosan vett magyar szónak az eredetét a székely nyelvjárás vizsgálatából tudhatjuk meg.” Ez nem jelenti azt, hogy ne lennének akár sajátos jövevényszók is a székely szavak között, átvételek a környező nyelvekből, a románból is (nagyon régiak és egészen újak). A lényeg azonban az – több, még mindig forgalomban lévő hipotézissel szemben –, hogy a székelyek nem nyelvcserevel lettek magyar nyelvűek. Azt is tudjuk, és a szótár nagyon sok esetben ezt újra vagy újabb példákkal igazolja, hogy archaikus peremnyelvjárásként a székely különösen fontos forrása a nyelvtörténetnek is.

A bevezető részben a szerző viszonylag részletesen tárgyalja a székely szavak eredet szerinti rétegeit, három kategóriában. Elsőként éppen a megőrzött régiségekre (eredeti elemekre) említ példákat, másodikként pedig a gyermeknyelvi eredetűekre. Ez utóbbiak lennének azok, amelyeket belső keletkezésűeknek tekint a nyelvész. Nem egészen érthető, miért nem hivatkozik ebben a csoportban a szótárban talán legbővebben adatolt, szintén a szókészlet képlékeny és kreatív részéhez tartozó hangutánzó és hangfestő szavakra, az indulatszavakra stb.

A jövevényszavak közül indokoltan nagy teret szentel a szláv eredetűeknek: a székely (és a hozzá kapcsolódó moldvai magyar) a legkeletibb magyar nyelvjárás, areálisan (nyelvileg és kulturálisan) nyugat és kelet határán. A bonyodalmat a szláv hatással kapcsolatban részben az okozza, hogy a székelyben és még keletebbre, a moldvaiban, a szlavizmusok keverednek a romanizmusokkal, gyakran román közvetítésűek. Azt pedig szintén nem könnyű némelykor eldönteni, hogy

egy-egy szláv eredetű szó a sokféle környező szláv nyelv közül melyikből került át a magyarba vagy éppen a székelybe. Nyilván leginkább azokból, amelyekkel adott történelmi korszakokban közvetlenül érintkeztek. Ezen az alapon indokolt, hogy a szerző pl. a ruszinra és az ukránra tereli a figyelmet, a balkáni térségből a bolgárra. Az ezekkel kapcsolatos, gyakran polemizáló okfejtéseinek megítélése a szlavistákra tartozik, az ő figyelmükbe ajánlom.

Nem utólagos neheztelésként teszem meg azt az észrevételt, hogy a román szavakkal kapcsolatban lényegesen többet meríthetett volna az előbbieken már említett munkánkból, *A magyar nyelvjárások román kölcsönszavaiból*. Szinte kizárólag Bakos Ferenc egyébként valóban kitűnő munkájára hivatkozik (*A magyar szókészlet román elemeinek története*), pedig a szavak bőséges és pontos adatolásában, lokalizálásában, a román nyelvjárási megfelelők pontosságában több fogódzót talált volna a mi szótárunkban, mint Bakosnál. Említhetem a mi szótárunkból példaként a *bernyéc*, *bernéc* bőséges adatolását és a pontos román megfelelőket: *bărneț*, *bîrnieț*.

Az egyes szavakat bemutató, tárgyaló szócikkek tartalma az eddigiekből is bizonyára kikövetkeztethető. Az is, amit korábban is hangsúlyoztam, hogy a szövegekkel és a megterhelő rövidítések mellőzésével a szerző mindent megtett, hogy olvasmányos legyen a szótár. Mégsem árt közelebről is szemügyre venni, hogyan épülnek föl szerkezetileg ezek a szócikkek. A szócikkek címszava lehet egyszerű vagy összetett szó, lehet állandósult szókapcsolat vagy kifejezés, pl. *azsag*, *elazsagol*, *azsagonjáró*, *azsagonjáró boszorkány*. Az ilyeneket, amelyek egy alapszóhoz kapcsolódnak, egy szócsaládhoz tartoznak, együtt tárgyalja, bokrosítja. Az ilyen értelemben vett szócsaládnak az olyan elemei, amelyek betűrend szerint máshova tartoznak, a betűrend szerinti helyükön a megfelelő címszóra utaló jellel látja el. Ennek a szócsaládos bokrosításnak nincsenek pontos szabályai, annak sem, milyen alapon emeli ki a szótári alakot (a címszót) a szóalakok sokaságából. Pl. egy címszóhoz sorolja ezeket: *borsgomba*, *borsosgomba*, *borsógomba*, *borsikagomba*, és három jelentést társít ehhez a négy névhez. Megnyugtatóbb lett volna, ha ezeket mind önálló szavakként (nevekként) vette volna föl a szótárba, mindegyiket a hozzá kapcsolódó jelentéssel. A hozzájuk kapcsolódó szövegből egyedül a csernátoni borsgomba ottani 'piruló galóca' jelentése derül ki. Rögtön utánuk, tőlük függetlenül, szócsalád-

ként következnek aztán a *borsika* és a *borsikás*. Egy másik példa: szócsaládként együtt szerepel a *bagzás*, *bagzik*, *mezbagzik*, külön, önálló szócikkkel, saját betűrendi helyén a *baklat* és a *bakalódik*, a *bagbúzvackora* büzzel bokrosítva. Nem látom a logikáját annak, miért nem szerepelnek együtt, bokrosítva a *bikkalma*, *bikkgébe* és a *bükfej*-jel jelölt szócsalád: *bikkfajfejű*, *bükfej*, *bükfejes*, miközben a *bikk(fa)* teljesen hiányzik a szótárból.⁹ És még kevésbé találok meggyőzőnek az ilyen szavak bokrosítását, egy feltételezett közös etimológia alapján a *BUROS* „gyök” alatt: *borzontos*, *burgus*, *burkos*, *burkus*, *burszuk*, *burus*, *burszukán*, *burtukos*, *burzukos*, *buszuk*.

A szakmabeliek jogosan fogják hiányolni az adatok fonetikai jelölését. Noha magam is úgy gondolom, hogy egy szótár nem azért és nem úgy készül, hogy adatai alapján vizsgálni lehessen a nyelvjárás hangtanát: a szótárban ennél sokkal fontosabb a jelentés, a szó mondatbeli, szövegbeli kontextusa, további származékai és összetételei, mégis ebben a szótárban az ezzel kapcsolatos elvárás minimuma sem valósul meg. A gyűjtés módja miatt ebben az esetben ennek nem is volt meg az alapja. Leginkább a magánhangzó-változatok jelölése hiányzik, a székely nyelvjárásra annyira jellemző *e* hangoké, esetenként az *ö* jelölése, a diftongusoké vagy éppen a rövid magánhangzóké.

Ha a címszóhoz több jelentés társul, ezek megszámozva követik egymást. Az egyes jelentéseket igazoló, megvilágító, magyarázó szövegek szintén a számozásuk alapján kapcsolódnak a megfelelő jelentéshez. Mint már szó volt róla, ezek nagyon sokféle forrásból származnak, a nyelvtörténet különböző korszakaiból, tartalmuk, műfajuk is nagyon változatos. Vannak idézetek a Münchener Kódexből, Mikes Kelemen leveleiből, Orbán Balázstól, sokféle irodalmi termékből, újságszövegekből, néprajzi és más lexikonokból, mese-, ballada- és más népköltészeti szövegekből, gyakran pl. Benedek Elektől, továbbá székely nyelvparódiákból. Leggyakoribbak és legfontosabbak talán mégis a „külső”

9 Ez is jelzi az esetlegességét annak, hogy a szótár „adatközlői” éppen mit tekintettek fontosnak, mit nem. Más vonatkozásban szintén ilyesmit jelez az, hogy a *kullancs* nevéként bekerült a szótárba Csíkszentdomokosról a *barakovács*, az viszont sehonnan nem került felszínre, hogy legalábbis Felső-Háromszéken maga a *kovács* a *kullancs* neve. Szintén Csíkból került be a szótárba a henyé boroszlán nevéként a *cserevirág*, nem találok viszont ugyanennek a növénynek az udvarhelyszéki *ramocsavirág* nevét (mindkettőnek az az érdekessége is megvan, hogy a helyről nevezték el, ahol nőnek).

munkatársak szövegei, ezek közül is különösen azok, amelyeknek néprajzi vonatkozásuk van. Ezek a székely szavak ugyanis a székely hagyomány és a mai népi élet, népi kultúra kulcsfogalmait jelölhetik. Példaként a 'zsémbes, házsártos, vénasszony, boszorkány' jelentésű, külön címszóként szereplő *borsószalmába való* kifejezés magyarázatát idézem (az adat Kristály Tibortól származik, Csíkszentdomokosról): „A szó egyértelműen a régi boszorkányégetés emlékét őrzi. Kérdezgettem a régieket, hogy miért éppen borsószalmában kellene azt a szipirtyót megégetni. Azt a furcsa választ kaptam, hogy a borsószalma úgy ég, mint a zsír, miközben úgy ropog, mint a gépfegyver.”

A legtöbb szótár munkaeszköz: valamit keresünk benne, informálódunk belőle. Sántha Attila szótára más, lényegesen több ennél: irodalom is, a szerző stílusa és alkata révén izgalmas olvasmány. Nem tudom, hogyan érzi ő maga: csökkent-e az elégedetlensége, sikerült-e nyelvi tényekkel alátámasztva más megvilágításba helyeznie a székelek és nyelvük eredetét? Számomra életemnek a moldvai szótárra fordított közel két évtizedét leginkább ez igazolja: úgy érzem, a csángókkal kapcsolatos legfontosabb kérdésekre tudom a választ. Ezeket a válaszokat néhány tanulmányban is megírtam. Azt egyikünk sem mondhatja, hogy mindenkit meggyőztünk. De legalább vitákat provokálunk, és a mai világban ez is nagy dolog.

Rólam azonban feltételezhető, és ezt Attila sem veszi rossz néven, hogy engem kevésbé izgatnak az eredet kérdései, sokkal inkább az, hogy mi van, mi történik most az erdélyi magyar nyelvvel, a székellyel is, a moldvaival is. Mert az erdélyi magyar nyelvnek – mint a történelemben is – a székely nyelvjárás fontos része, állandó forrása. A *Bühnagy szótár* – azzal, ahogy készült, és azzal, ami benne van – abban rendkívüli jelentőségű, hogy a székelyt nem mint reliktumot állítja elénk, hanem mai élő voltában, ugyanazzal a folyamatosan megmutatkozó teremtő erővel, amely mindig jellemző volt rá. Láttuk néha, hogy a mai erdélyi tollforgatók nem idegenkednek a nyelvjárásuktól, de ilyen dimenzióra, ilyen változatosságra nem gondolhattunk. Ez mindenképpen biztató, mert a nyelvmegtartásban, a nyelvben való megmaradásban a nyelvjárás az utolsó menedék. A szótár ebben maradéktalanul teljesíti azt a szándékot, amelyet Sántha Attila a

fülszövegben fogalmaz meg: „Azt akartam, hogy az a hihetetlen nyelvi gazdagság, már-már filmekre jellemző képszerűség, mely a székely nyelvjárások sajátja, élő maradjon egy olyan korban is, amelyben a televízió, a rádió standard magyarja úgy nyírja ki a helyi sajátosságokat, hogy nem marad utána más, csak por és hamu.”

Sükői asszony

Zsidó Ferenc

A KULCSSZÓ: IDŐ

Az erdőszentgyörgyi születésű (1945), jelenleg Gyergyószentmiklóson élő Györffi Kálmán egy ideje el van tűnve az irodalmi életből, pedig az 1970–80-as évek nagy reménysége volt, az erdélyi prózanyelv megújítójaként ünnepezték, kiemelve sajátos időkezelését és lényeglátását.

1990 után azonban jószerével nem írt; a pályatárs Gálfalvi György úgy próbálta életben tartani az olvasói érdeklődést, hogy 2001-ben összeállított egy válogatáskönyvet *Ne üldözz, Hermann!* címmel, az elhallgatást ez azonban csak részben tudta kompenzálni. Most egy újabb gesztussal bekerült a székely irodalmi értéktárba: a *Válogatott novellák* kis ízelítő az immáron lezártnak tekinthető (?) életműből¹.

Jelen válogatáskötet alapját három novelláskönyv képezi: az 1973-ban megjelent *Csendes hétköznapiok*, az 1981-es *A nagy kórház*, és az 1987-es *Mézízű napjaink*. Györffi életműve volumenében nem nagy, a felsoroltakon kívül még két kisregénye van (*Házavatás, Ágnes*) és egy regénye: *Visszatekintő*.

Debütkötetére KISZ-díjat kapott, és nem véletlenül, ez a könyv egészen más úton indul el, mint amit az akkori szocreál irodalmi kánon kijelölt. Van itt Marcel Proust-i szubjektív időkezelés, emlékezetirodalom, és nulla heroizmus, inkább az esendő, lelkileg sebezhető kisember perspektívája érvényesül.

A *Csendes hétköznapiok* című novellát így hatja át az emlékezés nosztalgiája: „Azóta minden elsatnyult valahogy, kicsi lett a kert, apám is, anyám is összezsugorodott, semmi sem nő már akkorára”.

Az anyaság lényegét, a gyermekekért élés misztériumát így fogalmazza meg ugyanebben: „Mint valami eleven, soha nem gyógyuló sebeket hordozta anyám a mi örömeinket és fájdalmainkat, valahogy nagyobb örömeinké változtak benne az örömeink és nagyobb bánatokká

1 Györffi Kálmán: *Válogatott novellák*. Csíkszereda, 2017, Hargita Kiadóhivatal. (Székely Könyvtár 60.) Válogatta és szerkesztette: Lövétei Lázár László.

a fájdalmaink, így oldódott fel teljesen és tökéletesen az élete az életünkben”.

Györffi időkezelése tehát különleges, a szubjektíven érzékelt, hol összesűrűsödő, hol foszlányokra széthulló idő jelenik meg írásaiban, kinagyított pillanatokkal: „Mari térdel a linóleumon, a lábai megvastagodnak, a bőre megszírosodik, a haja megszürkül.”

Stílusához ugyanakkor az is szervesen hozzátartozik, hogy sok elemző, összegző jellegű, szentencia-szerű kijelentést tesz, narrátorként előtérbe lépve, ezek egy része telitalálat (főként amikor metaforikus szerkezetbe ágyazza a sommát), más része viszont inkább terheli a szöveget, a túlbeszéltség érzetét keltve: „...nagy szekereket, az egész életünket magunk után húzva, így keressük a boldogságot egymásban”; „az emberek képtelenek örülni a mások örömeinek, képtelenek megérteni a mások szenvedéseit”. Jól hangzó, mély és helyénvaló kinyilatkozás, de talán jobb lenne, ha az olvasóban fogalmazódna meg a leírt helyzet az elbeszélt történet hatására.

„A főtéren egy nyolctonnás tehergépkocsi szétlapított egy kiskutyát, de az embereknek nem maradt idejük meghallgatni a vonítását”. Az impresszionistákra jellemző felfokozott érzékenység, a sietős és érzéketlen világ elutasítása érhető tetten itt: úgy általában jellemző Györffi írásaira némi rezignáció, a művészsors (és mindenféle emberi sors) ellentmondásossága.

A *Játékaim* című novellában még inkább csúcsra van járátva az emlékezéstechnikán alapuló egyéni időszerkesztés. Az apa kézbe kapja gyermekkori játékosdobozát, s ezzel elébe tolul egész gyermekora, minden lappangó emlék, élmény, benyomás. És sorjáznak a hívószavak és az újabb és újabb emlékek, maga a narráció azonban nem válik kuszává és öncélúvá (a szerző egészségesen megtartja a kispikái mű zárt kereteit).

A kötet legjobb elbeszélése az *Integetsz majd a túlsó partról*. Erős felütéssel indul: „A vékonycsontú, kíváncsi szemű fiú emlékezett rá. Kicsit megrettenve, kicsit idegenkedve, kicsit undorodva, de emlékezett.” Az idősíkok itt is keverednek, jelen és múlt egymásba csúszik. Megdöbbentő történet ez a fogyatékkal született, beszédhibás, ezért

kiközösített nagyfiúról, Attiláról: „Fotyillának hangzott ez mindenképpen a másik szájából, hiába igyekezett lassan, tagoltan kiejteni a nevét.”

Az énelbeszélő kisfiú kezdetben szintúgy idegenkedik Fotyillától, mint az összes többi iskolás (a szerző megdöbbenő erővel ábrázolja a gyermekekben megnyilatkozó, ösztönös gonoszságot), aztán mégis barátság alakul ki köztük. Talán azért, mert a kisfiú is kivert kutyának érzi magát, az ő esetében a családi légkör nem szeretetteljes: „Apám, tudod, rettenetesen elfoglalt ember. Csak éppen megnézi az ellenőrzőmet (...), utána pedig veszekednek anyával.” „Legszívesebben elszöknék otthonról.”

És tervezgetni kezdenek, naivan, gyermekien: „Ha mi ketten összefognánk”, „az óceánon túl”, de persze kétségek is vannak, és félelem. A kisfiú végül visszatáncol – ezzel csalódik önmagában és csalódást okoz a nagyfiúban is, és csak nézi árulóként, ahogy az elindul át a folyón, oda, ahol az álmait, azt az országot sejtí, ahol nem kell kövel verekednie az igazáért. A kisfiú egy szempillantás alatt meghasonlott koravénvá válik, megsejtve, hogy az az ország nem létezik.

Az *Elrohanásaim* című novella izgalmas és kényes témát boncolgat, sajnos kissé ezt is terhelik az aforizmák, például: „Úgy hordozza az ember a titkait, ahogy az idő viszi a múltat és a jövőt, mindig önmagában, szétszakíthatatlanul.” A kötet újabb üdítő írása a *Nagytakarítás*, amely továbbra is az idő és az emlékezés köré épül, de izgalmas a női énelbeszélő perspektívája, ettől különlegessé válik a narráció hangulata. A szöveg az „Én csak egy szegény asszony vagyok” kijelentés ritmikus ismétlésére épül, a főszereplő saját életében kutakodva próbál nagytakarítást végezni, az emlékeit elrendezni és megérteni, értelmezni. Ismét az idő tanúiként jelennek meg a tárgyak, melyeket az énelbeszélő azért gyűjt maga köré, „mintha így, ezekkel a többnyire haszontalan tárgyakkal akartam volna megőrizni a boldogságomat, vagyis a fiatalságomat”. Reménytelen kísérlet, bele kell törődni a feledésbe, a kérlelhetetlen idő múlásába: „csupa elfelejtett arc, csupa elfelejtett érzések, csupa elfelejtett álmok”. A hangulat balladás, kihagyásos, elhallgatásos, az érzelmi feszültség vibrál. Ahogy az énelbeszélő végez a lakás kitakarításával, úgy számol le életével is:

„ahogy a piszkos lé lebugyborékol a lefolyóban, ha ezt összehasonlítom az életemmel...”

A *Mézízű napjaink* már az érett szerzőt mutatja, e novella kimondottan modernnek hathatott a maga idején, mivel a kommunista cenzúrárt és a megrendelt párt-művészetet is jól (és körmönfontan!) megfricskázta, egyértelműen nagy ovációval fogadhatták – és az idő nem fordult ki alóla, üde és lendületes történet ez a fiatalságról, a lángoló szerelemről, illetve ezzel párhuzamosan egy kiürült, megfakult kapcsolatról. „Rosszkedvűen nézett a férfi a felesége után, szinte kínlódba próbálta magában felidézni azokat az időket, amikor még kedvesnek, szépnek látta, történetkékre és jelenetekre próbált visszaemlékezni, olyanokra, amelyek velük estek meg, de ezeket a dolgokat ugyancsak elfedte már a feledés.” Az írás sommája az a nosztaligus-keserű megállapítás, hogy a szerelmi boldogság a fiatalok kiváltsága, az ifjúság elmúlásával kötelezően érkezik az elfásulás, az érzelmi üresség: „olyan szavakat mondtak egymásnak, amelyekre mi, felnőttek már nem is emlékszünk, amelyekre csak legyinteni szoktunk: csacsiság!, gyerekség!”

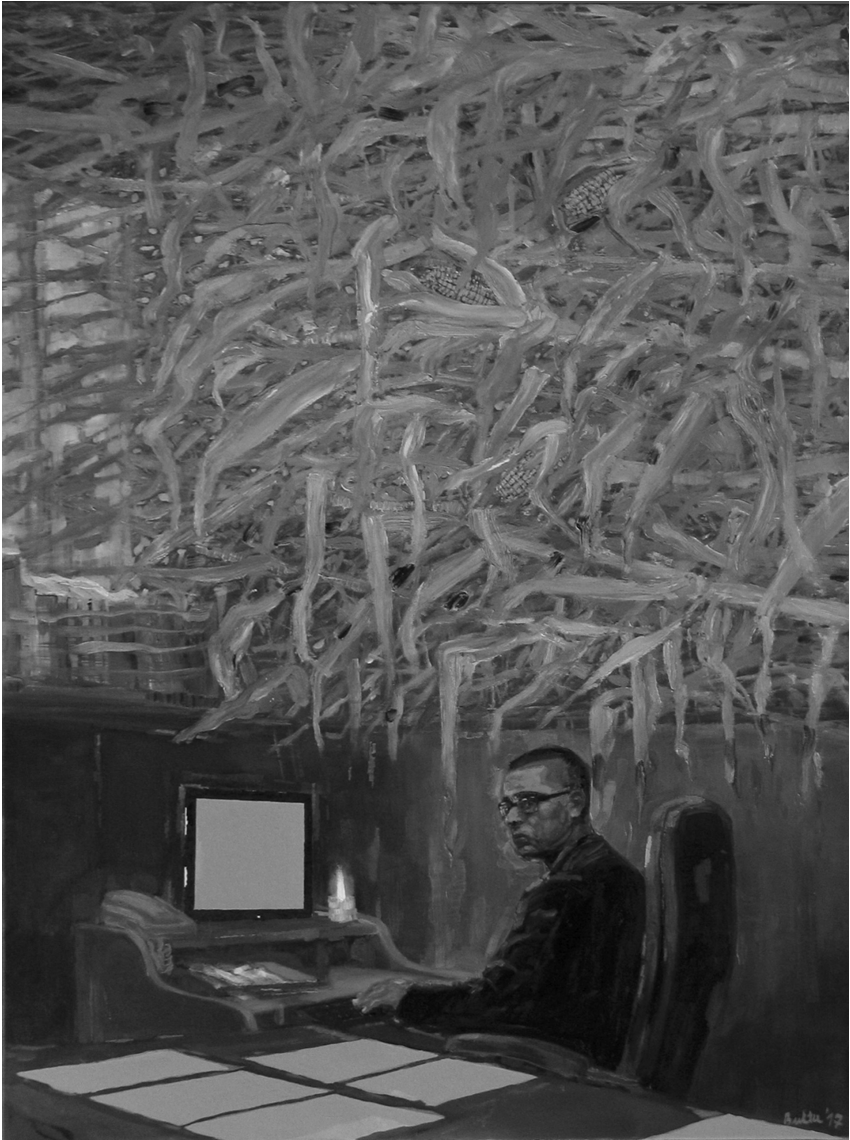
A kötet legmélyebb, legmegdöbbentőbb és legterjedelmesebb írása: *Az otromba férfiak magányossága*. Igazából nem novella, inkább elbeszélés, de a témában egyértelműen benne van egy regény ígérete is. A témamegjelölő cím nagyon pontosan jelzi, miről-kiről lesz szó: a (lelki vagy testi) otrombaságuk miatt párjuk által ejtett, megcsalt, kisémmizett férfiakról. A történet középpontjában egy egyedi eset főbb mozzanatai sorjáznak, de az általánosítás igényével, épp ezért a narráció többes szám első személyű, mi-beszéd: „mi otromba és magányos férfiak...” E „vén, magányos szivarok” társaságát úgy ábrázolja, hogy olykor összeülnek egy kerthelyiségben egy sör mellett, és csak mondják a magukét, kibeszélik sérelmeiket: „az nem azért van, mert engem érdekel, amit te mondasz, vagy minket érdekel, amit ő mond, mit is mondhatna, minket az már egyáltalán nem érdekel, csak éppen hagyjuk, hogy beszéljen, ha jólesik neki.” Mert: „nekünk, magányos férfiakkal már nincsenek gondolataink, nekünk már csak rögeszméink vannak”. Például, hogy nem ők rontották el, ők csak áldozatok. Mert a dolgok általában maguktól romlanak el. Egy félresikerült házasság emlékképei jelennek meg, a házasság maga a tél, van, aki eleve

sikertelenségre van predesztinálva, van, akinek a csókos ütközetek helyett jobb a szelid magány. Az elbeszélést ezen a ponton egyre inkább eluralja a líraiság, például a madár-metafora kifejtése révén (a szerelem madarai elrepülnek, helyettük csak csókák maradnak). Aztán ismét a naturalista leírások mélységei következnek: „hogyan lehet foghíjas, nikotintól bűdös szájjal kiejteni ezt: szerelem”. Az egyes szám első személyű elbeszélő még most, az emlékezés perspektívájából sem érti, hogy történhetett, hogy „minden érthető és magyarázható ok nélkül idegenné váltam”, hogy az egymásra hangoltságot miért váltotta fel az elutasítás, az undor. Némi önsajnálattal állapítja meg, hogy nincsenek kegyetlenebbek, mint azok a nők, akik úgy érzik, találtak valakit, aki hozzájuk illő, férjük pedig már csak teher, s ezért hozzávágják, hogy: „a két gyerek még nem ok arra, hogy mindörökké tönkretegyem magam...”

A záró rész a teljes reménytelenség, rezignáció állapotát rögzíti: „milyen nagyszerű dolog ülni egy kihalt tömbházlakásban, és várni a semmit” (...) „egyedül, akár a sarki fény”.

Érdekes lehetne utánaolvasni – bár a művek és a műélvezet szempontjából nincs jelentősége –, hogy mennyi a saját élmény, az életrajzra utaló elem ezekben a novellákban. Mert mintha saját magáról (is) írta Györffi, annyira mély, annyira empátikus. És mintha Lövetei László szerkesztői koncepciója is erre játszana rá, ilyen értelemben teljes képet nyújtva.

A kötet egyébként csupán százötven oldal: talán lehetett volna gazdagabb is a válogatás, mert úgy érezzük, kevés ez a jóból, szívesen olvasnánk még; ugyanakkor van egy kis billegés is, kellene még egy-két telitalálat a teljesen pozitív összképhez. Így marad a régi Györffi-kötetek könyvtárban/antikváriumban való felkutatása, és a (talán) megválaszolhatatlan kérdés: miért nem ír többé, akinek ilyen jól megy/ment?!

Falusi jegyző lefoglalt kukoricával

Györffi Kálmán

„PÁLYÁM” „EMLÉKEZETE”?

– Válaszkísérletek Lövétei Lázár László kérdéseire –

Magyarázzuk meg a címet? Mi sem egyszerűbb. A kérdőjel egy nyugodt, kicsit gunyoros (találjunk ki ide egy új szót, mondjuk: öngunyoros), de mindenképpen „reznált” félmosolyt jelent. A pályám azért került idézőjelek közé, mert ez nem volt „pálya”. Csak „félpálya”... Vagy még annyi sem... E pillanatban majdnem hetvennégy éves vagyok, lehet számolni... Úgy 1989 karácsonya környékén hagytam abba az „irodalmi” tevékenységet, bár akkor még nem sejtettem, odapillantok a tévére, éppen zajlik a román népnek rendezett „kirakatper”, a „karácsonyi ajándék” (nem viccelek, napokig így nevezték), a kirakatpert kirakatítélet követi, majd a kirakatbírók kirakat-végrehajtókká nemesülnek és kitömik ólommal a lekötözött kezű, általuk pár hete még egekig dicsért házaspárt...

Tehát a „pályám” csak félpálya, az emlékezetem pedig nem szépítette meg ezt a félpályát. Éppen csak elfogadom: ennyi volt az enyém, ilyen volt az enyém. (Azt mondta úgy ’86 táján az általam félistenként tisztelt és alázatosan szeretett Székely János – van úgy tíz-tizenöt ilyen ember az „emlékezetemben” –, eléggé fáradt hangon: „Jegyezze meg, maga most olyan negyven körüli, mindent, amit meg akar írni, írja meg úgy hatvan-hatvanöt éves koráig, mert utána már kín lesz az írás...” És milyen igaza volt János Úrnak, hatvanöt után az ember – én – már inkább csak azzal foglalkozik: milyen pár szó kerüljön a fejfámra. Itt tartok: „GY. K. Élt 7... évet. És ebbe mások is behaltak már...” Ennyi lenne, hogy tetszik?)

A fentieket végigolvasva máris adódik egy kérdés: ha jó ideje abbahagytam az „írói tevékenységet”, akkor mi a fenéért nyűgölöm ide ezeket a sorokat?

Elmondom. Tavaly nyáron kaptam egy levelet New Yorkból, hanyatt is estem tőle, mert bár néhány tanítványom, sőt: vagy két „barátnőm” is él Ámerikában, de levelet egyiktől sem kaptam; erre kiderül, hogy ez a barátságos Lövétei Lázár László „nyücityban” nyaral, a 42.

emeleten, és a rázúduló élmény hatására már sikerült is egy *haikut* megírnia (tudják, mi a haiku? Hát az egy igencsak rövid japán költemény, tudták ezek a ferdeszeműek, hogy a vers nem rétestészta...); de hadd idézzem LLLacit: „*Íme néhány kérdés... igyekeztem mindent belesűríteni ezekbe a kérdésekbe. Ne fogd vissza magad, írj részletesen mindenről...!!!*”

Na, így könnyű, gondoltam. Én itt, a 42. emeleten írok egy haikut, te meg ott, Gyergyóban, a földszinten ne fogd vissza magad! Időd van, kedved van, imádsz beszélni magadról a te korodban: „Ha időváltozás, akkor a hátam..., ha melegfront, akkor a fejem és a csuklóim..., de ha nincs front, akkor éjszakánként fiatal nővel álmodom, a múltkor például Gina Lollobrigidával voltam, tudja még valaki, hogy ki volt ez a hölgy...?”

És mindezek után térjünk rá a kérdésekre.

Amit tudni kell: a Székely Könyvtár sorozatban megjelent egy kötetem, ennek szerkesztője, gondozója volt Lövétei Lázár László. Hol is találkozhattunk volna máshol, mint a gyergyószentmiklósi Lázár panzióban, ahol elmondta: „Azért válogattam éppen ezeket a novellákat, mert egyfajta önéletrajziséget olvastam ki belőlük.”

Nem ez a lényeg!

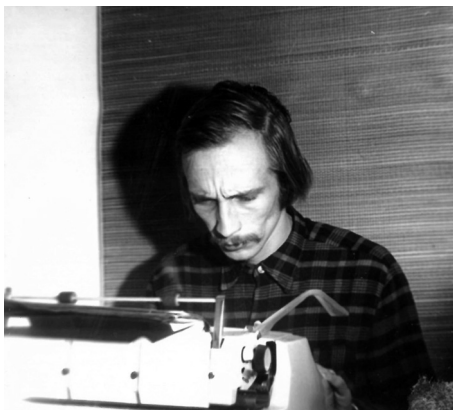
A lényeg az: odajött, megkeresett, kíváncsi volt a véleményemre, emberszámba vett.

Megmagyarázom... Valamikor az „ántivilágban” megjelent egy könyvem: *A nagy kórház*. Nem hiszik el, „csúcsteljesítményre” próbáltam csavarni magam... Domokos Géza (figyeljenek, ez már kettő!) behív a „nagyházba”, és azt mondja: „Beadtuk a kéziratot a cenzornak, de már eddig is akkora cécó volt körülötte, hogy szerintem a »kórházat« vissza fogják dobni...” Jaj, ne, mondtam, akkor nincs szükség könyvre. Nem értik? Domokos Géza emberszámba vett! Meg is ölelt. „Én is így gondoltam”, mondta.

És jöttek a „demokrácia” évei... Tisztázzuk: akkor már olvastuk/tudtuk, hogy a „Gutenberg-galaxisnak” vége. A nyugati országok író nagyságai szép lassan kihaltak vagy elhallgattak... A nyolcvanas évek közepéig még számon tartottam a Nobel-díjasokat, ez Szolzsenyicinnel nálam véget ért... (Ne füllentsek! Egy nagy „román” Nobel-díjas

könyveit azért hatalmas irigységgel végigolvastam, úgy hívják: *Herta Müller*. Az irigységről esetleg később!)

Azt is tudtam – három év műépítészeti technikum után –, hogy a gazdag nyugati, „művelt” középosztály „könyvtár”-szobájában (státusszimbólum!) könyvgerinccel vannak kitapétázva a falak-ajtók, s ha kinyitod, van mögötte egy óriástévé, egy bárszekrény, esetleg egy bíborvörös óriásheverő – gumi-babával...

Akkor még írtam, akkor még hittem

Hát, mit mondjak, nem értek váratlanul a „demokrácia” évei... De arra nem számítottam, hogy minden ellen, ami – nehezen kikínlódott – világfelfogásom, emberfelfogásom és magyarságfelfogásom volt, nemcsak frontális, hanem a legaljasabb és legolcsóbb hátbatámadás történik majd!

Tisztázzuk: nem a bőrömről van szó! Hanem arról, ami megfoghatatlan: a „lelkemről”! Volt egyfajta hitem az **EMBERFELETTIBEN** és annak törvényeiben, és volt egyfajta meggyőződéssem arról, hogy ezek a törvények felülírják a gyarlóságainkat.

A liberalizmus, pontosabban: a „liber”-alisták azt hirdetik: gyarló ember, szabad vagy. Szabadon gondolkozhatsz, beszélhetsz, cselekedhetsz... Gyarló ember, ebben az új világban minden gyarlóságodat szabadon és büszkén megélheted! Arról persze nem beszélnek, hogy már kisgyerekkorodban beindítják az agy mosást: „Mi majd megszabjuk, hogy miről mit gondold, miről mit higgyél, miről mi legyen a meggyőződésed...” Ehhez persze tönkre kell tenni a „templomot s az iskolát” és minden közösséget, a nemzettől a családig, a falut és annak közösségét, mint a történelmi múlt minden hasznos tapasztalatát és tudását őrző „hűségét”, hűséget a földhöz, a tánchoz, a nótához... (Lehetetlenné tesszük az életüket egyrészt, másrészt a fiatalságot berugdossuk a városokba „munkásosztálynak”, mondták régen, most „munkavállalónak” mondják..., ezzel aztán fellazul, felhígul, mosogatólé

lesz a „polgárság” is. Arról nem is akarok beszélni, ami az erdélyi városokkal történt az elmúlt száz év alatt.)

Elnézést kérek, elszaladt velem a ló... Visszatérek gyorsan a kérdésekhez. LL. László: „...azért válogattam éppen ezeket... mert egyfajta önéletrajziséget olvastam ki belőlük... kérlek, mesélj a gyermekkorodról, Marosvásárhelyről, arról, hogy létezett-e valóban »Fotyilla« (Attila) nevű barátod...?»

(Én: Hát ez a „novellairás” lényegére vonatkozik. Egy jó novella – szerintem – olyan, mint egy pazar svájci óra. Van egy rugója, ez hihetetlenül erős acél, ez a novellairó érzelmi kötődése a témájához..., van néhány fogaskereke, ezek megszelídítik a rugó erejét, ezek az író idevonatkozó emlékei emberekről, eseményekről, helyszínekről... és van egy hajszálrugó a hozzátartozó kis sétálóval, ennek a ketyegését halljuk, ez biztosítja, hogy az óra két napig egyenletesen járjon, itt találkozunk az író és az olvasó szíve: én ketyegek éjjel és nappal fáradhatatlanul, de figyelj, az időm – véges! És persze van az óramutató, és persze van a legfontosabb, az édes anyanyelv... És persze még száz meg száz dolog, de hát ezek az én marhaságaim...)

Önéletrajziség... Ezzel nagyon kell vigyázni, ilyen csak egyszer ír az ember, olyankor felmenti magát, mosdatja magát, meg nem történtté akarja magyarázni azt, amit elkövetett... Vagy éppen olyasmivel dicsekszik, ami nem igaz, de ezt addig kell ismételni, amíg maga is elhiszi... Mondtam: az órában az író emlékeinek TÖREDÉKEI! Nagyon kell vigyázni velük! Illusztráljuk: azt írtam a regényemben: „Erre elhallgattak hirtelen a nagy tér közepén, a szökőkút kávján körben ülő, kőből faragott, nagy testű békák, szájukban nyomását veszítette a vízszugár, lassan fordították el zöldre mázolt fejüket és a görbe utca felé néztek kidülledő kö-szemekkel.” Gondolkozzunk csak: nyilván, semmilyen mozgás nem valós. Ami valóság: a kör alakú medence padkáján ülő, fél méter hosszú, olajfestékkel zöldre mázolt kőbékák... Hogy a lassan száz évvé nemesülő marosvásárhelyi ortodox templom bejáratának méltó térépítészeti látványt nyújtson. Azelőtt a Bodor-féle zenélő kút állt ott, most már Avram Iancu lovasszobra tartja magasra a – valódi – nemzeti lobogót. Értsd: a lovasszobor bronzból van, a zászló: farúd, színes zászlóselyem. (Azért kíváncsi lennék, hogy az ortodox pápa fizeti-e, esetleg a vásárhelyi önkormányzat vagy a belügy,

a zászlócszerelő embert, mert a farúd ugyan bírja, de a zászlóselyem csak-csak kifakul a tűző nyári napsütésben...)

Na mindegy.

„...Marosvásárhely, Fotyilla...” – kérdezed. Hát, kedves Laci, a kisállomás mellett laktunk, a „turbina” partján. Ez egy beton közé szorított, kb. tíz méter széles és majdnem ilyen mély árok volt, a Kossuth utca végén egy turbinaházzal, ami el tudta látni az akkori Marosvásárhelyemet – bocsánat, Marosvásárhelyt – villanyárammal. A turbina tehát ingyenes villanyáramot termelt Marosvásárhelynek, de amivel az egykori polgármester és az őt körülvevő nagyszerű és lelkes szakemberek nem számolhattak: kiváló helyszíne és eszköze

lett annak az évi öt-hat vásárhelyi embernek, akik úgy döntöttek: „Ebből elegendem van, bocsáss meg, Uram, nem bírom tovább.” (Ha valaki öngyilkos lett, leengedték a turbinát, olyankor a gyerekek turkáltak a bokáig érő finom iszapban, miként az ásatások történései...) Na most: a kisállomáson túl vagy ötszáz méterre volt az iskola, ahol... az unatkozást elsajátítottam...

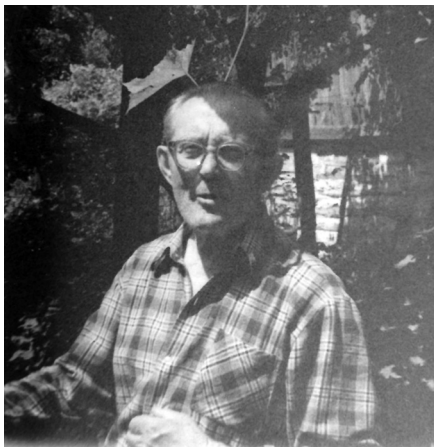
Ugyanis én Erdőszentgyörgyön születtem... Itt éltem majdnem ötéves koromig. Az ilyenféle állatnak, mint én, van egy átka: az élményei beleégnek a... fejébe – a CD- vagy DVD-fiúk tudják, miről beszélek –, kitörölhetetlenül.

Tehát: apámat Erdőszentgyörgyre helyezték tanítónak, albérletben laktunk egy nagyon szép kúriában, a főbérlet (tulajdonos) úgy hívták, hogy Tekintetes és Nemzetes SCHULLER úr – nekem bácsi. Nemigen emlékszem rá, a feleségére annál inkább: „Kálmánka, ha a törökönnyaimat még egyszer letöröd, Szőke néni mind a két kezedet letöri...” Szép házuk volt, mi a cselédlakást béreltük: egy szoba-konyha, és hetente kétszer egy tízvedres fadézsza forró vízzel...

Bodor kútja Marosvásárhelyen, háttérben a Vártemplommal

Apám Nagyenyeden végzett kántortanító volt. Hogy anyámat megszabadítsa tőlem, nagytakarításkor meg nagymosáskor, he-tente kétszer-háromszor magával vitt az iskolába, beültetett a legutolsó padba, előttem két üres pad, aztán kezdődött az osztály. Nos, apám nagyon szigorú tanító bácsi volt. Rettenetesen feldühítette, ha valaki nem figyelt, ha valaki helytelenkedett, ha valaki nem tanult... Elég későn jöttem rá a módszerére... – én voltam a rendtartás pedagógiai eszköze. Három-négyéves voltam, apám

*Édesapám a szőlőlugasban,
marosvásárhelyi házunk előtt*

az óra elején a kezembe nyomott egy kimustrált füzetet meg egy ceruzavéget, ezzel mondjuk öt percre lefoglaltam magam, aztán tíz percre figyeltem, ahogy kalligrafizálta a háromlábú fekete táblára az éppen tanulandó betűt, szótagot vagy számot, majd meguntam, elkezdtem izegni-mozogni, amíg valamelyik fiúcska vagy kislány hátra nem fordult, akkor annak számárfülete lehetett mutatni, arra nyelvet lehetett ölteni... és nem lehetett észrevenni, hogy apám ott áll mögöttem, a vonalzójával hatalmasat csap a padra és kivörösödve ordít: „A füleidet kitépem, helytelen kölyke, mindjárt felmosod az egész folyosót...”, és mindezt, hogy úgy mondjam, „fenyegető, kántori hangerővel”. Az osztály persze lapított, mint... nyuszi a fűben...

Hát istenem, ez is egyfajta pedagógia...

Nagyenyed dicséretére csak annyit: két könyve maradt rám a tanítóképzős éveiből: egy kisméretű biblia és egy nagyméretű Kodály: *Magyar népdalok szöveg- és partitúragyűjteménye*.

Ugorjunk: tizenhét éves vagyok, olvasom apám bibliáját, szép nyári vasárnap van, apám a másik karosszékekben olvas, éktelen röhögésben török ki, csorognak a könnyeim, apám feltolja a szemüvegét, megbotránkozik: „Ha jól látom – mondja –, a Bibliát olvasod, mondd meg nekem, melyik próféta könyvén lehet ilyen hülyén röhögni.” Összecsu-

kom a könyvet, átnyújtom: „Hát ezt neked kell kitalálni – gurgulázom két röhögés között –, fogadjunk, hogy nem fogod kitalálni!”

Beültettem a taplót a fülébe, gyanakodva lapozgatta a könyvet, én persze nem árultam el, hogy... egyet lapoztam a bibliájában... és ott állt gyöngybetűkkel a gerinc mellé beírva: *Györffy Kálmán* (ő még „y”-nal írta a nevét) – *bankár...* (Azt tudtam, hogy Nagyenyeden minden tanítási nap istentisztelettel kezdődött. Akkoriban apám velem egykorú – tehát kb. tizenhét éves – lehetett, márpedig ebben a korban a „mennyei milosztól” el-elkóborol a figyelme az embernek, például arrafelé, hogy mi is szeretnék lenni, ha felnövök... Hát csoda, hogy könnyesre röhögtem magam?)

Hát ezzel – mondanám – letudtam a szerkesztő úr egyik kérdését: „...meséj a novellák pedagógus apjáról”. De nem mondom. Inkább visszatérek Fotyillához. Aki nem volt osztálytársam, egy évvel felettem járt, talán harmadszor nyűtte a második osztályt. (Az ötvenes években még volt ilyesmi...) És aki pontosan annyira unta a második osztályt, mint én az elsőt... Ugyanis apám még Erdőszentgyörgyön elszörnyedve vette észre, hogy ez a mocsok kölyök négy-öt évesen megtanult írni-olvasni... Fotyilla – mai, modern, liberális nyelvhasználattal –: „más” volt. „Hátrányos helyzetű.” Eléggé el nem ítéhető, konzervatív nyelvhasználattal: enyhén génhibás... Ezért lett a novellám „pozitív” hőse. Egyetlen valós történetem van róla, de ez sohasem került „felhasználásra”: Attila családja a vásárhelyi közüzemek (akkoriban mindközönségesen: „a gázgyár”) területén, még a nagy háború előtt épített munkáslakások egyikében lakott, jártam egyszer náluk, jobb lakás volt, mint ahol én laktam... A gázgyár egyik épületében volt egy hatalmas, Weiss Manfréd-féle (?) hajómotor, ha igaz, összekapcsolva egy ugyancsak óriási dinamóval, ez volt a városka biztosítása arra az esetre, ha valami miatt kiesne a turbina vízierőműve... Az én Marosvásárhelyem ugyanis egy nagyon értelmesen megtervezett és megszer-

*Érettségizőként
Marosvásárhelyen*

vezett városka volt. Bernádynak köszönhetően! (Ő vajon hányadik az általam csodáltak közül?) Akár hiszik, akár nem, lelke volt, lehetett élni benne, lehetett létezni benne... Gyerekként! Felnőttként... Hát az már egy másik tál tészta...

Apai nagymamám egy Erdőszentgyörgyhöz közeli faluban lakott (Vadasd). Kicsi, madárszerű nénike (a drága)... Ahogy mondani szokták: a tyúkokkal kelt (nem igaz, két órával hamarabb) és a tyúkokkal feküdt (nem igaz, három órával később). Nagypáimat nem ismertem; kit a nagy háború, kit a könnyörtelen gondviselés vitt el..., nagyanyámra maradt hát negyvennegyvenöt katasztrális hold föld és erdőcske (azért írok „erdőcskét”, mert itt, Gyergyó környékén lassan én is hozzászoktam a nagyzoláshoz, nekem is csak az számít erdőnek, ahol megállok a fenyőfa alatt, elkezdek felfelé nézni, és amikor kattan a nyakcsigolyám, a fenyő hegye pedig elkezdi az eget karcolni, akkor azt suttogom: „Na mi van, Atyám? Megfeledeztél rólunk?”)...

Apai nagyanyám háza Vadasdon

Mindegy. Vagyis a negyven hold szántó, a három leányzó, apám és a karácsonykor küszöbön „felejtett” kisfiú rámaradt erre az ötven kilónyi nagymamámra...

Hogy szerettem... Pedig nagyon szigorú volt... (álarc?)...

.....
Na, itt pihentem pár napig... Ugyanis ha emlékezni kell, mindig ideges leszek. Így vagyok a történelemtudományokkal, a világmegváltó eszmékkel és az okos emberekkel is, akik mindig tudják, mit kell csinálni... a többieknek...

Van egy óriási baj: ezek az okos megmondó-emberek istentelenül elszaporodtak... Azelőtt ebben a hihetetlen „csoda-országban” csak egy volt. Egyetlenegy, a „Kárpátok Génusza”...

Aztán jöttek a „liberálisok”. Elvégre frankofónok vagyunk: „Liberté. Égalité...” Fogták a Bölcsek Kövét, apró darabokra törték, a nagyobb darabokat szétlopkodták, a közepeseket szétosztották a rokonok között, a bólogatóemberek között, a nyaliemberek között, az aprókat pedig két marokkal szórták – mint kukoricát a disznók közé – a tömegbe. „Fraternité”... Aki bírta, marta...

Becsületesen bevallom: nekem egy szilánk sem jutott a Bölcsek Kövéből.

Butább lettem, mint amilyen voltam...

Nem értem ezt a világot.

Körülöttem mindenki értette. Én nem.

Körülöttem mindenki lelkes (volt). Én nem (mármint – nem lelkesedtem).

Meg is rémültem: „Te Jóisten, Kálmán, NIHILISTA lettél?” (Akit érdekel, a cárizmus utolsó évtizedében keresgéljen!)

Hát nem. Csupán csak konzervatív voltam és vagyok, menthetetlenül. A Bölcsek Kövének szikrája sincs nálam, ezért a jövőről semmit sem tudok, a múlttól is csak annyit, amennyit megtapasztaltam. Ez pedig nem sok (és nem jó). Oda vezetett, hogy nem hiszek a „fejlődésben”... Pontosabban: nem hiszem, hogy jó irányba haladna a világ. És ha nem hiszek, akkor nem szabad „költőnek” lenni: „Én egész népemet fogom, nem középiskolás fokon, taní-tani...!” Most egy olyan valakit idéztem, aki viszont KÖLTŐ!

Lássuk csak:

Apai nagyanyám háza előtt volt egy kőasztal. Értsd, egy öles facsutkóra feltettek egy körformájú homokkővet (honnan bányászhaták?). A kőasztaltól pár lépésre volt a gémeskút, úgyhogy itt lehetett mosogatni, tyúkot-disznót trancsírozni – a „vezetékvíz” kéznél volt... A gémeskútban volt egy béka, de ez az ő baja, a kút mellett a vályú, oda járt a jószág inni... A vályú végén volt egy lyuk, abban egy kukoricacsutka... ez volt a mosdó. Az ember megengedte a csapatot (kihúzta a kukoricacsutkát) és már jött is a jéghideg víz reggel, késő délután pedig a meleg víz... Mit mondjak: összkomfort... És ha a gyerekmber (én) tévét akart nézni alkonyatkor, akkor a kerítésrésen keresztül megleste a szomszéd Piroskáját, ahogy megfürdött a szomszéd vályú végén... Színes adás, mi kell még...?

A nagykapu pontosan szemközt volt a csűrkapuval. A csűrkapu magas volt, a nagykapu alacsony, és mindig egy karóval volt kitémasztva. Mellette volt a kiskapu, ennek a zárja egy kb. másfél araszos lécdarabka volt, középen egy rozsdás szöggel – ez volt a zár! (Én is ilyenre „gyártottam” minden tyúkólam ajtaját...)

Na most: ha a ház ajtaján keresztbe volt téve a seprű, azt jelentette: „Nem vagyok itthon.” És volt ez 1950-ben...

Azt mondja nagymamám 1953 táján: „Kálmánka, te olyan okos vagy, most mondd meg nekem, milyen ember az, aki csizmával berúgja ezt a kiskaput?”

Gondolkozzunk csak... Magyar Autonóm Tartomány... Marosvásárhelyen legfennebb 5-10 százaléknyi román lakos... (Tehát a csizmát magyar ember viselte.)

Akkor már apám éppen abbahagyta a „segédmunkásságot” a szódavíz-töltő állomáson.

Már előléptették... Nem kellett ládákat emelgetnie... odarakták a gép mellé... (Már sejteni lehetett, hogy mindjárt visszahelyezik tanítónak...) Hát – mondtam –, nagymama, tudod, hogy van egy olyan emberfajta, aki a jég hátán is megél... Aki minden változáskor tudja, hova kell állni... honnan fúj a szél... Aki lehúzza a halott magyar katonatisztról a csizmát... Miután továbbment a front...

Vajon kitől hallhattam ezeket? Apámtól? Aki mint tanító a legkisebb tiszti ranggal büszkélkedhetett: a háborúban zászlós volt... Vagy Jani bátyámtól, aki mint hadifogoly 1948 körül került elő Szovjetföldről? Vagy Sanyi bátyámtól, aki mint táborigazgató ’52-ben került elő a szovjet szénbányákból – vajúrként... És aki onnantól kezdve éppen csak köszönt a bátyjának. Viszont soha nem beszélt vele... De az is lehet, hogy ’52 telén hallhattam, amikor az arisztokratákkal bratyiztam. Már besötétedett, úsztam a térdig érő hóban a „feles” hegedű tokjával, jól átfagyva, és odaértem a mészégető-kemencékhez, volt vagy öt darab körben, égett bennük a tűz, és közöttük ott üldögéltek a jó melegben az arisztokraták, idősebb férfiak, pár Marosvásárhely környéki volt kastély-lakó, Telekiek, ez-az, az egyik magas, kedves hangú odaintett, „Gyere csak ide, kicsi fiú, melegedj meg, hiszen meg vagy fagyva... na ülj le ide, közelebb a tűzhöz...” Beszélgettünk. „Édesapád mit csinál?” „Segédmunkás a szódavízgyárban...” „És azelőtt mi volt?” „Azelőtt

Én is székelly voltam...

kulákivadék...” „És még azelőtt?” „Még azelőtt tanító...” „Na, akkor te közénk tartozol...”

Ő volt Kemény János... „Mészégető.” Azelőtt az „éhező szegényparaszatok kegyetlen vérszívója”... Azelőtt báró Kemény János író, az *Erdélyi Helikon* marosvécsi házigazdája... Azelőtt a kolozsvári magyar színház mecénás-igazgatója... És folytathatnám... De minek?

Ott hagytam abba, hogy én nem hiszek a fejlődésben.

Hiszem viszont, hogy a nagymám kiskapuján keresztbe szegzett lécdarabka az emberiség legtökéletesebbre fejlesztett zárja volt. (Volt tanárkollégám negyedik emeleti tömházlakásajtáján három darab Wert-

heim-zár van. Agglegény! Egy térdmagasságban, egy a „lesőkével” egymagasságban, egy meg fél méterrel magasabban. Így érzi magát biztonságban. Én is. Amikor leérünk a földszintre, szólok neki: „Tudod, hogy elfelejtetted bezárni a középső zárat? Amíg ő visszamegy a negyedekre, én röhögök...”)

Kizárt dolog, hogy ha azt mondom nagymamámnak: elfelejtetted keresztbe fordítani a kapu lévét, visszament volna a mezőről. Azt mondta volna: a seprű ott volt az ajtóban, úgyse menne be senki... Azt mondta volna: legfőnnebb ha jön a csorda, a tehenek nem álldogálnak türelmesen a kapu előtt, bemennének az istállóba...

Mondom: én nem hiszek a fejlődésben!

A fejlődés szerintem ott kezdődik, amikor csizmával berúgják a nagyanyám kapuját. Amikor beköltözik a közösségbe a félelem. A gyanú, az irigység, a... nem fogom sorolni... Miért mondjam el, hogy például... nagymám háza nem termelt szemetet... A kapu előtt soha nem állt meg szemetesautó... Az istálló hátsó kapuján át lehetett kivillázni a trágyát a hatalmas trágyadombra; ha használhatatlanná lyukadt a gyapjúzokni, ha foltozhatatlanná foszlott az ujjas, a kender-

vászon szalmazsákhuzat, a lenvászon párnacihe, ki lehetett dobni a trágyadombra... fél év alatt elmállott...

Na, zöldek? Azon kívül, hogy politizálunk, hogy is állunk a „szeméttel”? (Hoppá! Ezt az utolsó mondatot nem lett volna szabad leírjam! Akar a fene kötekedni a zöldekkel! Vagy a többi ügynevezett „politikussal”. Ők nevezik így magukat... egymás között... megadják a módját... és a tiszteletet – egymásnak... Régen volt ilyen, hogy „munkásosztály”, „parasztság”, „értelmiség”, most már csak egy van: az ügynevezett politikusok osztálya, „clasa politică”... és persze a többiek – mi. Bevallom, soha nem éltem demokratikus jogommal, nem szoktam szavazni, választani... Jaj, egyszer igen, én szavaztam be Gigi Becalit Brüsszelbe, mondván: egy ilyen ragyogóan bölcs embernek ott a helye... a többi borotvaéles elme között!)

Ha van még olvasó, most azt gondolja: mit hadovál ez nekem itt összevissza?

Elnézést. Én csak egy kérdésre válaszolok: *„...azt mondtad, hogy ’89 után olyan világgal szembesültél, amelyről (és amelynek) már nem volt mondanivalód. Nem akadákoskodni akarok, de egy író a maga idegenség-érzetét is nyugodtan elmondhatja.*

Mi történt tehát veled ’89 után?”

Hát ezt sokan megkérdezték. Emlékszem például F. D. református tiszteletesem kérdésére adott válaszomra, hogy: először is nem maradt olvasóm, másodszor meg a veszteségeinket nem akarom tovább írogatni, harmadszor pedig utálok a könyvet „kiadó” emberek pofáját: menjen, kérjen pénzt a magyar kulturális minisztériumtól, s ha kap, akkor beszélhetünk. Mondom, az általam igen becsült és szeretett (néhai) F. D. tiszteletes azzal próbált meggyőzni, hogy gondoljam csak meg, Hamvas Béla egy idegen világban és ellenséges környezetben micsoda életművet tudott létrehozni.

Na igen (valami ilyesmit válaszolhattam), csakhogy Hamvas Béla a magyar irodalom szent embere volt... A *Karnevál*, ha jól emlékszem, a hit könyve a szellem végtelen bőségében, a szellem vigasztaló humorában... Én pedig nem vagyok szent ember... Nem hiszek a leírt szó megváltó erejében... Hirtelen mindenki azt hitte a kilencvenes évek után, hogy az élet egy színes, zsebongó vásári ünnep, én nem tehetek róla, hogy egy mocskos, förtelmes zsebvásárnak érzem-látom. A zsebvásár fülsértően hangos, bűdös, ocsmányi könyöklés, ahol az árus

lökdösi, rugdossa a szomszéd árust, a vevő ordít és ököltre megy a szomszéd vevővel, a vásári tolvaj pedig ettől is, attól is megpróbálja elcsenni a pénztárcát... Én pedig azt sem tudom, mit keresek a zsbivásáron, semmit nem akarok eladni, semmit sem akarok vásárolni... és még pénztárca sincs a zsebemben...

És most már itt az ideje, hogy befejezzem... Apai nagymamám elintézve... Gyönyörű nyári esték, a két ökör megiramodik befelé a megrakott szekérral... Na mi volt rajta? Megmondom. Fehérre mosott, fehérre szárított kender... A férfiak ledobálják a kévéket, előkerül a tiló, sötétedik, folyik a kendertilolás, a héhelés (vagy mi az ördög?), a férfiak néha hahotáznak, a lányok olykor sikítoznak, a hold is előkerül, a petróleumlámpás is, énekszó, poharazgatás... Feri bátyám (ő volt a karácsonykor küszöbön talált kisdéd) tanítgat: na most, ha kettébetörsz egy kukoricacsutkát és az egyik felébe beleszúrsz egy kenderszárat, ennek a végébe pedig egy tyúktollat, így megforgatod, és feldobod a magasba, felmegy, mint egy röppentyű... Megforgatom, felmegy, mint egy röppentyű, át a háztetön...

- Óh, hogy az Úristen... - hallik a szomszédból...

- Na Kálmánka - mondja apám -, most átmegyünk a szomszédba, lássuk, mit műveltél?

Nagyanyám túlsó szomszédságában ugyanis egy igencsak népes cigány család lakott. (Nem roma! Egyszerű magyar cigánycsalád. A családfő óriási vastag, kunkori bajuszt és dús fehér pájslit viselt, éppen mint anyai dédnagyapám, Napó.)

Nem hiszik el, fogvacogva kapaszkodtam apám kezébe, nagyanyám szerint ugyanis a cigányok megették a rossz kisgyereket... A szomszéd udvaron ég a tűz, körülötte a családfő, a felnőttek, a rajkók... Apám kérdez, na, mondják csak, mit csinált már megint ez a haszontalan kölyök? A családfő válaszol: semmit, tanító úr, éppem a tűzbe esett a röppentyű...

- Hát akkor bocsanatot kérünk, igaz-e, Kálmánka - mondja apám, odalép a cigányvajdához, kezét fog vele, aztán ráteszi a vállára a kezét, és igazi kántori hangon rázendít az éjszakában (lehetett benne egy-két pohárka):

„Gott erhalte Franz den Kaiser...
Unsern guten Kaiser Franz...”

.....

Itt az ideje, hogy elvarrjam a szabadon hagyott szálakat! Azt írtam valahol az elején „Fotyilláról”, aki valójában Attila, hogy egyetlen valós történetem van róla, de ez sohasem került felhasználásra... Mihez is kezdtem volna vele... 1953 forró nyara, a „gázgyár” munkásai összetanakoznak: a gyerekeknek jól jönne egy strand, hát ott vannak azok az üres betontárolók, azelőtt dízelolaj volt bennük a hajógéphez, az egyiket ki kellene alaposan mosni, a turbinából fel lehetne tölteni vízzel, két nap alatt jól felmelegedne... (Senki nem tudja már, hogy Lenin elvtárs, amikor Szibériába száműzték, fogta a két vedret, a fejszét, és kiment az Obra vagy a Jenyiszjere, vagy mit tudom én, hova, vágott egy léket, megmerítette a vedreket, a fejszét otthagya, mert a Jenyiszj öt perc alatt visszafagyott, visszament a két veder vízzel a faluba, leöntötte, aztán még százszor fordult, és olyan korcsolyapályát rittyentett a száműzött elvtársgyerekeknek, hogy a cári ivadék-leánykáknak sem volt különb.) Szóval, kopognak a konyhaajtónkon, ott áll Attila, és előadja, hogy az apjáék csináltak a gázgyárban egy strandot, és ő azért jött, hogy „tessék elengedni Kálmánkát oda fürdeni”... Anyám nemigen érti a Fotyilla tájszólását, fordítok neki... Megkérdi: aztán milyen mély az a medence? Attila igyekszik meggyőző lenni, olyan három és fél méter, mondja tudálékosan. Anyám akadékoskodik: aztán mennyi víz van benne? Attila – másfél fejjel magasabb, mint én – felemeli a kezét az ajtó szemöldökfájáig: hát körülbelül eddig... Szó sem lehet róla, mondja anyám, és nem volt apelláta... Ennyi az élmény, nincs amit kezdeni vele... (Persze, ha valamelyik volt szerelmem megkérne, kapásból tudnék egy – közepes – novellát rittyenteni belőle...)

Továbbá azt is írtam: „Ne füllentsek, egy nagy »román« Nobel-díjas könyveit azért hatalmas irigységgel végigolvastam. Úgy hívják: *Herta Müller*. Az irigységről esetleg később...”

Hát... később van...

Figyelték-e, hogy eddig csak apámról és apai nagyanyámról írtam...

Mivel van egy másféle, egy másik élményrengetegem... anyai részről... Anyám valami tizenkilenc évvel fiatalabb volt apámnál, apám harmadik felesége (úgy látszik, ebben rá ütöttem, nekem négy hites és hitetlen feleségem volt...), de ezt hagyjuk... Anyám tekei (Tekendorf – Besztercétől egy kicsit errébb, Régentől egy kicsit arrébb...) szász fehérnép volt... és ezt megmagyarázom: Teke kisvárosias jellegű nagyfalu volt, a szászok mellett – gyermekkoromban már – románok,

magyarok és cigányok is lakták... és volt egy (számomra) csodálatos hagyománya: vegyes házasságban a lányok az anya vallását, nyelvét, iskoláját és szokásait követték, a fiúk pedig az apa vallását, nyelvét és szokásait őrizték... Nagyanyám vérvonala csupa szász ősöktől jött, így aztán anyám német iskolába járt, evangélikus vallású volt, a két testvére magyar iskolába járt, hithű katolikusok, lévén hogy nagyapám székelyföldről származó csendőrőrmester volt Tekében... Korán meghalt, nem ismertem... Szász dédnagyapámat, Napót igen, gyönyörű ferencjóska utánzat volt... (Anyám inkább Marlene Dietrichre hajazott.) Tőle is örökölhettem volna egy könyvet, jó vastag volt, bőrbe kötött, aranybetűs címmel: *La mia vita*... na, ki írta? Megmondom: Benito Mussolini... Apám áshatta el a Telefunken világvevővel együtt... Így aztán anyámnak is csak egy hatalmas bibliája van a könyveim között, gótbetűs, a dédnagyaié volt, az én kétéves illusztrációimmal: kutya kiszalad láncon az óljából... a Sion-hegytől egy kicsit jobbra, mert ebben a bibliában térképlapok is vannak a Szentföldről...

Tekei nagyszüleim

Panaszra semmi okom. A Fennvaló igancsak bőségesen nyújtotta nekem az élményeket, író lehettem volna... Hogy is írta Ady? „Most már nagyon jó, mert nem lehet rosszabb, / Szívünk jó borát gonosz ittasoknak / Mivelhogy úgvis odaadtuk: mindegy, / Majd elvezérel az Ördög már minket.” // »Tudom, pajtásom, szívbéli pajtásom, / Nem is magunkat, a holtakat bánom, / Kik meg nem érték ezen igaz jókat, / Őket sajnálom, síri bujdosókat.« // 'Ha volt vón szükség emberre, magyarra, / Lett volna, aki másképpen akarja. / Nem akaródott, hát nem akaródott.' // »Gyerünk pajtásom, a strázsa már szólott.«” (Ez ugyebár a *Két kuruc beszélget* című verséből való...)

Élmények... Irigykedjenek csak, mint én Herta Müllerre! Hát először is, fehér térdharisnya, Kálmánka, ha összekoszolod, megnézheted

magad! Ezt-azt megköszönni, bocsánatot kérni csak kézcsokkal lehetett... egészen addig, amíg apám rám nem mordult: fiam, magyar ember nem nyalja-falja egész nap az anyja kezét... Este az ember odatért az ágy mellé, összefogta a kezét, hogy „Vater unser, der Du bist im Himmel...” Ha valami rettenetes bűnt követtem el, félmarék kukorica is került a térdeim alá...

Ne panaszkodjunk. Tekében például elképzelhetetlenül szépek, hogy úgy mondjam: kívánatosak voltak a vasárnapi ebédek. Reggel kilenckor puccosan felöltözve elindult a nagycsalád, voltunk vagy tízen, és mert anyám és nagymamám evangélikus volt, elmentünk az evangélikus templomba... Itt találkoztunk a szász rokonokkal, ölekezés, ez-az... szomorú események megbeszélése... „Semmi hír róla, ki tudja él-e még?!” Evangélikus istentisztelet szászul, utána, mivel apám és én reformátusok vagyunk, mind a tízen átmentünk a református templomba, ahol meghallgattuk, ahogy apám túlénkelte a helybéli kántort a szortyogó harmóniumával együtt: „Az Úr csodásan működik, de útja rejtve van...”, itt már én is kiereszthettem vékony hangomat: „Tenger takarja lábnyomát, Szelek szárnyán suhan...” A katolikus templomba már egészen felpezsdülve mentünk át, mert tudtuk, hogy ezután már csak a bőséges ebéd következik... (A szentmise véget ért, menjetek békével...)

Emlékek...

A tekei Micsi bácsi lován, unokatestvéreimmel

Hát az egy csodálatos ajándéka a sorsnak, ha párhuzamosan kétféle gyerekkorod volt...

Megélni azért nehezebb... Hogy miért? Mert anyám is, miként a tekei szászság is, a háború utáni vesztesek igencsak nehéz sorsát élte, megspékelve a kisebbségi sorssal. A „bűnös” sorsát kisebbségi helyzetben. Márpedig balkáni nép kisebbségének lenni nem könnyű. Méghozzá olyan népé, amelyik hadseregekkel vonult éveken keresztül a hitleri csapatok oldalán a vörös birodalom területén, és amikor Odesszában a vörös partizánok elrobbantották a „győzedelmes hadsereg vezérkarát”, akkor olyan példás büntetést produkáltak az odesszai gyerekek, felnőttek, öregasszonyok és vénemberek között, hogy erre még a Waffen-SS-főtisztek is azt mondták: ez már igen, mi sem csináltuk volna jobban... Erről román történésektől nem olvastam. Oroszoktól inkább... (A felsorolásból azért maradtak ki az odesszai fiatal lányok és fiúk, mert azoknak vörös csillag volt a katonasapkáján...) Na most, ilyen történelmi helyzetben rádőlni kell. Antonescu felel mindenért, ő a bűnös, letartóztatni, kivégezni. Iliescu a hős... elnézést, el vagyok tájolódom, a király a hős (egy darabig, bocsánat, két év után már csak és kizárólag a Román Kommunista Párt szervezte az egészet...) (Tudják, mi szerettem volna lenni Bukarestben úgy augusztus huszadika körül? Virágáruslány! Krózussá gazdagodtam volna...)

Térjünk csak vissza Herta Müllerhez. Illetve nem, anyámhoz... Előrebocsátom, Tekében a cigányember is beszélt szászul, románul, magyarul, és persze az anyanyelvén. Senki nem parancsolta, senki nem kényszerítette, ez volt a szokás... Na most, negyvenhétben apámat félrehívja az erdőszentgyörgyi, Tekéből származó román rendőr, és suttogva figyelmezteti: anyámat felírták a kitelepítendő németek listájára, a listán egyedül szerepel, mert nem volt még egy szász a községben. Húha. Én kétéves vagyok, anyám, ha jól számolom, huszonkettő, apám falfehéren jön haza, suttogó tanakodás, én csak a félelem ízét érzem... (Csöndesen jegyzem meg, nem számít, hogy milyen nép fia vagy, hogy milyen nyelvet beszélsz, csak az számít, hogy tudsz Ember lenni, ha vizsgázni kell belőle – ennyit a román rendőrrel. Mert mi lett volna, ha a rendőr két faluval odébből származik?) Nem kell idegeskedni, a suttogás eredménye az lett, hogy anyám összepakolt, és másnap elutazott Tekébe, pár hónapig meghúzta magát Suzi nénémnél és Micsi bácsinál, nagymamám hűgának a házában, Tekét

ugyanis Sztálin elvtárs parancsára (valamint a gallipoli gyilkos egyetértő biztatására, továbbá Rákosi elvtárs lelkes egyetértésével, valamint... mekkora listát tudnék ide írni! Tudják, ki volt az egyetlen tiltakozó? Képzelmek el: Mihály király... az előbb írtam valamit az Embernek lenni fogalmáról...), szóval Tekét úgy kiürítették, hogy anyámnak már egyetlen osztálytársa, iskolatársa sem maradt benne.

Hát mit mondjak, a nyarat anyám nélkül töltöttem el... Halászni jártunk apámmal, akkor fogtam életem első halacskáját...

Aztán anyám hazakerült Tekéből, de utána már nem kellett többet németül beszéljek, tanuljak... Viszont leszoktam a csörögéről... Tudják, mi a csöröge? Olyan téstárból készül, mint a pánkó – gondolom –, kinyújtják, csörögevágóval (recés kerék) kivágják, ilyen rombusz alakra, aztán az egyik felét... (Látják, mit jelent, ha az ember mellett az asszony egész nap a tv konyhai adását nézi...?)

Minicha néni... Anyám padtársnője volt az iskolában. 1948 körül jött haza Oroszországból, tehát olyan 17-18 évesen vitték el... És mert öregek, érzékenyek vagy betegek voltak a szülei, meghaltak a fájdalomba, mire hazakerült. Uramisten, annyira vágyakozott rá, hogy valakivel emberi módon beszélhessen, hogy képes volt leutazni hozzánk. Táviratozott, anyám egész délelőtt csörögét sütött, imádtam a csörögét, és megérkezett Minicha néni, anyámnál magasabb, délcegebb néni, usánkában, vagy mi a fenében... Olyan orosz kezeslábasfélében... Mondjunk inkább pufajkát, ez annak a téli változata, hátha ezt jobban ismerjük...

Elveszek egy csörögét. Azt mondja a néni: emlékszel Ingridre, alattunk járt, ilyen kicsi, szőke, vékonyka, bejön az orosz a géppisztollyal, fellöki Ingridet a gépre, ahol takarítottunk, nem volt kikapcsolva az áram, Ingrid a szemem előtt füstszagú és koromfekete lett, de az égett húsnak olyan szaga van, te Kéti...

Visszateszem a csörögét, ennek valami hetven éve... A csöröge ízét most is érzem a számban... Az ipari áram miatt szénné égett emberhús szagáról most is csak annyit tudok, amennyit Minicha néni mesélt... (Ezt a „ch” hangot nekünk eléggé nehéz kiejteni, próbálkozzunk a „tyúk” szavunk „ty” hangjával, spékkeljük meg alaposan a „h” hangunkkal, adjunk hozzá egy mokráskanál „j”-t – a fene a tévében zajló végtelen főzőcskézésnek –, a germánok úgyis röhögni fognak, szerintem csak ezért találták ki; miért, maguk ismernek német viccet? Vagy

egy rendes káromkodást? A „Teufel”, az nem számít! A „Teufelsweib”-ot néha még én is elmormolom magamban az asszonyra... ha éppen összeherregünk...)

A „sárga irigység”... Hát az egy roppant ronda emberi tulajdonság, bele is lehet betegedni... Soha, egész gyerekkoromban egyszer sem éreztem, pedig gyakran játszottam orvos szülők gyerekeinél, Gúznér Miklós pajtásomnak például angol édesanyja ajándékaul ékszerszépsegű, arasznyi Rolls-Royce gépkocsija volt, vagy Magyar Karcsi pajtásom, ha éppen belázasodott, üzent értem az édesanyja, hogy menjek Karcsikához, ne maradjon otthon egyedül, olyankor a tanító néni elengedett, közel laktak, a kisebbik Lázár Ödön-gyár udvarán, a nagyobbik, a bútorgyár úgy fél kilométerrel arrébb volt. Karcsika vörös orral szipákolt és köhécselt a felpárnázott ágyban, a nappaliban, gyere, Kálmánka, mondta Magyar néni, kimentünk a Karcsi bácsi dolgozószobájába, az íróasztal mappája alól előkerült a fiókok kulcsa, a fiókból kis zacskó praliné, ezt egyétek meg, aztán a fiókból előhúzott egy Browningot, kivette belőle a tárat, hátrahúzta a szánt, elcsettintette a plafon felé, elzárta a tárat és a kezembe nyomta a fegyvert, ezzel pedig játszodjatok, mondta, amíg haza nem jövök. Súlyos egy fegyver volt, két kézzel kellett tartani... Szegény Karcsi pajtásom nem értette, hogy mért nem lehet ő az orosz és én a német, vagy fordítva, miért kell ő az irokéz legyen és én a sosón, vagy fordítva... Én pedig azt nem értettem, hogy ha a kisebbik Lázár Ödön-gyár rengeteg fa-csecsebecse mellett rengeteg fa-gyerekjátékot gyártott, akkor Karcsikának miért nincs létrán lebukfencező bohóca, füstkarikát eregető cilinderese, sakktáblája, ostáblája vagy csiki-csukija... Nekem ugyanis volt. Bagóba került.

Ma már értem: Karcsi bácsi a gyárkomplexum igazgatója volt... A felesége „főhadnagy”. Csak tudnám, hol? A (kezdeti) kommunista erkölcs működött. A Magyar Autonóm Tartományban mondhatni „példamutatóan”. Az szóba sem jöhetett, hogy Karcsi bácsi mint gyárigazgató, amikor végigellenőrizte a játékrészleget, csak úgy „mellesesen” odaszóljon a részlegvezetőnek: azt a tíz játékot pakolják be a fiamnak. Bizony nem! Tíz perc múlva már körmölte volna a feljelentését a gyár párttitkára...Valamint az aligazgató elvtárs, a káderes elvtárs, a szemfüles elvtárs és az összes többi...

De nem erről akartam beszélni, hanem a sárga irigységről. Nem tudom, hogy került el, de soha, egyetlen percig sem irigyeltem a Miki Rolls Royce-át vagy a Karcsi édesapja Browningját, mindkettőt komolyan megvizsgálgattam, akkor tanultam meg, hogy mi a differenciál-mű, vagy hogy milyen véraláfutást tud ütni egy automata pisztoly kakasa egy gyerekeMBER mutatóujjára...

Irigységet csak sokkal később, Herta Müller miatt éreztem. Na nem a Nobel-díját irigyeltem. Azért voltam irigy, mert ezt a rengeteg száz élményt, mint a sajátomat, a maga tragikumával és néha boldogságával együtt a hetvenes években már tudatosan próbáltam magamban megírandó regénnyé formálni, mert a hatvanas évek végén rettenetesen megrémített, hogy a velem egykorú román fiatalokat az általam ismert Teke, Segesvár, Brassó, Medgyes, Szeben és Disznajó környékén megdöböntően elkezdtek „valakik” (na, kik?) az iskolákban, az utcán, a templomokban, a kocsmákban és a családokban a szászok ellen hergelni... És bizony megint beköltözött a szászok házaiba a háború utáni évek félelme-rettegése... Ami tulajdonképpen állandó adagolásban sohasem szűnt meg, az én korosztályom a hatvanas évek közepéig nagyjából Moszfilm-produkciókon nőtt fel: a számbelileg hatalmas többségű – vérszomjas – náci gyilkosok megtámadják a számbelileg ijesztően kisebb és reménytelen helyzetű, de Lenin elvtárs hitére támaszkodó szovjet hősöket... És nem volt kibúvó! A csütörtöki napunk azzal telt el, hogy reszeltünk az iskola műhelyében, péntek délben pedig kötelező módon, szervezeten és tanári felügyelet mellett moziba mentünk. Nem hiszik el, a moziterem utolsó soraiért nem volt tolongás, Ibolya kedves – most velem egykorú lehet – a megmondhatója, volt, hogy csak ketten csókolóztunk a leghátsó sorban... A többiek? Teljes átéléssel meredtek a mozivászonra, minden fiú lélekben Timur és csapata akart lenni, és minden kislány Zoe Kosmodemjanskajának képzelte magát. Ezekre (a könyvekre) csak azért emlékszem, mert kötelező olvasmányok voltak – magyar nyelv és irodalomból!

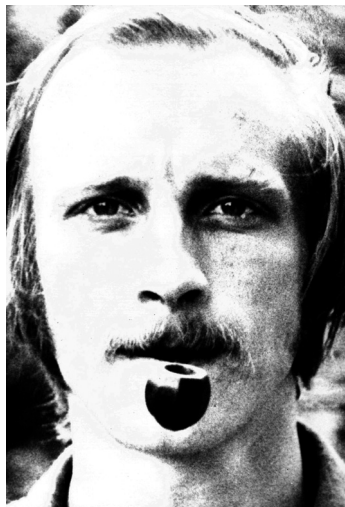
Vagyis szerettem volna egy regényt írni anyámról. A rokonaimról. A felmenőiről. Az erdélyi szászokról... Az élet maga kínálta tálcán nekem a lehetőséget... Na persze a hameini patkányfogótól indultam volna el...

Így telt el a serdülőkorom, a fiatalságom... Megtanultam hallgatni az osztálytársaim között, megtanultam, hogy vonás se változzon a

pofámon, amikor a történelemtanárom leökörködte a katedráról, hogy a „németek” a „fasiszták”, a „nácik” a „gyilkosok”, és mi „az utolsó csatlósok”, a „horthyfasiszták”, a „revizionisták”, a „nacionalisták”...

Bizony, megtanultam fapofával hallgatni a szemben levőt, miközben azt gondoltam: mondjad csak, te marha! Azóta bölcsebb lettem (mondom én), most már csak azt gondolom: mondjad csak, te szegény, szerencsétlen... ha ettől többnek érzed magad... Bizony, fapofa, gyermekkoromban is, egyetemi éveim alatt is, ma is...

Életem legszebb évei az egyetemi évek voltak – Kolozsvárott. Rengeteg ragyogó egyetemi tanárral és tanárnővel, jó pár kiváló évfolyamtárssal, jópajtásokkal az egyetem más szakjairól, évfolyamairól, fiatalságom legnagyobb szerelme egy évvel felettem járt a francia szakon, a brassói unokatestvérem német szakos volt, a hetvenes évek első felét éljük, és én tudom, hogy miért duzzasztották fel módfelett az egyetem német szakjait. Én már tudom, hogy a németek kiárúsítása folyik, és az ár, a fejpénz olyan, mint annak idején Amerikában a rabszolgapiacon, a néger feláll a kisebbik hordóra, a nagyobbikra felpattan a kikiáltó, lekapja a néger ajkát: „Egy foga sem hiányzik!”, mellbeveri: „Erős, mint a bivaly!”, öt aranydollárról indulunk, ki ad többet? Csak most már Gréte áll a kisebbik hordón, a kikiáltó ordít: „Még szűz, pedig már három évet végzett az egyetemen! Tehát az ára 30 márka!” Hogy tudtam, te jóisten, hogy tudtam, hogy melyek az egyetem legsötétebb zezzugai! Hát ez éppen abban a fordulóban volt, ahol egy díszes, üvegezett frontú bútorban Ceaușescu összes művei voltak kiállítva, itt egyetlen villanykörte sem égett, egy emelettel fennebb-lennebb sem, Gréte elérzékenyül, sós könnyei végigcsorognak az arcomon, jövő hónapban indulunk, mondja, te mért nem jössz? Hát, mondtam, más élet, más sors, én református vagyok... Lemegyek, a könyvtár előtt ott áll a hölgyek körében (székely) költő barátom a feleségével, mondom

Egyetemistaként Kolozsváron

neki: te tudod, hogy a német szak valami nyolcvan százaléka el fog tűnni? Azt mondja: „Hát ezek a..., nem tudják, mennyire kibabrálnak velünk?” Fapofa, Kálmán, mondom magamban... Nem vitatkozunk!

Nem is vitatkoztam senkivel, pedig eléggé általános volt a vélemény a magyarság körében, ezek a szászok megint kitoltak velünk...! Cifrabbat is hallottam, ezt már magyarországi megmondó-embertől: a románok okosabbak voltak, kirakták a németeket az országukból... Fapofa – mondtam magamban –, fapofa... (Csak nem állhattam neki mindenkinek elmagyarázni: mi az a „szalámi-taktika”!)

A hivatalos magyarázat így hangzott: az árulók – mármint Gréte – egy nagyobb darab kenyérért elfutnak az országból...

A sok „elvtárs” „odafenn” röhögve ölelgette egymást: ez az üzlet több valutát hozott nekünk, mint a nehéziparunk...

Visszatérek Herta Müllerhez. Bizony – irigyeltem. Én is megszerettem volna írni a magam regényét az erdélyi szászok sorsáról (persze, ilyen címet nem tudtam volna kitalálni, mint *Fácán az ember, semmi több* vagy *A róka volt a vadász*, nekem az ilyen címek tetszettek volna, mint a *Kő hull apadó kútba* vagy *A gyertyák csonkig égnek*), éppen csak mire eléggé felkészültnek éreztem volna magam, a háromszáz-valahányezer szász és sváb úgy eltűnt a nyolcvanas évek fagyos-ködös világában, hogy egyetlen olvasója sem maradt volna annak a regénynek. Valami tizenötezer még maradt itt-ott állítólag (valakinek gondozni kell a temetőket...), de abból nem kerülne ki ötven ember, aki könyvet olvasna – magyarul... Ez pedig aránytalanság: annak idején egy kisregényt, pláne regényt olyan két-három év kitartó szöszmötölésével írtam meg, ekkora munkát belefektetni... egy olvasó nélküli könyvbe... Herta más. '87-ben utánament az olvasóinak, sőt, a háromszázezer szászhoz hozzászámolom a kb. nyolcvanmilliós németiséget, vagyis ennek a – mondjuk – két százaléknyi, persze folyamatosan csökkenő könyvolvasó emberét... az már egy komoly „olvasótábor”... És ehhez még hozzászámítható néhány svájci, néhány osztrák... bibliofil... Irigylem Herta Müllert! Legyek pontosabb: irigyeltem Herta Müllert...

Most már nem... Mondtam-írtam: a kilencvenes évektől az olvasóim szép lassan elfogytak. Tanár voltam, közvetlen szemlélője, sőt aktív, elszenvető részvevője annak, amit úgy neveznek: az oktatás „forradalmasítása”. Ahány tanügyminiszter, annyi forradalmár apasztotta így

vagy amúgy az oktatásra szánt pénzt, a permanens forradalom pedig még soha, sehol sem vezetett semmire. A diákok egyre több „jogot”, „szabadságot”, a tanárok egyre több színes csörgősipkát kaptak... A diákok oktatását, nevelését átvette az utca, a tévé gusztustalan műsorkavalkádja, a számítógép, az internet néha hihetetlenül veszélyes „divatteremtése”...

Lássuk csak, milyen szálát nem varrtam még el? Minicha néni. Évről évre, ahányszor csak tehettem, megkeresett minket, a nézése egyre merevebb lett, az arca a teljes magábfordulás ijesztő kifejezését kezdte hordozni, a beszéde is egyre furcsább lett, dolgozni sem járt már el rendesen (na, mit csinált? Takarított valamelyik gyárban, természetesen). Amikor már látszott, hogy nagy baj van vele, a hatalom megfelelő szolgálja a kezébe nyomott egy útlevelet – Nyugat-Németországba. Így aztán Minicha néni, miként Gréte, egy nagyobb darab kenyérért az elsők között lett „áruló”... És mivel ez az ötvenes évek végén lehetett, még pénzt sem fizettek érte a „mocsok kapitalisták”! Ezután is, a hatvanas évek elején, minden nyáron, óramű pontossággal megjelent nálunk, egy segédmotoros biciklivel érkezett, ölelgetett minket, sirt és ölelgetett, és alig-alig beszélt, két hallgatás között nagyokat hallgatott... Aztán, úgy ’62–63 táján a látogatás elmaradt... Hogy is írta Herta Müller? *Fácán az ember, semmi több...*

Anyám. Ahogy egyenként eltűnédeztek Tekéből a rokonai, egyre több gyertyát gyújtott világitáskor az udvarunkon. Aztán szinte éves időközönként meghalt a két testvére és az édesanyja, vagyis Sanyi bátyám, Jani bátyám és nagymamám, és elkezdett egyre jobban magába fordulni, az arcvonásai lassan a Minicha néni vonásait vették fel, egyre erősebben kapaszkodott a bibliába és a templomba... *Fácán az ember, semmi több...* Nagyanyámról regényt írhattam volna, úgy hatévesen találkoztam vele először, addig csak a Bukarestből érkező csomagok tudatosították bennem, hogy létezik...

Hatéves vagyok, késő őszi van, a nagyállomáson pár villanylámpa küszködik a köddel és a sötétséggel. Apám megegyezik az egyik fiákeressel az állomás előtt, visszajön hozzánk, befut a gyorsvonat, csikorognak a kerekek, a mozdony gőzpárát fújtat, nyílnak a vagonajtók, az egyikben nagyon megtermett, hatalmas hölgy áll, kihajol és parancsoló hangon ordít: „Hamal! Hamal...!” Megáll egy vékony, alacsony vasutas alatta, és felszól, ne kiabáljon, nagysága, mert itt

senki sem beszél románul. Na akkor fogja maga ezt a két bőröndöt – mondja nagymamám –, lenyújtja az egyiket, a vasutas bőröndöstül leül a fenekére, méltatlankodva felszól: ejsze ágyúgolyóval pakolta tele ezt a bőröndöt a Naccsága?

Hát, lássuk csak: a szálak elvarrva, elnézést kérek az Olvasótól, ha még van, a feleslegesen eltöltött idő miatt.

Ahogy Hamlet az utolsó szavaival elbúcsúzott: A többi néma csend.

Gyergyószentmiklós, 2019. január 22.

„Rajongóim” körében, a '70-es évek elején

A Székelyföld előfizetőinek és állandó támogatóinak névsora

Románia

MAGÁNSZEMÉLYEK

- Dr. Ábrám Zoltán - Marosvásárhely
Abrán Tünde - Székelyudvarhely
Albert Ernő - Sepsiszentgyörgy
Albert Géza - Székelyudvarhely
Dr. Ambrus József - Székelyudvarhely
Andrási Ilona - Alsósófalva
András Pál - Bukarest
Antal Attila - Csíkszereda
Dr. Antal Erzsébet - Csíkszentdomokos
Antal István - Székelyudvarhely
Br. Apor Csaba - Marosvásárhely
Dr. Aross Melinda - Székelyudvarhely
Árvay Katalin - Sepsiszentgyörgy
Asztalos István - Székelyudvarhely
Bács Károly - Csíkszereda
Bajna György - Gyergyószentmiklós
Bakk-Dávid Enikő - Kézdivásárhely
Bakk Pál - Szentkatolna
Balázs Dénes - Csíkrákos
Dr. Balázs Lajos - Csíkszereda
Balázsi-Pál Etel - Csíkszereda
Bálint Csaba - Csíkszereda
Bán Kata - Székelyudvarhely
Barabás Imre - Gyergyóremete
Baracsi Levente - Arad
Baricz Lajos - Marosszentgyörgy
Bartha Árpád - Kászonújfalu
Bartha György - Csíkszereda
Bartha Imre - Székelyudvarhely
Bartók Melinda - Kézdivásárhely
Bartos Jenő - Jászvásár
Bege Károly - Gyergyócsomafalva
Benkő Levente - Magyarvista
Bernád Ilona - Marosvásárhely
Berszán Lajos - Gyimesfelsőlok
Berze Imre - Székelyudvarhely
Bethlen Anikó - Marosvásárhely
Bíró Ambrus Lenke - Székelyudvarhely
Bíró Gábor - Csíkmadaras
Dr. Bíró Gábor - Kézdivásárhely
Bíró Géza - Gyergyószentmiklós
Bíró László - Kalotaszentkirály
Bíró Levente-Tibor - Kézdivásárhely
Bíró Réka - Barót
Blénessy Jolán - Székelyudvarhely
Bocskay Vince - Szováta
Bodó István - Csíkszereda
Bodor Attila - Sepsiszentgyörgy
Bogdán László - Sepsiszentgyörgy
Bogdán Zsolt - Kolozsvár
Bojtor Attila - Gyulafehérvár
Borbáth Erzsébet - Csíkszereda
Borbély László - Csíkszereda
Borbély Tamás - Marosvásárhely
Borbély Zsolt Attila - Arad
Borboly Csaba - Csíkszereda
Dr. Borboly István - Gyergyócsomafalva
Dr. Borcsa János - Kézdivásárhely
Borsa István - Csíkszereda
Botár István - Csíkszereda
Bölöni Domokos - Marosvásárhely
Burus János Botond - Csíkszereda
Czellecz Jenő - Marosvásárhely
Czikó László - Búzásbesenyő
Czipa István - Kézdivásárhely
Czoppelt Julianna - Kovászna
Császár Vilmos - Csíkrákos
Csatlós Mihály Levente - Kézdivásárhely

- Cseke Péter – Kolozsvár
 Ft. Msgr. Csíki Dénes – Nyárad-
 köszvényes
 Csiki Zoltán – Parajd
 Dr. Csiszár Anna – Marosvásárhely
 Csiszer Imre Csaba – Csíkszereda
 Csúcs Mária – Csíkszereda
 Daczó Katalin – Csíkszépvíz
 Dánél Sándor – Csíkszereda
 Damó Csaba – Kézdivásárhely
 Darkó Béla – Marosvásárhely
 Daróczi Béla – Marosvásárhely
 Ft. Darvas-Kozma József –
 Csíkszereda
 Darvas Mária – Gyergyóalfalu
 Dávid Gyula – Kolozsvár
 Dávid Katalin – Székelyudvarhely
 Dávid Zoltán – Kolozsvár
 Deák Botond – Réty
 Deák Ferenc – Csernáton
 Deme László – Csernáton
 Demeter Edit – Kézdiszentlélek
 Dénes Emőke – Homoródalmás
 Dénes Erzsébet – Homoródszentpál
 Dénes László – Nagyvárád
 Dézsi Zoltán – Gyergyószentmiklós
 Diénes Gábor – Nagybánya
 Dimény Attila – Kézdivásárhely
 Dimény Haszmann Orsolya –
 Csernáton
 Dobos Sándor – Nagyvárád
 Dr. Dombi Csaba Ábel – Felsőbánya
 Domokos Éva – Arad
 Ft. Drócsa László – Nyárádszereda
 Duma András – Klézse
 Egyed Emese – Kolozsvár
 Dr. Elek Sándor – Csíkszereda
 Elekes András – Csíkpálfalva
 Elekes Antal – Temesvár
 Elekes István – Gyergyóújfalu
 Elekes Károly – Sepsiszentgyörgy
 Elekes Péter – Kászonaltiz
 Farkas Ambrus – Sepsiszentgyörgy
 Farkas Antal – Székelyudvarhely
 Farkas László – Gyergyócsomafalva
 Farkas Miklós – Segesvár
 Farkas Réka – Sepsiszentgyörgy
 Fekete Albert – Csíkszereda
 Ferencz Éva – Kézdivásárhely
 Ferencz Gizella – Kézdivásárhely
 Ferencz Imre – Csíkszereda
 Dr. Ferencz László – Marosvásárhely
 Fischer Alfréd – Székelyudvarhely
 Fodor György – Székelyudvarhely
 Fodor Levente – Csíkszögöd
 Dr. Fodor István – Csíkszereda
 Fodor István – Sepsiszentgyörgy
 Fodor Pál – Sepsiszentgyörgy
 Forró László – Bukarest
 Fuják Gyula – Csíkszereda (2 darab
 egyéves előfizetés)
 Funariu Éva – Szeben
 Fülöp Géza – Marosvásárhely
 Fülöp Lajos – Székelykeresztúr
 Fülöp Sándor – Gyergyóalfalu
 Fülöp-Török Réka – Kézdivásárhely
 Gábor Emőke – Csíkszereda
 Gajdó Albert – Csernáton
 Gál Katalin – Gyergyóújfalu
 Gáll Levente – Csíkmadaras
 Gálfalvi György – Marosvásárhely
 Gálfalvi Zolt – Marosvásárhely
 Dr. Garda Dezső –
 Gyergyószentmiklós
 Gáspár Sándor – Marosvásárhely
 Gazda Árpád – Magyarfenes
 Gazda József – Kovászna
 Geréd Gábor – Székelyudvarhely
 Gergely Borbála – Csíkszereda
 Dr. Germán Salló Márta – Marosvá-
 sárhely
 Györfi Jenő – Nyárádmagyarós

- Dr. Györfi Sándor – Csíkcsicsó
 Haáz Sándor – Székelyudvarhely
 Hadnagy Géza – Farkaslaka
 Hantz András – Kolozsvár
 Hegedűs Enikő – Csíkszereda
 Hegyi Sándor – Székelyudvarhely
 Hertz Mikola – Csíkszereda
 Dr. Holló Attila – Csíkszereda
 Hubert Sándor – Bukarest
 Illyés Ferenc – Székelykeresztúr
 Imecs Márton – Kolozsvár
 Imre Jolán – Csíkszereda
 Istvánffy Katalin – Torda
 Izsák Balázs Árpád – Marosvásárhely
 Jakab Attila Árpád – Székelyudvarhely
 Jancsó Miklós – Kolozsvár
 János Ágnes – Csíkszereda
 János Julianna – Csíkszereda
 Jánosi Bertalan – Csíkszereda
 Jánosi Csaba – Csíkszereda
 Joikits Attila – Szilágysomlyó
 József Álmos – Sepsiszentgyörgy
 Juhász B. Tünde – Csíkszereda
 Kacsó Elemér – Temesvár
 Kacsó József – Hármásfalu
 Kakas Zoltán – Sepsiszentgyörgy
 Káli Király István – Marosvásárhely
 Gróf Kálnoky Tibor – Sepsikőröspatak
 Kánya József – Csíkszereda
 Kassay Vilmos – Csíkszereda
 Katona Lajos – Kolozsvár
 Kedves Béla – Gyimesközéplak
 Kémenes Bernadette – Gyergyószentmiklós
 Kerekes Ágnes – Nagyvárád
 Dr. Kerekes Jenő – Maksa
 Keresztes Éva – Brassó
 Dr. Kikeli Pál István – Marosvásárhely
 Király László és Edit – Nagyenyed
 Király Zoltán – Kolozsvár
 Kiss Jenő – Sepsiszentgyörgy
 Kiss Lázárné Éva – Kézdivásárhely
 Kiss Lóránd – Marosvásárhely
 Kocsis László – Marosvásárhely
 Kolbert Tünde – Borszék
 Kolumbán-Antal József – Zetelaka
 Kolumbán Gábor – Énlaka
 Kolumbán László – Székelyudvarhely
 Koncsag László – Szentegyháza
 Konsza Vilmos – Sepsiszentgyörgy
 Kónya-Hamar Zsuzsanna és Dr. Kónya-Hamar Sándor – Kolozsvár
 Koszta Gabriella – Marosvásárhely
 Dr. Kovács Albert – Bukarest
 Kovács Barna – Marosvásárhely
 Kovács Béla – Érmihályfalva
 Kovács Emil Lajos – Szatmárnémeti
 Kovács Katalin – Csíkszereda
 Kovács Mária – Székelyudvarhely
 Kovács Piroška – Márafalva
 Kovács Zsuzsanna – Bukarest
 Dr. Kozma Dezső – Kolozsvár
 Kozma-Péter Dénes – Zetelaka
 Köblös Attila – Kézdivásárhely
 Köllő Félix – Csíkszereda
 Kőszegi Enikő – Csíkszereda
 Dr. Kuna Tibor – Csíkszereda
 Dr. Kurkó János – Székelyudvarhely
 Kürti Miklós – Kolozsvár
 Laczkó-Albert Elemér – Gyergyóremete
 Laczkó György – Székelyudvarhely
 Laczkó Szentmiklósi Endre – Gyergyóremete
 László Attila – Jászvásár
 Lászlófy Pál István – Csíkszereda
 Dr. László Ilona – Marosvásárhely
 László Károly és Katalin – Kézdivásárhely
 Lázár Lilla – Csíkszereda
 Lázár Pál – Marosvásárhely

- Lehoczky Ferenc – Arad
Léstyán Dénes – Csíkszereda
Léstyán Sándor – Kézdivásárhely
Liker Henrietta – Székelykeresztúr
Loghin Gizella – Brassó
Lőrincz József – Székelyudvarhely
Madaras Lázár – Brassó
Mag István – Lövéte
Dr. Major Zoltán Zsigmond – Kolozsvár
Dr. Makai Magoss Csaba –
Felsőbánya
Markó Béla – Marosszentkirály
Márk Dezső – Csíkszereda
Dr. Marton József – Gyulaféhevár
Márton Ferenc – Temesvár
Márton Károly – Marosvásárhely
Mașteriu Erzsébet – Gyergyóremete
Dr. Máthé Dénes – Kolozsvár
Mátyás Endre – Szováta
Menyhárt Csaba – Marosvásárhely
Menyhárt Edit – Székelyudvarhely
Mester János – Marosvásárhely
Mester Zoltán – Szováta
Dr. Mészáros Gergely – Csíkszereda
Mihály András – Csíkszereda
Mihály Csaba – Csíkszentdomokos
Mihály János – Lövéte
Mihály Orsolya – Kolozsvár
Mikes Borbála – Uzon
Miklós Imre – Csíkszereda
Miklós Levente-József – Székely-
udvarhely
Miklós Sándor – Csíkszentlélek
Mikó Júlia – Brassó
Mikola Éva – Torja
Dr. Mild Edit – Sepsiszentgyörgy
Mincsor Erzsébet – Gyergyóremete
Mirk László – Csíkszereda
Molnár Csaba – Csíkszereda
Molnár Endre – Marosvásárhely
Murádin László – Kolozsvár
Murányi János – Székelyudvarhely
Müller Dezső – Vámfalva
Nádudvary György – Brassó
Nagy Árpád – Csíkszentdomokos
Dr. Nagy Attila – Marosvásárhely
Dr. Nagy Béla – Székelyudvarhely
Nagy Benedek – Csíkszereda
Dr. Nagy Benedek – Csíkszentkirály
Nagy József – Gyergyóremete
Dr. Nagy Lajos – Sepsiszentgyörgy
Nagy Melinda – Nagyvárada
Nagy Sándor – Székelyudvarhely
Németh Szilveszter – Csíkkarcfalva
Nete Mariana – Csíkszereda
Novák Sándor – Marosvásárhely
Oláh Sándor – Csíkszereda
Olti Kálmán – Csíkszereda
Orbók Ilona – Csíkszereda
Orendi István – Székelyudvarhely
Dr. Ozsváth Imola – Székelyudvarhely
Pál Zoltán – Csíkdánfalva
Pálffy József – Csíkszereda
Papp Zoltán – Zilah
Péntek János – Kolozsvár
Pénzes Jenő – Bereck
Péter Éva – Csíkszereda
Péter Gergely – Csíkszereda
Péter Péter – Székelyudvarhely
Pethő Ilona – Csíkszereda
Petres Sándor – Csíkszereda
Dr. Piros György – Csíkszereda
Portik Bakai Ádám – Gyergyóremete
(7 darab egyéves előfizetés)
Dr. Puskás Attila – Marosvásárhely
Dr. Rác Katalin – Marosvásárhely
Ráduly János – Kibéd
Rákosi István – Sepsiszentgyörgy
Rákosi Zoltán – Sepsiszentgyörgy
Rancz Árpád – Csíkszereda
Rancz Gyárfás Zsuzsanna –
Kézdivásárhely

- Rokaly József – Gyergyószentmiklós
 Russu Bors Tibor – Csíkszentkirály
 Sata Lóránd – Voluntari
 Sántha Emese – Marosvásárhely
 Sata Kinga Koretta – Magyarvista
 Sata Klára – Csíkszereda
 Ft. Sebestyén Péter – Marosvásárhely
 Sepródi József – Dicsőszentmárton
 Silye Béla – Székelyudvarhely
 Siklódi Olga – Székelyudvarhely
 Sipos László – Felvinc
 Söbester Klára – Marosvásárhely
 Sófalvi László – Székelyudvarhely
 Sógor Árpád – Kolozsvár
 Sógor Csaba – Csíkvacsárcsi
 Sógor Géza – Kányád
 Sógor Gyula – Aranyosgyéres
 Dr. Soós Szabó Klára – Csíkszereda
 Straub Etelka – Borosjenő
 Szabados Béla – Csíkszereda
 Szabó Attila – Nagyalambfalva
 Szabó Enikő – Szentegyháza
 Szabó Ferenc – Gyergyóditró
 Szabó Judit – Kézdivásárhely
 Szabó Magdolna – Csíkcsecső
 Szabó M. Barna – Székelyudvarhely
 Szabó Nándor – Marosvásárhely
 Szabó Piroska – Nagyvárad
 Szabó Sándor – Homoródalmás
 Dr. Szabó Sándor – Székelyudvarhely
 Szász-Bertalan Anna – Csíkszereda
 Dr. Szász Éva – Gyergyóalfalu
 Szász Zoltán – Székelyudvarhely
 Szatmári József – Marosvásárhely
 Szathmáry János – Gyergyószentmiklós
 Dr. Szatmári Sebestyén – Csíkszereda
 Dr. Szatmári Szabolcs – Marosvásárhely
 Szávai Márton – Énlaka
 Szekeres Adorján – Csíkszereda
 Székely Ágnes – Balánbánya
 Székely Ferenc – Vadasd
 Székely Szabó Zoltán – Marosvásárhely
 Széll (Horváth) Anna – Kolozsvár
 Szén Olga – Datk
 Szén Sándor – Siménfalva
 Szentes Gábor – Madéfalva
 Szilágyi Németh Éva – Kolozsvár
 Dr. Szilveszter László Szilárd –
 Sáromberke
 Szőcs István – Szentegyháza
 Szőcs Viktor – Kovászna
 Tamás Béla – Csíkszereda
 Tamás Géza – Székelyudvarhely
 Tamás Huba – Homoródkarácsonyfalva
 Tamás Klára – Csíkszereda
 Tamás József – Csíkszereda
 Tánczos Vilmos – Kolozsvár
 Tankó Gyula – Gyimesközéplek
 Tapodi Zsuzsa – Sepsiszentgyörgy
 Tiboldi István – Csíkszereda
 Tódor Béla – Kézdiálbis
 Tódor Gábor – Homoródalmás
 Tófalvi Zoltán – Marosvásárhely
 Tóth Mária – Arad
 Tőke Mária Magdolna – Csíkszereda
 Tötös Katalin – Zilah
 Török Áron – Sepsiszentgyörgy
 Török József – Lövéte
 Török István – Koronka
 Dr. Török Sándor – Kovászna
 Tövissi Zsolt – Csíkszereda
 Tulit Ferenc – Csíkszereda
 Ványolós A. István – Székely-
 udvarhely
 Varga Edit – Gyergyóremete
 Vass Mária – Csíktaploca
 Vén Ferenc – Kézdiálbis
 Veres István – Szatmárnémeti
 Dr. Veress István – Szilágysomlyó
 Veress János – Kovászna
 Vetró András – Kézdivásárhely
 Vitályos Réka – Marosvásárhely

Vitos László - Csíkszereda
 Vorzsák Margit - Csíkszereda
 Dr. Waczel Attila - Csíkkarcfalva
 Zágoni Elemér - Karcfalva
 Zöld János - Salamás
 Zsigmond Margit - Székelyudvarhely
 Zsók László - Sepsiszentgyörgy

INTÉZMÉNYEK

Apáczai Csere János Pedagógusok
 Háza - Csíkszereda
 Dr. Balás Gábor Községi Könyvtár
 - Gyergyóremete
 Bernády Közművelődési Egylet -
 Szováta
 Csíki Székely Múzeum - Csíkszereda
 Csíkszépvízi Öregotthon - Csíkszépvíz
 Derex Com Kft. - Bukarest
 Dokumentációs Könyvtár -
 Székelyudvarhely
 Exa-Trade Kft. - Székelyudvarhely
 Gyulafehérvári Római Katolikus Érsek-
 ség Csíkszeredai Segédpüspöksége
 Hargita Megyei Tanfelügyelőség -
 Csíkszereda
 Hargita Megyei Szociális és Gyerekvé-
 delmi Igazgatóság - Csíkszereda
 Haszmann Pál Közművelődési Egye-
 sület - Csernáton
 Iskolai Könyvtár - Szárazajta
 Iskolai Könyvtár - Székelyszáldobos
 Kájoni János Megyei Könyvtár -
 Csíkszereda (2 db. egyéves előfi-
 zetés)
 Keramika Kft. - Csíkszereda
 Kézdivásárhelyi Múzeum -
 Kézdivásárhely
 Kontur Kft. - Csíkszereda (5 db.
 egyéves előfizetés)
 Kovászna Megyei Alkotóközpont -
 Sepsiszentgyörgy

Kovászna Megyei Könyvtár - Sepsi-
 szentgyörgy (2 db. egyéves előfi-
 zetés)
 Kovászna Megyei Tanács - Sepsi-
 szentgyörgy
 Községi Könyvtár - Balánbánya
 Községi Könyvtár - Barátos
 Községi Könyvtár - Bardoc
 Községi Könyvtár - Bereck
 Községi Könyvtár - Bögöz
 Községi Könyvtár - Bölön
 Községi Könyvtár - Csernáton
 Községi Könyvtár - Csikdánfalva
 Községi Könyvtár - Csikkozmas
 Községi Könyvtár - Csikmadéfalva
 Községi Könyvtár - Csikpálfalva
 Községi Könyvtár - Csíkszentdomokos
 Községi Könyvtár - Csíkszentgyörgy
 Községi Könyvtár - Csíkszentmárton
 Községi Könyvtár - Csíkszentmihály
 Községi Könyvtár - Csíkszentsimon
 Községi Könyvtár - Csíkszépvíz
 Községi Könyvtár - Etéd
 Községi Könyvtár - Felsőboldogfalva
 Községi Könyvtár - Fenyéd
 Községi Könyvtár - Galócás
 Községi Könyvtár - Gelence
 Községi Könyvtár - Gidófalva
 Községi Könyvtár - Gyergyóalfalu
 Községi Könyvtár - Gyergyócsomafalva
 Községi Könyvtár - Gyergyóditró
 Községi Könyvtár - Gyergyószár-
 hegy
 Községi Könyvtár - Gyergyóremete
 Községi Könyvtár - Gyergyóújfalu
 Községi Könyvtár - Gyimesfelsőlok
 Községi Könyvtár - Gyimesközéplek
 Községi Könyvtár - Hídvég
 Községi Könyvtár - Homoródalmás
 Községi Könyvtár - Homoródszent-
 márton

- Községi Könyvtár – Kányád
 Községi Könyvtár – Kápolnásfalu
 Községi Könyvtár – Karcfalva
 Községi Könyvtár – Kászón
 Községi Könyvtár – Kézdiipolyán
 Községi Könyvtár – Kézdiszentlélek
 Községi Könyvtár – Kommandó
 Községi Könyvtár – Korond
 Községi Könyvtár – Kökös
 Községi Könyvtár – Lemhény
 Községi Könyvtár – Lövöte
 Községi Könyvtár – Maksa
 Községi Könyvtár – Mikóújfalu
 Községi Könyvtár – Nagyajta
 Községi Könyvtár – Nagybacon
 Községi Könyvtár – Nyárad-
 magyarós
 Községi Könyvtár – Oklánd
 Községi Könyvtár – Oroszhegy
 Községi Könyvtár – Ozsdola
 Községi Könyvtár – Parajd
 Községi Könyvtár – Réty
 Községi Könyvtár – Románandrás-
 falva
 Községi Könyvtár – Sepsibodok
 Községi Könyvtár – Sepsikőröspatak
 Községi Könyvtár – Siménfalva
 Községi Könyvtár – Székelyderzs
 Községi Könyvtár – Székelyvarság
 Községi Könyvtár – Szentábrahám
 Községi Könyvtár – Szenterzsébet
 Községi Könyvtár – Torja
 Községi Könyvtár – Újszékely
 Községi Könyvtár – Uzon
 Községi Könyvtár – Váralja
 Községi Könyvtár – Vargyas
 Községi Könyvtár – Zabola
 Községi Könyvtár – Zágon
 Községi Könyvtár – Zetelaka
 Kulturális Központ – Gyergyószent-
 miklós
- Magyarország Főkonzulátusa – Csík-
 szereda
 Manpres Distribution Kft. – Bukarest
 Mix KFT – Csíkszereda
 Nagy István Művészeti Líceum –
 Csíkszereda
 Németh Géza Egyesület – Csíkszereda
 Nemzeti Kisebbségkutató Intézet –
 Kolozsvár
 Nemzeti Színház – Marosvásárhely
 Polgármesteri Hivatal – Csíkszereda
 (5 db. egyéves előfizetés)
 Római Katolikus Plébánia – Túr
 Romániai Magyar Pedagógusok Szö-
 vetsége – Csíkszereda
 Salamon Ernő Líceum – Gyergyó-
 szentmiklós
 Sapientia Alapítvány – Kolozsvár
 Sapientia Egyetem Könyvtára –
 Csíkszereda
 Székely Nemzeti Múzeum – Sepsis-
 zentgyörgy
 Szent Erzsébet Öregotthon –
 Gyergyószentmiklós
 Tamási Áron Gimnázium – Székely-
 udvarhely
 Tamási Áron Színház – Sepsiszent-
 györgy
 Tarisznyás Márton Múzeum – Gyer-
 gyószentmiklós
 Temesvári Római Katolikus Püspök-
 ség – Temesvár
 Tortoma Kft. – Barót
 Unitárius Parókia – Marosvásárhely
 Városi Könyvtár – Barót
 Városi Könyvtár – Borszék
 Városi Könyvtár – Gyergyószent-
 miklós
 Városi Könyvtár – Kézdivásárhely
 Városi Könyvtár – Kovászna
 Városi Könyvtár – Maroshévíz

Városi Könyvtár – Székelyudvarhely
 Városi Könyvtár – Szentegyháza
 Városi Könyvtár – Tusnádfürdő
 Városi Művelődési Ház – Barót
 Br. Wesselényi Miklós Városi Könyvtár – Kézdivásárhely

Magyarország

MAGÁNSZEMÉLYEK

Ágh István – Budapest
 Dr. Antal Balázs – Budapest
 Bakos József – Budapest
 Dr. Balássy Péter – Szombathely
 Bálint Gábor – Dabas
 Barta László – Budapest
 Dr. Bartók Gergely – Budapest
 Báthori Csaba – Budapest
 Beke Mihály András – Budapest
 Benke Éva – Paks
 Bereczky Gábor – Budapest
 Bertha Zoltán – Debrecen
 Bíró Miklós – Budapest
 Birtalan Ferenc – Budapest
 Dr. Botz Lajos – Pécs
 Bodor Ádám – Budapest
 Borbás János – Veszprém
 Bozó Zoltán – Szentés
 Burján Pál – Pécs
 Czákó Gábor – Budapest
 Császár Zoltán – Budapest
 Csenger Levente – Üröm
 Csontó Lajos – Pilisborosjenő
 Dávid Ferenc – Szentés
 Dávid Gyula – Szigetszentmiklós
 Dr. Demeter Béla – Kemece
 Demse Márton – Budapest
 Dr. Dobos László – Budapest
 Dobozi Eszter – Kecskemét
 Dömötör Zoltán – Csömör
 Dr. Erdei Antal – Gyöngyössolymos

Farkas Zoltán – Veszprém
 Fazekas Edit – Cegléd
 Dr. Fázsy Szabolcs – Budapest
 Fejér Istvánné – Szentés
 Fekete Béláné – Budapest
 Fekete Miklós – Szeged
 Ferenz Ernő – Páty
 Dr. Ferenczi Tibor – Budapest
 Dr. Ferencz Csaba – Budapest
 Ferencz I. Szabolcs – Budapest
 Dr. Füleky György – Budapest
 Fürjesi Csaba – Budapest
 Fűzi Michael Stephan – Budapest
 Dr. Gál József – Budapest
 Gálffy Attila – Budapest
 Gátay István – Devecser
 Dr. Gottwald Péter – Győr
 Guba Pál – Miskolc
 György Tünde – Budapest
 Hankó Zoltán – Kistarcsa
 Harmath Ilona – Baja
 Dr. Hartványi Tamás – Győr
 Hayek Ibolya – Budapest
 Dr. Hegedűs Imre János – Budapest
 Herman Levente – Budapest
 Horváth Zoltán és Imecs Emese – Budapest
 Ilia Mihály – Szeged
 Dr. Iszlai Sándor – Berettyóújfalu
 Iancu Laura – Velence
 Grófné Jancsó Zsuzsanna – Kalocsa
 Ifj. Jancsó Gyula – Budapest
 Jancsó Gyula – Dunapataj
 Jancsó Klára Katalin – Biatorbágy
 Dr. Jánosi Ildikó Kinga – Szeged
 Jánosiné Dandui Gyöngyi – Budapest
 Kántor József – Baja
 Kányádi Sándor – Budapest
 Kádár Tibor – Veszprém
 Karap Ágnes – Budapest
 Dr. Kata Mihály – Szeged

- Keppel Gyula - Budapest
 Király István - Mezőkovácsháza
 Dr. Kiss András - Pócsmegyer
 Kiss Anna - Budapest
 Kiss Bálint - Budapest
 Kiss Éva - Budapest
 Dr. Kiss Ferenc - Cserseztomaj
 Kis Krisztián Bálint - Szolnok
 Kisslaki László - Kéthely
 Kósa Lajos - Debrecen
 Kovács Árpád - Ugod
 Dr. Kovács Klára - Császáz
 Kökényessy Szilárd - Budapest
 Kőfalvi Magdolna - Budapest
 Dr. Kőrös Erzsébet - Győr
 Dr. Kukorelly Pál - Keszthely
 Kulcsár Júlia - Budapest
 Dr. Kussinszky Péter - Budapest
 Láng Gusztáv - Táplánszentkereszt
 László János - Debrecen
 Lezsák Sándor - Budapest
 Lezsák Tibor - Budapest
 Dr. Lukács Csaba - Fonyód
 Dr. Lukácsy József - Székesfehérvár
 Maczkó Gergő - Pogány
 Makai Judit - Budapest
 Márkus Béla - Debrecen
 Máriás József - Nyíregyháza
 Márton Lajos - Érd
 Dr. Medgyessy István - Debrecen
 Mészáros János - Gödöllő
 Miklós András - Keszthely
 Dr. Molnár Jenő - Budapest
 Molnár Sándor - Balatonfüred
 Murányi Sándor Olivér - Budapest
 Dr. Nám Lóránt - Szombathely
 Németh Zsolt - Budapest
 Dr. Nyakasné Lázár Anna - Budapest
 Dr. Obrusánszky Borbála - Mende
 Dr. Oszoly Tamás - Budapest
 Pálfi Sándorné - Berettyóújfalu
 Pappné Németh Andrea - Eger
 Pappné Pongrácz Csilla - Dunabogdány
 Papp Péter - Budapest
 Pataki Gábor Zsolt - Budapest
 Paulovics Tamás - Szentés (4 darab
 egyéves előfizetés)
 Péterfy Lajos - Bakonyzücs
 Péter László - Szeged
 Polóny Levente - Budapest
 Pomogáts Béla - Budapest
 Dr. Porcza Antal - Mosonmagyaróvár
 Prohászka Géza - Balatonfüred
 Dr. Sándor Pál - Simontornya
 Serdült Benke Éva - Paks
 Silay Ferenc - Szeged
 Simai László - Veszprém
 Sokoray László - Pápa
 Dr. Szabó Béla - Göd
 Szakolczay Lajos - Budapest
 Szarka Gábor - Pomáz
 Szarvas László - Tura
 Szathmári István - Zsádány
 Szász-Fejér István és Katalin - Mo-
 sonmagyaróvár
 Dr. Székely András Bertalan - Isaszeg
 Székely László - Budapest
 Szeles András - Encs
 Szepessy Béla - Nyíregyháza
 Szigeti Lajos - Budapest
 Dr. Tekes Kornélia - Budapest
 Térey János - Budapest
 Tiffán Zsolt - Villány
 Tomán Sándor - Szegvár
 Tóth Erzsébet - Budapest
 Tóth Wessely László - Budapest
 Tornai József - Érd
 Tők János - Kecskemét
 Dr. Varga István - Orosháza
 Dr. Varga Péter Pál - Budapest
 Vargha György - Tápióbiicske

Várhelyi Gyula – Tokaj
 Dr. Várszegi László – Pécs
 Vásárhelyi Péter – Budapest
 Dr. Vass Ágnes – Budapest
 Vass Szabolcs – Parád
 Dr. Veress Gábor – Balatonfüred
 Vincze Gábor – Deszk
 Vitályos Ágnes – Budapest
 Vörös István – Budapest
 Zsolnai József – Hernád
 Zsigmond Aranka – Budapest

INTÉZMÉNYEK

Algyői Faluház és Könyvtár
 – Algyő
 Baka István Alapítvány – Szeged
 Bouchal Kft. – Budapest
 Erdély Barátainak Köre Kulturális
 Egyesület – Szolnok
 Írók Boltja (8 db. egyéves előfizetés)
 – Budapest
 Könyvtárellátó Kht. – Budapest
 Magyar Földgáztároló Zrt., Fritsch
 László – Budapest
 Magyar Katolikus Rádió ZRT – Budapest
 MTA Társadalomtudományi Köz-
 pont – Budapest
 MTA Titkárság – Budapest
 Mogyoróssy János Városi Könyvtár
 – Gyula
 Móra Ferenc Népszínház Közhasznú
 Egyesület – Algyő
 Országgyűlés Hivatala – Budapest
 – 2 db. egyéves előfizetés
 Országos Nyugdíjbiztosítási Főigaz-
 gatóóság – Budapest
 Ötágú Síp Kulturális Egyesület – Szeged
 Paksi Közművelődési Nonprofit Kft.
 – Paks
 Páholy Irodalmi Egyesület – Pécs
 Páterház Panzió – Szentés

Robinson Tours Kft. – Balatonfüred
 Szegedi Tudományegyetem Egyete-
 mi Könyvtára – Szeged
 Dr. Varga Péter Pál Országos Gerinc-
 gyógyászati Központ – Budapest

Amerikai Egyesült Államok

Borbély Melinda – Laguna Beach
 Farkas Szabolcs – Milwaukee
 Fodor Albert – New York
 Kirják Attila – New York
 Kiss István – Hawley
 Kovács Árpád – Maryland
 Ozsváth Ildikó – New York

Anglia

Sárközi Máttyás – London

Ausztrália

Leontine von Rheinberg – Melbourne

Ausztria

Dr. Bartók Miklós – Leopoldsdorf
 Csipkó László – Bécs
 Csutak Magda – Bécs
 Dr. Forbáth Klára – Bécs
 Gellérd Andor – Bécs

Finnország

Petteri Laihonon – Jyväskylä

Franciaország

Langrand-Escure Tünde – St. Pèray
 Nagy Pál – Montrouge
 Párizsi Magyar Intézet – Párizs

Izrael

Lichtenegger Vera – Nesher

Németország

Dr. Dobó Attila – Rheine
 Dr. Dobó Tibor – Demmin
 Gaál Julianna – Aalen
 Juliana Johrend – Buchen
 Kisslaki László – Steinbach
 Schultz Orsolya – Rostock
 Szakács-Konnerth Mihály –
 Friedrichshafen
 Száva Péter – Krefeld
 Dr. Wieser Györgyi – Starnberg

Svédország

Antal Imre – Ljungby
 Csata Attila – Västra Frölunda
 Szentkirályi Csaga – Vällingby
 Török Ernő – Vällingby

Szerbia

Bolyai Tehetséggondozó Gimnázium
 és Kollégium – Zenta
 Fekete J. József – Zombor
 Jovan Jovanovic Zmaj Általános Is-
 kola – Magyarkanizsa
 Kosztolányi Dezső Tehetséggondozó
 Nyelvi Gimnázium – Szabadka
 Nagybecskereki Gimnázium –
 Nagybecskerek
 Rancz Károly – Pancsova
 Tari István – Óbecse

Szingapúr

Marosi Gábor – Szingapúr

Szlovákia

Fehér István – Komárom
 Kiss Mónika – Őrös
 Pallér Péter – Komárom
 Selye János Gimnázium – Komárom

Olaszország

György Alfréd – Róma
 Kovács Gergely – Róma

Oroszország

Dr. Fazekas Márta – Moszkva

Ukrajna

Vári Fábán László – Mezővári

SZÉKELY KÖNYVTÁR

1111MD30 0301

1. Székely népballadák	35,00 lej
2. Mikes Kelemen: <i>Törökországi levelek</i>	35,00 lej
3. Tamási Áron: <i>Ábel a rengetegben</i>	35,00 lej
4. Böződi György: <i>Székely bánja</i>	35,00 lej
5. Kányádi Sándor: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
6. Apor Péter: <i>Metamorphosis Transylvaniae</i>	35,00 lej
7. Benedek Elek: <i>Székely népmesék</i>	35,00 lej
8. Tamási Áron: <i>Ábel az országban</i>	35,00 lej
9. Zsögödi Nagy Imre: <i>Följegyzések</i>	35,00 lej
10. Farkas Árpád: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
11. Hermányi Dienes József: <i>Nagynyedi Demokritus</i>	35,00 lej
12. Tomcsa Sándor: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
13. Tamási Áron: <i>Ábel Amerikában</i>	35,00 lej
14. Balázs Ferenc: <i>A rög alatt</i>	35,00 lej
15. Király László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
16. Székely népdalok	35,00 lej
17. Kóváry László: <i>Székelyhonról</i>	35,00 lej
18. Márton Áron: <i>Válogatott írások és beszédek</i>	35,00 lej
19. Szabó Gyula: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
20. Páll Lajos: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
21. Cserei Mihály: <i>Erdély története I.</i>	35,00 lej
22. Cserei Mihály: <i>Erdély története II.</i>	35,00 lej
23. Tompa László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
24. Tamási Áron: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
25. Vári Attila: <i>Volt egyszer egy város</i>	35,00 lej
26. Régi székely költők	35,00 lej
27. Kriza János: <i>Székely népmesék</i>	35,00 lej
28. Petelei István: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
29. Tamási Áron: <i>Hazai tükör</i>	35,00 lej
30. Ferenczes István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
31. Bod Péter: <i>Szent Hiláriu</i>	35,00 lej
32. Jancsó Benedek: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
33. Szabédi László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
34. Cseres Tibor: <i>Foksányi szoros</i>	35,00 lej
35. Csiki László: <i>Titkos fegyverek</i>	35,00 lej
36. Székely népi imádságok	35,00 lej
37. Tamási Áron: <i>Publicisztikai írások</i>	35,00 lej
38. Horváth István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
39. Kurkó Gyárfás: <i>Nehéz kenyér</i>	35,00 lej

40. Bogdán László: <i>Az ördög Háromszéken</i>	35,00 lej
41. Bölöni Farkas Sándor: <i>Utazás Észak-Amerikában</i>	35,00 lej
42. Sánta Ferenc: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
43. Fodor Sándor: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
44. Székely János: <i>A nyugati hadtest</i>	35,00 lej
45. Szócs Géza: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
46. Tivai Nagy Imre: <i>Cirkálások szeredai emlékeimből</i>	35,00 lej
47. Tamási Áron: <i>Szülőföldem</i>	35,00 lej
48. Kemény János: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
49. Ignác Rózsa: <i>Torockói gyász</i>	35,00 lej
50. Markó Béla: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
50+ Siklódy Ferenc: <i>Könyvjegyek I.</i>	35,00 lej
51. Szentkatolnai Bálint Gábor: <i>Válogatott művek</i>	35,00 lej
52. Benedek Elek: <i>Édes anyaföldem! I.</i>	35,00 lej
53. Benedek Elek: <i>Édes anyaföldem! II.</i>	35,00 lej
54. Bözödi György: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
55. Czegő Zoltán: <i>Katonabogár</i>	35,00 lej
56. <i>Régi székely írók</i>	35,00 lej
57. Nagybaczoni Nagy Vilmos: <i>Végzetes esztendők</i>	35,00 lej
58. Domokos Pál Péter: <i>Moldvai útjaim</i>	35,00 lej
59. Szemlér Ferenc: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
60. Györffi Kálmán: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
61. Bartha Miklós: <i>Nemzetpolitikai írások</i>	35,00 lej
62. Tamási Áron: <i>Bölcső és Bagoly</i>	35,00 lej
63. Székely János: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
64. Ágoston Vilmos: <i>Godir és Galanter</i>	35,00 lej
65. Sütő István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
66. Orbán Balázs: <i>Válogatott írások és beszédek</i>	35,00 lej
67. Tamási Gáspár: <i>Vadon nőtt gyöngyvirág</i>	35,00 lej
68. Beke György: <i>Föld és lélek. Székely riportok</i>	35,00 lej
69. Ferencz Imre: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
70. Mózes Attila: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej

A könyvek megvásárolhatók vagy megrendelhetők
a *Székelyföld* szerkesztőségében.
Címünk: 530170 Csíkszereda, Tudor Vladimirescu u. 5.
Telefon: 0266-311026, Mobil: 0746-195413

PÁLYÁZATI FELHÍVÁS

DIÁK ÚR, KÉREM!

A Székelyföld folyóirat pályázata középiskolások számára

Harghita Megye Tanácsa

*„Félre, könyvek, doktrinák,
hív az édes dáridó!
Kivirult az ifjuság,
szűzi csokrát szedni jó,
vénhez illik a komolyság,
neki már csak az való!”*

(Középkori diákdal)

*„És most beszél. Valamit beszél. A második mondat-
nál arra számít, hogy félbeszakítják – lopva néz a tanár
felé. De az mozdulatlan arccal néz, se azt nem mondja,
hogy jó, se azt, hogy rossz. Nem szól.”*

(Karinthy Frigyes: Tanár úr kérem)

Tanár, diák, iskola, diákélet, sulis évek – mit jelentenek Nekem? Tanár úr, kérem!, vagy: Diák úr, kérem! Mit ad, mit adott nekem az iskola, mit hozok, mit viszek ebből magammal majd egy életen keresztül? Majd hogyan adom ezt tovább, illetve továbbadom-e? Mit adok tovább és mennyit? A viszonyaink egymáshoz, az iskola-diák, a tanár-diák kapcsolatok; szeretet, odaadás, tisztelet, függés, hiány, harag, bármi. Szabad vagyok-e, szárnyalhatok-e az iskolában? Vagy kötöttség, kötelesség csupán? Hogyan lehetek önmagam a suliban? Miben segít az iskola nekem? Miben akadályoz? Miben stimulál, miben serkent?

Létezik-e vajon kultúra iskola, tanulás nélkül? Miért fontosak a jó tanárok? A példaképek? Szükség van-e rájuk? Fontosak-e vajon ma? Mivel tarisználnak fel egy életre minket az iskolában? Feltarisználnak-e? Tanár-diák kapcsolat, diák-diák (avagy a diáktársakkal, barátnőkkel, barátokkal való) viszony, mit kezdünk, kezdetünk felgyorsult világunkban a valamikori tanár-diák-iskola örökséggel: csupa olyan kérdés, amely – főleg kamaszodó fiatalok esetében – újból és újból „megér egy misét”. Arra kérünk tehát benneteket, mai középiskolásokat, hogy írjatok ezekről a kérdésekről: miért fontos nektek (ha fontos egyáltalán) az iskola, örömforrás-e, vagy inkább megoldandó, csak legyünk túl rajta probléma stb. Ami fontos, hogy mindenképp a Tietek legyen az élmény: versben, prózában, akár esszében.

Verseket (maximum két-három verset, de 60 sornál nem többet) és prózai szövegeket (maximum 10 000 karakternyit) várunk töletek, a mai 14–18 évesektől (IX–XII. osztályos diákoktól) a Székelyföld folyóirat postacímére (530 170 Csíkszereda, T. Vladimirescu u. 5. sz.), avagy a szekelyfold@hargitamegye.ro címre. A borítékra kérjük ráírni: Pályázat: DIÁK ÚR, KÉREM! Beküldési határidő: 2019. október 31.

A PÁLYÁZAT DÍJAI:

I. díj: 1000 lej

II. díj: 750 lej

III. díj: 500 lej

Eredményhirdetés 2019 decemberében.

A díjazott művek közlési jogát a Székelyföld folyóirat fenntartja.